

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska
Zakład Przedsiębiorczości i Innowacji

State University of Jan Kochanowski, Poland
Department of Entrepreneurship and Innovation

**Reforma gospodarki narodowej:
doswiadczenie Polski i perspektywy dla Ukrainy**

**National Economic Reform: experience of Poland
and prospects for Ukraine**

Volume 2
Część 2

Collective monograph
edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov

Monografia zbiorowa
pod redakcją A. Pawlik, K. Szaposznykow

Kielce, Poland
2016

UDC 338.242(438+477)
LBC 65.050.9(4Pol)+65.050.9(4Ukr)
N 27

*Recommended for publication by the
Academic Council of State University of Jan Kochanowski*

Reviewers:

Jan Žukovskis – Associate Professor, Dr. of Economics, Head of Business and Rural Development Management Institute, Aleksandras Stulginskis University, Lithuania.

Olga Galtsova – Professor, Dr. of Economics, Head of the Department of Economics, National and Applied Economy, Classical Private University, Ukraine.

Scientific Board:

Andrzej Pawlik – Professor, Dr. of Economics, Head of Department for Entrepreneurship and Innovation, State University of Jan Kochanowski, Poland.

Olga Chwiej – Associate Professor, Dr. of Economics, freelancer scientist, Poland.

Kostyantyn Shaposhnykov – Professor, Dr. of Economics, Head of Black Sea Research Institute of Economy and Innovation, Ukraine.

Lina Pileliene – Associate Professor, Dr. of Economics, Vytautas Magnus University, Lithuania.

Martina Diesener – Professor, Dr. of Economics, Faculty of Economics and Management Science, Leipzig University, Germany.

Hélder Ferreira Vasconcelos – Professor, Dr. of Economics, Nova School of Business and Economics, Portugal.

Xavier Martinez-Giralt – Professor, Dr. of Economy, Dean of Economics and Economic History at the Universitat Autònoma de Barcelona, Spaine.

Yuri Safonov – Professor, Dr. of Economics, Professor at Department of Macroeconomics and Governance, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine.

The authors of articles usually express their own opinion, which is not always comply with the editorial Board's opinion. The content of the articles is the responsibility of their authors.

National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine – Collective monograph. – Vol. 2. “Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2016. – 456 p.

ISBN 978-9934-8585-4-3

© 2016 Copyright by State University of Jan Kochanowski
© 2016 Article writers

Spis treści / Table of Contents

1. TRANSFORMATIONS OF MANAGEMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Поповиченко Г.С. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ВИРОБНИЦТВА	6
Pochenchuk G.M., Babukh I.B. TRANSFORMATION OF UKRAINIAN INSTITUTIONAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN DEVELOPMENT VECTOR	28
Проскуріна М.О. ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КУЛЬТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОЛЬЩІ	47
Reinska V.B., Khotenko A.A. ESTABLISHMENT OF THE INSTITUTION OF THE TAX COMMISSIONER AS THE NECESSARY ELEMENT OF TAX REFORM.....	65
Статівка Н.В., Кучерява К.Я. СКЛАДНИКИ МЕХАНІЗМУ СИСТЕМОГО ВПЛИВУ НА ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ	81
Sitash T.D., Susidenko O.V. FINANCIAL RESOURCES OF JOINT-STOCK COMPANIES IN UKRAINE: REALITY AND ALTERNATIVES.....	99
Chyurkova A.D., Khomenko O.A. FINANCIAL SAFETY OF ENTERPRISES OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX AS A BASIS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT.....	117
Tsybulska E.I. INSTITUTIONAL ASPECTS OF NATIONAL COMPETITIVENESS OF TRANSITION ECONOMIES	133
Shevchenko V.Y. EXTERNAL FORCES AND BANKING STABILITY: A COMPARATIVE VIEW	151
Шедяков В.Е. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	164
Shynkaruk L.V., Vdovichen A.A. PECULIARITIES OF GDP FORMATION AND APPLICATION IN UKRAINE AND IN THE EU COUNTRIES UNDER THE STRUCTURAL POLICY OF PROPORTIONALITY	191

2. TERRITORIAL ADMINISTRATION DEVELOPMENT: CLUSTERS, REGIONS, CROSS-BORDER COOPERATION

Andryeyeva N.M., Karpenko G.Y.

ECONOMIC AND ECOLOGICAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT
VECTORS OF THE LOWER DANUBE REGION OF UKRAINE.....213

Богущ Л.Г.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ПІДХОДИ
ДО ФОРМУВАННЯ, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ЕФЕКТИВНОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ...231

Boiko O.V., Didovets I.V., Komandrovskaya V.E.

FORMATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS CLUSTERS AS CONDITION
FOR ECONOMIC REGIONS DEVELOPMENT OF THE COUNTRY251

Veriha H.V.

STATE AND PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERNATIONAL
INTEGRATION OF AUDITING AND ACCOUNTING
AT THE MODERN STAGE: UKRAINIAN EXPERIENCE.....270

Дребот О.І., Гадзало А.Я.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ ТА
ІНСТРУМЕНТІВ У ЗБАЛАНСОВАНОМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ288

Holubka M.M.

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ECONOMIC OPINION
IN THE STUDIES OF WESTERN UKRAINIAN ASSOCIATES
IN THE FORMATION AND SPREAD OF THE ECONOMIC KNOWLEDGE
AND SCIENCE FOR ECONOMY DEVELOPMENT OF THE REGION
(ON EXAMPLE OF THE TERRITORY OF WESTERN UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH AND EARLY
TWENTIETH CENTURY).....305

Gomeniuk M.O.

ECONOMIC AND FISCAL DECENTRALIZATION OF REGIONS
TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION324

Зеліч В.В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....342

Костишин О.О.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОСТОРОВОГО
І МІСТОБУДІВНОГО ПЛАНУВАННЯ.....362

Kravchenko T.V., Pimenova O.V., Rymkina M.S.

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE
IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES380

Krinichnaya I.P., Shekhirev V.R. PUBLIC ADMINISTRATION IN PROVIDING THE ENVIRONMENTAL AND TECHNOGENIC SECURITY IN CROSS-BORDER AREAS UNDER CONDITIONS OF EUROREGIONAL POLICY	398
Кущенко О.І. СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	416
Marhasova V. G., Klymenko T.V., Hnedina K.V. REGION DEVELOPMENT FINANCIAL POTENTIAL: ESSENCE AND STRENGTHENING STRATEGY	435

1. TRANSFORMATIONS OF MANAGEMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Поповиченко Г.С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Луганського національного аграрного університету*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ВИРОБНИЦТВА

Анотація

У статті вдосконалено механізм управління відтворенням основних засобів, який дає змогу збільшити виробничі потужності підприємства за рахунок якості, кількості і прогресивності основних засобів, а саме за рахунок списання відпрацьованих основних засобів, які не беруть участі у виробничому процесі, але на них з року в рік нараховується амортизація. Метою роботи є розробка та обґрунтування теоретичних і методичних засад удосконалення механізму управління основними засобами аграрних підприємств. Основний науковий результат роботи полягає в розробці науково обґрунтованих теоретичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління основними засобами аграрних підприємств. Удосконалено механізм управління відтворенням основних засобів виробництва, який на відміну від існуючих аналогів узгоджений із цілями, інструментами, властивостями, принципами та елементами аграрного підприємства та має на меті забезпечення ефективної системи взаємодії підрозділів підприємства, що дасть змогу збільшити виробничі потужності підприємства за рахунок якості, кількості та прогресивності основних засобів; також удосконалено механізм системи управління оновленням основних засобів аграрних підприємств, який відрізняється від існуючих можливістю впливу на підвищення рівня стратегічного управління основними засобами аграрних підприємств, що дає змогу налагодити взаємозв'язок між підрозділами та службами підприємства стосовно технологічних процесів, в яких задіяні основні засоби.

Вступ

Розвиток аграрних підприємств України, спрямований на досягнення стійких конкурентних позицій на вітчизняному і світовому ринках, неможливий без розробки системи управління основними засобами.

Негативні тенденції у процесах формування і використання основних засобів в аграрному секторі спричинені тривалою збитковою діяльністю аграрних підприємств, призупиненням інвестиційного процесу в частині відновлення матеріально-технічної бази. На сьогоднішній день в Україні неналежним чином працює система управління основними засобами аграрних підприємств, що вплинуло на погіршення їх стану та ефективності використання.

Забезпеченість аграрних підприємств основними засобами й ефективність управління ними є важливими чинниками, від яких залежать результати господарської діяльності, а саме своєчасність і повнота виконання сільськогосподарських робіт, що, своєю чергою, впливає на об'єм виробництва продукції, її собівартість, фінансовий стан підприємства.

Існуюча система управління основними засобами аграрних підприємств недостатньо забезпечує процеси їх планування, формування, використання та відтворення.

У зв'язку з цим виникає необхідність проведення додаткових наукових теоретичних аспектів щодо системи управління основними засобами аграрних підприємств, оцінки сучасного стану планування, ефективності використання та відтворення основних засобів, розробки потенційних засад формування сучасної моделі управління основними засобами аграрних підприємств. Саме це обумовило актуальність і вибір теми дослідження.

Розділ 1. Формування механізму системи управління оновленням основних засобів аграрних підприємств

Безперервна участь основних засобів у процесі виробництва вказує на їх особливість, також до цієї особливості відноситься і процес їх відтворення. У своєму русі (під час участі у виробництві) основні засоби постійно проходять через одні і ті ж стани, або стадії. Вивчення цих стадій дає змогу вивчити механізм розширеного відтворення основних засобів і визначити основні напрями його вдосконалення з позицій вимог ринкової економіки.

Загальна фігура кругообігу основних засобів підприємства виглядає так: продуктивне використання основних засобів (матеріальний знос) – грошовий резерв (амортизація) – втілення вартості основних засобів у нових засобах праці (відшкодування) (рис. 1) [3].

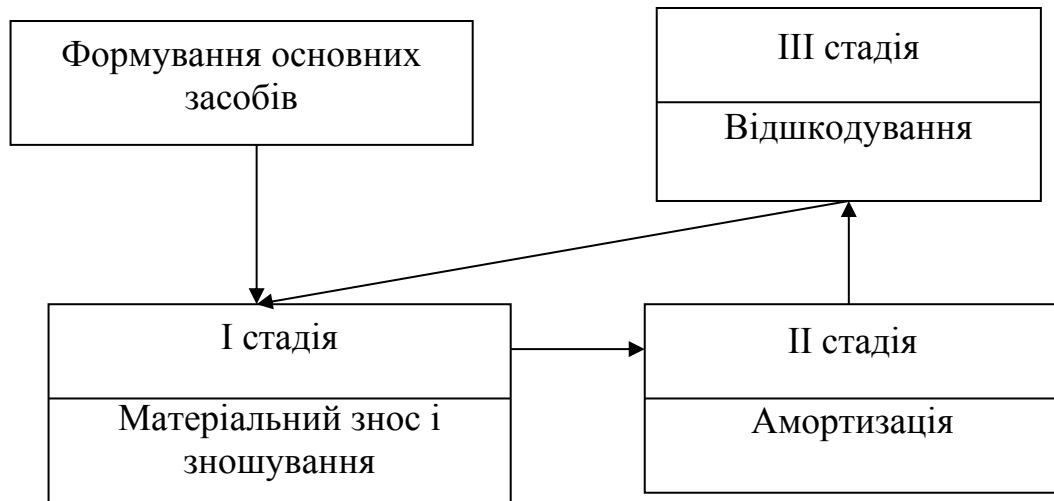

Рис. 1. Стадії кругообігу основних засобів

На першій стадії кругообігу основних засобів відбувається втрата ними споживної вартості в процесі їх експлуатації та передача своєї вартості на продукт, на надані послуги. При цьому слід розрізняти зношення як технологічний процес, що виникає в результаті фізичного зносу, й як економічне явище, що відбиває фізичний і моральний знос [1].

На другій стадії кругообігу основних засобів відбувається їх амортизація. Ця стадія необхідна для перетворення вартості, що знаходиться у продуктивній формі, у форму грошових коштів.

Остання стадія кругообігу основних засобів – це відшкодування їх споживної вартості за допомогою оновлення або введення нових засобів праці. При цьому способи оновлення різні, але основні з них – заміна застарілих і зношених засобів праці новими, модернізація машин і обладнання, розширення та реконструкція підприємств [1]. У процесі цієї стадії нарахована амортизація витрачається на придбання або створення нових видів основних засобів. На цьому кругообіг їх вартості замикається [4].

Як бачимо, зміст стадій кругообігу основних засобів виробничих засобів включає не тільки кругообіг вартості основного капіталу, а й відтворення їх споживної вартості, представлені новою натуральною формою [4].

Аналіз кожної стадії ще не дає повного уявлення про весь зміст відтворення основних виробничих засобів, особливо в масштабі галузі. Якщо під час дослідження процесів відтворення основних засобів не враховувати фактор часу, то можна, наприклад, прийти до висновку, що в кожному кругообігу основних засобів за стадією амортизації завжди йде стадія відшкодування в новій натуральній формі. Насправді ж це не так.

Відомо, що основні засоби переносять свою вартість на продукт протягом низки років, а відшкодовуються в натурі лише після закінчення терміну їх експлуатації. Тому якщо відшкодування основних засобів у натурі здійснюється лише після низки актів їх зносу і нарахування амортизації, то між другою і третьою стадіями виникає розрив у часі. Припустивши, наприклад, що основні засоби завершують свій реальний оборот в кінці четвертого року, фігуру їх кругообігу можна виразити таким чином (рис. 2).

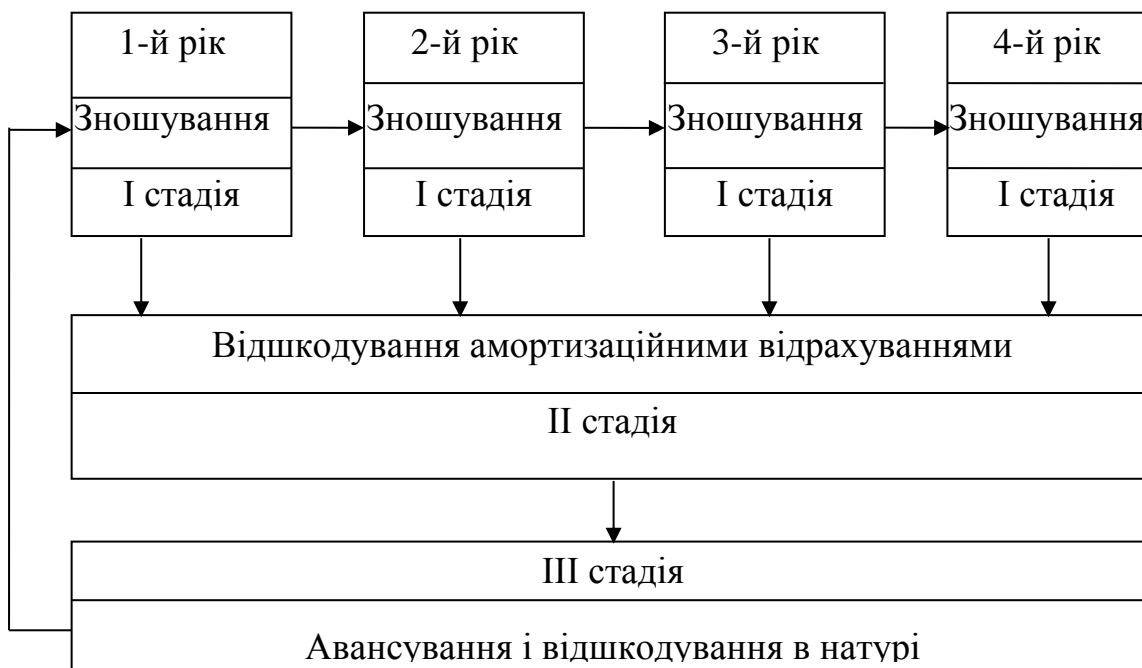

Рис. 2. Процес експлуатації основних засобів

Із рис. 2 випливає, що періодичність руху основних засобів потрібно описувати інакше, ніж це показано на рис. 1. Тільки в останній рік життя основних засобів має місце поєднання трьох стадій: зношення – амортизація – відшкодування. У будь-який інший рік вартість цих основних засобів здійснює рух усього за двома стадіями: зношуванням

(перенесенням вартості на продукт) і амортизацією, тобто проходить стадію виробництва і стадію обігу.

Реальний оборот основних засобів ще складніший, ніж це показано на рис. 2. Ускладнення процесу кругообігу основних засобів полягає в тому, що на кожному підприємстві і в цілому в масштабі всього суспільства водночас відбувається двох- та трьохстадійний рух основних засобів, оскільки частина їх у даний момент відшкодовується в натурі, а інша, більша частина, здійснює свій рух по двох стадіях, відшкодовуючи втрату своєї споживної вартості лише в грошах. Отже, всупереч сталому, як правило, розумінню про одну фігуру кругообігу основних засобів, останні в дійсності роблять свій рух одночасно по двом фігурам. Одна частина рухається по двостадійному процесу, а інша в цей же час здійснює свій останній кругообіг, який включає три стадії. Якщо ж мова йде про якусь одну частину основних виробничих засобів, то одночасності не існує: вона рухається або по двостадійному циклу, або ж по фігурі, що складається з трьох стадій [4].

Різниця двох фігур у процесі відтворення основних виробничих засобів має важливе значення для з'ясування особливостей їх відтворення в масштабі галузі. Крім того, відмінність цих фігур дає змогу встановити дійсний цикл відтворення основних засобів у натуральній формі, виділити його як самостійну економічну категорію.

Під методами відтворення основних засобів розуміється іноді нове будівництво, розширення діючих підприємств, їх реконструкція, а також модернізація машин і устаткування [1]. Технічне переозброєння підприємства є простим відтворенням основних засобів і водночас – однією з форм реалізації капітальних вкладень.

Під час відтворення основних засобів (екстенсивного чи інтенсивного) обов'язково потрібно враховувати підходи, спрямовані як на національно-економічні, так і на галузеві. Таким чином, за інтенсивного відтворення на рівні галузі враховуються капітальні вкладення на реконструкцію, поточний ремонт та технічне переозброєння, а за екстенсивного – капітальні вкладення на нове будівництво, придбання нової техніки. З національно-економічної точки зору до інтенсивного відтворення відносяться: освоєння регіону, капітальні вкладення в нове будівництво, яке пов'язано зі створенням нових виробничих технологій. До екстенсивного відтворення на рівні національно-економічних процесів відноситься капітальні вкладення в

традиційних, усталених підприємствах на вже досягнутому сформованому технологічному і технічному рівнях.

Екстенсивний напрям відтворення характеризує, як правило, тривалі строки служби основних видів, високий рівень їх фізичного зносу, що вимагає значних витрат на проведення ремонту, незначних витрат на модернізацію і, відповідно, більш високий рівень морального зносу. Такий напрям розвитку є, як правило, більш фондомістким, менш ефективним, вимагає всезростаючих витрат на гривню товарообігу і веде до зниження ефективності використання основних засобів. Інтенсивний напрям відтворення характеризується прискоренням процесу заміни та оновлення засобів під час зниження темпів їх зростання, своєчасним списанням фізично і морально зношених засобів праці і підвищенням норм їх відшкодування, що є необхідною умовою поліпшення використання діючих засобів і підвищення ефективності виробничого процесу в цілому. Інтенсивний напрям відтворення засобів пропонує також здійснення цього процесу найбільш ефективними і раціональними формами і методами, такими як реконструкція, технічне переозброєння, підтримання діючих виробничих потужностей, заміна зношеної техніки новою. Однак під час переходу від екстенсивного до інтенсивного напрямку розвитку немає чітко виражених кордонів. Це складний і тривалий процес, в якому тісно переплітаються обидві групи факторів. Причому кожне підприємство характеризується різним ступенем прояву розвитку інтенсивних факторів відтворення засобів, що визначається його особливостями та особливостями відтворення сукупної споживчої вартості засобів.

Під час оцінки подальшого утримання відтворювального процесу, визначення методів, форм і видів відтворення основних засобів, на нашу думку, треба виходити з рівня агрегування засобів, їх індивідуальної або сукупної споживчої вартості. Необхідно також ураховувати призначення різних елементів засобів праці в процесі виробництва, їх характер та особливості обороту (оскільки одному циклу обороту пасивної частини основних засобів відповідає кілька циклів обороту їх активної частини). Звідси випливає, що такі поняття процесу відтворення, як нове будівництво, розширення, реконструкція, технічне переозброєння та підтримання потужностей діючих підприємств, які застосовані лише до сукупної споживчої вартості основних засобів (виробничих площ у комплексі з обладнанням), є

методами їх відтворення. Під час відтворення ж індивідуальних споживчих вартостей основних засобів, куди може бути віднесена їх активна (мобільна) частина, найбільш застосовані такі поняття, як оновлення (повне відшкодування вибулих основних засобів), ремонт і модернізація (їх часткове відшкодування на колишньої і нової техніко-технологічній основі), які можуть бути визначені як форми відтворення.

Таким чином, нове будівництво, розширення, реконструкція та технічне переозброєння як методи відтворення основних засобів припускають додаткове введення нових засобів (нове будівництво, розширення) з одночасним оновленням старих (реконструкція) або лише оновлення, заміну старих, морально і фізично зношених основних засобів (технічне переозброєння, підтримання діючих виробничих потужностей) новими. Причому заміна засобів праці може відбуватися такими основними засобами, визначальними від їх відтворення. По-перше, до діючих засобів праці додаються нові, мають аналогічні колишнім техніко-економічні показники; по-друге, нові засоби такої ж продуктивності, але більш дешеві; по-третє, нові, більш продуктивні засоби праці, які мають колишню вартість; по-четверте, нові, більш дешеві і більш продуктивні засоби праці. В окремих випадках може проводитися введення основних засобів і більш високої вартості. Наприклад, зростання вартості обумовлене використанням сучасного дизайну.

Водночас додавання до діючих нових, більш продуктивних засобів праці, які мають колишню вартість, веде до зростання технічного складу виробничого процесу. Бажано впровадження більш продуктивних засобів праці підвищеної вартості порівняно з аналогічними колишніми, оскільки окремі техніко-економічні показники в цьому разі можуть знизитися. У сучасних умовах розвитку виробництва переважним видом поновлення основних засобів є третій, коли до діючих засобів праці додаються нові, більш продуктивні, що мають колишню вартість.

Кожен із розглянутих методів і видів оновлення основних засобів виконує певну роль у процесі їх відтворення, має свої переваги і недоліки, проте жоден із цих напрямів не можна протиставити іншому, оскільки вони пов'язані між собою, доповнюють один одного, конкретизують процес оновлення. Співвідношення їх у кожному конкретному випадку визначається науково-технічним прогресом та

рівнем розвитку машинобудування, обсягом і технічним станом уже накопичених основних засобів, виробничими потужностями ремонтних підприємств, можливостями наділення галузі відповідними обсягами капітальних вкладень і матеріальними ресурсами, а також загальною економічною політикою в країні.

Нині ситуація в сільському господарстві така, що існуючі господарства всіх форм власності необхідно зміцнювати відповідними матеріально-технічними ресурсами, тому що інакше витрати праці на виробництво одиниці рослинницької і тваринницької продукції будуть значно вищими і, як результат, господарська діяльність буде економічно не вигідною [5].

Потрібно наголосити, що аграрний сектор України і раніше відрізнявся великими затратами праці порівняно з нормативними та значною матеріаломісткістю, тобто переважав екстенсивний шлях розвитку аграрних підприємств. Але й у сучасних умовах становище не поліпшилося.

Слід зазначити, що за підвищення врожайності зернових культур зростання затрат праці з розрахунку на одиницю продукції припиняється [5].

Основним економічним показником, за яким можна скласти враження про становище держави, галузі або підприємства, виступає продуктивність праці. За цим показником також можна скласти враження про прибутковість виробництва. Але на рівні управління цей показник майже ніколи не використовують.

Уважаємо, що якщо систематично і наполегливо підвищувати продуктивність праці, то можна досягти мети в сільському господарстві – ефективного виробництва продукції для потреб харчування та сировини для промисловості.

Останнім часом на ефективність виробництва впливає не стільки товаровиробник, скільки макроекономічна ситуація в державі та її ставлення (з боку відповідних структур) до аграрної сфери. На застій сільського господарства безпосередньо впливає диспаритет цін. Посередницькими структурами та іншими галузями вилучається з аграрних підприємств не лише додана вартість, але й значна частина основного продукту. Аграрні підприємства вже не в змозі розрахуватися за спожиті у поточному році засоби виробництва вирощеним урожаєм і потрапляють у боргову залежність як по відношенню до своїх працівників, так і до кредиторів [5].

Рис. 3. Схема формування механізму системи управління оновлення основних засобів аграрних підприємств

Розроблено автором

Із метою підвищення рівня стратегічного управління основними засобами аграрних підприємств, особливо в сучасних умовах господарювання, необхідне впровадження нових механізмів управління, заснованих на ефективних сучасних підходах, тому нами розроблений механізм системи управління оновленням основних засобів аграрних підприємств, схема якого наведена на рис. 3.

Наслідком безсистемного управління основними засобами аграрних підприємств є зростання їх зносу, витрати на процеси функціонування зношених основних засобів, обмеженість фінансових ресурсів, які можуть інвестуватися в процеси їх оновлення.

Маючи уявлення про структуру системи управління основними засобами, можна цілеспрямовано впливати на склад та зміст її окремих елементів, приводячи у відповідність з умовами внутрішнього та зовнішнього середовища організації, які є досить мінливими.

Нераціональні управлінські рішення щодо об'єктів основних засобів неодноразово мали місце в процесі організаційних змін, які відбувалися на аграрних підприємствах України, що призвело до критичного стану основних засобів, їх значного фізичного та морального зносу.

Основною метою механізму системи управління оновлення основних засобів є мінімізації витрат та збільшення доходів аграрних підприємств.

Умовою функціонування механізму є наявність декількох складових частин його ефективної роботи, це: закони розвитку, за якими діє система управління, принципи і суб'єкти управління, цілі і ресурси, які дають змогу реалізувати встановлені цілі, а також засоби та елементи управління.

Система управління основними засобами підпорядковується законам розвитку виробництва:

- закону спеціалізації управління, який передбачає розподіл управлінської діяльності на засадах застосування конкретних функцій менеджменту;

- закону інтеграції управління, який спрямований на досягнення єдності зусиль усіх підрозділів шляхом застосування правил, процедур управління;

- закону демократизації управління, який полягає в тому, що забезпечується двостороннє спілкування працівників, які зайняті в

управлінському процесі, та розвиток особистих і професійних якостей підлеглих;

- закону економії часу в управлінні, спрямованому на зменшення трудомісткості завдяки впровадженню передових методів і прийомів, що, своєю чергою, підвищить ефективність управлінської праці;

- закону оптимального поєднання централізації і децентралізації управління, який дає змогу сформувавши оптимальний рівень делегування вищим керівництвом нижчим рівням своїх повноважень;

- закону пропорційного розвитку систем управління, який передбачає послідовне та постійне вдосконалення всіх управлінських систем організації.

Реалізація цих законів у механізмі відбувається не відокремлено, а одночасно та взаємообумовлено, тому система враховує дії не одного якогось закону, а всієї сукупності, що допомагає найбільш ефективно досягти поставлених цілей.

До принципів управління відносяться результати узагальнення об'єктивно діючих законів, а також форми їх прояву в управлінні виробництвом. Вони проявляються в основних правилах і положеннях, якими керуються працівники апарата управління. На практиці ці принципи виступають у вигляді нормативів, норм права, різних соціально-психологічних установок, організаційних регламентів тощо. Всі принципи управління взаємопов'язані. Якщо від якогось із цих принципів відмовитись, то якість управлінських рішень буде знижено, що, своєю чергою, знизить ефективність управління ресурсами.

Суб'єкти управління, або персонал, приймають рішення та забезпечують процес їх підготовки та реалізації. Суб'єкт управління працює у формі організаційної структури і визначає необхідну кількість управлінського персоналу, регламентує адміністративні, функціональні й інформаційні взаємини між працівниками та підрозділами, встановлює вимоги до професійного рівня працівників тощо.

Ефективність роботи персоналу управління залежить від якостей і спеціальних знань менеджерів, які приймають участь у процесі управління основними засобами, від правильного підбору, розміщення й оцінки кадрів, від креативності їх мислення. Суб'єкт управління цілеспрямовано впливає на об'єкт управління.

Цілі управління – це процес прийняття рішень щодо покращання стану основних засобів, зменшення амортизаційних відрахувань та

збільшення виробничих потужностей. Спочатку встановлюються глобальні цілі функціонування підприємства, потім більш конкретно ставляться цілі на рівні підприємства щодо основних засобів, із цих цілей встановлюються завдання на рівні підрозділів, рішення яких передбачається в організаційній структурі визначеними методами і відповідними ресурсами.

До ресурсів управління відносять джерела, які впливають безпосередньо на стан відповідних факторів управління. Результатом впливу буде оновлення основних засобів. До таких ресурсів належать: кількість та якість обладнання; асортимент та трудомісткість продукції; амортизаційна політика підприємства.

До засобів управління основними засобами належать функції та методи управління. Процес підготовки, передачі, обробки і відображення інформації це є реалізація функцій управління. До основних функцій управління під час оновлення основних засобів належать: прогнозування та планування, організація, координація та регулювання, активізація та стимулювання, облік, аналіз і контроль. Сукупність усіх функцій управління представляє собою управлінський цикл менеджменту основними засобами.

Методи управління – це способи вивчення предмету. Основними методами управління є: діалектичний, конкретно-історичний, системний, аналітичний, балансовий, опосередкованого пізнання (моделювання), органолептичний (експертний), економіко-математичний та соціологічний.

Елементи механізму управління дають змогу регулювати відносини всередині підприємства, приймати управлінські рішення та забезпечують ефективний обмін інформацією та координацію підрозділів на підприємстві.

Зовнішнє середовище та його фактори впливають на основні засоби, які беруть участь у виробництві. До факторів зовнішнього середовища належать: фіскальна, інвестиційна та інноваційна політика, кредитування, фінансові, трудові та соціально-економічні ресурси, а також інформація. Система управління основними засобами має взаємини між елементами та пов'язана з механізмом функціонування такої системи.

Механізм управління основними засобами аграрних підприємств представляє собою взаємодію, взаємозв'язок усіх підсистем у системі в єдиному процесі, тобто економічні закони породжують принципи

управління, принципи, своєю чергою, цілі та завдання управління визначають засоби управління, і завдяки механізму приймаються правильні управлінські рішення.

1. Зростання ефективності використання основних виробничих засобів дуже тісно зв'язано з використанням земельних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів і можливо тільки за досягнення оптимальних їх пропорцій, тому важливо не просто нарощувати виробничі потужності, а передусім добиватися пропорційності в їх складі [7].

Формуючи амортизаційну політику, питання, пов'язані з її оптимізацією, слід вирішувати як на макро-, так і на мікрорівні. На державному рівні необхідно здійснити низку заходів, направлених на досягнення ідентифікації норм фінансового і податкового обліку, що вже сьогодні повинне бути закладено в Податковому кодексі. Крім того, державна політика, згідно з установленням методів і норм амортизації, повинна бути такою, щоб забезпечити прискорений рівень відтворення парку основних засобів в агросфері і стимулювати здійснення інвестиційних процесів у галузі. На мікрорівні підприємствам до процедури формування власної облікової амортизаційної політики слід підходити дуже ретельно, обережно, відповідально і творчо, оскільки не один рік доведеться розраховувати свої необоротні матеріальні активи і нараховувати амортизацію згідно з нею, і вона повинна забезпечити процес відтворення матеріальної основи процесу виробництва.

Для того щоб підвищити фондівдачу, необхідно вдосконалити структуру основних виробничих засобів, збільшення частки їхньої активної частини до оптимального рівня значно вплине на підвищення ефективності використання коштів праці. Важливо встановити раціональне співвідношення між силовими й робочими машинами [2].

Розділ 2. Формування механізму управління відтворенням основних засобів

Велика собівартість виготовленої продукції аграрних підприємств значною мірою пояснюється високим зносом матеріально-технічної бази підприємств, переважанням часткового відтворення основних засобів (різні види ремонтних робіт), що, своєю чергою, призводить до загальних комерційних витрат. У політиці відтворення основних засобів на підприємстві для ефективного і своєчасного оновлення існує

необхідність вирішення питання про механізм управління відтворенням основних засобів [5].

Механізм управління відтворенням основних засобів передбачає насамперед покращання матеріально-технічної бази підприємства, узгоджений із цілями, інструментами, властивостями, принципами та елементами підприємства, але обмежений із боку держави фінансовими, трудовими, соціально-економічними ресурсами та інформацією, а також кредитуванням, оподаткуванням, інноваційною та інвестиційною політикою. Схема формування механізму управління відтворенням основних засобів представлена на рис. 4.

Головною метою механізму є забезпечення ефективної системи взаємодії підрозділів підприємства щодо покращання стану основних засобів, зниження амортизаційних відрахувань, які безпосередньо впливають на собівартість виробленої продукції, а також збільшення виробничих потужностей підприємства за рахунок якості, кількості та прогресивності виробничих основних засобів. Механізм управління відтворенням основних засобів має визначені властивості, свої підходи і принципи функціонування.

До основних концептуальних підходів побудови механізму варто віднести: системний, комплексний, динамічний, інтеграційний, нормативний, оптимізаційний і ситуативний підхід. Перераховані наукові підходи не дублюють, а доповнюють один одного, розкривають різні аспекти управління відтворенням основних засобів.

Взаємозв'язок усіх елементів механізму можливий під час застосування системного підходу. Системний підхід також дає змогу визначити цілі і критерії механізму управління відтворенням основних засобів.

Механізм може функціонувати за наявності його складових частин, які виконують ефективну роботу. До таких складових частин відносяться: сформовані цілі механізму відтворення, критерії його роботи, інструменти, за допомогою яких забезпечується робота механізму, ресурси, що дають змогу реалізувати встановлені цілі [6].

В основі формування цілей механізму покладений принцип цілеспрямованості системи, що орієнтована на досягнення підприємством фінансової стабільності, конкурентоспроможності та підвищення прибутку.

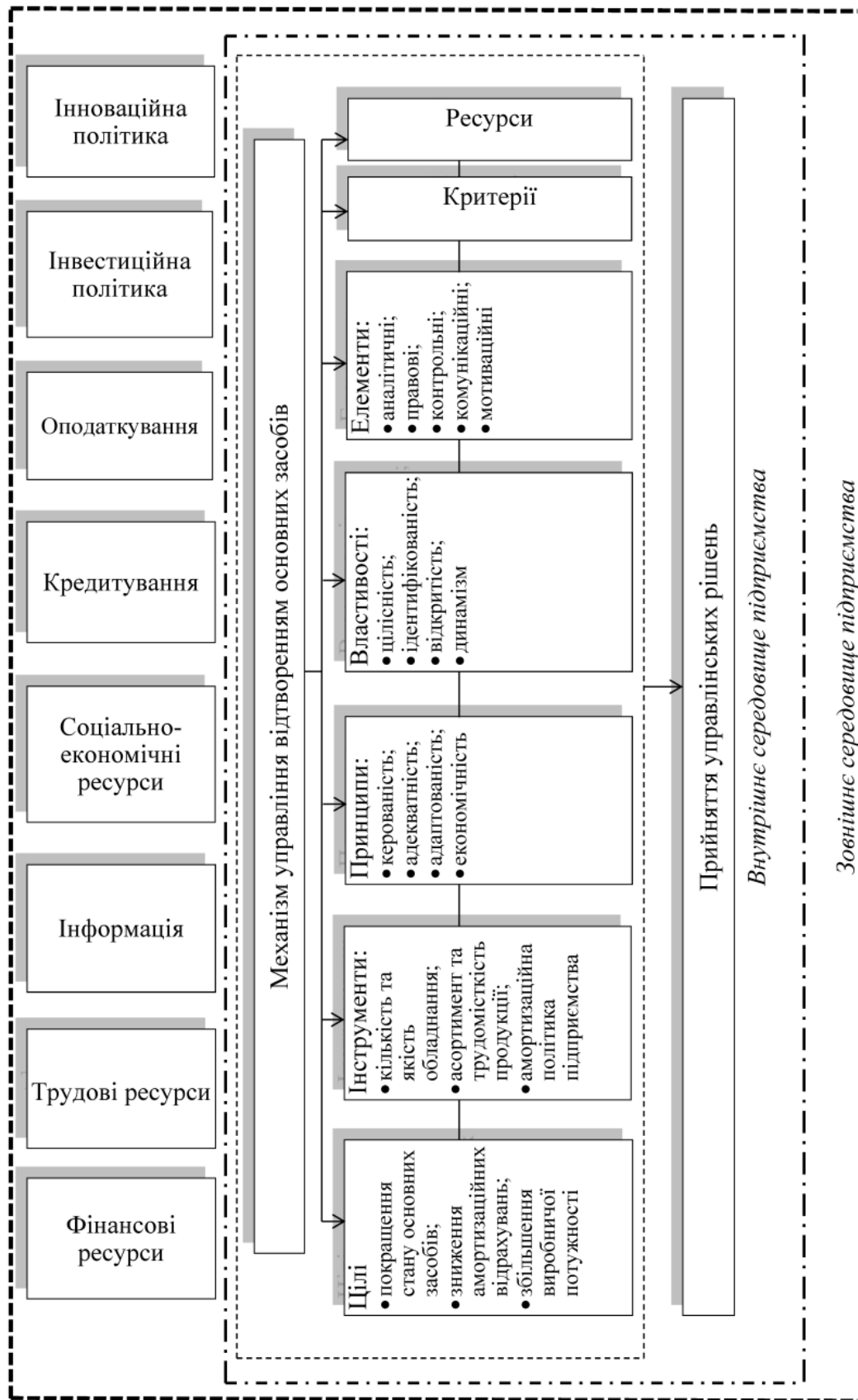

Рис. 4. Схема формування механізму управління відтворенням основних засобів

Джерело: розроблено автором

Ефективна робота механізму відтворення можлива за встановлення критеріїв його роботи. Критерій виступає в ролі признаку, і на його підставі здійснюється оцінка ефективності функціонування підприємства. Критерії управління являють собою кількісні аналоги цілей. До таких критеріїв відносяться: покращання стану основних засобів підприємства, зменшення витрат на амортизацію основних засобів та потужність основних засобів.

Прийняття рішень щодо управління відтворення основних засобів припускає використання різних інструментів. Такими інструментами є: кількість та якість обладнання, асортимент та трудомісткість продукції, амортизаційна політика підприємства, обраний підприємством метод нарахування амортизації тощо.

Під ресурсами управління слід розуміти джерела впливу на стан відповідних факторів управління. Результатом впливу буде відтворення основних засобів [6].

Відповідно до вимог системного підходу, механізм управління відтворенням основних засобів має такі властивості, як цілісність, ідентифікованість, відкритість, динамізм.

Механізм має бути цілісним, тобто всі частини механізму взаємопов'язані і будь-які зміни в будь-якій частині механізму призводили до змін механізму в цілому. Всі елементи механізму відтворення мають свою характеристику й їх можна ідентифікувати. За правильної роботи механізму зовнішнє середовище безпосередньо впливає на внутрішнє середовище, і це відповідає критерію відкритості. Безупинний розвиток механізму управління відтворенням основних засобів постійно перебуває у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, що обов'язково впливає на зовнішнє середовище та зміни всередині механізму – за цей процес відповідає динамізм.

Оскільки механізм управління відтворенням основних засобів має властивість відкритості, то умови зовнішнього середовища адаптовані до змін внутрішнього середовища підприємства, і це обумовлює принцип адаптивності механізму управління відтворенням [6].

Механізм управління відтворенням основних засобів за допомогою інструментів впливає на керовані підсистеми, і, таким чином, цей принцип відповідає керованості. Механізм управління може реально впливати на відтворювальні процеси лише тоді, коли на всіх рівнях управління присутні елементи керування і функціональні завдання

механізму. Тільки в цьому разі механізм зможе реально впливати на відтворення основних засобів.

Механізм управління відтворенням основних засобів відповідає принципу адекватності, тобто механізм змінюється відповідно до зміни цілей підприємства, його структури, умов зовнішнього і внутрішнього середовища, але водночас він має стійкість і незалежність від зміни методів і засобів реалізації завдань управління.

Механізм управління відтворенням основних засобів забезпечує раціональне використання ресурсів, економічних витрат на покращання стану основних засобів (модернізація, впровадження нових основних засобів) і зменшення собівартості продукції в цілому – усе це відповідає принципу економічності.

Механізм управління відтворенням основних засобів розвивається з розвитком системи управління основними засобами в цілому і, таким чином, їй відповідає. Побудова механізму управління не залежить від окремих змін у системі, а залежить тільки від зміни цілей елементів системи.

Елементами механізму управління є такі: аналітичний, правовий, контрольний, мотиваційний, комунікаційний.

Завдяки правовому елементу аграрні підприємства мають змогу регулювати свою господарську діяльність і економічні відносини з іншими підприємствами, кредитно-фінансовими установами і державними структурами. Цей елемент відповідає за регулювання відносин підприємства [6].

За прийняття управлінських рішень на основі інформації відповідає аналітичний елемент механізму управління відтворенням основних засобів. У рамках функціонування цього елемента проводиться аналіз стану зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, оцінка стану матеріально-технічної бази підприємства, організаційної структури і функціональних підрозділів підприємства. Аналіз внутрішнього середовища підприємства дає змогу змінювати виробничі й організаційні заходи. До цього аналізу включається вплив стану основних засобів на собівартість і конкурентоспроможність продукції, а також інші аспекти виробничо-господарської діяльності.

Співробітники аграрного підприємства зацікавлені в раціональному використанні всіх матеріально-технічних ресурсів і збільшенні конкурентоспроможності продукції, оскільки від цього залежать виплати (для пайовиків, акціонерів; у фермерських господарствах

позитивний кінцевий результат – основна мета виробництва) – за це відповідає мотиваційний елемент механізму управління.

Контрольний елемент містить контроль відповідності основних засобів, їх використання підприємством для виробництва товарів і послуг, а також для ефективного функціонування.

Завдяки ефективному обміну інформацією можливо координувати підрозділи підприємства та приймати правильні управлінські рішення. Інформація повинна бути всеохоплюючою, простою в отриманні й обробітку, ефективною і швидкою під час отримання та доступною під час координування. За цей процес відповідає комунікаційний елемент [6].

Обмежуючими ресурсами з боку держави виступають фінансові, трудові, соціально-економічні та інформаційні.

Фінансові ресурси з боку держави, на жаль, не надають належної підтримки аграрним підприємствам, немає обґрунтованих джерел фінансування процесу відтворення основних засобів, існує диспаритет цін між промисловістю й аграрною сферою.

Трудові ресурси не відповідають запитам аграрної сфери, тобто є нестача кваліфікованих робітників-аграріїв, нестача трудового населення в селах. Інтенсивний ріст урбанізації погіршує стан сільськогосподарського виробництва.

Соціально-економічні ресурси повинні надавати гарантію і забезпечуватися соціально-економічними умовами.

Не належним чином будується інформованість аграрних підприємств. Більшість із них не мають інформації про стратегічні цілі держави, про інноваційну й інвестиційну політику держави, не володіють інформацією про конкурентоспроможність своєї продукції не тільки на світовому ринку, а навіть на вітчизняному. Відсутня інформація про інноваційні підходи до вироблення продукції.

Основними інструментами зовнішнього середовища підприємства, які впливають на внутрішнє середовище та на прийняття управлінських рішень, виступають: кредитування, оподаткування, інвестиційна та інноваційна політика держави.

Одним із головних зовнішніх інструментів є кредитування. Першим і головним кредитором повинна бути держава. Доцільно було б проводити пільгове кредитування аграрних підприємств, створювати зручні умови для лізингу [6].

Інвестиційна політика з боку держави має бути прозорою, чіткою та діючою. Держава повинна виступати головним інвестором та створювати належні і зручні умови для потенційних інвесторів як вітчизняних, так і закордонних. Нестабільна політична, економічна, соціальна та фінансова ситуація лякає потенційних інвесторів. Тільки після наведення ладу в державі може правильно запрацювати інвестиційна політика.

Інноваційна політика повинна забезпечувати аграрні підприємства інноваційними технологіями, матеріально-технічними ресурсами, які будуть позитивно впливати на зменшення собівартості та підвищення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств.

Відтворення основних засобів на аграрних підприємствах відбувається за рахунок ремонту діючих основних засобів і придбання або будівництва нових основних засобів. На виробництво ці зміни не впливають, а лише збільшують собівартість продукції.

Таблиця 1

**Відтворення основних засобів на аграрних підприємствах
Луганської області в 2014–2015 рр., тис. грн.**

Показники	СТОВ «Агросвіт»			ТОВ АФ «Слобожанська»			СТОВ «Степове»		
	2014 рік	2015 рік	відхилення	2014 рік	2015 рік	відхилення	2014 рік	2015 рік	відхилення
Вартість основних засобів	7725	9927	2202	10795	13990	3195	4230	5397	1167
Введення в дію нових основних засобів	1513	1965	434	807	3195	2388	1440	1167	-273
Ремонт	17,1	22,0	4,9	18,9	24,6	5,7	11,3	12,7	1,4
Сума зносу	2715	4342	1627	6602	7804	1202	2015	2629	614
Собівартість виробленої продукції	3352	8210	4858	7253	13374	6121	11329	12562	1233

Як бачимо, собівартість виробленої продукції суттєво зростає, що, зрештою, впливає на фінансовий результат. На збільшення собівартості

впливає як вартість і стан основних засобів, так і їх покращання (відтворення) за рахунок ремонту, амортизації і придбання нових основних засобів. Це відбувається за рахунок того, що на підприємствах немає системи відтворення, яка включає в себе комплекс заходів.

Якщо на підприємствах задіяти запропонований механізм відтворення основних засобів, то можна буде змінити не тільки стан основних засобів, а і фінансовий стан підприємства в цілому.

Таблиця 2

Застосування механізму управління відтворенням основних засобів на аграрних підприємствах Луганської області, тис. грн.

Показники	СТОВ «Агросвіт»			ТОВ АФ «Слобожанська»			СТОВ «Степове»		
	2015 рік	проект	відхилення	2015 рік	проект	відхилення	2015 рік	проект	відхилення
Вартість основних засобів	9927	11147	1220	13990	14049	59	5397	7276	1879
Введення в дію нових основних засобів	1965	2662	697	3195	430	-2765	1167	2242	1075
Списання основних засобів	х	1442	1442	х	371	-371	х	363	-363
Ремонт	22,0	16,7	-5,3	24,6	11,4	-13,2	12,7	7,2	-5,5
Сума зносу	4342	3855	-487	7804	7261	-543	2629	2133	-496
Собівартість виробленої продукції	8210	7723	-487	13374	12831	-543	12562	12066	-496

Таким чином, застосовуючи механізм відтворення основних засобів, ми зменшили собівартість виробленої продукції. Це відбулося за рахунок:

списання відпрацьованих основних засобів, які не брали участь у виробництві, але залишалися у структурі основних засобів і на які з року в рік нараховували амортизацію;

зменшення суми зносу основних засобів за рахунок використання оптимального методу нарахування амортизації по кожній групі об'єктів основних засобів, а також за рахунок списання відпрацьованих основних засобів;

зменшення суми ремонту основних засобів за рахунок придбання нових основних засобів, які не потребують капітального ремонту.

Висновки

За правильної та цілісної взаємодії всіх ресурсів зовнішнього і внутрішнього середовища механізму управління можливо отримати позитивний економічний ефект.

Наведений механізм управління відтворенням основних засобів передбачає насамперед покращання матеріально-технічної бази підприємства, узгоджений із цілями, інструментами, властивостями, принципами та елементами підприємства, але обмежений із боку держави фінансовими, трудовими, соціально-економічними ресурсами та інформацією, а також кредитуванням, оподаткуванням, інноваційною й інвестиційною політикою. Головною метою механізму є забезпечення ефективної системи взаємодії підрозділів підприємства щодо покращання стану основних засобів, зниження амортизаційних відрахувань, які безпосередньо впливають на собівартість виробленої продукції, а також збільшення виробничих потужностей підприємства за рахунок якості, кількості та прогресивності виробничих основних засобів. Із наведених розрахунків ми робимо висновок, що застосування цього механізму дає змогу зменшити собівартість виробленої продукції на 5–6%.

Список літератури:

1. Воскобоева О.В. Управління основними фондами торговельного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.В. Воскобоева. – Донецьк, 2009. – 21 с.

2. Поповиченко А.С. Основные принципы инвестиционной деятельности предприятий в условиях обновления ресурсного потенциала / А.С. Поповиченко // Экономинфо. Научно-практический журнал. – Воронеж, 2012. – № 18. – С. 68–71.

3. Поповиченко Г.С. Основні засоби як складова ресурсного потенціалу аграрних підприємств / Г.С. Поповиченко // Науковий вісник Луганського аграрного університету. – 2009. – № 6. – С. 58–64.

4. Поповиченко Г.С. Підвищення ефективності використання основних засобів аграрних підприємств / Г.С. Поповиченко, О.В. Кочетков // Маркетинг на міжнародних ринках товарів і послуг: глобальні аспекти: III Міжнар. наук.-практ. Конф (Україна – Словаччина, 21–23 лютого 2012 р.). – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2012 – С. 157–158.

5. Поповиченко Г.С. Удосконалення ефективності використання основних засобів / Г.С. Поповиченко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки» / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ : Елтон – 2, 2008. – № 85. – С. 483–490.

6. Поповиченко Г.С. Формування механізму управління відтворенням основних засобів / Г.С. Поповиченко // Науковий вісник Луганського аграрного університету. – 2013. – № 44. – С. 304–310.

7. Потеряев Н.В. Основные фонды торговли: оценка, эффективность использования / Н.В. Потеряев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/osnovnye-fondy-torgovli-otsenka-effektivnost-ispolzovaniya>.

Pochenchuk G.M.
*PhD in Economics,
Associate Professor of Economics and Management,
Doctoral Student,
Academy of Financial Management*

Babukh I.B.
*PhD in Economics,
Assistant Professor of Marketing, Innovation
and Regional Development,
Yuri Fedkovich Chernivtsi National University*

TRANSFORMATION OF UKRAINIAN INSTITUTIONAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN DEVELOPMENT VECTOR

Summary

The article deals with the peculiarities of institutional system, which was formed in Ukraine. The research identifies that the country institutional system is crucial for the effective functioning of a particular model of economic development. Socio-economic systems of different countries differ primarily by specific features of their institutional environments. The European choice remains the driving force of institutional change in Ukraine. Estimation of present levels of institutional development is held on the use of international quality indices of institutional development and their individual components, as well as the results of sociological research, got from open sources. The results of the research showed that consequence of previous transformation processes become to the emergence, dissemination and consolidation of inefficient institutions and a considerable matter of their dysfunctionality. Such condition is confirmed by both the indicators of indices of institutional environment quality and national sociological researches. Consequently the reforming of Ukrainian institutional structure requires a number of reforms, without copying the institutional structure of Western countries, and taking into account the national differences and peculiarities of the historical development of the country.

Introduction

For Ukraine, European integration is a way of modernizing the economy, overcoming the technological backwardness, attracting foreign investments and new technologies, creating new workplaces, increasing of

competitiveness of domestic producers, accessing to world markets, first of all, the EU market. As an integral part of Europe, Ukraine is oriented on the acting model of socio-economic development in the leading European countries the, the defining characteristic of which is an institutional system.

World experience shows that the level of institutional environment development is one of the main factors that determine the level of market relations development and the competitive position of the country ensures its economic security and competitiveness.

In a quarter of century after the collapse of the Soviet Union, Ukraine is again facing the tasks of fundamental transformation of the basic functioning of the country as a whole and its economic system. However, modern conditions differ significantly from conditions in which there were post-Soviet reforms and it creates new challenges for the country. The experience of post-socialist countries, which have already become the members of the European Union and are developing quite successfully, confirms a significant role of institutional reforms and effective institutions in establishing well-functioning economy.

The complexity of modern reforms in Ukraine is that the previous transformation processes led to the emergence, dissemination and consolidation of inefficient institutions and a considerable matter of their dysfunctionality. Therefore, the study of institutional transformation problems for the specific conditions of Ukraine is very important and the purpose of the research is to determine the level of institutional development of Ukraine, its critical points and directions of reforming.

The research methodology is based on the use of international indices of the quality assessing of institutional development and its individual components, the results of cross-cultural comparisons on the methodology of Hofstede (Geert Hofstede), and the use of results of the national sociological studies based on interviews with experts and a representative sample of the population by leading non-governmental organizations and scientific institutions of Ukraine («The Fund of Democratic Initiatives Named After Ilko Kucheriv», Kyiv International Institute of Sociology, Center for Sociological and Political Studies named after Alexander Razumkov). The results data of sociological research are obtained from the open sources.

Part 1. Institution and institutional system

At his time, the founder of institutionalism T. Veblen (1899) exploring the institutions as the sustainable practices of thinking, peculiar for a large community of people, usual ways of response to stimuli, the system of public life development, adopted at the present stage, paid attention to the root causes of the social transformations that occurred in the society. This laid the basis for further institutional researches: the endless discussions of the various schools of institutional views on the interpretation of the concept «institution», the role of institutions in understanding the causal forces that determine a particular trajectory of socio-economic systems or social structures development.

In various variants of the common classification of economic theories the place and the internal structure of institutional (or institutional-evolutionary) direction are defined differently. The questions of its internal structure remain controversial. However, there is the predominant emissions of «old» (traditional) and «new» institutionalism as components of a whole, as well as attracting in the direction of neo-institutionalism with a significant number of theories that define the modern neo-institutional paradigm.

The concept of institutional system involves the two terms understanding: «institution» and «system». System is determined as an organized, purposeful structure that consists of interrelated and interdependent elements (components, entities, factors, members, parts etc.). These elements continually influence one another (directly or indirectly) to maintain their activity and the existence of the system, in order to achieve the goal of the system. All systems have (a) inputs, outputs and feedback mechanisms, (b) maintain an internal steady-state (called homeostasis) despite a changing external environment, (c) display properties that are different than the whole (called emergent properties) but are not possessed by any of the individual elements, and (d) have boundaries that are usually defined by the system observer (BusinessDictionary).

On the discussions continue even today about the notion of «Institute». There is a considerable literature dealing with the question of how best to define institutions. J. Commons (1931) defined the concept of «institution» as collective activity about control, liberation and expansion of individual action. Eggertson T. (1990) identifies that institutional theory pays particular attention to the rules and mechanisms to enforce contracts (institutions), meanwhile it explicitly or implicitly comes from the fact that the existence

of an effective political system and structure of institutions (effective stimuli) automatically leads to economic growth.

A number of scientists have noted the stability or sustainability of institutions. In particular, D. Olsen and J. March (1984) characterize institutions as a relatively stable collection of practices and rules that define a proper behaviour for specific groups of actors in specific situations.

M. Aoki (2007:6) defines the institution as a distinctive model of social interaction, that supports itself, which is presented by significant rules known to the agent, and is incorporated into the system of agent's beliefs on the ways of leading the «game». A. Grief (2006:30) provides a broader definition: «institution is a system of rules, beliefs, norms and organizations that together generate a regularity of (social) behaviour».

The most common is the definition of institutions proposed by North (1990). Institutions are the humanly devised constraints that structure political, economic and social interaction. They consist of both in formal constraints (sanctions, taboos, customs, traditions, and codes of conduct), and formal rules (constitutions, laws, property rights).

Accordingly, there are formal and informal institutions. Kasper W. (2002) supplemented the classification of institutions identified by North, highlighting the institutions that were formed on a voluntary basis, or under the influence of coercion; institutions that were created in an evolutionary way (spontaneously) or artificially, on a contractual basis; the sanctions that are applied spontaneously, taking into account social norms of behaviour (the so-called reverse reaction of society), or deliberately, governing by officially valued procedures within individual groups, for example, the professional code of behaviour. Throughout history, institutions have been devised by human beings to create or reduce uncertainty in exchange.

Another approach to institutions is associated with Williamson (1981, 2000), in this approach, institutions are considered as 'governance structures' rather than as 'rules of the game'. Therefore, the most important economic institutions are enterprises, markets and relationships of contracting. This approach concentrates the main attention on the level of individual transactions, which are mediated by institutions, and on the problem of their minimization. Williamson (1996) went a step further suggesting a "three-level" framework to understand how institutions work. Thus, the institutional environment comprises formal (regulation, public policies, and enforcement mechanisms) and informal "rules" (ideologies, norms, culture), which have a direct impact on individual behaviour.

Governance forms chosen by organizations are between the institutional and individual levels, in that they are not only influenced by rules of the game in the society or individual attitudes, but also act as elements that can influence the other two levels.

The concept of «institution», as it is noted by Bortis H. (1997), is crucial for social Sciences. Socio-economic and political institutions make up the social superstructure, within which individuals and collectives act like one way or another. Consequently, society can be described as the set of institutions that form the basis of behaviour of individuals and groups. The scientist gives an original classification of institutions. For Bortis institutions of the first type come into play when one, several or all individuals of the community for achieving their goals constantly behave or forced to behave the same (or very similar). Adjustable behaviour of this type or a certain activity we call individual institutes. They are caused by customs and traditions that are historical or legal rules, which, if necessary, you can begin. The second type of institutions – social, or public institutions – occurs when several members of the community or the whole society pursue common or shared goals that they can't reach alone. In this case, the individual or group of individuals perform different complementary functions (planning or executive, physical or intellectual) within the social institute; for the successful functioning of such institutions cooperation and coordination are essential. This classification of institutions combines the essential characteristics and «rules of the game», and «participants of the game» (organizations). In any country or region, the institutions developed historically in result of aimed either spontaneous individual or social actions.

In the approaches of North (1990) and Ostrom et al (1994), it is pointed out that the reare different levels of rules ordering a hierarchical system, “where each level is more costly to change than the previous one”. Ostrom et al (1994) distinguishes between three different levels of institutional rules: operational rules, collective choice rules and constitutional choice rules.

Institutional system can be defined as a set of fundamental social, political, legal and economic institutions, which develop and change in the process of historical development and accumulation of human knowledge (evolution), or through purposeful actions, that define and regulate people's behaviour and the relationships between them.

Large-scale social transformations of post-socialist countries have resulted in the revival of institutional research on the causes, ways and mechanisms of institutional changes and institutional systems. The transformation of the

economy of the post-Soviet countries to market principles of functioning foresaw fundamental change of the socio-economic structure of society, the replacement of existing institutions which are inherent to a command economy, into market. In studies A. Aslund (1995, 2007), Aslund et al (2014), D. North (1997), L. Balcerowicz (1995a), L. Balcerowicz (1995b), G. Kolodko (2000), I. Kornai (2001) considerable attention is paid to institutional changes, their results and the mechanisms of implementation in the post-socialist countries. World Development Report (2002) is about building market institutions that promote growth and reduce poverty, addressing how institutions support markets, what makes institutions work, and how to build them. The report viewed the opposite affect of institutional structure and behaviour.

The feature of existing concepts of institutional change is the claim that with the external environment changing are formed the institutions, which provide the opportunity for economic use of these changes (in knowledge, technology, a number of population). The goal of institutional changes is the prosperity of the country, and not the enrichment of certain social groups. Institutional changes should be directed to obtain the following main results: 1) the guaranteed realization of the basic rights and freedoms of the individual; 2) the revival of the incentive to production increasing; 3) not falling of the living standards of all social groups, or at least those that are not responsible for the program of institutional change and its results; 4) organization of effective control over observance by all participants of the socio-economic process, including the statesmen, the new rules of social relationships with the obligatory use of the violators punitive measures provided by law; 5) the creation of conditions in which the authorities failed to address the socio-economic reforms could be quickly and painlessly replaced.

O. Sukharev (2010) noted that while the analysis of institutional changes, the importance get three components: the content and the quality, speed and frequency, the adaptive capabilities of the agents and institutions themselves (adaptive efficiency). The content and the quality of institutions is information about their purpose, composition, functions, applications, costs of implementation and enforcement. The speed and the frequency are characteristics of how frequently and quickly the changes in the content and the quality of institutions happen, and the quality is characterized by a degree of disfunction. Dysfunction is defined as a qualitative disorder of functions or their failure to perform, for one reason or another that leads to

another potential or desired (needed) functioning of the system. The adaptation option is determined by the degree of susceptibility of the individual institutions, efficiency, reaction of agents and institutions on innovation and implementing institutions.

T. Beck and L. Laeven (2005) observe that experience of transition economies offers a unique historic experiment in institution building. The transition started with the rapid destruction of the institutions supporting socialism in all transition economies. The building of new institutions supporting a broad-based market economy, however, has been much slower and has varied significantly across transition economies.

The actual processes of the institutional system of the market economy formation in considerable part of post-socialist countries, especially former USSR countries, are significantly behind the introduction of organizational measures on creation of market infrastructure elements, known from the experiences of developed countries.

Part 2. Institutional development and institutional system transforming

2.1. The indicators of Institutional development

Key indices, which were considered in the study, is the group of indicators of governance (World Bank Worldwide Governance Indicators) proposed in the works by Kaufmann, Kraay, Mastruzzi (2007), global competitiveness index, corruption perception index and the index of economic freedom. Data for these indexes give an opportunity to assess the state of formal institutions in the country on a greater degree. Worldwide Governance Indicators include the following directions:

1. Voice and Accountability (VA) – capturing perceptions of the extent to which a country's citizens are able to participate in selecting their government, as well as freedom of expression, freedom of association, and a freemedia.

2. Political Stability and Absence of Violence (PV) – capturing perceptions of the likelihood that the government will be destabilized or overthrown by unconstitutional or violent means, including politically-motivated violence and terrorism.

3. Government Effectiveness (GE) – capturing perceptions of the quality of public services, the quality of the civil service and the degree of its independence from political pressures, the quality of policy formulation and implementation, and the credibility of the government's commitment to such policies.

4. Regulatory Quality (RQ) – capturing perceptions of the ability of the government to formulate and implement sound policies and regulations that permit and promote private sector development.

5. Rule of Law (RL) – capturing perceptions of the extent to which agents have confidence in and abide by the rules of society, and in particular the quality of contract enforcement, property rights, the police, and the courts, as well as the likelihood of crime and violence.

6. Control of Corruption (CC) – capturing perceptions of the extent to which public power is exercised for private gain, including both petty and grand forms of corruption, as well as «capture» of the state by elites and private interests.

The six aggregate indicators can be reported in two ways: (1) in their standard normal units, ranging from approximately -2.5 to 2.5, and (2) in percentile rank terms from 0 to 100, with higher values corresponding to better outcomes.

It must be admitted that these indexes often mix upvariables that capture the differences in the forms of institutions (e.g., democracy, independent judiciary, absence of state ownership) and the functions that they perform (e.g., rule of law, respect for private property, enforceability of contracts, maintenance of price stability, the restraint on corruption) (Chang, H-J. and Evans, P., 2005). Nevertheless they are quite informative for the characteristics of institutional development.

The global competitiveness index, the components of which are able to evaluate private and public institutions, takes into account the institutional aspects. According to the methodology of the world economic forum, the institutions is a complex indicator, which consists of two components with different weights: state institutions (0,75%) and private institutions (0,25%). The weight of the first component is significantly higher because it, in turn, consists of five integrated indicators that characterize the quality of interaction between government and other market players (property rights, ethics and corruption, abuse of power, government efficiency, security). The second component consists of two integrated indicators: corporate ethics and accountability.

The index of corruption perception is based on several independent surveys, involving international financial and human rights experts, including those from Asian and African development banks, the World Bank and the American organization Freedom House. The index is a rating from 0 (highest level) to 10 (no corruption). Each country in the ranking is

characterized by the indicator reflecting assessment of the level of corruption by businessmen and analysts on a scale of 10 points.

The index of economic freedom is a useful tool for in-depth analysis of economies worldwide based on the 10 quantitative and qualitative factors, grouped into four broad categories or pillars of economic freedom: rule of law (property rights, freedom from corruption); limitation of the government (fiscal freedom, government spending); regulatory efficiency (business freedom, freedom of the labour market, monetary freedom); open markets (trade freedom, investment freedom, financial freedom). Each of the ten economic freedoms within these categories is graded on a scale from 0 to 100 points. The overall assessment of a country is determined by calculating the arithmetic mean of ten economic freedoms, with equal weight to each of them. Depending on the number of points, all countries in this Index are divided into the following groups: free (80-100 points), mostly free (70-79,9), moderately free (60-69,9), mostly not available (50-59,9), not available (0-49,9).

The essence of the Hofstede method lies in the fact that he has identified five dimensions that, in his opinion, characterize national culture by way of media to work and social norms that influence the management style. These dimensions are: power distance (powerdistance) (PDI); individualism – collectivism (IDV); masculinity – femininity (MAS); the avoidance of uncertainty (UAI); long-term orientation (LTO).

2.2. Evaluation of individual components of the institutional system of Ukraine

The institutional system prevailing in the country is crucial for the formation and effective functioning of a particular model of economic development. Institutions are a set of formal and informal norms, conformity degree of which is directly related to the level of socio-economic development of the country. In other words, countries that have reached top positions in international development such as the OECD usually are of high quality institutional environment. They tend to have low levels of corruption, high independence level of courts, effective mechanisms for the protection of private property. The presence of effective institutions is a common feature for countries with incomes over \$10,000 per capita at purchasing power parity.

Institutional changes, which are happening in Ukraine, led to the emergence of many social and political innovations, which have no analogues in world practice. Their peculiarity lies in the fact that they

have conflict with the actual state of society, without providing to the last one the necessary conditions of a certain operation and development. These contradictory tendencies only show that the society is changing, is forming on a qualitatively new level, that a new social entity is “born”, the awareness and the analysis of which will allow to advance in the understanding of the key processes and to see the novelties in the course of these transformations.

The evaluation results of the public administration quality for the period 2004-2014, (between the Orange Revolution and the Revolution of Dignity) on the basis of the Worldwide Governance Indicators show that there is no significant changes and the well-defined trends observed. In general the values for all indicators are low – not even reaching 50%, while the highest desired result is near 100%. The worst values are in the indicators of Political Stability and Absence of Violence /Terrorism (objectively relates to the political situation and hostilities in the East) and Control of Corruption.

Table 1

The value of Worldwide Governance Indicators for Ukraine

Aggregate Indicators	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Voice & Accountability	41,3	47,1	48,1	50,0	49,3	46,4	44,6	39,8	37,0	47,3
Political Stability and Absence of Violence /Terrorism	37,0	44,2	48,6	45,5	34,1	45,8	43,4	42,2	21,8	6,3
Government Effectiveness	34,1	34,6	28,6	27,7	22,0	25,4	21,8	31,6	30,6	40,4
Regulatory Quality	34,3	32,4	36,9	32,5	32,1	34,0	29,9	28,7	28,7	28,8
Rule of Law	27,3	24,4	26,3	29,3	24,2	24,6	23,5	25,6	23,2	23,1
Control of Corruption	29,8	27,3	24,0	22,8	16,3	17,1	17,5	15,8	12,0	14,9

Source: compiled from Country Data Report for Ukraine, 1996-2014

The poor performance of the Control of Corruption indicator is highlighted by the corruption perception index. The index reflects the perception level of corruption by people, and is not intended to be an objective measurement of the extent of corruption in different countries. The index averages the corruption level assessment, given by respondents for various countries. There are three target groups of respondents: experts who are not the residents of the countries participating in the

survey; entrepreneurs who are not residents; and businessmen who are residents.

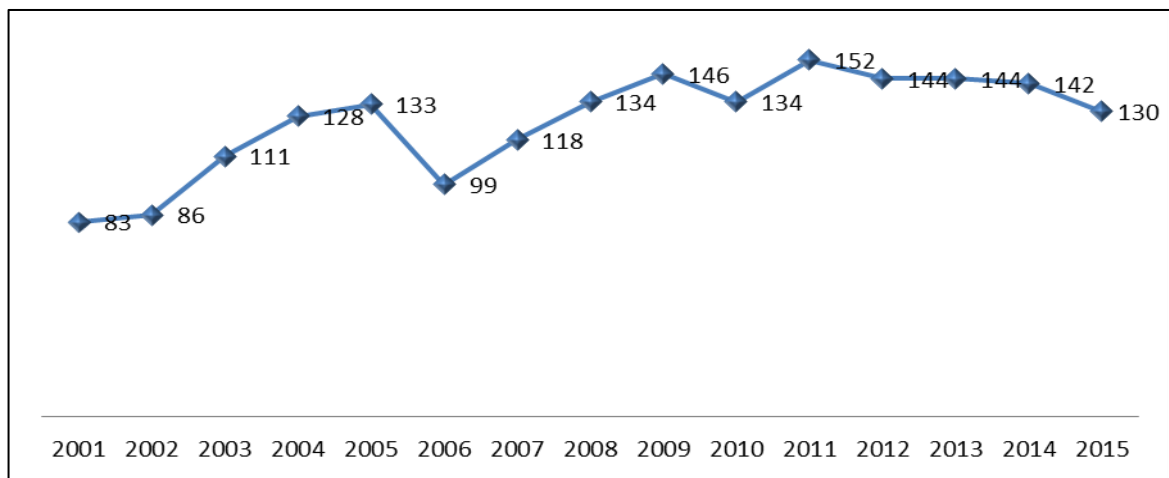

Fig. 1. The dynamic of perception index in Ukraine

Source: compiled from Transparency International Ukraine

In the global ranking of corruption perception, 2015 Ukraine takes the 130th place out of 168 positions. Last year the country was on the 142nd place out of 175 positions, and during the 15-year period the index value declined from 83 in 2001 to 130 in 2015. Countries with bad and worst performers, in addition to the presence of conflicts and wars, are characterized by a dishonest management, unreliable state institutions such as the police and the judiciary, and the insufficient level of the media independence. This is common for high-level corruption – the abuse of power in the highest echelons of the state system, which brings benefits to the little elite at the expense of the majority, harming individuals and society. Mostly, such corruption goes unpunished, because corruption prospers there where state institutions do not work.

The study results of the Kiev Institute of sociological research (2015) complete research of the situation with corruption in Ukraine. Assessment of the subjective perception of the encounters frequency with corruption showed that the overall level of corruption in Ukraine remains very high – almost 2/3 of the respondents indicated that they had experienced corruption in the last 12 months and in the perception of the population corruption in the public sector is growing. It is revealed that the proportion of the population involved in corruption relations is up to 70,7%, and more than half of citizens noted the experience of extortion bribes from them. The study also recorded a certain progress in issues related to citizens' activity. The

actual behaviour of the citizens remains quite passive: the share of those who do complaints against corrupt officials is not more than 2% of victims; a third of the population declares its readiness to stand against corrupt officials, just like before.

The quality of public and private institutions determines the ability of the state to implement reforms that are necessary to improve various aspects of socio-economic development and national competitiveness. This becomes especially important during the crisis, when the national economy must be able to adapt effectively to changing conditions in global markets and overcome internal challenges.

Table 2

The global competitiveness index (positions of Ukraine according to the components that characterize institutional development)

	2014-2015 (among 144 countries) General 76 th place	2015-2016 (among 140 countries) General 79 th place
Institutions	130	130
Publicinstitutions	131	130
Propertyrights	135	131
Ethicsandcorruption	120	107
Undueinfluence	131	125
Public-sectorperformance	138	134
Security	124	132
Privateinstitutions	120	110
Corporateethics	98	76
Accountability	127	130

Source: compiled from The Global Competitiveness Report 2015–2016

In the area of public institutions the largest problems remain regarding the protection of property rights, where Ukraine continues to lose points in the rankings of competitiveness. Deterioration of guarantees of property rights has different reasons: it is corruption in state authorities, opportunities for informal influence on the judiciary, imperfect legislation, insufficiently reliable police work. The deterioration of the independence of the judicial authority indicates that due to the postponement of a comprehensive administrative reform and the delay in court the Ukrainian court system is not perceived as an independent branch of government and remains subject

to significant outside influence. There is no tangible progress in the fight against corruption, resulting in significant regression of the indicator of the mismanagement of public funds. The controversial legislative base remains and this creates the opportunity for a double interpretation of legal norms. As a result, the efficiency rating of Ukrainian legislation remains very low.

The low quality of public institutions functioning causes problems in the functioning of private institutions. In particular, the weak specification of property rights determines the blurring organizational boundaries of enterprises and related issues. Due to diffusion and instability of economic and legal institutions on Ukrainian commodity markets, situational monopolies, including those related to the activities of power structures, are constantly emerging. The functioning of the domestic economy is accompanied by the excessive prevalence and a significant amount of administrative barriers, non-legal intervention by public authorities in the process of production and circulation of goods.

Analogical to the results of the components of the global competitiveness index evaluation, and even worse, are the data of the index of economic freedom for Ukraine. Indicators, assessment of which is included in the composition of the index characterize the institutional environment of economic activity and, therefore, provide an opportunity to speculate on the prospects for economic growth of the country.

Table 3

The index of economic freedom

The year of research (a number of evaluated countries)	2010 (179)	2011 (179)	2012 ((179)	2013 (177)	2014 (178)	2015 (178)	2016 (178)
The place in the rating	162	164	163	161	155	162	162
The index of economic freedom	46,4	45,8	46,1	46,3	49,3	46,9	46,8

Source: compiled from Index of Economic Freedom (2016)

Ukraine this year in the rating took the 162nd place among 178 countries and with the Index of economic freedom which is 46.8 points out of possible 100, refers to non-free countries. With that, low values are observed for many years in a row, which confirms the absence of any significant changes in the functioning of businesses, significant changes in fiscal and regulatory

sphere. Bad indicators of 2015 show another lost year and the absence of radical economic change.

The components of the institutional system are both formal and informal institutions. Researches by North (1991) argue that values and culture are the primary factors that determine the vector of society development. They generate specific properties of institutions and the behaviour of managers. The methodology of G. Hofstede gives the opportunity to assess the severity of the cultural dimensions inherent in Ukrainian society.

Table 4

Analysis of the cultural dimensions of the Ukrainian society, points

Index	Power Distance Index	Individualism Index	Masculinity Index	Uncertainty Avoidance Index	Long-time orientation Index	The connivance of the life enjoyment
Evaluation indicator	83	32	47	108	86	14

Source: compiled from Shestakovs'kyi O. (2015: 28)

According to the evaluation criteria of the cultural dimensions of the Ukrainian society, Ukraine is among the countries masculin culture with high level of uncertainty avoidance and large power distance. Also these results identify the low level of individualism, generally characteristic of long-term orientation and restraint, but not indulging the life enjoyment.

The fundamental features of culture of the Ukrainian society were far from perfect and became very limited resource for economic modernization. The Ukrainian society, unfortunately, exemplifies the values never associated with the development of the country: narrow radius of trust, loyalty, corruption, perception of power as an instrument of personal enrichment, disregard for labour, distrust of people, low civil participation, intolerance of minorities, a sense of newcastlewest and so on.

Sociological research conducted by Fund of democratic initiatives named after Ilko Kucheriv and the sociological service of Razumkov Centre (2015) confirm another pattern – totally low and falling level of confidence to all key institutions and political players. Namely, trust forms the basis of the readiness to assume entrepreneurial risks, to participate in public and state life, minimize losses in administering and attracts capital.

The level of distrust of citizens is the biggest to all law enforcement agencies; and distrust of them for the last five years has increased

significantly: the courts (-67% in 2015 to 72% in 2014, down 45% in 2010), prosecutors (-67% in 2015, in 2010 -48%), police (-57% in 2015, in 2010 -37%). To the Security Service of Ukraine the trust is slightly higher, although for five years it also has dropped significantly: from -9% in 2010 to -34% in 2015. The balance of trust-distrust (the difference) to -62,9 of the Verkhovna Rada, the government -56,3, the President -33: The confidence to local authorities falls as well: from +10% in 2012 to -22% in July 2015. The greatest trust among Ukrainians are volunteers and the Church (Fund of democratic initiatives named after Ilko Kucheriv and the sociological service of Razumkov Centre (2015)).

Despite the generally low level of trust to the institutions, the population of Ukraine basically continues to see senior officials most responsible for fighting corruption. That is a contradiction: in the perception of the population power is mostly corrupted, and power has to fight corruption and be responsible, too. This underscores the distancing from the authorities and the traditional value of life of Ukrainians is to avoid trouble.

In terms of distrust to the state, any initiative on the principle of «top-down» is perceived by society as hostile, no matter how potentially useful they were. Society expects from the state and its representatives only evil, there is a historic trap – when the level of mistrust is blocking any changes, and no change deepens distrust.

Institutional changes in the country had a spontaneous and chaotic character. 24 years of independence in Ukraine centralized post-Soviet hybrid system was actual, which led to total corruption, oligarchization. This led to the formation of a specific institutional structure of national economies, which characteristic is an extremely inefficient regulatory environment, which contains many elements, designed for the functioning of the economy in the conditions of command-administrative system. An important institutional problem in the Ukrainian economy is also a failure of the basic principle of market economy – distribution of property and power, the intertwining of economic and political power, and institutional weakness of the state manifests itself in inefficient implementation of specification and protection of property rights and contracts.

The results of the evaluations of international indexes and domestic polls show that critical points of the institutional system of Ukraine is extremely complicated and intricate system of control, preservation of significant problems in the fight against corruption (despite little progress in this area), weak judicial system (the so-called «right call» – cases depending on the

recommendations of influential persons), the high level of regulation of economic activity, the oligarchs receive financial assistance from the budget at the expense of connectedness with authorities, high level of shadow, as well as transaction costs of business entities, political instability (usually due to the predominance of the interests of political parties and interest groups over the interests of the state).

The development is irreversible, directed, logical change of objects, which occurs to the new quality condition. Accordingly, the development of the institutional structure is the ultimate goal of its' new qualitative state, which would correspond to the development of the country, the nation's interests. Among the characteristics of development Ukraine has chosen the focus – the European integration, formation of socially-oriented innovative market economy, the objective is to ensure the change of qualitative state of the system to achieve selected goals through comprehensive reform.

Conclusion

The motion vector of the country is determined by the values upheld by the society, the institutional system and the managers who implement the development programme of the country. European choice of Ukraine remains a civilization choice of the Ukrainian people, the external factor of national security, a model for building economic system and political institutions, the engine of institutional change and donor of economic assistance. As a result of a survey conducted by the Kyiv international Institute of sociology, if it had been a referendum on the issue, whether to enter Ukraine into the European Union in December 2015, 53% of Ukrainians would vote for Ukraine's accession to the EU, 23% – against, the remaining 24% are undecided or would not vote. However, in the European integration process in each country there comes a time when the issue of foreign policy it turns to several specific and fairly complex tasks of internal policy. For Ukraine such a moment has come. It is obvious that it will take a combined approach that will provide nation-wide elaboration of common rules in the form of fundamental norms of the laws and the Constitution, in which there will be set new values of active part of modern society – people who came out in the course of recent events. Therefore, reforming the institutional structure of Ukraine requires the implementation of a series of reforms, in particular reforms: constitutional, judicial, anti-corruption, governance, electoral, public procurement, tax, deregulation, energy, as well as extensive use of external audit. Among all the above-mentioned reforms

some progress is in the field of public procurement (e-tendering) and in the sphere of creation of special anti-corruption bodies.

Taking into consideration the national differences and features of development, reforming institutions are not universal, ready-to-use recipes, and copying institutional patterns of Western countries will not provide the economic and political development. Solving the problem of institutions, it is important to remember that the main goal is not the improvement of institutions as such, but positive economic phenomena, which emerge due to the action of strong and transparent institutions (increase of trust of investors to the country, improving the investment climate, increase of competitiveness, and gross profit).

References:

1. Aoki, M. (2007), "Endogenizing Institutions and Institutional Change", *Journal of Institutional Economics*, Vol. 3, pp. 1-31.
2. Aslund, A. (1995), *Post-Communist Economic Revolutions: How Big a Bang? The Center for Strategic and International Studies*, Washington, DC, and Westview.
3. Aslund, A. (2007), *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, and Central Asia*, New York: Cambridge University Press.
4. Aslund, A., Djankov, S. (2014), *The Great Rebirth: Lessons from the Victory of Capitalism over Communism*, Washington D.C.: Peterson Institute for International Economics.
5. Balcerowicz, L. (1995a), *Socialism, Capitalism, Transformation*, Budapest: Central European University Press.
6. Balcerowicz, L. (1995b), "Various Roads to a Private Market Economy," *Socialism, Capitalism, Transformation*, Central European University Press, Budapest, Vol. 5, p. 186-201.
7. Beck, T. and Laeven, L. (2005), *Institution Building And Growth In Transition Economies*, Policy Research Working Papers.
8. Business Dictionary, "What is a system?" Definition and meanin // <http://www.businessdictionary.com/definition/system.html> (referred on 16/03/2016).
9. Bortis, H. (1997), *Institutions, Behaviour and Economic Theory: a Contribution to Classical-Keynesian Political Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Chang, H-J. and Evans, P. (2005), (forthcoming), 'The Role of Institutions in Economic Change' in G. Dymksi & S. Da Paula (eds.), *Reimagining Growth*, London, Zed Press.

11. Commons, J. (1931), "Institutional Economics", *American Economic Review*, Vol. 21, pp. 648-657.
12. Eggertson, T. (1990) *Economic Behavior and Institutions*, Cambridge Surveys of Economic References series. Cambridge University Press.
13. Fund of democratic initiatives named after Ilko Kucheriv, and Center for sociological and political studies named after Alexander Razumkov (2015), Whom do the Ukrainians trust more: authority, public, Mass Media.? http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/komu-bilshe-dovirjayut-ukrainci--vladi_-gromadskosti_-zmi____.htm (referred on 11/03/2016)
14. Greif, A. (2006), *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval*, Cambridge: Cambridge University Press.
15. Hofstede, G. (1994), *Cultures and Organizations (Software of the Mind)*, L.: Harper Collins Publishers.
16. Index of Economic Freedom (2016), <http://www.heritage.org/index/about> (referred on 10/03/2016).
17. Kasper, W. (2002), *Economic Freedom & Development, an Essay about Property Rights, Competition and Prosperity*, New Delhi: Centre for Civil Society.
18. Kaufman, D., Kraay, A. and Mastruzzi, M. (2007), *Governance Matters: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2006*. World Bank Policy Research Working Paper.
19. Kyiv International Institute of Sociology (2015), The report according to the research result. "The state of Corruption in Ukraine. The comparative analysis of national researches 2007, 2009, 2011 and 2015", <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=595&page=2> (referred on 10/03/2016).
20. Kolodko, G. (2000), *From Shock to Therapy, The Political Economy of Postsocialist Transformation*, Oxford University Press.
21. Kornai, J. (2001), "Ten Years After The Road to a Free Economy: The Author's Self-Evaluation", in B. Pleskovic, N. Stern, *Annual World Bank Conference on Development Economics 2000*, Washington D.C., World Bank.
22. March, J., Olsen, J. (1984), "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *American Political Science Review*, Vol. 78, pp. 734-749.
23. North, D. (1990a), *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press
24. North, D. (1997b), *Understanding Economic change*, in J. Nelson, C. Tilly, L. Walker, eds., *Transforming Post-communist Political Economies*, Washington D. C., National Academy Press, pp. 13-18.
25. Ostrom, E., Gardner, R. and Walker, J. (1994), *Rules, Games, and Common-Pool resources*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

26. Shestakovs'kyi, O. (2015), The basic cultural peculiarities of Ukrainian society and the possibilities of their usage for socio-economic development: scientific report, Kiev.
27. Stiglitz, J. (2000), Whither Reform? Ten Years of the Transition, in B. Pleskovic, J. Stiglitz, eds., Annual World Bank Conference on Development Economics 1999, Washington D.C., World Bank.
28. Sukharev, O. (2010), The problems of institutional economics: factors of economic change, TERRA ECONOMICUS, Vol. 8, no 4, pp. 37-46.
29. Transparency International Ukraine (2016) Corruption perception index in Ukraine, <http://ti-ukraine.org/%D0%A1PI-2015>, (referred on 11/03/2016)
30. The Global Competitiveness Report 2015-2016 // <http://www.weforum.org/gcr>. (referred on 11/03/2016)
31. Veblen, T. (1899), The Theory of the Leisure Class: an Economic Study of Institutions, New York: McMilian.
32. Williamson, O. (1996), The mechanisms of governance, New York: Oxford University Press.
33. Williamson, O. (1981), The Economics of Organization: the Transaction Cost Approach, The American Journal of Sociology, Vol. 87, No. 3, pp. 548-577.
34. Williamson O. (2000), "The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead", Journal of Economic References, Vol. 38, no 3, pp. 595-613.
35. Worldwide Governance Indicators Country Data Report for Ukraine, (1996-2014), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#country> Reports, (referred on 11/03/2016)
36. World Development Report (2002), Building Institutions for Markets, Published for the World Bank Oxford University Press, Inc. New York, N.Y.

Проскуріна М.О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри шоу-бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв*

ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КУЛЬТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Анотація

Статтю присвячено специфіці державної підтримки культури як потужного фактора соціально-економічного розвитку країни, що обрала європейський вектор розвитку. Формування економіки, заснованої на інформації та знаннях, зумовило виокремлення в потужний економічний сектор культурних та креативних індустрій. Їх роль у розвитку соціально-економічних систем окремих країн із кожним роком зростає. Культурні індустрії перетворюються у стратегічний інструмент ревіталізації та трансформації регіонів. Досвід Польщі проілюстрував, що основну роль у процесі швидкого переходу країн від периферії до центру світової економічної системи відіграють не лише техніко-технологічні фактори, а загальний рівень розвитку культури. У статті на прикладі досвіду Польщі висвітлено основні передумови та принципи державної підтримки та стимулювання культури в країнах ЄС із метою можливого їх застосування в українських реаліях.

Вступ

Економічні дослідження останніх років свідчать про те, що основним джерелом конкурентоспроможності в майбутньому стане креативний та інноваційний потенціал країни, який генерує креативний сектор. Розвиток креативних індустрій уже сьогодні визначається як основний вектор подальшого соціально-економічного розвитку світової економіки [5]. Креативні індустрії стають важливими не лише з економічних міркувань, а й завдяки своїй здатності формувати попит на знання.

Відповідно до звітів «Ернст енд Янг» за 2014 р., сектор креативних індустрій посідає третє місце після будівництва та громадського харчування по зайнятості в країнах ЄС. Він забезпечував 7 млн.

робочих місць у 2012 р., що вдвічі більше, ніж в автомобілебудуванні. 19,1% від зайнятості становлять молоді люди віком до 30 років (вікова група безробіття, яка зазвичай є найвищою в ЄС). Креативний сектор забезпечує 536 млрд. річного доходу [3].

Зазвичай становлення креативного сектору як повноцінного сектору економічної діяльності підвищує значення культури та суміжних галузей людської діяльності в економічному розвитку. У Польщі дослідження цього сектору залишається актуальним, оскільки сприйняття його як важливої частини економічної системи сформувалося не так давно.

На початку 2016 р. урядом України було ратифіковано угоду з Європейською Комісією щодо співробітництва по програмі «Креативна Європа», зокрема у підпрограмі «Медіа». Це програма Європейського Союзу для сектору культури та креативності. Слід зазначити, що після економічної кризи 2008 р. сектор культурних та креативних індустрій (ККІ) в країнах ЄС продемонстрував стабільність та значні темпи приросту порівняно з іншими секторами економіки та розглядається як дієвий інструмент для подолання наслідків економічних спадів та стабілізації економічної ситуації. Більше того, культурні індустрії виступають як інструмент ревіталізації та перепрофілювання депресивних регіонів. Яскравим прикладом є Південна Сілезія – промисловий регіон Польщі, де збитковим промисловим об'єктам було надано нове культурне значення через перепрофілювання – відкриття музеїв, концертних залів. Подібні зміни також забезпечили робочими місцями колишніх працівників, що дало змогу мінімізувати безробіття. Як приклад можна навести шахту-музей Тарковські Гури.

Розвиток культурних індустрій як сфери підприємницької діяльності дає змогу створювати унікальні інноваційні та конкурентоспроможні товари та послуги, використовуючи креативний потенціал людини та специфіку регіону. Це сприятиме прискореній та дієвій трансформації національної соціально-економічної системи на тлі підсилення ролі регіонів у контексті глобалізації.

Питання взаємозв'язку економіки, мистецтва та культури в різних аспектах піднімали в своїх роботах такі видатні економісти-дослідники, як Дж.М. Кейнс, Л. Роббінс, М. Блауг, У. Баумоль, Т. Веблен, Т. Скитовски та ін. Культура розглядалася як важливий елемент соціоекономічного середовища та рушійний фактор його розвитку. Дослідження взаємозв'язку між культурою, суспільством та

економікою представлені в роботах таких економістів, як Д. Белл, М. Кастельс, С. Леш та Дж. Урі. Питання формування, класифікації та розвитку креативних індустрій розглядали у своїх наукових працях такі вчені, як Р. Флоріда, М. Харріс, Д. Хезмондалш, Ч. Лендрі, Д. Тросбі. Визначенню економічного значення культурних індустрій присвячено роботи П. Інкей, Х. ван дер Поля, Д. Паувера, Т. Ніелсена та ін. Очевидним є значний інтерес до ролі культурних та креативних індустрій у дослідженнях закордонних і вітчизняних економістів. Так, окремі питання, пов'язані з розвитком креативної економіки, функціонуванням креативних індустрій, висвітлені в роботах Л. Антошкіної, В. Базилевича, Ю. Зайцева, О. Мельника, І. Радіонової, Н. Рудь та ін. Розвиток креативної економіки досліджують С. Киристюк, Т. Галахова, І. Вахович та О. Чуль. Індустріалізації культури та дозвілля присвячено роботи О. Копієвської, І. Петрової, Н. Цимбалюк, О. Крот та ін. [19; 20].

Слід зазначити, що для вітчизняної науки питання культурних індустрій є новим, проте має значний потенціал для дослідження. Як середовище підприємницької діяльності сфера культури для досліджень є дуже перспективною. Ми не можемо не враховувати той факт, що сектор культурних та креативних індустрій демонструє стрімке зростання по всьому світу, а його роль у національних економіках розвинутих країн посилюється.

Розділ 1. Передумови становлення європейської системи державного регулювання культурних та креативних індустрій (ККІ)

У 1987 р. Парламентською асамблеєю Ради Європи було прийнято Рекомендацію № 1059 «Про економіку культури». Цим документом наголошувалося на нерозривності економічної та культурної сфер життєдіяльності суспільства, а високий рівень розвитку культури було визначено як одну з ознак соціально-економічної стабільності країн, що входили до Європейського економічного співтовариства. Зважаючи на це, урядам країн-учасниць було запропоновано «взяти на себе відповідальність щодо забезпечення сприятливих умов для культурної діяльності... шляхом покращання системи її фінансування як основного національного капіталовкладення та/або шляхом прийняття законодавства і реалізації фінансових заходів чи інших правил, покликаних сприяти спонсорству мистецтв» [7, с. 15; 18, с. 69]. Це був

перший крок до напрацювання єдиної загальноєвропейської культурної політики та системи економічної підтримки культури. Основу було закладено в таких документах, як:

1. Договір про заснування Європейського співтовариства (1957 р.), у ст. 151 якого зазначено, що Співтовариство має сприяти розвитку культур держав-учасниць, поважати національну та регіональну специфіку й опікуватися спільною культурною спадщиною. Зазначено обов'язкову співпрацю та взаємну підтримку за такими напрямками: вдосконалення та поширення знань про культуру й історію європейських народів; збереження культурної спадщини європейського значення; некомерційні культурні обміни; розвиток мистецтва, літератури, аудіовізуального сектору [11].

2. Договір про Європейський Союз (1992 р.).

У 2000 р. було розроблено цілісну програму «Культура-2000», на основі якої було напрацьовано підходи до економічної підтримки культурної політики країн ЄС. У документі сформовано стратегічну мету загальноєвропейської культурної політики: «Шляхом заохочення контактів між діячами культури та відповідальними особами й організаціями держав – членів ЄС створити спільний європейський простір». Ця програма діяла до 2006 р. та мала бюджет в 236,4 млн. євро і була спрямована на формування спільного культурного простору, який характеризувався культурним різноманіттям та збереженням загального культурного спадку.

Наступним кроком були дві програми на 2007–2013 рр., які стали передумовою для останнього широкомасштабного загальноєвропейського проекту «Креативна Європа», який розпочався в 2013 р. та до якого на початку 2016 р. долучилася й Україна:

- Культурна програма (2007–2013 рр.) спрямована на багаторічні ініціативні проекти щодо посилення транскордонної мобільності та поглиблення міжкультурного діалогу. Бюджет становив 400 млн. євро [15].

- Медіапрограма (2007–2013 рр.) із бюджетом 755 млн. євро спрямована на створення та розповсюдження фільмів, навчальних матеріалів, проведення фестивалів та інших промоційних проектів. Метою даної програми було посилення аудіовізуального сектору, збільшення циркуляції аудіовізуальних продуктів у межах ЄС та посилення конкурентоспроможності за рахунок полегшення доступу до фінансування та поширення цифрових технологій [6].

Програма «Креативна Європа» об'єднала сектори культури та медіа, іншими словами, – сфери культури, культурних та креативних індустрій. Її бюджет становить 1,46 млрд. євро. Метою даної програми є створення умов для розвитку культурного та креативного секторів в умовах глобалізації та всебічного поширення цифрових технологій, а також реалізація їх потенціалу як сектору національних господарств, тобто визнання економічного значення культурних та креативних індустрій [1].

Однією з найгостріших проблем глобальної економіки є нерівність економічного та техніко-технологічного розвитку країн світу, яка полягає в необхідності подолання технологічної та економічної відсталості країн, що розвиваються, а також створення сприятливих умов для соціального прогресу всіх країн світу.

Другою групою глобальних проблем є проблема освіти та нерівномірного культурного зростання. Нерівномірність та асиметричність є основними факторами, що гальмують розвиток національних та регіональних соціально-економічних систем. Міжнародні програми з розвитку культурних та креативних індустрій спрямовані на поступове подолання цих диспропорцій.

Одними з основних інструментів регулювання ринку культурних індустрій та підтримки культури в більшості європейських країн є створення сприятливих фінансових умов розвитку культурних індустрій та впровадження дієвих механізмів фінансової підтримки. Бюджетне фінансування сфери культури європейських держав залишається однією з головних форм підтримки галузі. Проте ці видатки в бюджетах країн становлять порівняно невелику частку: від 0,5 до 4,8%. Модель державного фінансування культури складається в кожній країні на основі вибору методів, форм і механізмів фінансової політики. На її формування значний вплив мають традиційні, національні, культурні переваги, а також розвиток доброчинності, спонсорства та меценатства. Центральні бюджети європейських країн підтримують сферу культури і мистецтва через такі канали [10, с. 139]:

- пряме фінансування;
- систему міжбюджетних загальних і цільових трансфертів;
- спільну участь у фінансуванні органів влади різного рівня;
- фінансування через незалежні посередницькі структури;
- партнерство на основі змішаного державно-приватного фінансування.

Пряме фінансування організацій культури має місце в усіх країнах, але найбільш широко воно поширене в європейських унітарних державах в таких формах, як [10, с. 139]:

- повне фінансування поточних витрат і капіталовкладень (застосовується в небагатьох країнах і тільки щодо окремих організацій культури (наприклад, національних музеїв, архівів, бібліотек, ефірного мовлення));

- спеціальні цільові трансферти (зазвичай використовуються в рамках національних програм розвитку культури);

- гранти організаціям культури (широке розповсюдження отримали гранти на умовах зустрічного фінансування, спрямовані не тільки поліпшення фінансового становища організацій культури, а й на сприяння їх адаптації до ринкових умов);

- індивідуальні гранти.

У рамках моделі багатоканального фінансування культури і мистецтва велике значення в європейських країнах відводиться специфічним податковим та іншим парафіскальним джерелам фінансування. Поряд зі звичайними податками для сфери культури характерні також специфічні форми оподаткування, зумовлені особливостями формування доходів у цій сфері. Одним із таких специфічних податків є ліцензійна плата за радіо і телевізійне мовлення. Надходження від збору такого податку передусім спрямовуються на розвиток самих організацій ефірного мовлення.

У багатьох країнах поряд із бюджетним фінансуванням набуло поширення державне фінансування з позабюджетних фондів, формування яких виправдовувалося «особливими потребами» галузей культури у фінансових коштах і «національними інтересами». В умовах фінансової кризи сфера культури субсидується також у рамках більш широких соціально-економічних програм, що фінансуються спільно із центральних і територіальних бюджетів (програми регіонального розвитку, підвищення зайнятості, допомоги малому бізнесу, реконструкції міської господарської інфраструктури, професійного навчання та перепідготовки кадрів), а також на основі спільного фінансування окремих організацій культури і інвестиційних проектів.

У більшості європейських країн культурна продукція визнана особливим економічним товаром, який вимагає особливого ставлення. Це відображається в податковій політиці, наприклад визначення ставок

ПДВ на культурну продукцію. Культурні продукти стали предметом домовленостей під час співпраці із Всесвітньою організацією торгівлі. Економічна криза 2008 р. відчутно вплинула на традиційні індустрії, проте обсяг експорту креативних і культурних індустрій, який для країн Європейського Союзу становив 14%, демонстрував стійку динаміку до зростання. Очевидним є те, що даний сектор є більш стійким до економічних коливань та має потенціал для їх подолання.

Розділ 2. Місце ККІ в національному господарстві України

Сьогодні в Україні зацікавленість культурними та креативними індустріями стрімко зростає. Вони розглядаються як альтернативний ресурс розвитку соціально-економічного потенціалу країни та регіонів, чинник підвищення їх конкурентоспроможності і модернізаційних змін національного господарства України. У структурі витрат домогосподарств, витрати на культуру та розваги за період 2002–2014 рр. коливалися в межах 1,5–2% від сукупних витрат. У 2014 р. витрати на культуру та розваги становили 100–110 грн./міс. у великих та середніх містах та близько 30 грн./міс. у сільській місцевості за середньомісячних загальних доходів одного домогосподарства 4 786 грн. [17; 19; 20].

Ми проаналізували динаміку відвідувань закладів культури та приріст кількості закладів культури за період 1995–2014 рр. (рис. 1). Цікавою є тенденція стабільного зростання кількості закладів культури за умови від'ємного значення приросту відвідувань зазначених закладів. У 1997 р. відвідуваність скоротилася на 68,3% відносно 1996 р. Це було зумовлено складною соціально-економічною ситуацією в країні, формуванням грошово-валютної системи та процесами приватизації. Проте протягом досліджуваного періоду цей показник не повернувся на рівень 1995 р., хоча до 2013 р. спостерігалася зростання. Ринок культурних індустрій характеризується високою волатильністю та залежить від моди, тенденцій, споживчої невизначеності та економічної ситуації в країні.

Визначаючи загальну кількість закладів культури, ми враховували лише організаторів концертів, театри, музеї та демонстраторів кіно, оскільки хотіли зробити акцент передусім на товарах та послугах культури, що пов'язані з демонстрацією (театральними виставами, кінопереглядами, концертами та виставками). Позитивна динаміка кількості закладів культури спостерігалася насамперед за рахунок

зростання кількості музеїв та галерей, а кількість театрів та організаторів концертів залишалась відносно стабільною. Слід зазначити, що до організаторів концертів відносять заклади культури, які можуть організовувати концерти, проте не враховані підприємства-промоутери, нічні клуби та інші подібні організації. Державною статистикою приватні підприємства у сфері культури окремо не ідентифікуються. Це позначається на показникові відвідуваності, оскільки його можна проаналізувати винятково через кількість реалізованих білетів. У деяких випадках білети замінюються на флаери або браслети, а відвідувач сплачує не за концерт, а за вхід на територію.

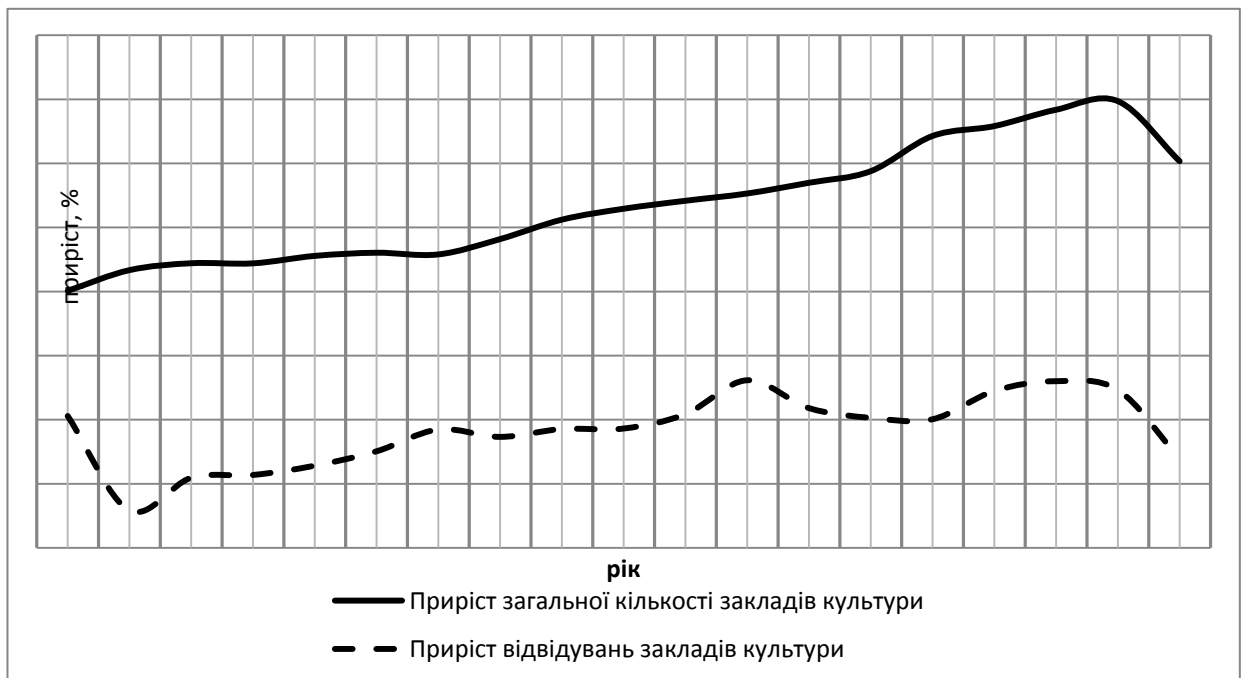

Рис. 1. Приріст відвідувань закладів культури, приріст кількості закладів культури

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Існуючі статистичні дані є недостатніми, оскільки не відображають повною мірою культурний і креативний сектори економіки. Приватні підприємці, які працюють у сфері культури, не ідентифіковані. Електронна комерція, яка становить динамічно зростаючу частку економіки культури, не обраховується повною мірою. Все це суттєво ускладнює визначення економічного внеску від економічної діяльності

у сфері культури в Україні. Хоча недосконалість статистичного інструментарію обрахування економічної діяльності у сфері ККІ спостерігається і в країнах ЄС.

ККІ мають значний потенціал до створення нових робочих місць та генерування прибутку, водночас формуючи культурне різноманіття, впливаючи на людський розвиток та призводячи до соціальних зрушень. У середньому частка зайнятих у сфері ККІ в Україні становить, за нашими підрахунками, 1–1,2% від усього економічно активного населення. Це в тому разі, якщо ми враховували лише показники по групі «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» відповідно до КВЕД-2010. Проте, зважаючи на специфіку послуг, що надаються, цей показник може становити до 6% зайнятості економічно активного населення України. Види економічної діяльності культурних індустрій кривються в таких статтях КВЕД-2010, як «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», «Інформація та телекомунікації», «Інші види економічної діяльності». Відсутність конкретизації у видах діяльності та їх кількісних вимірюваннях зумовлює наявність високої похибки під час аналізу та прогнозування економічного потенціалу даного сектору.

Рушійною силою економічного розвитку будь-якої національної господарської системи є приватне підприємництво. У даному разі ми можемо сказати, що в 2015 р. кількість приватних підприємств, що провадять свою економічну діяльність у царині культурних і креативних індустрій, коливається в межах 6,5–7% від загальної кількості приватних підприємств [17].

Панівне становище на українському ринку культурних товарів і послуг посідають імпорتنі продукти масової культури: фільми, книги, музика. Досі не було сформовано сприятливі умови внутрішнього ринку культурних індустрій для вітчизняних виробників національного культурного продукту. Експорт послуг приватним особам, культурних та рекреаційних послуг та імпорту роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності, у 2014 р. становив близько 7,7%, а в 2015 р. – 5,6% усього імпорту послуг, у той час як експорт – 1,1% і 0,68% у 2015 р. відповідно [17]. Спостерігається скорочення участі України в міжнародній торгівлі послугами у сфері ККІ. Значне перевищення імпорту над експортом даного сектору є загрозою, оскільки за повної відсутності протекціоністських заходів відносно

національного культурного продукту суттєво ускладнюються умови для розвитку вітчизняного культурного виробництва. Серед важливих кроків щодо стимулювання підприємницької діяльності у сфері культурних індустрій доцільно запровадити систему страхування даного виду підприємницької діяльності, а також створення лояльної системи кредитування.

Розділ 3. Європейський досвід державної підтримки культури Польщі

У більшості європейських країн сфера культури і мистецтва традиційно користувалася значними податковими преференціями, що обумовлено специфікою творчої праці й особливою суспільною значимістю культурного продукту. Податкові методи фінансування культури посилилися після кризи 2008 р. та різкого погіршення стану бюджетів у більшості країн через переорієнтацію державних політик від прямих до непрямих інструментів регулювання економіки. Система податкових пільг зазвичай поширюється як на окремих працівників і виробників культурних товарів і послуг, так і на фінансових «донорів» культури. Вона спрямована на стимулювання росту виробництва і забезпечення різноманіття товарів і послуг культурного призначення, підтримку стабільних цін у сфері культури і сприяння притоку недержавних фінансових ресурсів до неї.

У системі оподаткування митців польський уряд у 1991 р. запровадив 50-відсоткову податкову базу, тобто 50% прибутків митців залишалися для забезпечення мистецької діяльності та не оподатковувалися. У 2012 р. податкову базу було переглянуто і встановлено межу на рівні 85 528 злотих доходу за вирахуванням премій, за перевищення якої митець позбавляється 50% утримання. Водночас за відсутності перегляду умов усі, хто отримує менший дохід, також не зможуть повною мірою скористатися перевагами даної системи. Експерти стверджують, що подібні зміни матимуть негативні наслідки [16]. Водночас 1% прибуткового податку фізичні особи мають право пожертвувати на користь будь-якої громадської організації на вибір, що забезпечує суспільну підтримку суспільного вибору культурного продукту, наприклад суспільного мовлення.

Із розвитком комерційної діяльності в культурі, становленням культурних індустрій усе більш помітну роль в їх фінансуванні став відігравати банківський кредит. Держава сприяє отриманню

банківських позик, надаючи організаціям культури гарантії по кредитах.

Незважаючи на кризу, державні витрати на культуру Польщі в 2009 і 2010 рр. продовжували зростати більш ніж на 20% порівняно з попередніми роками. Зниження загальних витрат було зафіксовано тільки в 2011 р. і становило 25%. Уряд відреагував на кризу шляхом заморожування більшої частини всіх поточних витрат. Частка капітальних видатків на культуру в цілому збільшилася до 28% (2011–2013 рр.), з 23% – у 2008 р. і лише на 10% – у 2001 р. [8, с. 3–6]. Муніципалітети в Польщі фінансують більшість державних інвестицій у культуру. У 2003–2013 рр. капітальні витрати муніципалітетів в розділі «Культура і збереження спадщини» становили в середньому майже 73% місцевих державних капітальних видатків на культуру. За 10 років цей показник збільшився з 55 до 86% [8, с. 3–6]. Витрати на культуру муніципальних бюджетів становили в середньому 4,15 млрд. злотих на рік. Протягом 2001–2013 рр. загальні витрати на культуру зросли більш ніж у два рази: від приблизно 2,5 до 5,5 млрд. злотих [8, с. 3–6].

Внесок культурних індустрій Польщі у ВВП ЄС станом на 2006 р. становив 1,2%, у той час як від машинобудування – 1,2%, хімічної промисловості – 1,4%, нерухомості – 1,3%. Очевидним є розвиток даного сектору як економічного та прибуткового вже в 2006 р. після інтенсифікації співпраці по європейським програмам. Прибутковість польського культурного сектору становила 6% [2]. Станом на 2014 р. внесок від креативного та культурного секторів Польщі до ВВП ЄС становив 4,1% та забезпечено приблизно 351,5 тис. робочих місць.

Віце-міністром культури і національної спадщини Польщі Я. Селліним було анонсовано збільшення державних витрат на культуру на 9,5% у 2016 р. порівняно з попереднім роком, зокрема на нову програму «Незалежна 2018», яка передбачає «різного роду події, відкриття нових установ, художні та вуличні заходи, хеппенінги, пов'язані зі 100-річчям польської незалежності» [14]. На 100% буде збільшено фінансування програми «Патріотизм завтра».

На основі програми «Культура 2000» урядом Польщі було визначено такі принципи фінансової підтримки культури з боку держави:

- державне фінансування сфери культури домінує над приватним;
- зростання ролі місцевого самоврядування та недержавних неприбуткових організацій;

- зростає кількість фірм-посередників у сфері фінансування;
- впровадження механізму стимулювання участі приватного капіталу у фінансуванні культури;
- пошук нових джерел фінансування;
- державна підтримка установ, заходів та індивідуальної діяльності;
- культурна політика держави охоплює як традиційні установи культури, так і комерційно орієнтовані галузі;
- фінансування як інфраструктури, так і окремих культурних заходів, що відповідають загальній культурній стратегії держави.

Невід'ємним елементом управління культурою в Польщі є різноманітні громадські ради та інституції. Зростання ролі неурядового сектору створює передумови для посилення громадського контролю над використанням державних фінансів і досягнення вищого рівня компетентності у прийнятті рішень щодо проведення окремих заходів на місцевому рівні. Грошові вкладення в культуру сприймаються як довгострокові інвестиції. Значного поширення набуває змішане фінансування культурних заходів із приватних та громадських фондів. Традиційні заклади культури поступово вчаться заробляти самотужки, отримуючи премії за результати боротьби з піратством, через фандрейзинг та встановлення оптимальних цін на свої послуги.

Досвід Польщі у стимулюванні приватних інвестицій у культурний сектор є доволі актуальним для України. Визначення та чітке розмежування понять «спонсорство» та «меценатство» вже надано у вітчизняному законодавстві:

- *спонсорство* – добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації винятково свого імені, найменування, свого знака для товарів і послуг [13];
- *меценатською діяльністю* визнається підготовка чи підтримка благодійних заходів, пов'язаних зі створенням, відтворенням чи використанням у встановленому законодавством порядку творів та інших об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема благодійних гастрольних заходів, за умови забезпечення вільного доступу до таких заходів [12, ст. 10].

Спонсорство має пряме відношення до рекламної діяльності та є проявом комерційної сторони підтримки культури через формування відповідного іміджу та стимулювання впізнаваності торговельної

марки. Це приваблива форма взаємодії культури та бізнесу через підтримку заходів, що забезпечують доступ до цільової аудиторії.

Цікавою практикою є застосування методів додаткового фінансування культури, що полягають у передачі громадським фондам підтримки та розвитку культури частини доходів від оподаткування прибуткових галузей культури, грального бізнесу та акцизів на алкоголь. Ефективно такі механізми працюють в Угорщині, Естонії, Литві та Латвії. У Польщі подібна форма фінансування також розвивається. Цей метод був би корисний для впровадження в Україні, оскільки головне його завдання – гарантія збереження культури в умовах криз.

Заходи, спрямовані на підтримку творчості, поділяються на такі групи:

1. Індивідуальні субсидії працівникам культури (премії, пільги, дотації).

2. Підтримка митців у ринковому середовищі через створення сприятливого механізму кредитування та страхування ризиків, забезпечення захисту та підтримки виробників національного культурного продукту через обмеження імпорту та ін.

3. Популяризація національної культури як усередині країни, так і за її межами.

4. Розвиток системи правового та соціального захисту, гармонізація законодавства з питань інтелектуальної власності.

Для України є корисним досвід Польщі щодо суспільного мовлення, ліцензування та штрафних санкцій за недотримання ліцензійних умов, оскільки дана система в державі поки що не працює на повну потужність. Формування суспільного мовлення відбувається неоптимальним шляхом в умовах високої тінізації. Польське законодавче забезпечення медійної регуляторної політики характеризується детально опрацьованими поняттями в законах, що мінімізує подвійне трактування тих чи інших норм законодавства.

У 2013 р. 26% зайнятості та 39% ВВП в ЄС вироблялося в галузях, що спираються на інтелектуальну власність, у рамках яких авторські права відіграють важливу роль [4]. Для порівняння динаміки міжнародних економічних відносин у сфері ККІ ми використовуємо показники експорту та імпорту інтелектуальних прав власності. Відповідно до визначення Світового банку *плата за використання інтелектуальної власності* – це платежі і надходження між

резидентами і нерезидентами для дозволеного використання майнових прав (наприклад, патенти, товарні знаки, авторські права, промислові процеси і проекти, у тому числі комерційної таємниці, а також франчайзингові) і для використання в рамках ліцензійних угод, вироблених оригіналів або прототипів (наприклад, авторські права на книги та рукописи, комп'ютерне програмне забезпечення, кінематографічних творів і звукозаписів) та суміжних прав (наприклад, для живих виступів і телебачення, кабельного або супутникового мовлення). Тобто плата за використання результатів інтелектуальної праці, яка і лежить в основі культурних та креативних індустрій та є основним ресурсом та активом на даному ринку. Іншими словами – це експорт знань та інформації, які були матеріалізовані та отримали вартісний вираз.

Із рис. 2 ми бачимо, що обсяги експорту інтелектуальної власності в Польщі на порядок вище, ніж в Україні, хоча динаміка демонструє значні перепади. Значний спад у 2008–2009 рр. був зумовлений передусім світовою фінансовою кризою, на яку світовий ринок ККІ відносно гостро відреагував.

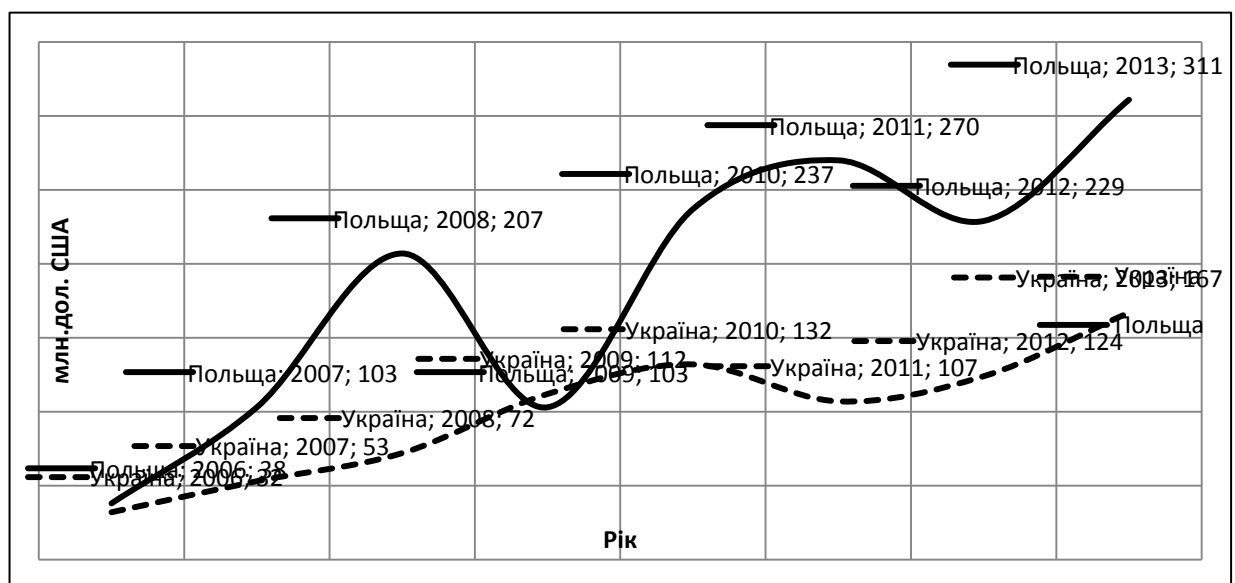

Рис. 2. Експорт інтелектуальних прав власності

Джерело: The GlobalEconomy.com, The International Monetary Fond

Проте порівняно з іншими країнами ЄС Польщі вдалося уникнути рецесії під час економічного спаду. Динаміка даного показника є гарною ілюстрацією зовнішньої культурної політики держави, спрямованої на популяризацію власного культурного продукту не

лише в країні, але й за її межами. Культурна політика Польщі відрізняється активною підтримкою та захистом власного культурного простору.

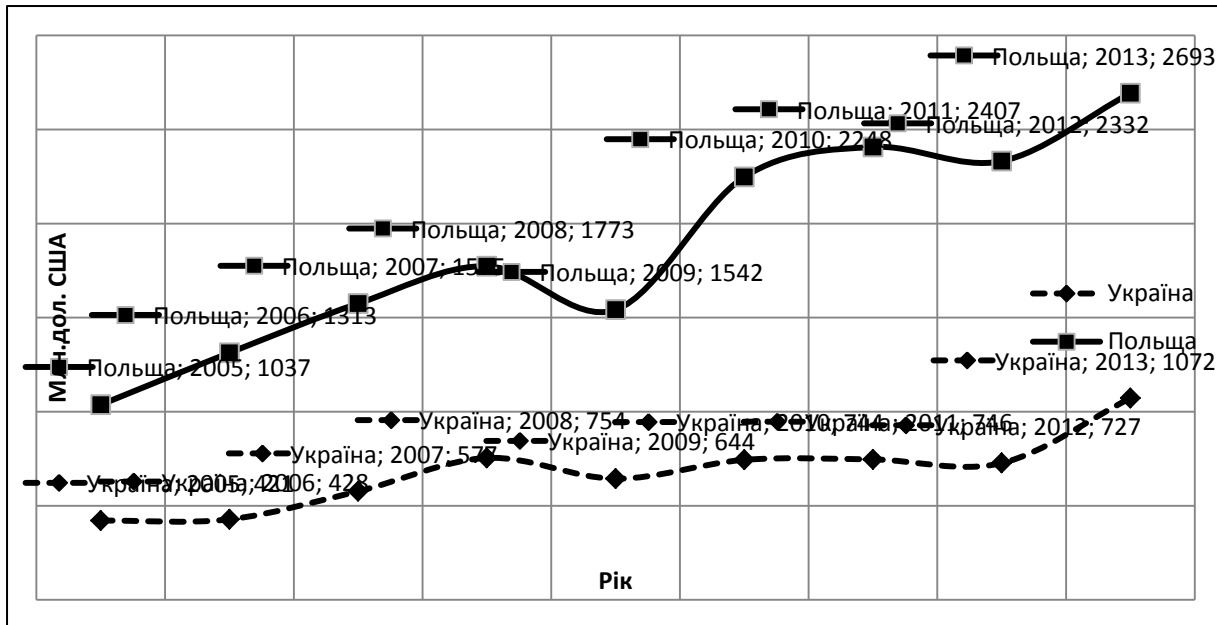

Рис. 3. Імпорт інтелектуальних прав власності

Джерело: *The GlobalEconomy.com, The International Monetary Fond*

Із рис 3. ми бачимо, що імпорт інтелектуальної власності як у Польщі, так і в Україні, до 2013 р. мав позитивну динаміку. Проте в сусідній державі обсяги імпорту більше ніж удвічі перевищували вітчизняні. У сукупності з показниками експорту це ілюструє динаміку міжнародної торгівлі у сфері ККІ та ступінь залучення держав до світових процесів. Перевищення експорту говорить про вдалу державну стратегію в культурі. Очевидним є вищий рівень інтеграції Польщі до світового співтовариства, що, зокрема, зумовлено її членством в ЄС, рівнем розвитку демократичних інституцій та ринкових механізмів. Україна знаходиться ще на початку свого шляху.

Висновки

Основні сфери впливу творчих галузей на соціально-економічний розвиток регіонів у Польщі та інших країн Європи [9]:

- вплив на ринок праці шляхом створення екологічно чистих місць зайнятості, заснованої на знаннях і високих технологіях, упровадження інновацій, постійного виробництва нових товарів і послуг;

- виробництво товарів для інших галузей економіки, що побічно сприяє збільшенню числа робочих місць у секторах, комплементарних до сфери культурного туризму, відпочинку, освіти;
- зростання доходів місцевих бюджетів безпосередньо за рахунок продажу товарів і послуг культури;
- чинники інвестиційної привабливості регіону (Більбао-ефект);
- сприяння поліпшенню якості життя та посилення соціальних зв'язків та способів боротьби проти так званих муніципальних хвороб – ослаблення соціальних зв'язків або соціальних патологій;
- сприяння створенню позитивного іміджу регіону.

Досвід Польщі проілюстрував, що основну роль у процесі швидкого переходу країн від периферії до центру світової економічної системи відіграють не лише техніко-технологічні фактори, інновації та навіть не інвестиції в людські ресурси та соціальний капітал, а загальний рівень розвитку культури. Успішна реалізація економічних та політичних реформ неможлива без попередньої реформи гуманітарного сектору.

Державна політика у сфері культури має носити комплексний характер та узгоджувати роботу фіскальної служби України, міністерств економіки, фінансів та культури. Фінансування культури та ККІ має розглядатися як стратегічне інвестування.

Культурні індустрії є перспективною сферою економічної підприємницької діяльності. Внесок культурних індустрій не обмежується лише внеском, який можна обрахувати. Вони є ідеальною ланкою між економікою та політикою. Культурні індустрії створюють не лише матеріальне багатство, проте сприяють соціальній інтеграції, консолідації населення, підвищенню рівня освіти, гордості від приналежності до певного співтовариства та спільному усвідомленню приналежності до певного історичного етапу. Культура є інструментом творення суспільних цінностей та сприяє їх досягненню, що є набагато ширшим, ніж створення матеріальних благ. Дана сфера опосередковано сприяє підвищенню ефективності економічної діяльності в суміжних галузях через створення єдиного інформаційно-комунікаційного середовища.

Креативна економіка змінює традиційні моделі економічного зростання, джерела отримання доданої вартості, розуміння факторів розміщення бізнесу. Вона висуває нові вимоги до робочої сили, виробничої інфраструктури та інституційного оточення. Цей сектор

перетворюється у важливий стратегічний інструмент ревіталізації та трансформації регіонів.

Культура та інновації відіграють важливу роль у процесі залучення інвестицій, креативної робочої сили та туристів. Ми живемо в епоху, коли інформаційні технології дали змогу обмежити вплив таких показників, як час та відстань. Проте фізичне місце перебування та соціалізація залишаються вирішальними факторами. Ринок як місце залишається реальним. Міста та цілі регіони конкурують між собою щодо залучення прямих іноземних інвестицій та творчих особистостей. Для успіху вони мають запропонувати різноманітні культурні продукти, якість та стиль життя. Культура є важливим та вирішальним фактором підвищення місцевої та регіональної привабливості.

Список літератури:

1. Creative Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/about_en.
2. Economy of Culture in Europe. Prepared by KEA European Affair, Turun Kauppakoreakoulu Turku School of Economics and MKW Wirtschaftsforschung for the European Commission, Directorate-General Education and Culture, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ec.europa.eu/culture.
3. Ernst& Young (2014). Creative growth. Measuring cultural and creative markets in the EU. Accessed March 05,2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/\\$FILE/Creating-Growth.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/$FILE/Creating-Growth.pdf).
4. European Patent Office and the Office for Harmonization in the Internal Market, ‘Intellectual property rights-intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union, Industry- Level Analysis Report’; September 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oami.europa.eu/ows/rw/resource/documents/observatory/IPR/joint_report_epo_ohim.pdf.
5. KEA. (2006). The economy of Culture in Europe. Accessed March 05, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.keanet.eu/ecoculture/executive_summary_en.pdf?4f4eb7.
6. MEDIA Programme (2007-2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/culture/tools/media-programme_en.htm.
7. Recommendation 1059 (1987) on the economics of culture [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2123200&SecMode=1&DocId=696784&Usage=2>.

8. Siechowicz P., Wiśniewska A., Kurek P. Inwestycje w kulturze a bieżąca działalność kulturalna Finansowanie kultury w gminach: relacja między wydatkami bieżącymi i majątkowymi w latach 2001-2013.
9. Wróblewski Ł. The Influence Of Creative Industries on the Socioeconomic Development of Regions in Poland // International Journal of Entrepreneurial Knowledge. Issue 1/2014, Volume 2.
10. Абанкина Т.В. Многоканальное финансирование культуры и искусства: зарубежный опыт // НЭА. – 2012. – № 2(14). – С. 138–141 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/58503166>.
11. Договор об учреждении Европейского сообщества (в редакции Ниццкого договора) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eulaw.ru/content/2001>.
12. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 26.09.2014 №5073-17.
13. Закон України «Про рекламу» від 28.12.2015 № 270/96-вр.
14. Правительство Польши потратит на культуру на 9,5% больше, чем в 2015 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.radiopolsha.pl/6/136/Artykul/235495>.
15. Culture Programme (2007-2013) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/culture/tools/culture-programme_en.htm.
16. Poland/ 5.1 General legislation [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.culturalpolicies.net/web/poland.php?aid=515>.
17. Державний служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Медведчук Н. Підходи до фінансування культури у Польщі на тлі загальноєвропейської культурної політики / Н. Медведчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – 2007. – № 1. – С. 69–74.
19. Проскуріна М.О. Креативні індустрії, як середовище економічної діяльності / М.О. Проскуріна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://global-national.in.ua/issue-8-2015>.
20. Проскуріна М.О. Місце культурних індустрій в системі національного господарства України / М.О. Проскуріна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 16. – С. 29–32.

Reinska V.B.
Senior Teacher,
National University of Water Management and Nature Resources Use

Khotenko A.A.
Head of Public Organization “Institute of Tax Reforms”

ESTABLISHMENT OF THE INSTITUTION OF THE TAX COMMISSIONER AS THE NECESSARY ELEMENT OF TAX REFORM

Summary

Renewal of the state management system is accompanied in society by change of social economic relations, methods and directions of their regulation. It concerns the methods of economy state regulation through taxes, which are one of the main components of financial policy as at the national level and at lower levels of government. The success of the tax reform conducting and effective functioning of the tax system of Ukraine is largely determined with formation of clear organizational structures, procedures and systems of relations that would ensure simplicity, effectiveness and efficiency of duties concerning paying taxes and fees with simultaneous guaranteeing and strict observance of human rights and legal interests of all taxpayers. Therefore, this article is devoted to the experience of the Institute of the tax commissioner functioning for borrowing some ideas that can be used in the process of establishment of a similar link of mechanism to protect human rights, on the one hand, and independent non-judicial institution of tax disputes – on the other. This will optimize the forms and methods of taxpayer service and bring closer national mechanisms of human rights protection to the high level of European human rights standards.

Introduction

The priority task of modern tax policy of Ukraine is elimination of administrative barriers and creation of the most favourable conditions for implementation of economic activity by the taxpayers. Achieving these targets stipulates necessity of decisions on the theoretical and methodological level of the problems of formation of corporate taxpayers' tax liabilities and performance of tax obligation by them. The Institute of

Tax Consultancy, which is at the stage of its development, has significant opportunities in decision of this task. The economic component of tax consultancy is based on rational choice of methods of tax liabilities formation based on objectives of achieving fairness in distribution of created value in the process of the social contract realization existing between taxpayers and public authorities.

Rationalization of tax costs actualize need in systemic functioning of various forms of taxpayers counselling and these forms should be seen as a component of modern taxation, harmonizing the interests of the participants of tax relations. However, effective support of decisions received by taxpayers makes more difficult as the lack of organizational and legal regulation, and insufficient theoretical study of the problem of determination of tax consultancy content, not only as independent professional activity, but also as important public service, which is designed to ensure transparency of interaction of participants of tax relations.

Complication of modern tax legislation requires expansion of the sphere of consulting support necessary for the tax obligations performance by economic agents, and it is the most important for corporate taxpayers, whose activities are associated with considerable tax risks. Development of modern methods of control over observance of legal standards from the side of tax administrations actualizes the tasks of functional and methodical support confirmation of the level of market prices of transactions within the framework of dependent relationships for corporate taxpayers, including for conclusion and implementation of the pricing agreements, creation of the consolidated groups of taxpayers, holding horizontal monitoring activities. Improving tax relations in the framework of institutional regulation contributes to increasing tax consulting in prevention of tax offenses and prevention of damage of activities for corporate taxpayers, due to irrational from the point of view of possible tax consequences of management decisions [4, p. 3-4].

Part 1. Structure of taxation in Ukraine

The conducted research allowed justifying of the conclusion that one can determine priority of population taxation as a characteristic of the Ukrainian tax system, similar to the tax systems of the developed countries (Table 1).

Table 1

**Dynamics of tax collection to the Consolidated Budget of Ukraine
within 2010-2014, billion UAH¹**

Indices	2010	2011	2012	2013	2014
Individual income tax	51,0	60,2	68,1	72,2	75,2
Company income tax	40,4	55,1	55,8	55,0	40,2
Land fee	9,5	10,7	12,6	12,8	12,1
Value Added Tax (VAT)	86,3	130,1	138,8	128,3	139,0
Excise duty of produced in Ukraine excise goods (production)	23,7	26,1	28,7	27,7	28,2
Excise duty of imported in to Ukraine excise goods (production)	4,6	7,8	9,8	8,9	16,9
Import duty	8,6	10,5	13,0	13,3	12,4
Export duty	0,3	1,3	0,2	0,8	0,2
Other tax collection	10,0	32,9	58,8	35,0	43,3
Total of tax collection	234,4	334,7	360,6	354,0	367,5

As one can see from the Table 1, VAT is the first according to its fiscal potential (revenues from it grew from 86.3 billion UAH in 2010 to 139.0 billion UAH in 2014), the individual income tax is the second, their incomes increased by 1.5 times within the analysed period, the company income tax is the third, which increased during 2010-2012, it slightly decreased in 2013, and it did not reach of the index of 2010 in 2014 (it was 40,2 billion UAH against 40.4 billion UAH).

It can be affirmed that the indirect taxes predominated over in the structure of the tax system of Ukraine, and their share increased significantly and crossed the index 60% in 2014, reaching a maximum value within the analyzed period.

An important tool of the economy tax management is the tax burden; its optimal level is the reason of investment activity and social-economic development. Though, we have the important question: what level of tax burden is optimal for stimulating investment in Ukraine? And we have not a clear answer to this question; however, one could affirm that it is lower, the better. At the same time, the main condition for economic development

¹ It is calculated by the author on the basis of the data of the State Fiscal Service of Ukraine.

stimulating through tax burden reduction is minimization of scale of shadow economy and tax evasion, which is only possible due to openness and transparency of business.

We analyze the tax burden level on the economy of Ukraine due to the so-called tax coefficient (Figure 1).

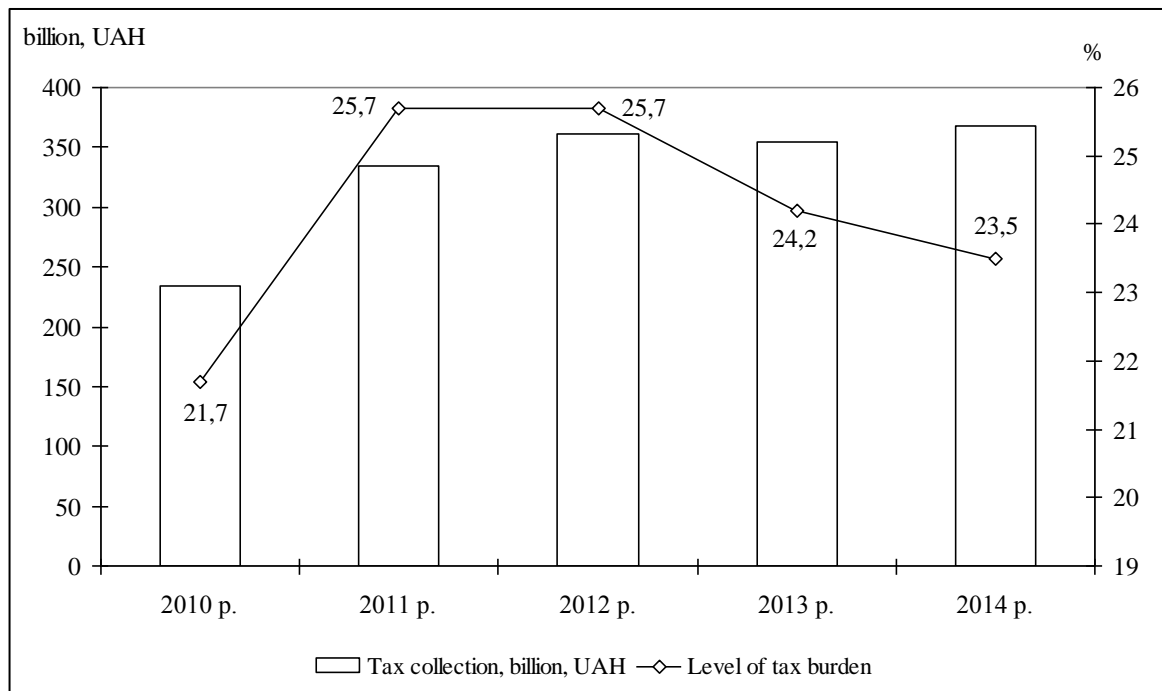

Fig. 1. Dynamics of Tax Collection to the Consolidated budget of Ukraine and Tax Burden²

As can be seen from the figure, the tax collection have no clear increasing or decreasing tendency, however, their value increased from 227.2 billion UAH in 2008 to 367.5 billion UAH in 2014 or by 61.6%. Lack of a clear dynamics is also a characteristic for the tax burden, which decreased during 2009-2010, and it was 25.7%, in 2011-2012 increasing by 4.0% and it decreased again in 2013-2014.

De facto, the level of tax burden allows to enlist Ukraine to the group of countries with relatively low tax burden, which includes Australia (31.5%), Ireland (28.4%), Portugal (33.9), USA (26.4%), Turkey (31.1), Uzbekistan (24%), Japan (25.8) and others. However, in fact this level of tax burden (TB) in Ukraine (which varies in range 21,7-25,7%) is too low because it does not take into account the burden on the payroll fund, and scale of

² It is calculated by the author on the basis of the data of the State Fiscal Service of Ukraine.

shadow economy. Thus, the official amount of GDP in Ukraine – it is half of the value of actually received financial results, on the one hand, it is of the shadow sector and it understates value of social production, on the other hand, it stipulates irregular distribution of tax burden between business entities and individuals, engaged in such production.

According to some researchers the real level of tax burden in Ukraine is 70-80% of the revenue, which is very high and negatively affects the investment climate by inhibiting the processes of economic reproduction and “forcing the economy into the shadows”, because individuals and legal entities can make a profit only provided concealment of their income. Irregularity of tax burden also helps to swelling of scales of the shadow sector, it happens due to mainly imperfection of the system of tax discrimination. Such practice of tax regulation inhibits investment activity and violates the principles of equality and fairness in taxation in general.

At the same time, we can note some positive points; they are reduction of the level of tax burden, since 2013, and it probably is initial steps of improving efficiency of tax regulation of investment directed on provision of economic growth, reduction of the shadow sector and, at last, increasing of tax collection and social welfare.

One can note the following positive points; they are the certain tax innovations that are valid from January 1, 2015. Now we consider them: reduction of the number of taxes and chain of tax privileges; simplification of the order of computation of taxes and introduction of the system of electronic accounting; confirmation of accounting and tax calculation; improvement of tax legislation in the direction of reducing the number of “loopholes”, using which you can hide income from taxation. [5, p. 106-107]

The economic slowdown that threatens the sustainable growth of tax revenues, involves differentiated increase of tax burden, reduction of tax privileges, pointed liquidation of legislative deficiencies, purposeful policy of counteraction to tax evasion. The practical application of tax rules requires consulting support in conditions of their complication. That is why professional tax consultancy, as well as practice of development of relations of tax authorities’ cooperation with taxpayers takes on special significance in present conditions.

Part 2. Tax consultancy development

Therefore, tax consultancy development is the natural process that reflects totality of the Ukrainian tax system tendencies to improvement and the need

for qualitatively new relations between the state and taxpayers, resulted appearance of this type of services, such as consulting in the field of taxation, implementing a set of analytical methods used to develop recommendations concerning application of tax legislation regulations.

Objective need of enterprises in independent tax commissioner is determined with combination of factors, including limited rationality of individuals, poor development of institutional environment, and opportunism from the part of tax authorities, desire to minimize transaction costs, associated with performance of tax obligations. Behavioural and organizational prerequisites of adoption of economic decisions by taxpayers, and these decisions affect the level of taxes, at presence of the system compulsion by the state to implementation of tax obligations; provide the theoretical basis for study of the phenomenon of tax consultancy.

Demand in tax commissioner is provided by means of formation of totality of institutional prerequisites due to peculiarities of the tax system of Ukraine development, including:

1) Need to establish a mechanism of consulting support of taxpayers at their implementation of their rights guaranteed by tax legislation;

2) Reasonability of professional substantiation of the possibility of the stimulating instruments, proposed by the state, in the form of tax privileges to prevent possible unpremeditated errors;

3) solution of the crisis of tax legislative definiteness made in Ukraine at the beginning of the XXI century due to the introduction of the Tax Code and its constant corrections;

4) Aiming of tax policy and tax administration on formation of atmosphere of trust in tax relations;

5) Increase of tax culture of population and business community;

6) Increase of influence of taxation on the choice of conditions of business processes, business and financial operations:

7) Need in sustainable development of industrial and commercial activity, weakening of negative effects of tax control.

Taking into account that some tax intermediaries actively develop and the schemes of aggressive tax planning are promoted, the government should develop the system of warning and limitation of such opportunities, and the tax authorities should adhere to risk-oriented technologies for timely response on display of the signs of groundless tax benefit. Development of such a warning system should take into consideration the behavioural aspects of tax consultants' activity, including the following areas (Table 2):

Table 2

Measures of State response to threat of aggressive tax planning worked out by the world practice [4, p. 16]

№	Peculiarities of tax consultancy	Content specifics	Measurements concerning protection of public interests
1	Loyalty to the client	Priority of the client's interests	State Establishment of responsibility of abide by the law while client servicing for the consultant
2	Professional requirements	Status of the consultant, giving the right to work in this sphere, is supported by mandatory certification and registration	Compulsory registration of tax consultants, self-regulation of the profession
3	Confirmation of reputation	Necessity to follow ethical norms	Introduction of the Professional Code of Ethics and control of obligation of its observance
4	Financial risk	Financial responsibility to the client for the results of consultations applied in practice	Compulsory Insurance of Professional Liability
5	Fee-for-service	Combination of hourly or fixed payment for professional services with bonus commission of the estimated value of the tax benefits	Legislative limitation of the consultant's size of fee
6	Confidentiality	Information received from the client while provision of consultancy services, is protected by professional secrecy	Assignment of obligation of furnishing information to fiscal authorities

Professional services in the field of taxation (consulting, making declarations, representation, examination, etc.) should be provided only by certified persons who have received special training and a document about corresponding qualification.

Part 3. The draft law “On the Tax Commissioner”

The draft law “On the Tax Commissioner”, which is currently developing by the public organization “Institute of Tax Reforms”, which unites leading experts and scientists, representatives of business community and public authorities to develop a strategy of reforming tax policy to ensure sustainable social-economic development in Ukraine, noted that “the main objectives of the tax commissioner are: defence and protection of rights and legal interests of the state, individuals and legal entities during their execution of tax obligation; prevention of violation of tax legislation by taxpayers; improvement of efficiency of taxes, fees, payments administration”.

At the same time, the tax commissioner fulfils the following functions within its authority:

- operates activity concerning with administration of taxes, fees, charges;
- controls the timeliness of submission of single contribution by taxpayers and payers (declarations, payments and other documents related to calculation and payment of taxes, fees), timeliness, reliability, completeness of accounting and payment of taxes, fees, charges within its authority;
- controls of terms observance of handling accounts in foreign currency established by the law, as well as availability of licenses for economic activities, activity for licensing under the law, presence of trade patents within its authority;
- develops and provides to the Central executive body to form and implement national tax and customs policy, proposals concerning updating orders, instructions, regulations, forms of accounts, reports, statements, declarations and other documents on matters within the competence of the regulatory authorities;
- controls activity concerning consultancy and information and reference services as regards of application of tax legislation by taxpayers;
- participates in informing the public about implementation of state tax policy;
- operates with generalized practice of tax legislation concerning taxation application;

- operates with determination of amounts of taxpayers' tax liabilities, usage of the amounts of penalty (financial) sanctions (fines) for violation of tax, currency and other legislation prescribed by the law, established by Ukraine tax legislation;

- operates with detection and analysis of financial transactions that may be related to legalization (laundering) of proceeds from crime or financing of terrorism, concerning correspondence to legislation with simultaneous notification of such transactions to the proper state authorities to take legal measures, provided by legislation;

- performs other functions determined by the laws of Ukraine.

Therefore, we believe that the legal status of the tax commissioner should meet certain criteria. The tax commissioner may be a citizen of Ukraine, who is fluent in state language and who is the Master in Science, who works in the sphere of the taxes administration, fees, charges not less than ten years, including the structures of regulatory bodies or as an assistant of the tax commissioner – at least six years. The tax commissioner may not be a person, who: is sixty-five years old; a person who is adjudged incapable or whose capacity is limited in accordance with the law; a person who has conviction for commission of intended crime, or such if conviction has not cancelled or withdrawn in accordance with the law; a person who is deprived of control connected with tax administration, fees, charges according to the court's decision or to hold corresponding positions in regulatory bodies; a person who subjected to administrative discipline for corruption or corruption infringement of the law – within three years from the date a court decision into legal force; a person who has citizenship of another country.

Despite the fact that Ukraine has taken a number of reforms aimed at codification of tax legislation and optimization of tax and customs authorities, tax relations in our country have still complex character. Contemporary practice has a lot of examples of conflict situations among the representatives of fiscal agencies, other state regulatory agencies and taxpayers. The representatives of business, government, and the public are interested in these conditions, as the available tools of settlement or precluding disputes, alternative rather expensive (both taking into account material costs and in terms of loss of time) court proceedings.

We think that, inclusive of the positive experience of other countries, it is advisable to introduce the institute of a tax commissioner or its analogue as the authority with a different name (for example, Committee of

Entrepreneurship Protection), which will be specialize in administration of the taxpayers' complaints and appeals on actions and decisions of authorities (officials) of the fiscal administration of Ukraine. Introduction of the institute of the tax commissioner allows facilitating of the parties conciliation of tax legal relationships in cases of infringement of rights, malfeasance or illegal decision making with authorities (officials) of the State Fiscal Service (SFS) of Ukraine concerning taxpayers.

The functions of the tax ombudsman (its apparatus) should include not only administration of the taxpayers' complaints and appeals related to administrative aspects of SFS authority activities (delay in returning overpaid taxes, untimely VAT compensation, etc.), but administration of the taxpayers' applications and complaints related to infringements of officials of the fiscal authorities (unreasonably rude conduct, non-observance of work time schedule, infringement of administrative regulations and orders, etc.). Unlike department of internal control that exists in subdivisions of the SFS of Ukraine, an ombudsman should focus not only on official faults of employees of the fiscal authorities, but also on the cases where the fiscal authority cannot provide services to the taxpayer of general or specific issues in proper time. The interference of the ombudsman in to the daily work of fiscal authorities should be minimal, but it should significantly increase the transparency of their activities and availability for taxpayers.

Therefore, the draft law "On the Tax Commissioner" was made a provision that the tax commissioner interacts with government bodies and local authorities in the process of its activity. The interaction of tax commissioners with the central executive body which forms and implements the national tax and customs policy and its territorial forms of government are carried out in the order approved by the central executive body which provides formation and realizes the state financial policies. The interaction of tax commissioners with the procuracy authorities, internal affairs authorities, authorities of the State Bureau of Investigation, authorities of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, authorities of the Security Service of Ukraine, the Central executive body that realises the state policy in the sphere of prevention and counteraction of legalization (laundering) of proceeds, obtained by criminal means, or financing of terrorism is performed in the order approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

According to opinions of experts of the Public institution "Institute of Tax Reforms" the rights should be fixed to the tax commissioner by legislative way, including:

The tax commissioner, within the limits of authority, entitles to:

- use automatized information and reference systems, registers and data banks, the holder (administrator) of the Central executive body, which it forms and implements the national tax and customs policy by means of direct access;
- receive payment for provision of services concerning administration of taxes, fees, charges;
- invite taxpayers, payers of fees, charges or their representatives to verify the correctness of calculation and timely payment of taxes, fees, charges;
- perform the functions specified by law, to receive information, documents (including electronic), references, certificates, copies of documents, certified by the payer's signature or its public officer and sealed (if necessary) about financial and economic activities, received profits, charges of taxpayers and other information related to calculation and taxpaying, duties, fees, charges about observance requires of legislation, as well as financial and statistical reporting in the order and on the grounds specified by law free of charge from government bodies, local government administrations, enterprises, institutions and organizations of all forms of property, including the authorities, which ensure maintenance of appropriate state registers (inventories), notary publics, persons conducting independent professional activity, other entities, taxpayers, including charitable and other nonprofit organizations of all forms of property in the order prescribed by tax legislation;
- conduct inspection and verification of taxpayers according to legislation;
- receive references in the order prescribed by the Law of Ukraine "On Banks and Banking Activities" and the Tax Code, references and / or copies of documents concerning existence of bank accounts free of charge from taxpayers and from the institutions of the National Bank of Ukraine and other financial institutions;
- check documents, which identify the personality of the taxpayer, as well as documents which identify the personality and authority of the representative of the taxpayer while performing their functions;
- require conducting making inventory of capital assets, inventory, costs, taking down of inventory balance, cash during inspections of the taxpayers;
- carry out activities concerning control of observance of legislation on issues of cash turnover regulation, order of conducting cash payments for goods (services), availability of licenses for economic activities introduction, which are subjected to licensing according to the law, trade

patents, observance of the order of cash acceptance for further transfer, observance of mandatory requirements to enable payments for goods (services) with the usage of electronic means of payment prescribed by legislation during inspections;

- require attraction of authorized persons with the tax commissioner for mutual taking readings of internal and external meters, which are equipped with technical devices used in the process of audited activities *from officials or officers of the taxpayer* during inspections;

- access to territories, houses and other property used for economic activities conducting and / or are the objects of taxation, or used to generate revenue (profits), or they are connected with other objects of taxation in cases provided by tax legislation during inspections;

- require from managers and other officials of enterprises, institutions and organizations as well as individuals-entrepreneurs and individuals who carry out independent professional activity, elimination of the exposed infringement of legislation during inspections;

- use by means of communication belonging to taxpayers, with their permission or the permission of officials of such taxpayers;

- involve experts and entrepreneurs if necessary;

- determine amounts of tax and monetary obligations of taxpayers in accordance with the procedure established by the Tax Code;

- apply to the central executive body, which provides formation and implementation of the national tax and customs policy, its regional authorities, in order to obtain consultancy and/or assistance, if such consultancy and/or assistance according is necessary according to opinion of the tax commissioner for performance of its functions;

- make up drafts of protocols concerning administrative infringements and drafts of decisions concerning administrative offenses, with their subsequent transfer to the local authorities of the central executive body, which provides formation and implementation of state tax and customs policy, in accordance with the place of tax address of the taxpayer in the order prescribed by law concerning the taxpayers – individuals and officials of taxpayers – legal entities;

- conduct inspection of correctness of accounting in accordance with national regulations (standards) of accounting or international standards of financial records;

- conduct inspection of correctness and completeness of definition of income, expenses and financial results before taxation in accordance with

accounting according to national regulations (standards) of accounting or international standards of financial records;

- provide reasonable refusal in realization of actions of administration of taxes, fees, charges to the specific taxpayer;
- implement other authorities provided by law.

It is necessary to reflect limitations associated with becoming of the status of the tax commissioner in the law, namely, it is forbidden to use its authorities with the aim to obtain illegal profit or acceptance of promises or offers of such profit for himself or others persons. The tax commissioner cannot do business, auditing and/or accounting, be the founder of auditing or accounting associations, hold government positions or local government positions, be in staff of other juridical entities, and perform any other paid work except teaching, scientific, artistic or directly the work of the tax commissioner. The tax commissioner has not a right to provide services in administration of taxes, fees, charges himself, her husband or his wife, her and his relatives, his/her colleagues, as well as legal entities where participants or employees of which are a husband or a wife of the tax commissioner, his relatives and etc.

Foreign experience testifies that efficiency of the ombudsman's institution functioning significantly increases at distribution of the spheres of control among several specialized ombudsmen. Today, most European countries have already the offices of the tax ombudsman or similar structures, whose primary function is to analyze complaints and requests of taxpayers and protect their interests if confidence in injustice or error that occurred when deciding cases. The jurisdiction of the tax ombudsman also provides the possibility of temporary suspense of the case, submitting requests and recommendations to appropriate officials concerning ways to correction the situation.

The modern world practice gives more examples for organization of the dialogue intermediary "taxpayer – state". For example, the Canadian Tory government introduced a position of the tax ombudsman to monitor application of the new Bill of a Taxpayer Rights in 2008. It is authorized to determine in what way the Agency of tax of Canada interacts with the public. Taking this position, the Canadian government aimed to increase responsibility of the tax department and to improve the taxpayer service, as well as to give Canadians "new guarantee that they will be treated fairly and with respect" [3]. The ombudsman should report on immediately before the

minister of national revenue. He also should represent the Annual Report to the Parliament of the country.

The position of the tax ombudsman also exists in the USA, United Kingdom, Australia, Spain, Pakistan, India and South Africa. Thus, in order to protect the rights of taxpayers and reducing their pressure of the tax burden, the British government announced establishment of the position of the tax ombudsman in 2006. Successful functioning of the previously established ombudsmen of banking and insurance services inspired the government on this step. In the United Kingdom the ombudsman examines complaints relating to such issues as inadequate provision of consultancy to taxpayers; refusal of the tax authorities to provide answers to certain questions; infringement of procedures; rough behaviour, prejudicial treatment from the side of tax officials; errors that occurred in the processing of the taxpayers claims and etc.

In Australia, the ombudsman is an independent officer, an authorized person to consider complaints on actions of majority of government agencies of the federal level, including the Tax Assessment Authority. The ombudsman is a disinterested person, who is guided by the principles of justice in its decisions. He conducts investigations and takes measures concerning a number of issues of tax administration: these actions to collect debts, decisions on bankruptcy, realization of inspection, consultancy, processing correspondence, issues of delays in decision-making, processing personal and general positions of tax agencies, inspection of pension security, and work of the system “collect on delivery of earnings” and so on.

The Tax Code of Georgia, which came into force on January 2011, contains a number of important regulations concerning establishment of the Commissioner of Rights of Entrepreneurs – the Institution of the Tax ombudsman appointed by the Prime minister with the consent of Parliament. The ombudsman is responsible for ensuring the rights and legal interests of taxpayers and more efficient relationship between the state and the private sector. The main purpose of this institution, according to the Article 42 of the Tax Code of Georgia, is establishment of favourable business environment in the country. In addition, the Georgian business ombudsman should detect infringement of legislation in business sphere and react to them [2].

The Chairman of the Tax Committee of the Ministry of Finance of Kazakhstan, Daulet Erhozhin also supports the idea of establishment of a special committee in the republic like boards, which would consider

complaints (appeals) of entrepreneurs, analyze existing and develop new normative-legal acts in the taxation sphere. According to the opinion of the official, this structure should be the “third party” like the institution of the ombudsman, where independent public institutions would be accredited.

Conclusions

Summarizing the above mentioned, we can note that the analysis of experience of some foreign countries (Australia, Great Britain, Georgia, Canada, USA), which have offices of the tax ombudsman or similar structures concerning reformation of the system of special taxation control testifies expediency of introduction of the similar institution in Ukraine in order to stabilize the tax system, to improve efficiency of its functioning, to ensure observance of the rights of taxpayers and the renewal of their infringed rights.

The practice of tax administration in the EU countries, which has recently shows significant progress in establishment of equal relationship among fiscal authorities and taxpayers, also testifies in favour of it. Besides that, development of modern methods of tax administration, there is much emphasis on explaining their rights to taxpayers and establishment of mechanisms to ensure their implementation on a full scale [1].

It is necessary not only to develop new formal documents, but also quickly take them with the aim to achieve openness and transparency of national policy in the sphere of taxation. And most importantly – it is useful to implement the idea of establishment of an alternative kind of an ombudsman – a tax ombudsman. This will improve the national mechanism for ensuring protection of human rights and bringing it closer to the level of high European standards, which is important considering the need for adaptation of Ukrainian legislation to European Union laws.

References:

1. Anisimova M. F., Kosulia I. V. Institute of the Tax Ombudsman as One of Means of Human Rights Ensuring in Tax Relations. [Electronic resource]. – Access mode: www.lsej.org.ua/4_2014/32.pdf
2. Business-Ombudsman Plans to Improve “Tax Code” of Georgia. Internet-edition “Kavkazskii Uzel”. News from March, 15, 2011. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/182353/>

3. The Tax Ombudsman will Appear in Canada [Electronic resource]. – Access mode: http://wikicanada.ru/arhiv_novostej/ekonomika/v_kanade_poyavitsya_nalogovyj_ombudsmen.html
4. Kobylanskyi A. K. Improvement of Tax Consultancy of the Corporate Taxpayers. Extended abstract of Dissertation of Cand. Sci. (Economics) Dissertation. – Rostov-on-Don. – 2015. – 34 p.
5. Reinska V.B Tax Regulation of Investments in Ukraine. Ph.D thesis in Economics Science. Ternopil, 2016. – 216 p.

Статівка Н.В.

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

Кучерява К.Я.

*аспірант, старший викладач кафедри
управління персоналом та економіки праці
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

СКЛАДНИКИ МЕХАНІЗМУ СИСТЕМНОГО ВПЛИВУ НА ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Анотація

Метою даного дослідження є оцінка продуктивності праці на рівні особистих селянських господарств та визначення складників механізму системного впливу на її підвищення. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю поліпшення організаційно-економічних умов функціонування індивідуальних форм аграрного виробництва на основі підвищення продуктивності праці. У статті проаналізовано сучасний стан матеріально-технічного забезпечення особистих селянських господарств. Здійснено порівняльний аналіз продуктивності сільськогосподарського виробництва за категоріями господарств. Виявлено основні складники механізму системного впливу на підвищення продуктивності праці в особистих селянських господарствах. Запропоновано заходи, що сприятимуть підвищенню ефективності їх функціонування. Автори дотримуються позиції, що за умови подолання негативних і підтримки позитивних тенденцій розвитку особистих селянських господарств вони будуть органічною складовою частиною перспективної моделі вітчизняного аграрного сектора.

Вступ

Аграрний сектор України з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що, з одного боку, може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів, задіяного в аграрній економіці сільського населення, що становить понад третину всього населення країни, може дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки [1].

Щоправда, для реалізації потенціалу виробництва у 100–120 млн. т зернових товаровиробники мають досягти середніх показників урожайності, котрі вдвічі більші від рекордних врожаїв за роки незалежності України, та інвестувати в найближчі п'ять-сім років близько 20–25 млрд. дол., тоді як наразі вкладення не дотягнули до 2,5 млрд. дол. [2].

В умовах ресурсодефіцитної економіки раціональність і максимальна ефективність використання задіяних у процесі сільськогосподарського виробництва трудових ресурсів виступає необхідною передумовою досягнення збалансованості інтересів суспільства за соціальним, економічним та екологічним критеріями. Це вимагає, зокрема, посиленої уваги до питань підвищення продуктивності праці аграрного виробництва у комплексному поєднанні з розбудовою сприятливих умов для сільського розвитку.

Необхідність дослідження зазначеної проблеми обумовлена тим, що її успішне вирішення позитивно вплине як на загальний стан та дохідність особистих селянських господарств, так і на поступальний та якісно новий рівень розвитку сільських територій.

Дослідження перспектив розвитку аграрного сектора на основі зростання продуктивності, роль особистих селянських господарств у цьому процесі знайшли відображення в наукових працях: А. Бабенка, В. Горкавого, В. Дієсперова, В. Збарського, С. Кожем'якіної, Л. Михайлової, І. Прокопи, Т. Олійник, Б. Пасхавера, Г. Підлісецького, П. Саблука та ін.

Розвиток продовольчого ринку прямо пов'язаний із розвитком сировинної бази, яка формується за рахунок виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, дрібного селянського господарства та імпорту. І хоча кожна з організаційно-правових форм господарювання здійснює нерівнозначний вплив на темпи зростання

продуктивності аграрного сектора, виконуючи різну функціональну роль у системі соціально-економічних відносин, науковці наголошують: значення особистих селянських господарств у питанні забезпечення суспільства продуктами харчування не викликає сумніву.

Розділ 1. Аналіз продуктивності праці на рівні особистих селянських господарств

За період 2000–2014 рр. продуктивність праці (визначена за валовою продукцією в цінах 2010 р.) зайнятих на сільськогосподарських підприємствах зросла у 8,4 рази. Істотне підвищення продуктивності на сільськогосподарських підприємствах дало їм змогу відновити вплив на ринок сільськогосподарської продукції. Так, питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції рослинництва зросла від 49,3% у 2000 р. до 59,1% у 2015 р., а у виробництві продукції тваринництва, відповідно, – від 21,0% до 45,6%. Причому така динаміка для тваринництва є стабільно зростаючою [3].

Попри очевидні процеси посилення ролі великотоварного, спеціалізованого, висококонцентрованого виробництва особисті селянські господарства залишаються важливою ланкою агропромислового комплексу країни й виконують такі важливі економічні функції, як: виробництво додаткової сільськогосподарської продукції – валової і товарної; підвищення рівня життя сільського населення шляхом збільшення доходів, поліпшення матеріального споживання, у тому числі продуктів харчування; використання ресурсів праці й засобів виробництва, що недоступні суспільному господарству [4]. Дотепер їх частка у виробництві валової продукції становить 46%, у них зайнято близько 40% сільського населення [5]. На початок 2014 р. в Україні функціонувало 4,2 млн. особистих селянських господарств, які обробляли близько 6,4 млн. га землі, а вартість виробленої валової продукції (у базових цінах 2010 р.) сягала 118 млрд. грн. За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, на один гектар землі малі господарства «за допомогою лопат та вил виробили доданої вартості у три-чотири рази більше, ніж великі сільгоспідприємства» [6]. Господарства населення забезпечують виробництво 97% картоплі, близько 88% овочів, понад 80% плодово-ягідної продукції, майже 40% м'яса, 77,5% молока, більш ніж 86% вовни та близько 98% меду [3]. Вони взяли на себе тягар трудомісткого виробництва сільгосппродукції.

За експертними оцінками науковців Інституту аграрної економіки, забезпечити виробництво молока для споживання його на рівні раціональних норм до 2020 р. без особистих селянських господарств буде неможливо. Для цього нарощування виробництва молока має щорічно збільшуватися на 10%. Нині ж приріст становить лише 2–3%. Аналогічна ситуація з виробництвом м'яса, де необхідно забезпечити приріст у два рази [5].

Об'єктивною передумовою ефективного управління процесами підвищення продуктивності особистих селянських господарств має стати вдосконалення методологічного забезпечення оцінки продуктивності з урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва. До того ж інтеграція до європейського простору вимагає не лише модернізації самих селянських господарств, а й покращання системи моніторингу результатів їх діяльності.

Науковцями проведено багато економічних досліджень щодо систематизації показників продуктивності праці в сільському господарстві. Так, В. Горкавий поділяє систему показників праці на дві групи:

1) виробництво валової продукції в порівнянних цінах із розрахунку на одну людину-годину, відпрацьовану в сільськогосподарському виробництві, або з розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого безпосередньо в сільському господарстві. Першу групу показників використовують для характеристики рівня продуктивності праці в цілому по сільському господарству або його основних галузях – рослинництву і тваринництву. При цьому слід урахувати, що під час порівняння рівнів продуктивності праці в різних галузях сільськогосподарського виробництва не можна порівнювати вартісні рівні продуктивності праці в рослинництві і тваринництві або по господарствах, які мають різну спеціалізацію виробництва. Із певною обережністю необхідно використовувати вартісні показники продуктивності праці і під час порівняння агроформувань різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання. Обов'язковою передумовою такого порівняння повинна бути відсутність суттєвих розбіжностей у галузевій структурі валової продукції та витрат праці [7];

2) прямі витрати праці. Цю групу показників застосовують для характеристики рівня продуктивності праці на виробництві окремих видів продукції, наприклад зерна, цукрових буряків, молока, і

розрахунки яких теж мають особливості. На нашу думку, стосовно особистих селянських господарств вимірювання продуктивності за таким критерієм є досить проблематичним.

Ми поділяємо думку С. Кожем'якіної, що система показників для розрахунку продуктивності праці повинна відповідати такому критерію, як однозначна їх інтерпретація. Цей критерій є істотною умовою співставності показників. Визначення показників і способи їх розрахунку повинні бути засновані на єдиній методології [8].

Продуктивність праці для сільського господарства може розраховуватись за випуском, доданою вартістю, галузевим продуктом по відношенню до чисельності зайнятих, кількості відпрацьованих людино-годин, кількості штатних працівників. Валова додана вартість відображає додатково створену у процесі виробництва вартість. Вона має самостійне значення як найважливіший показник, що характеризує результати економічної діяльності підприємств, секторів, окремих видів економічної діяльності (галузей) і як індикатор нарахування податків до бюджету, також формує на загальнодержавному рівні узагальнюючий показник економічної діяльності – ВВП [8].

Оцінка дійсного рівня продуктивності праці в особистих селянських господарствах є вкрай ускладненою через низку факторів [9–11], це:

1) тінізація вітчизняного аграрного сектору, що оцінюється на рівні 15–20%, зокрема наявність незареєстрованих виробничих одиниць домогосподарств; нелегальне використання кормових та інших ресурсів суспільного господарства;

2) функціонування неформального сектору зайнятості. Зайнятість сільського населення у віковій групі 15–49 років у 3,5 рази, а в групі 50–70 років – у п'ять разів вища за відповідний показник для мешканців міст; високий рівень прихованого безробіття у домогосподарствах, які мають підсобні господарства;

3) недостатня та недосконала інформаційна база. Це ускладнює повне і точне врахування реальних витрат на виробництво; неточність обліку витрат у суспільному господарстві на допомогу власникам особистих селянських господарств;

4) викривлення показників ефективності господарювання через недосконалість методів обліку й оцінювання витрат праці та її оплати.

Серед факторів, що впливають на рівень продуктивності праці, виділяють чотири основні групи: *соціально-економічні*, зокрема соціально-демографічний склад, система підготовки та кваліфікації

працівників, система їх мотивації, умови праці; *матеріально-технічні*, що визначаються якістю використовуваної сировини, рівнем розвитку науки і техніки, впровадженням нових технологій, інтенсифікацією виробництва; *організаційно-економічні* – рівень організації праці, раціональний поділ праці, процеси спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва; *природні умови* та географічне розташування [12; 13].

Одним із головних *соціально-економічних факторів* участі населення в діяльності, пов'язаній із власним виробництвом сільськогосподарської продукції та її переробкою, є проблеми зайнятості. Якщо в 1990 р. понад 25% сільського населення були найманими працівниками у сільськогосподарських підприємствах, то в 2013 р. цей показник зменшився до 4,7%. Кількість найманих працівників скоротилась у 6,5 рази – із 4344,4 тис. осіб у 1990 р. до 661,4 тис. осіб у 2013 р. Проблема посилюється тим, що в 2013 р. майже 25% безробітних – працівники сільського господарства, а 41% сільського населення у віці від 60 до 70 років продовжують працювати переважно у власних домогосподарствах. У цілому зайнятими, згідно з даними Державної служби статистики України, у 2006–2013 рр. у сфері сільського господарства, рибальства та лісового господарства є близько 3,5 млн. сільських жителів [14].

Особисті селянські господарства характеризуються високою мотивацією до продуктивного й ефективного ведення господарювання, невеликими розмірами господарств, знанням свого сегменту ринку, свого споживача, нескладною організацією виробництва, що дає змогу залучати мінімальну кількість осіб та прості знаряддя праці. До переваг слід додати і нижчий порівняно з великими сільськогосподарськими підприємствами рівень залежності від ринку [10; 15].

Серед *організаційно-економічних факторів* забезпечення темпів росту продуктивності чи не найвпливовішими є ті, що пов'язані з ефектом масштабу. У цьому контексті виникає необхідність розгляду основних характеристик сільських домогосподарств. Особисте селянське господарство як господарська діяльність, яка проводиться з метою задоволення особистих потреб, передбачає, що основна частина продукту виробляється в господарствах населення, розташованих у сільській місцевості. Протягом останніх років спостерігається тенденція укрупнення сільських домогосподарств за площею землі:

якщо в 2004 р. середній розмір господарства становив 1,04 га, то в 2014 р. – уже близько 1,23 га.

Процеси укрупнення супроводжуються збільшенням попиту з боку домогосподарств не лише на *матеріально-технічні* засоби, а й на інновації у сфері технологічних процесів.

Поступово зростає кількість домогосподарств, що мають у володінні техніку. Особливо активними в процесі технічного оснащення є господарства, що мають площу землі 1,01 га і більше (табл. 1) [16].

Таблиця 1

Забезпеченість сільських домогосподарств технікою, господарськими спорудами і приміщеннями (2010–2014 рр.)

<i>Наявність техніки в сільських домогосподарствах (у %)</i>					
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Домогосподарства, що мають техніку, у тому числі:	13,0	14,6	14,8	15,8	17,4
плуг	41,3	39,4	37,3	37,7	36,6
сівалка	11,0	11,9	9,4	11,2	10,8
борона	37,3	35,6	32,0	34,7	32,5
культиватор	12,9	13,5	13,8	15,2	15,6
трактор	16,0	16,5	16,7	20,3	25,9
комбайн	1,8	1,7	1,7	2,4	3,0
сепаратор	20,5	22,9	20,5	19,6	16,7
крупорушка	19,1	23,4	20,8	21,6	22,7
автомобіль вантажний	3,3	2,9	3,4	3,0	3,1
декілька з перелічених видів техніки одночасно	61,5	59,1	55,1	59,5	64,7
<i>Наявність господарських споруд і приміщень у сільських домогосподарствах (у %)</i>					
зберігання урожаю	62,4	62,8	62,1	61,0	59,6
зберігання кормів	31,7	32,1	30,3	31,0	30,2
утримання худоби та птиці	49,2	50,2	49,7	49,1	47,2
утримання техніки та реманенту	9,9	9,0	8,6	8,7	10,4
комплексного використання	53,5	53,1	55,4	54,7	55,4
домогосподарства, що не мають споруд	2,2	0,8	0,5	0,7	0,6

Попри позитивні зміни в темпах технічного оснащення за основними видами техніки відносний рівень забезпечення технічними засобами залишається низьким: у 2010 р. – 13,0%, у 2014 р. – 17,4%. Є й такі суперечливі процеси: за останні п'ять років кількість використовуваних тракторів зросла на 9,9%, а кількість домогосподарств, що обробляють землю тільки трактором, – лише на 0,6%. Щоправда, скоротилася частка домогосподарств, які використовують для обробки тільки ручну працю та тварин. Таким чином, попри укрупнення середнього розміру сільських домогосподарств процеси їх технічного оснащення не набули належної динаміки.

Дещо скоротилася кількість домогосподарств, що не мають споруд. Це сталося за рахунок збільшення кількості споруд для утримання худоби та птиці й приміщень комплексного використання. Але ці зрушення незначні, а в цілому кардинальних змін у забезпеченні господарськими спорудами та приміщеннями не відбувається. Враховуючи низький рівень фінансової забезпеченості домогосподарств і високу вартість робіт з ремонту, будівництва нових приміщень, такі показники є цілком очікуваними.

Динаміка показників здійснення окремих заходів з ефективного ведення господарства не надає оптимізму (табл. 2). Більшість заходів, як то внесення мінеральних добрив, безплужний обробіток землі, вапнування ґрунтів та штучне запліднення тварин, не стали більш застосовуваними. Це означає відсутність процесів інтенсифікації виробництва. У майбутньому такий стан може негативно позначитися на відтворювальному потенціалі галузі та призвести до зниження темпів продуктивності. Неналежне ставлення до таких заходів, як внесення органічних добрив, сівозміна, іригація земель тощо, знижують показники врожайності, що, відповідно, негативно позначається на парціальних показниках продуктивності.

Як результат, порівняно низькі темпи фондоозброєності праці, що виступає реальним джерелом заощадження живої праці, не забезпечують високих темпів зростання врожайності культур та продуктивності тварин у господарствах населення (рис. 1).

Таблиця 2

**Здійснення сільськими домогосподарствами окремих заходів
з ефективного ведення господарства в 2010–2014 рр., %**

Заходи	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
мінеральні добрива	54,5	56,1	56,7	56,0	57,9
органічні добрива	84,0	83,4	85,4	83,3	83,4
засоби захисту рослин	86,0	86,3	85,2	85,2	85,3
безплужний обробіток землі	5,6	5,2	5,2	5,4	6,5
районовані сорти с.-г. культур	28,1	27,3	27,7	26,1	24,5
вапнування ґрунтів	2,5	2,8	4,3	2,1	2,7
сівозміна	58,4	58,5	60,1	56,4	58,3
іригація земель	4,5	4,9	4,2	4,0	3,6
племінні плідники	15,7	16,3	11,4	11,7	11,1
штучне запліднення тварин	15,3	17,0	15,6	16,4	16,4
ветеринарні перевірки	50,0	51,3	50,4	50,9	49,4
санітарна обробка тваринницьких приміщень	58,7	59,6	59,6	59,3	57,6
санітарний контроль якості молока	22,1	23,9	22,4	21,9	20,8

**Рис. 1. Динаміка продуктивності корів протягом 2000–2014 рр.
за категоріями господарств**

Якщо в 2000 р. середньорічний надій молока на корову у сільськогосподарських підприємствах становив 1 588 кг, а у господарствах населення – 2 960 кг, то у 2014³ р. – 4 363 кг та 5 027 кг відповідно.

Випереджальні темпи нарощування виробництва м'яса характерні для сільськогосподарських підприємств, які збільшили обсяги його виробництва до 1 451,3 тис. т у 2014¹ р., що у 3,3 рази більше, ніж у 2000 р. [17]. Господарства населення послабили свій вплив на ринок м'ясної продукції, навіть скоротивши виробництво м'яса до 907,8 тис. т у 2014 р., що на 26% менше 2000 р.

Динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур за 2000–2014¹ рр. за категоріями господарств засвідчує значну перевагу сільськогосподарських підприємств у продуктивності під час виробництва продукції рослинницької галузі (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка врожайності зернових та соняшнику за період 2000–2015 рр. за категоріями господарств

³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та зони проведення антитерористичної операції

Зокрема у 2015⁴ р. урожайність зернових і зернобобових у сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення становила, відповідно, 43,8 ц/га і 33,9 ц/га, олійних культур – 21,8 ц/га і 16,2 ц/га, цукрових буряків – 448,2 ц/га і 325,3 ц/га, соняшнику – 23,0 ц/га і 16,1 ц/га, льону-довгунця – 9,1 ц/га і 6,7 ц/га, сої – 18,6 ц/га і 16,4 ц/га, ріпаку – 26,1 ц/га і 17,0 ц/га [18].

Відсутність належних умов господарювання, часом навіть елементарного оснащення, захоплення ринку посередницькими структурами та великими агропромисловими формуваннями поступово звужують можливості для ефективної виробничої діяльності дрібних товаровиробників.

Порівняльний аналіз продуктивності сільськогосподарського виробництва в різних категоріях господарств дає змогу констатувати, що дрібнотоварний сектор на селі може ефективно функціонувати за умов спеціалізації на виробництві саме трудомістких видів продукції, де фактор концентрації не має вирішального значення.

Низка науковців доводять, що за рахунок високої інтенсивності праці і менших витрат дрібні господарства можуть отримати більший вихід продукції в розрахунку на одиницю земельної площі [10]. Собівартість багатьох видів продукції в особистих селянських господарствах є нижчою, ніж у сільськогосподарських підприємствах з енергоємними технологічними операціями. Внаслідок цього виробництво таких трудомістких культур, як картопля, овочі, плоди, молоко, яйця, перемістилось переважно до малих форм господарювання [14].

Для більшої достовірності і методологічної визначеності продуктивності праці зауважимо про необхідність урахування альтернативних витрат фактора праці (робочого часу) особистими селянськими господарствами. Для особистих селянських господарств характерна незмінно висока трудомісткість праці. Протягом тижня сукупний робочий час селянина перевищує на 25% (відповідно вільного часу – у 1,4 рази менше) сукупний робочий час робітників і службовців у містах [15]. Це певною мірою стримує фізичний і духовний розвиток селянина як особистості.

Кількість домогосподарств, що додатково залучають працівників, у тому числі на постійній основі, зростає з 15,3% у 2009 р. до 15,8% у 2015 р. [16].

⁴ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та зони проведення антитерористичної операції.

Розділ 2. Основні складники механізму системного впливу на підвищення продуктивності праці в особистих селянських господарствах

Основними складниками механізму системного впливу на підвищення продуктивності праці в особистих селянських господарствах вважаємо такі:

1) розвиток процесів спеціалізації на виробництві трудомістких видів продукції, де фактор концентрації не має вирішального значення (саме тут дрібні господарства за рахунок високої інтенсивності праці і менших втрат можуть отримати більший вихід продукції в розрахунку на одиницю земельної площі) [10];

2) розвиток процесів кооперації шляхом об'єднання зусиль, створення спілок, різного роду кооперативів;

3) розвиток процесів інтеграції з фермерськими і приватно-колективними підприємствами;

4) реорганізація особистих селянських господарств у фермерські. У багатьох випадках ці форми господарювання досягли розмірів невеликих фермерських господарств і стали резервом розширення фермерства в Україні [6]. Близько 20% особистих селянських господарств відповідають світовим критеріям віднесення їх до сімейних ферм [19].

5) створення сприятливих умов для продуктивного функціонування дрібнобізнесових агроформувань заходами державного впливу. Насамперед це стосується створення мережі агрохімічного, зоотехнічного, ветеринарного і агросервісного обслуговування; розвитку інфраструктурних об'єктів у сільській місцевості; надання консалтингових, дорадчих послуг із питань організації і ведення сільськогосподарського виробництва, закупівлі, переробки, реалізації та маркетингу продукції.

Інституційне забезпечення державної політики щодо сільських територій є недостатнім: інституції та механізми координації політики створюються і скасовуються, а чинні – не завжди діють. Зокрема, не було профінансовано такі заходи: проведення паспортизації сільських населених пунктів; компенсація витрат, понесених підприємствами агропромислового комплексу з будівництва об'єктів соціальної сфери у сільських населених пунктах; забезпечення житлом працівників освіти, культури, охорони здоров'я, працівників бюджетних установ та організацій АПК, які проживають у сільській місцевості; поліпшення

матеріально-технічного оснащення навчально-спортивних баз; стимулювання розвитку депресивних територій [20]. За період 2010–2015 рр. кількість сільського населення в Україні зменшилась на 1 093,4 тис. осіб. Сільська поселенська мережа зменшилась з 1990 р. до 2013 р. на 363 од. та налічує 28 450 сіл. [21]. Обмеження доступу сільського населення до суспільних благ і послуг через скорочення мережі об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, а також через зростання вартості послуг викликає погіршення демографічного, людського потенціалу, основний актив якого мав би забезпечити стійкий розвиток села і дати поштовх для розвитку сталого економічного розвитку. Людський потенціал знецінюється щорічно і швидкими темпами. На жаль, він не може відновлюватися так швидко, як фінансовий або матеріально-технічний.

Проведений аналіз наявних практичних розробок у сфері консультативної допомоги, спрямованої не лише на великих та середніх товаровиробників, а й на невеликі фермерські господарства та господарства населення, свідчить про відсутність комплексних науково-практичних довідників, які б охоплювали питання технології виробництва продукції рослинництва та тваринництва, маркетингової діяльності, бізнес-планування, кооперування тощо [14]. Доречним є узагальнення і розповсюдження серед особистих селянських господарств через різноманітні канали такого роду інформації.

До основних напрямів удосконалення аграрної політики у сфері забезпечення умов продуктивного функціонування особистих селянських господарств слід віднести:

- визнання особистих селянських господарств повноцінними учасниками аграрного ринку і забезпечення їх доступу до організованих ринків, що в результаті позначиться на суспільному добробуті шляхом детінізації економічної діяльності.

Досі 50–55% сільського населення перебуває поза межами організованого ринку і тому часто змушені співпрацювати з різного роду ділками, погоджуватися на запропоновані ними тіньові схеми. Усі можливості для повноцінного входження особистих селянських господарств до організованого ринку є. «Особисті селянські господарства, – твердить головний науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України Л. Молдован, – апріорі вже є фермерськими господарствами». За характером організації праці, її

продуктивністю і багатьма іншими показниками вони нічим не поступаються фермерським господарствам багатьох країн світу [6];

- удосконалення методології адекватного оцінювання доходів від ведення особистого селянського господарства. Це дасть змогу: отримувати повну інформацію щодо дійсних масштабів товарності особистих селянських господарств, де буде відображено реальну картину щодо необхідності, напрямів та розміру державної підтримки цих форм господарювання; усунути нерівномірний розподіл податкового тягара в різних регіонах шляхом розробки єдиних базових правил уніфікації механізму встановлення нормативів;

- розвиток механізму забезпечення доступу до фінансових ресурсів. Мається на увазі доступ не лише до банківських кредитів, а й до бюджетних коштів, які держава спрямовує на підтримку сільського господарства, та ін.

На величину ефективності та продуктивності праці в особистих селянських господарствах впливає процес формування їх доходної частини. Доречно зауважити, що вони дуже різняться за рівнем товарності. Споживчі особисті селянські господарства – ті, що не реалізують продукцію; напівспоживчі – частка реалізованої продукції не перевищує 50%; товарні – ті, які виробляють обсяг продукції не менше прожиткового рівня в розрахунку на одного члена господарства й реалізують понад 50% загального обсягу виробленої продукції. Останніми роками відбувається перерозподіл особистих селянських господарств: зменшення кількості проміжних або напівспоживчих господарств на користь збільшення частки споживчих та товарних [22; 23].

Певна інертність особистих селянських господарств у прийнятті рішень щодо оптимізації структури виробництва обумовлена кількома об'єктивними причинами: по-перше, відсутністю необхідних знань щодо технології виробництва окремих видів продукції; по-друге, недостатністю технічних засобів для зміни технології виробництва, які необхідні під час зміни виду продукції, що виробляється; по-третє, відсутністю знань та навичок у аналізові ринку продовольства. Вони не мають змоги відслідковувати зміни у кон'юктурі ринку і значною мірою не здатні її прогнозувати на майбутні періоди.

Важливою проблемою є неможливість визначення економічної ефективності функціонування особистих селянських господарств у зв'язку з відсутністю обліку виробничих витрат. Єдиним економічним

показником, на який орієнтуються особисті господарства у виборі продукції, є реалізаційна ціна.

Висновки

Особисте селянське господарство як первинна ланка в ланцюжку «виробництво – споживання» і як один із постачальників сільськогосподарської сировини для великотоварних гравців, є водночас одним із найбільш уразливих учасників аграрного ринку. Хоча експерти не розглядають цю форму господарювання як стратегічний напрям розвитку аграрного сектору економіки України, питання підвищення ефективності їх функціонування є вкрай актуальним.

Особисті селянські господарства, взявши на себе тягар трудомісткого виробництва, не тільки сприяють збереженню виробничого потенціалу села, самозайнятості та самозабезпеченню сільського населення продуктами харчування, а й відіграють суттєву роль у підтримці продовольчої безпеки держави. З іншого боку, економічна стійкість цих форм господарювання перевірена часом. Проте за відсутності належної уваги до проблем їхнього функціонування цей потенціал може вичерпатися.

Отже, вирішення питання підвищення продуктивності праці в особистих селянських господарствах дасть змогу значно наростити рівень пропозиції продовольства за окремими його видами, підвищити їх дохідність і стати додатковим чинником розвитку сільських територій. На нашу думку, основними заходами, які сприятимуть підвищенню продуктивності праці, є розвиток обслуговуючої та виробничої кооперації, дорадчої діяльності, поліпшення доступу особистих селянських господарств до ринків матеріально-технічних ресурсів та послуг, забезпечення централізованих заготівель та реалізації продукції, сприяння просуванню продукції господарств населення на споживчі ринки з боку місцевих органів самоврядування тощо. За умови подолання негативних і підтримки позитивних тенденцій розвитку особистих селянських господарств вони лишатимуться органічною складовою частиною вітчизняного аграрного сектора.

Список літератури:

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80_
2. Міф про Україну – житницю світу. Чому аграрний сектор не може стати локомотивом економіки // Тиждень.ua. – 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/870773>.
3. Сільське господарство України, 2014 / За ред. Н.С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2015.
4. Акчуріна Ю.М. Ефективність функціонування особистих селянських господарств в ринкових умовах : автореферат дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / Ю.М. Акчуріна ; Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва. – Харків, 2006.
5. Про круглий стіл «Сімейні ферми: стан та перспективи розвитку» / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» // Круглий стіл «Сімейні ферми: стан та перспективи розвитку». – 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://naas.gov.ua/news/pro-kruglyy-stil-simeyni-fermy-stan-ta-perspektyvy-rozvytku/>.
6. Тернівський Т. Як розвиваються сімейні ферми в Україні / Т. Тернівський / Національний прес-клуб з аграрних та земельних питань [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://socportal.info/2014/10/22/yak-rozvivayut-sya-simejni-fermi-v-ukrayini.html>.
7. Горкавий В.К. Інформаційно-аналітичні аспекти управління продуктивністю аграрної праці / В.К. Горкавий // Вісник ХНАУ. – 2006 – № 7. – С. 7–18.
8. Кожем'якіна С.М. Процеси підвищення продуктивності праці в сільському господарстві / С.М. Кожем'якіна, Н.І. Патица // Ефективна економіка. – 2014. – № 12 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3391>.
9. Аналітична записка. Регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектору України. – К. : НІСД, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1107/>.
10. Збарський В.К., Непочатенко О.О. Особисте селянське господарство у забезпеченні продовольчої безпеки України / В.К. Збарський, О.О. Непочатенко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол. : А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – Умань, 2011. – Вип. 76. – Ч. 2: Економіка. – 412 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.udau.edu.ua/assets/files/zbirniki/naukovi-praci/-Zbirnik-UNUS-76.Ch.2.pdf>.

11. Юрій Т.П. Трудомісткість виробництва продукції в господарствах населення / Т.П. Юрій // Економіка АПК. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk_files/2011/2011_02/11_02_06.pdf.

12. Бабенко А.Г., Бондаревська К.В. Соціально-економічні фактори продуктивності праці в контексті управління персоналом сільськогосподарських підприємств / А.Г. Бабенко, К.В. Бондаревська // Наукові праці ПДАА. – 2012. – Вип. 1(4). – Т. 2.

13. Кондратюк Ю.Ф. Дослідження чинників впливу на продуктивність праці у людському аспекті / Ю.Ф. Кондратюк // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 1(76).

14. Дармограй О.В. Місце господарств населення на ринку продовольства України / О.В. Дармограй // Ефективна економіка. – 2014. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3695>.

15. Свиноус І.В. Проблеми стійкості особистих селянських господарств в умовах економічної кризи / І.В. Свиноус // Агроінком. – 2008. – № 3(34) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Agroinkom/agroinkom2008-3-4/agroinkom2008-3-4_45-48.pdf.

16. Статистичні бюлетені: Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2010 році, Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2011 році, Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2012 році, Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2013 році, Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2014 році. – Держкомстат України. – Київ, 2010–2015.

17. Тваринництво України, 2014 / За ред. Н.С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2015.

18. Рослинництво України, 2014 / За ред. Н.С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2015.

19. Прокопа І.В. Формалізація зайнятості в особистих селянських господарствах: проблема і підходи до її розв'язання / І.В. Прокопа // Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи розвитку : матеріали круглого столу (Київ, 4 грудня 2013 р.) / упоряд. І.Ф. Гнибіденко, Л.Г. Новаш. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 133 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipk-dszu.kiev.ua/krugli_stoli/materials/Rinok%202013.pdf.

20. Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Аналітична записка. – К. : НІСД, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.

21. Першочергові заходи державної політики щодо вирішення соціально-економічних проблем сільського населення. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.

22. Киристюк С.В. Підвищення участі особистих селянських господарств у формуванні сільської економіки / С.В. Киристюк // Актуальні питання економічних наук : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 28–29 червня 2013 року). – Донецьк : СІЕУ, 2013 – 104 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://siee.zp.ua/index.php/ua/pytannya-ekonomichnykh-nauk-1>.

23. Бородин Е., Прокопа И. Какая модель агросектора нужна Украине? / Е. Бородин, И. Прокопа // Зеркало недели. Украина. – 2012. – № 18 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://gazeta.zn.ua>.

Sitash T.D.
*PhD in Economics,
Associate Professor with the Department of Finance
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

Susidenko O.V.
*PhD in Economics,
Senior lecturer with the Department of Business Economics
and International Economics
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

FINANCIAL RESOURCES OF JOINT-STOCK COMPANIES IN UKRAINE: REALITY AND ALTERNATIVES

Summary

A joint-stock company is the main type of business entity in the modern market economy, as it is considered the most advanced and popular form of business worldwide. The study has proven that joint-stock companies are able to accumulate powerful financial resources and engage considerable number of owners/shareholders to corporate management and distribution of income through dividend payments using the mechanism of issuance and sale of shares. It was found, that financial activities of a joint-stock company, its financial position and solvency depend on its ability to generate sufficient financial resources through build-up of equity, bond issue, bank loans, notes payable, and other borrowed resources. The analysis of sources of financial resources used by joint-stock companies in Ukraine demonstrates that most of them have sufficient equity. However, changing environmental conditions and risks of depletion of equity sources stipulate the need in promising alternative strategy for increasing equity. It has been stated out, that joint-stock companies may use corporate and external sources of funding for increasing the size of equity. We have noted that the basic principle of a policy for configuring financial resources of joint-stock companies should be a principle of diversification of financial sources. The conclusions presume that the strategy of attraction of financial resources should be drawn up proceeding from an assessment of overall objectives of economic development of a company.

Introduction

Building a market economy in Ukraine has objectively led to the emergence of companies of different ownership and, therefore, changed the forms and methods of financial support to their business. Joint-stock companies are most widely presented in the economy of Ukraine among non-state businesses. Their share in the total number of companies of collective ownership is over 48% and accounts for over 60% of production output in the private sector. In this regard, it is crucially important to study the special features of organization and functioning of joint-stock companies, to determine the optimal equity structure, and to justify their financial strategy.

The need for research is compounded by the fact that today the vast majority of companies present low economic performance due to the high level of depreciation of fixed assets and limited own financial resources allocated for modernisation and technical rehabilitation of production means. Financial stability and effectiveness of joint-stock companies is determined by financial resources available to them. Therefore, the issues of optimisation of corporate financial resources and identification of ways to improve the effectiveness of their exploitation become of key importance.

Part 1. The financial resources of joint stock companies: theoretical and organisational issues

All companies are considered to be able to conduct their business only with certain financial support. Any corporate action or administrative decision presumes appropriate influence on current and final financial results of business transactions effected by both a company and national economy as a whole. Establishment and intense development of financial market in Ukraine, integration processes at regional and global levels, open to companies a sheer number of opportunities to attract financial resources. But amid growing competition and increasing requirements to the effectiveness of financial resources, the companies face a challenge of finding the most lucrative sources of funding to be used with the greatest benefit.

To build an effective system of corporate financial flow management, a company should decide on the very concept of “financial resources”, their content, possible application and to assess the influence of certain volume and structure of financial resources on cash flow of the company.

Scientists have devoted a significant amount of research to the problems of studying the economic substance and nature of financial resources. However, in recent years they have not worked out a universal approach to defining the essence of financial resources. This is preconditioned not only by differences in the view of various scholars on this perspective, but the complexity of the same economic category “financial resources”, therefore we should decide on this concept.

The interpretation of the word “resources” comes from the French word “resources” (aid), which means cash reserves and sources of money income. English terminology presumes using three alternative expressions: financial resources, funding source and source of financing, funding [6; 9].

The literal translation of the first term would mean “financial resources” and the second – “funding source”. The research work done by domestic and foreign scientists suggests that approaches to determination of the essence and economic nature of the financial resources may be organised into the following groups:

- Group 1 – considers the financial resources as an aggregate of all cash in both stock and non-stock forms, available to a company [2; 9];
- Group 2 – determines the financial resources as monetary funds with a specific targeted application [10; 12], which means that this approach presumes existence of financial resources only in a stock form, used for intended purposes;
- Group 3 – separates only a portion [15] of corporate financial or cash flow, which may be considered financial resources.

Scientists are also uncertain over attribution of directions for utilisation of the term “financial resources”. For example, some studies [16] do not indicate the directions for utilisation of financial resources at all. The meaning of the financial resources given by Shcherbakova D.A. [16] and Zh. B. Yavorska [17] presumes that financial resources are focused on the development of business activities, on support to non-production sphere, consumption and provisioning. Greater level of detailing the application areas, including funding of expanded reproduction, leads to neglecting significant financial resources, and, respectively, to uncertainties over interpretation of the appropriate concept.

Significant differences also exist regarding the form of existence of financial resources; some scholars do not pay attention at this aspect at all, while others insist that financial resources exist only in the stock form, and

others say that financial resources may exist both in the stock and the non-stock forms.

The same differences apply to indications of formation sources in the interpretation of the nature of financial resources. Opinions vary from “retained earnings, aimed at increasing the share capital” to “on account of own, attracted and borrowed funds”, and to complete exclusion of this characteristic from consideration. One should not deny the fact that financial resources at both macro- and micro-levels are formed as a result of distribution and redistribution of gross corporate/domestic product.

According to M.I. Shkrobot [15], financial relations at all business levels are associated with the formation of incomes and savings made by various economic players. These money income and savings take the shape of financial resources. The study makes it possible to offer a definition of the financial resources.

Financial resources are considered to be money assets of business entities arising from distribution and redistribution of gross corporate/domestic product, accumulated in stock or non-stock forms from their own and borrowed sources, which they have the right to manage on their own discretion and under their own risk, taking into account the target allocation of funds and for achievement of strategic, tactical and operational goals [17].

For established reasonable determination of corporate financial resources, their structure and formation procedure, one should draw upon the statement that the financial resources of the state are formed during distribution and redistribution of GDP. Accordingly, the formation, distribution and use of financial resources occur at all levels of the economy. Each of the levels is different in terms of combination of players, which operate on it, and by way and method of interaction with players at lower and higher levels, and the ability to generate appropriate amounts of financial resources.

Please, note that financial resources are moved between the levels in both directions, which means that a portion of financial resources generated at a lower level, creates a cash flow directed to a higher level in the process of distribution, and financial resources, accumulated at higher level during redistribution may also be transferred in the form of financial flow to the lower level.

Financial resources are moved in the form of financial flow between structural elements of the same level, within each level of the economy, thus changing the form of existence, ownership, and purpose. These financial flows may be described as in-level ones. It should be emphasised, that

financial resources owned by one business entity, may move to other one not in full.

The economic science investigates movement of financial resources, goods and services between business entities. For this purpose, the movement of goods and services is considered as a flow of goods and services, and movement of financial resources – as a financial flow. Traditionally, there are the following participants of the flow cycle: households, public administration, foreign entities, companies, organisations and institutions. Financial resources are formed, used, distributed and redistributed between these same major market players.

In the economic theory, the resources are normally divided into four groups: natural, material, labour, and financial. Financial resources presented in the form of monetary asset funds have the characteristics, illustrated in Fig. 1.

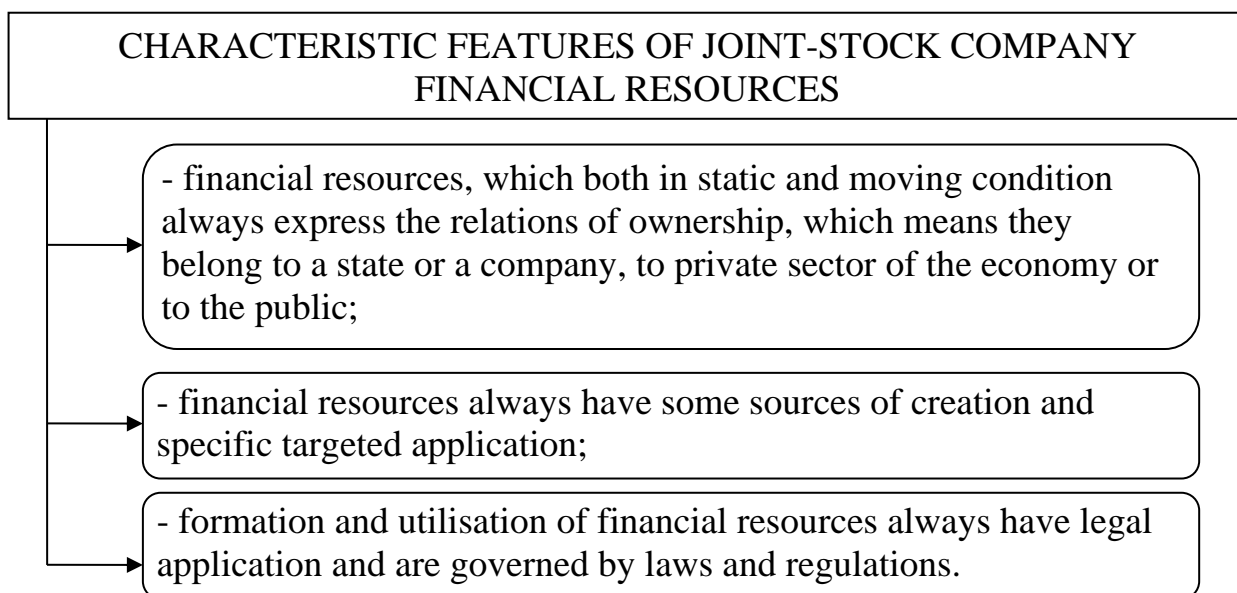

Fig. 1. Characteristic features of financial resources of joint-stock companies

Financial management is a system of tools, methods, and forms of drawing up and implementing managerial decisions related to the processes of forming, distribution and use of financial resources to achieve sustainable and efficient corporate financial condition. The efficiency of corporate financial management is a prerequisite of company's ability to succeed in the market. Properly organised management is an essential element for

successful performance of an organisation in highly competitive environment.

The purpose of financial management is to provide a company with adequate amount of financial resources at any given period of time in accordance with the development milestones, to form up a required level of financial resources, to ensure its rational exploitation, to maximise the profits and to maintain high market value of the company. Accordingly, the objectives of effective financial management are:

- Raising funds on the most favourable conditions for a company;
- Determination of the optimal structure of financial resources;
- Identification of methods for rational use of corporate financial resources in order to gain the best possible financial results.

According to the objectives set, we have to assume that the financial resources management system should base on the principles of importance, completeness, flexibility, responsiveness, periodicity, reliability, continuity, consistency with other corporate economic processes, and efficiency.

The system of financial management of a joint-stock company may be represented by the following scheme (Fig. 2).

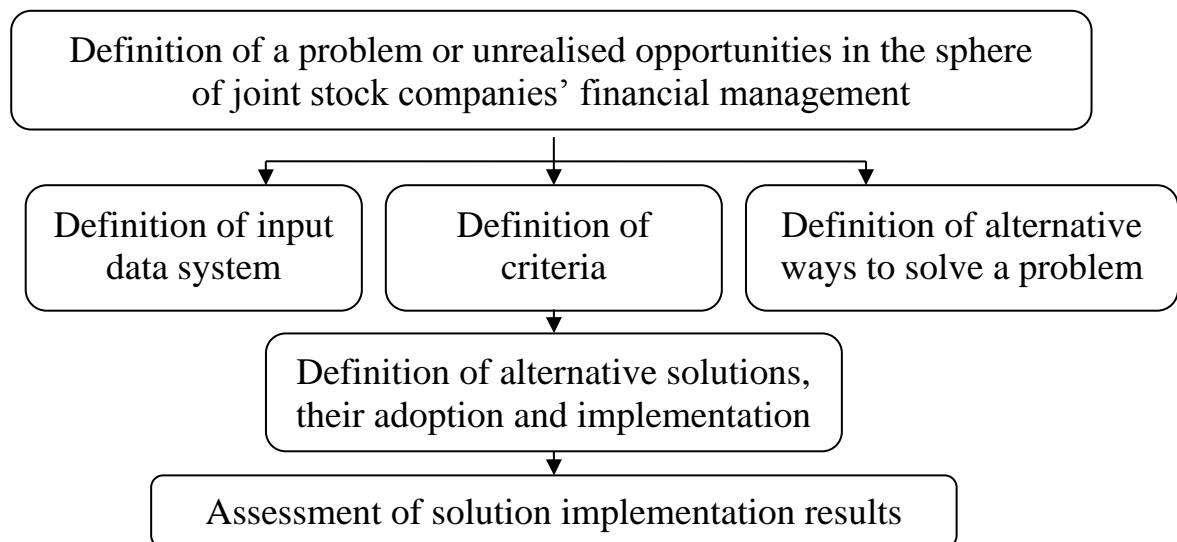

Fig. 2. System of financial management of a joint-stock company

We stress upon the fact that the priority among the performance criteria should belong to the following parameters of financial management system of joint-stock companies:

- Determination of the real volume of available financial resources;

- Monitoring the reasonable exploitation of resources, fixed capital, targeted performance, continuity of accounting, and increase of corporate profitability;
- Organisation of timely settlement of accounts with the financial and credit system of the country, other companies, organisations and employees;
- Analysis of financial and economic activities of a company in terms of its efficiency as a basis for sound managerial decisions.

It is worthy to note that the Law of Ukraine “On Joint Stock Companies” adopted by the Supreme Council of Ukraine on September 17, 2008, No. 514-VI (as amended on May 01, 2016), changed the types of joint-stock companies and clearly determined the differences between them. For example, joint-stock companies have been divided by types into public and private ones. Public joint-stock companies are obliged to pass listing procedure and remain in the stock register of at least one stock exchange. However, all contracts for sale of shares of such companies may be concluded only at a stock exchange where the company has passed the listing procedure. Public joint-stock company may conduct both private and public offering of shares. Private joint-stock company is allowed to arrange only private placement of shares, and a number of its shareholders may not exceed 100 individuals. The type of a company may be changed by a decision taken at a general meeting. Positive and negative aspects of joint-stock companies are presented in Fig. 3. Adoption of the above Act was an important step towards adapting of national legislation to the EU standards. The law has introduced the following important rules:

- Definition of types of joint-stock companies in accordance with international practice. Instead of open and closed partnerships they have become public or private ones; in this case a private company may not have more than one hundred shareholders;
- According to the law, a public company has to pass listing procedure and remain in stock register of at least one stock exchange;
- Transition to dematerialised (electronic) share circulation; the purpose of this rule is to limit the possibility of manipulating with a register of shareholders;

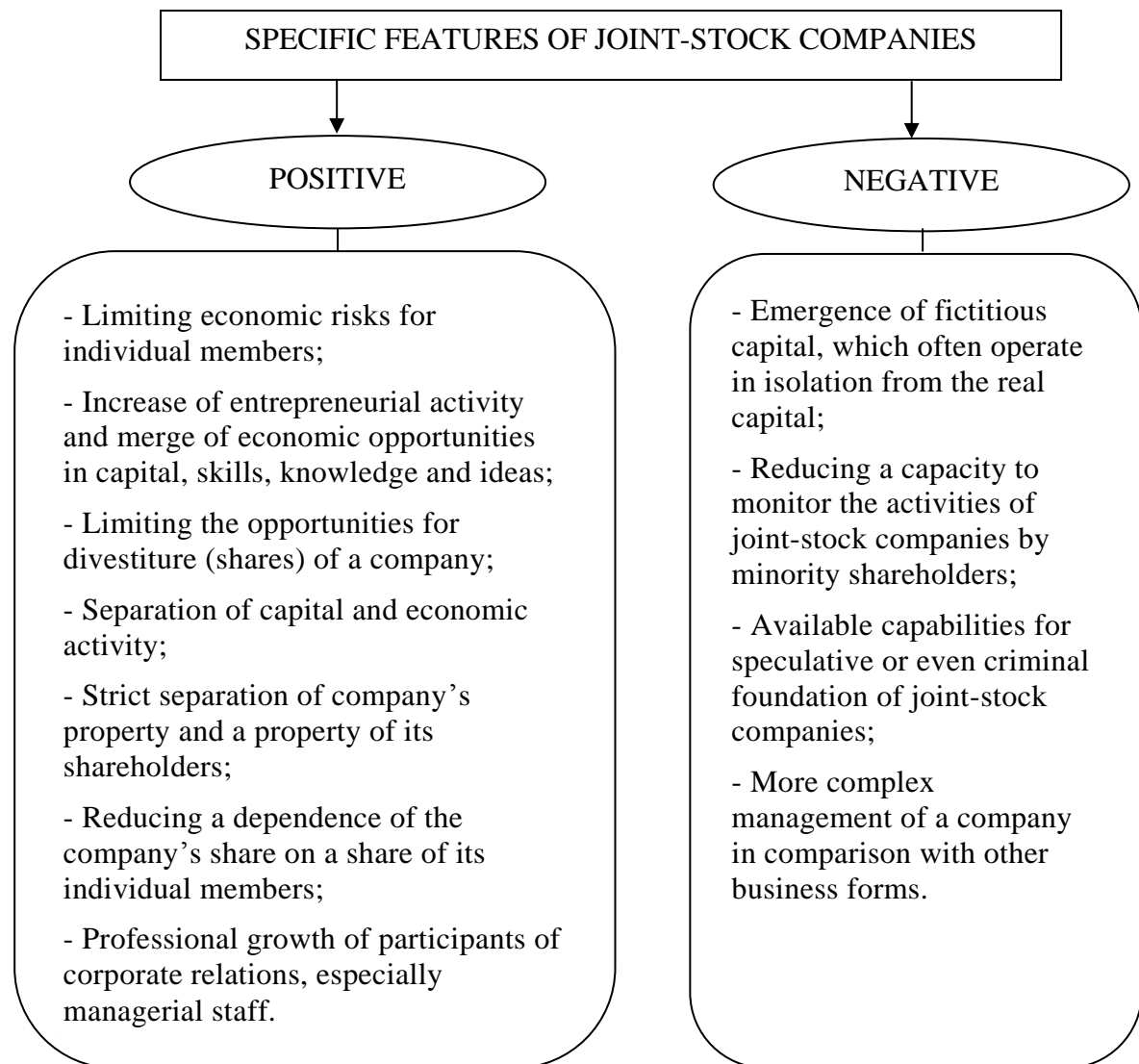

Fig. 3. Positive and negative features of joint-stock companies

- An obligation to notify of the intention to purchase shares, in case an acquirer may control over 10% of shares as the result of such transaction, and after buying a controlling stake (50% or more) a shareholder is obliged to offer other shareholders to sell their shares at a market price. Therefore, a person who claims to be a controlling stake, should have enough money to buy 100% of shares, if so demanded by minorities;
- Definition of significant transactions (contract value more than 10% of company's assets) and transactions with interest, and procedures for their conclusion. In particular, a requirement was introduced, according to which

significant transactions should be endorsed not by an executive body, but by a supervisory board or a general meeting;

- A prohibition on foundation of joint-stock company by a sole legal entity, if such entity has been established by sole member; a joint-stock company also cannot comprise of several legal persons individually established by the same member;

- A detailed mechanism for implementing a pre-emptive right by shareholders to purchase additionally emitted shares is aimed at protection of shareholders from “dilution” of their shares;

- Mechanisms to protect against possible deliberate actions of some shareholders to abuse their rights: obstruction of general meetings, “blocking” decisions taken, etc.; protection of founders from unfair management, etc.

As we can see, the law establishes a number of important provisions regarding joint-stock companies and presumes systematic protection of the rights of shareholders. It is divided into four main blocks. The first one contains the rules for managing joint-ventures; the second one covers the protection of minority shareholders; the third one is focused on protection of shareholders from unfair management; and the fourth one is intended to protect from raiders.

The new law also makes it possible to effectively prevent raider attacks and seizures of companies and, therefore, protects the rights of investors and property rights.

Therefore, joint-stock companies play an important role in the economy of our country, because this same kind of business companies creates the largest share of our GDP. Financial resources of joint-stock companies should be considered from the perspective of their formation, on the one hand, and from the perspective of their use on the other hand. Regarding the utilisation of financial resources, the most important task is their management in operating and investing activities, including management of non-current and current assets, real and financial investments. Accordingly, each of these tasks features its own special features and settlement algorithms.

Part 2. Practical issues of formation and use of financial resources by joint-stock companies in Ukraine

In modern conditions domestic business gains a dynamic momentum, accompanied with stiff competition from Ukrainian and foreign companies, as well as growing consumer requirements for goods and services offered on the market. Financial resources constitute the material basis of finances and determine the financial strength of any economic entity, and create favourable conditions for industrial and technological development.

Financial support to joint-stock companies is provided for profit reasons. In order to achieve a goal, a joint-stock company should form a reasonable structure of funding sources, which in turn will boost production at account of attracting both traditional and irregular financial resources on favourable terms.

Therefore, we can see increasing importance of a problem of identifying the best sources of funding joint-stock companies. Considering a structure of financing joint-stock companies in market conditions, we can identify the following major sources of financial resources: emission of shares, bank loans and self-financing.

As for the structure of internal/corporate and external sources of financial resources, which has become practiced by joint-stock companies in recent years, it may not be considered the optimal one. In particular, payables take the largest portion of external funding (66.5-85%), while the portion of other resources remains insignificant. In conditions of low efficiency of business management and payment crisis, using borrowed capital by joint-stock companies is quite complicated, as the market for commercial papers used for commercial crediting is poorly developed; the scope of medium-term and long-term lending has sharply narrowed: loans terms are often limited to validity period of credit contracts, and credit interest remains very high. Joint-stock companies are unable to fully mobilise financial resources, resorting to emission of securities in the form of stocks and bonds, since their current financial status raises credit risk in terms of investment, characterised by high likelihood of failure to meet financial obligations by an issuer.

Review of structure of own financial resources of joint-stock companies indicates the largest share of depreciation (42.9%) and other special purpose funds (45.9%), while income accounted for less than 2% of their own financial resources [13; 16]. In recent years we evidence the growing role of additional capital, which is formed mostly on account of share premium (its portion in total own resources is accounted for more than 36%), whilst the share of income in the total amount of own financial resources remains low.

The results of analysis of sources of financial resources might show which capital is mainly used by a company – its own or borrowed one, if the risk for investors not hidden in a current balance, and if the structure is favourable for efficient use of capital.

Financial resources play an important role in the business activities of each and every company, so let's analyse the dynamics of composition and structure of financial resources of joint-stock companies in Ukraine. See Table 1 to find the data on distribution of financial resources in 2013-2015.

Analysis of the dynamics of financial resources indicates that total amount of financial resources in 2015 in comparison with 2014 has increased by 166,845.9 Mio. UAH (38.2%), whereas decreased against 2013 by 452,113.0 Mio. UAH (23.7%).

Table 1

Analysis of forming financial resources by joint-stock companies in Ukraine in 2013-2015 (Mio. UAH)

Indicator	Years			Departure 2015/2013
	2013	2014	2015	
Equity	116996.7	921305.1	931773.3	920073.6
Securities for future expenses and payments	69609.7	56916.1	60672.7	-8937
Long-term liabilities	560042.5	423364.1	474381.2	-85661.3
Current liabilities	1352935.8	1133910.0	1235385.6	-117550.2
Deferred income	17130.6	15230.9	15359.3	-1771.3
Total financial resources	3169685.3	2550726.2	2717572.1	-452113.2

Table 2

Analysis of operating activity profitability of joint-stock companies in Ukraine for the years 2013-2015 (Mio. UAH)

Indicators	Years		
	2013	2014	2015
Profit or loss from operating activities	87232.8	66978.3	91842.0
Operating activity costs	2231351.1	2000862.1	1903441.7
Level of profitability, %	3.9	3.3	4.8

The efficiency of using financial resources by joint-stock companies in Ukraine may be analysed using the operating activity profitability index (Table 2).

As one can see, only current liabilities rose in 2015, whereas the rest of indicators – securing deferred expenses, future payments as well as deferred income did not change.

Let us visualise the structure of financial resources of joint-stock companies of Ukraine (Fig. 4).

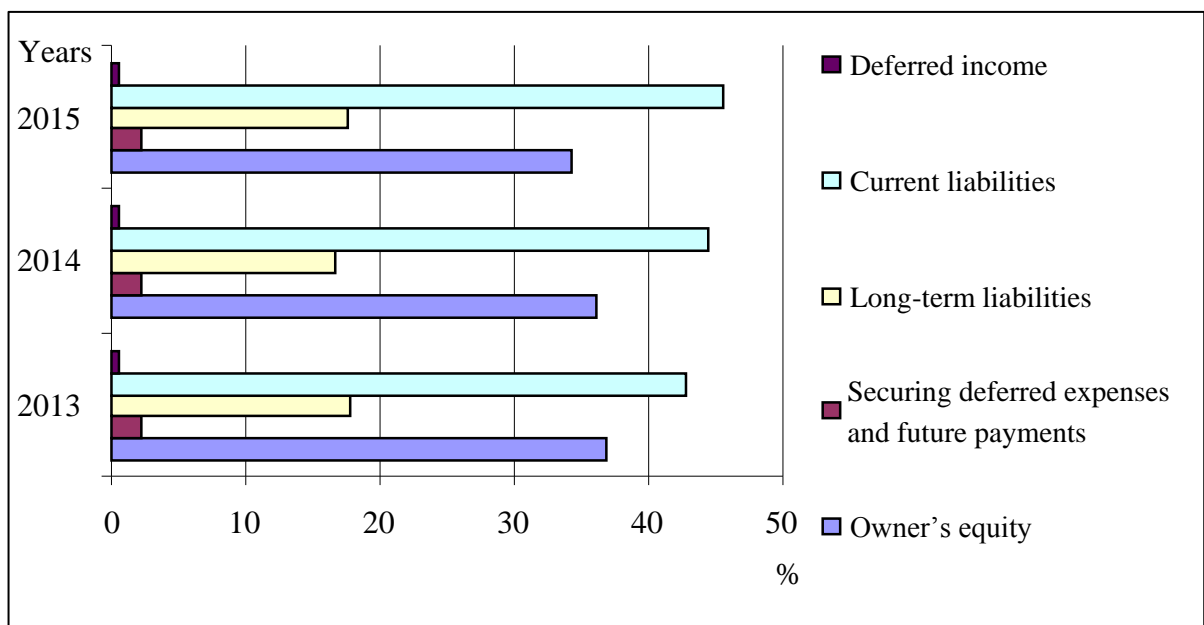

Fig. 4. Structure of financial resources of joint-stock companies of Ukraine

Thus, Ukraine has seen the trend towards the increase of the indicator of financial results of operating activities. Findings of the carried out analysis make it possible to draw conclusions as to positive trends in dynamics of the composition, structure and efficiency of utilising financial resources available to joint-stock companies of Ukraine. Nevertheless, effects of the financial crisis are still influencing their extent and efficiency.

Clearly enough, the financial status of joint-stock companies significantly depends on the efficiency of their financial resource generation, i.e. available funds, current liabilities and investments. The amount of financial resources characterises in quantitative terms financial capacities of any business entity regardless of its respective field, industry or regulatory status.

Possibilities for financial provisions of developing statutory activities of a joint-stock company are defined in terms of amount of finance, which it can generate and attract from external sources. Money rose for an earlier projected development process turns into financial resources, when it is collected in respective funds according to an established order of creating and utilising.

Financial resource optimisation is one of the efficient functions of managing joint-stock companies. An important requirement is the existence of a new finance and economic mechanism of a company, which comprises a set of financial and economic methods, ways, tools and measures needed to achieve commercial targets of a business entity, to control financial and economic processes and relationships, to provide for meeting social needs and getting a profit.

Activities of joint-stock companies at present, their relationships with the state, investors, creditors, suppliers and employees bring about a variety of forms of financial and economic relationships, which have a crucial bearing on a financial status of a company. Efficient management of a joint-stock company, particularly from the point of view of its long-term growth, depends not only on its purposes but also on a comprehensive, flexible mechanism of managing its finance as well as requirements to joint-stock companies put forward by other companies, investors, tax authorities and legislation bodies.

The economic situation in Ukraine (decrease in production volumes, rising prices, decrease in living standards and financial solvency of the people) is affecting activities of joint-stock companies, undermining their financial and economic strength. There are frequent bankruptcies. According to statistics, for the last three years one of three companies has been loss-making in terms of all kinds of economic activity. At the same time, on the whole, there has been a positive trend (see Table 3).

According to State Statistics Service of Ukraine, during the years under consideration there has been a trend to decreasing the number of loss-making companies. Still their number remains significant, which is stipulated by various factors both internal and external. Thus, in 2015 the most loss-making types of economic activities were transport and communications (40.4%), hotels and restaurants (37.6%), real estate activities (41.5%), industry (39.2%), financial activities (38.5%), construction (37.6%) and agriculture (28.7%).

Table 3

**Loss-making companies in industries
of Ukraine for the years 2010-2015 (%)**

Economic activity	Years					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Transport and communications	41.8	39.3	38.4	37.2	35.5	40.4
Hotels and restaurants	41.9	38.4	37.2	35.8	34.1	37.6
Real estate activities	37.2	38.3	38.7	34.7	37.8	41.5
Production sector	39.8	37.5	36.5	33.1	33.4	39.2
Financial activities	32.4	33.9	33.6	31.3	33.2	38.5
Agriculture	42.3	33.7	33.7	31.9	26.3	28.7
Construction	35.7	34.8	34.2	33.5	32.4	37.6
Total	37.2	35.1	33.6	32.4	32.5	38.7

At present the problem of a large number of loss-making companies in Ukraine is caused by pitfalls in strategic plans and choosing tactical measures, which do not fully allow joint-stock companies to find ways out of crisis situations as well as by inefficient approaches to bringing their activities to conformity with new regulatory acts.

In present-day conditions there is a need for innovative crisis management of financial resources of joint-stock companies, which can lead to increased independence of companies and their accountability. Moreover, to secure efficient activities of joint-stock companies one has to adequately identify the need in financial resources and provide for the optimal structure of sources of their formation. One should carry out continuous monitoring of the situation on the credit and stock markets and provide for increase in volumes of equity capital.

Thus, to increase efficiency of generating and utilising financial resources of joint-stock companies one needs to:

- Provide for balanced liquidity, profitability and risk management, taking into account that the bigger share of highly liquid assets in the balance is, the higher profitability a business entity enjoys and fewer risks of insolvency there are;
- Provide for reserve calculations for increasing profitability;

- Take a complex of measures with a view to promoting sales, increasing competitive status of a company in terms of a range, prices and quality of goods;
- Provide for sound management of capital;
- Perform managerial activities and make informed decisions based on careful calculation, thorough economic analysis, the ones which are well-grounded, motivated and optimal;
- Work out strategy and tactics of a company's growth, make plans and managerial decisions and control their execution;
- Assess the performance of a company, its departments and employees.

Conclusion

In the current context of economic activities of companies in Ukraine, the issue of their efficient utilising financial resources becomes of paramount importance. Under conditions of economic crisis, financial resources are to be optimised with the view to increasing a company's market value. The latter depends on net margins of equity funds and a rate of dividend distribution. It should be pointed out that methods of optimising the structure a company's financial resources, which are currently accepted in the world's practice, can only be implemented if there is a mature securities market. In Ukraine the percentage of joint-stock companies that sell out stock in the securities market is still insignificant. In spite of this, the very mechanism of optimising lacking financial resources is of some interest. The ability of a company to succeed in the market depends on the efficiency of managing its financial resources.

Market transformations brought about changes in fundamentals of functioning of joint-stock companies. Nowadays organisation of the processes of generating, utilising, moving and allocating financial resources is an indispensable part of successful financial activities of joint-stock companies.

Financial resources are an essential factor used to describe a company's financial potential, i.e. its ability to go into spending with a view to generating income. Financial resources along with labour force and material resources constitute an important part of resource provision of joint-stock companies. Source type of generating and utilising net working capital and borrowed finances influences the efficiency of total capital utilisation. Reasonable generation of the above sources of working capital exerts significant influence on the production process, financial performance and

status of a joint-stock company. It also facilitates reaching targets by means of utilising required minimum working capital.

The conducted analysis revealed positive trends in dynamics of composition, structure as well as efficiency of utilising financial resources of joint-stock companies of Ukraine. In recent years the importance of additional capital, which is basically generated due to share premium, has increased. Nevertheless, the relative share of profit in the total amount of equity capital remains low. The analysis of the structure of financial resources revealed that amortization deductions as well as other special-purpose funds accounted for its biggest portion.

An important way of improving the process of generating financial resources is applying methods of financial resources optimisation. It is the optimal capital structure that makes it possible for a joint-stock company not only to carry out its successful activities, to increase its production facilities and operating profitability, but also maximises its market value.

Expansion of operations by joint-stock companies calls for a respective expansion of sources of generating its capital, at the same time avoiding their excessive dependence on each particular source. This task can be achieved by means of diversifying sources of generating financial resources of companies. Thus, one can argue that availability of sufficient financial resources as well as their efficient utilisation provides for a satisfactory financial status of joint-stock companies: financial solvency, financial stability and liquidity.

Urgency and acuteness of the issue of securing fast economic growth of the home economy and increasing the efficiency of its functioning prove that there is an objective need for further development of the theoretical and methodological basis of researching the importance of equity assets in the social revival. A mechanism and institutional frameworks of joint-stock companies functioning, generating and utilising their financial resources, which essentially characterise a company's financial potential, call for a comprehensive analysis.

References:

1. Zakon Ukrainy "Pro aktsionerni tovarystva" vid 17.09.2008 r. № 514-VI [Elektronnyi resurs] / Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Balabanov I. T. Skladovi otsinky upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/
3. Berdar M. M. Upravlinnia protsesom formuvannia i vykorystannia finansovykh resursiv pidpriemstva [Tekst] / M. M. Berdar // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2015. – № 5. – S. 133-138.
4. Bilyk H. H. Efektyvnist' vykorystannia finansovykh resursiv subiektamy hospodariuvannia yak zaporuka ekonomichnoho zrostantia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/
5. Hryshyna I. I. Sutnist' vidpovidal'nosti uchasnykiv aktsionermykh pravovidnosyn [Tekst] / I. I. Hryshyna // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav. – 2014. – Vyp. 45. – S. 26-33.
6. Yesayan E. M. Dyversyfikatsiia dzherel formuvannia finansovykh resursiv aktsionermykh tovarystv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr//Stati/19PDF.pdf.
7. Zhornokui Yu. M. Zakon Ukrainy “Pro aktsioneri tovarystva”: pozytyvni ta problemni aspekty [Tekst] / Yu. M. Zhornokui // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav. – 2014. – Vyp. 48. – S. 32-40.
8. Zhuk V. M. Metodychni rekomendatsii aktsionermykh tovarystv: pravovyi ta oblikovyi aspekty [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2015_3/met
9. Mamchenko M. M. Poniattia finansovykh resursiv v analizi dzherel formuvannia kapitalu pidpriemstv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmaup/pdf_files/pdf
10. Prokopchuk D. V. Problemy klasyfikatsii finansovykh resursiv subiektiv hospodariuvannia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/Prokopczuk_20_2.pdf
11. Rudenko M. I. Metodyka otsinky efektyvnosti formuvannia finansovykh resursiv pidpriemstva ta optymizatsiia ikh struktury [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu>
12. Ferents Yu. I. Problemy efektyvnoho upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_34/statti/4_3.htm.
13. Kharchenko N. V. Dzherela formuvannia vlasnoho kapitalu aktsionermykh tovarystv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2015_3/32.pdf
14. Kholod B. I. Kompleksna otsinka finansovoho stanu pidpriemstva [Tekst] / B. I. Kholod, Yu. M. Vorobiov // Finansy Ukrainy. – 2015. – № 1. – S. 111-118.
15. Shkrobot M. I. Vyznachennia ekonomichnoii sutnosti poniattia “finansovi resursy” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/pdf/shkrobot.pdf

16. Scherbakova D. A. Finansovi resursy pidpryiemstva ta dzherela ikh formuvannia / D. A. Scherbakova // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1152>

17. Yavors'ka Zh. B. Shliakhy pokraschennia upravlinnia finansovymy resursamy ta pidvyschennia rivnia prybutkovosti vitchyznianskykh pidpryiemstv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vchnu/Ekon>

18. Yakush V. O. Suchasnyi stan aktsionernoho sektora Ukrainy i shliakhy ioho polipshennia / V. O. Yakush // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2015. – № 11 (65). – S. 4-62.

Chykurkova A.D.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of Management of Organizations and Administration,
Podillia State Agricultural and Technical University*

Khomenko O.A.

*Postgraduate Student at Department of Management
of Organizations and Administration,
Podillia State Agricultural and Technical University*

FINANCIAL SAFETY OF ENTERPRISES OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX AS A BASIS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT

Summary

With proceeding in independence the task of achievement of economic, foremost financial security appeared before Ukraine. This problem until now is not solved, about what testifies: permanent unprofitableness over one third of home subjects of ménage; lack of own turnover means, subzero profitability of operating activity, assets, property asset of its majority; insufficient investment and innovative activity, decline in scientific and technical potential of the country. Development of market relations in Ukraine, its integration in outer economic space and strengthening of competition in commodity markets are predefined that yet more distinguish the problem of its financial safety. For Ukraine agriculture is one of major and more priority segments of national economy. Agriculture comes forward as a primary link of agroindustrial complex and together with food makes the basis for some industries of light industry (textile, leather, fur). Financial safety of agrarian sector of economy is the important constituent of financial safety of national economy, and providing its permanent level acquires a ponderable value for economic development of Ukraine. Creation of valuable mechanism of providing of the state financial safety envisages the decision of wide circle of problems that touch formulation of criteria and principles of financial safety providing, priority determination of national interests in the field of finance, factors consideration, that all cause a threat to financial safety of country, and also acceptance of measures in relation to their warning and overcoming. For creation of strategy of financial safety providing it is necessary to solve the whole complex of legal, structural, procedural, skilled, technological and resource questions. In relation to the systems of strategy of financial safety providing

and the proper structural organization there is the system of corresponding institutes and organizationally-administrative structures that must engage in this problem. Additional difficulties in forming of the system of financial safety of Ukraine are related to absence in the country of single centre that, getting information from this range of problems from different ministries and departments, would have the opportunity to generalize them and do corresponding conclusions.

Introduction

Financial safety is the constituent of general economic security of enterprise. Economic security is the state of the most effective use of resources for prevention of threats and providing of the stable functioning of enterprise presently and in the future [1]. Essence of financial safety consists in the presence of the financial state that is characterized by: balance and quality of financial instruments, technologies and services; firmness to the threats; ability of enterprise to provide realization of financial interests, mission and tasks by the sufficient volumes of financial resources; orientation on effective and permanent development [2].

It is necessary to underline that in the context of economic security not that worsening, but even the protracted unsolvedness of some separate economic problem cannot be examined in quality of that this problem remained «simply» unsolved, so it means that during all time of independence of Ukraine the this unsolvedness negatively influenced on the state of economy of Ukraine, including reducing the level of her financial safety.

For years independence at the level of the greatest link of governing the country consistently 5 presidents, 7 syllables of parliament and 18 syllables of government of Ukraine, replaced each other, and here, without regard to development and acceptance of far of normatively-legal documents, any hint is absent in the presence of the real practical results in relation to the substantial improvement of the state of providing of its economic security. Shattering criticism of predecessors and coaxing of population social charges and promises, but not decisions of the real educed problems that are threats to economic security on the whole and also to financial safety of agroindustrial complex as its constituent, became basis of public policy lately. It in particular allows coming to the conclusion that exactly of home policy aspects on the modern stage have qualificatory influence in relation to maintenance of threatening critical condition of economy, creating a

constantly existent threat to all system of national safety and independence of Ukraine and its territorial mode.

A concept «financial safety» as independent object of management is relatively new and insufficiently known, entered in a scientific appeal only in the last decade. Such scientists devoted their works to this issue, as O. Arefeva, O. Baranovskyi, I. Blank, K. Horiatheva, T. Kuzenko, O. Sudakova.

Financial safety is a concept that contains the complex of methods, facilities and events of defence of economic interests of the state at a macrolevel, corporate structures, and financial activity of subjects of menage at a microlevel. Determination of concept of financial safety is enough difficult and ambiguous. Every author gives own interpretation, but the repressing group of scientists examines financial safety of enterprise as constituent of economic security.

Financial safety of enterprises of agroindustrial complex in the narrow understanding is their ability to function as subjects of ménage at the existent level of the resource providing and select specialization of production.

Financial safety of enterprises of agroindustrial complex in the wide understanding is their ability to obtain the proper level of competitiveness at any degree of influence of possible risks and threats.

Selection of sufficient level of providing of competitive edges of enterprises as a basic criterion them financial safety allows simultaneously taking into account branch belonging of subjects of ménage, degree of providing of them by necessary resources, and quality level of the commodities or services offered by them. At the same time, considerable part of risks and threats arises up for enterprises when they enter the corresponding markets as a customer or salesman. To them, a sufficient level of competitiveness is the ponderable index of ability of agroindustrial enterprise to overcome negative influence of these risks and threats, and thus to attain a necessary level of its financial safety.

Part 1. Financial safety of enterprises of agroindustrial complex of Ukraine and basis for strategy of management financial safety

Financial safety of enterprise is the level of its financial state that provides stable security of financial interests' priority from the real and potential threats of external and internal character, which parameters are determined

on the basis of financial philosophy of enterprise and create necessary preconditions of sponsorship increase in current and next periods.

Complex conditions of agricultural enterprises operating predetermines to examine the financially-economic activity management, as their activity is characterized by increased risk, that related to seasonality, duration and character of productive process, terms and delivery of raw material and materials dates.

Financial safety is a universal category that characterizes security of subjects of socio-economic relations at all levels, beginning from the state and ending with every its citizen. It is important to notice that the sources of negative influences on financial safety of ménage subjects can be: conscious or irresponsible actions of post individuals and subjects of ménage (public, international organizations, enterprises-competitors authorities); confluence of objective circumstances (state of the financial state of affairs, scientific opening and engineering developments, force-majeure circumstances and others like that) [3].

Strategy of financial safety is development of long-term plan for providing of realization of aim, tasks and achievement of financial goals of enterprise, in particular providing of financial safety, planning of allocation of financial resources in the conditions of permanent instability of environment and adaptation to it, for this enterprise protecting from influence of financial threats, risks and achievement of his normal and safe functioning.

Strategy of enterprise financial safety provides for determination of aim and tasks, directions of their solutions, and also forms and methods of application of corresponding forces and facilities, possibility of their regrouping, accumulation of necessary reserves for neutralization and localization of possible financial threats.

Strategy presents foundation of practical activity of enterprise, coordination of its separate directions, to the process of adaptation of functioning to the environment. This conception of development of enterprise gives determination of basic directions and ways of achievement of aims of survival and development of enterprise in a long-term prospect on the basis of concentration of efforts on certain priorities; it is the method of setting of cooperation of enterprise with an environment.

Organizationally-economic principles of management of agricultural enterprises financial safety must be built on the basis of realization of its certain strategy. It, in turn, must go out to present them a productive

potential. This strategy is the basic internal reference-point of forming of economic security of agricultural enterprise that sets the parameters of its development. Strategy of economic security of agricultural enterprises must maximally take into account the possible factors of both internal and external environment that can prevent in the process of its realization.

It is clearly underlined strategy of national safety that the proper financial and material and technical providing of implementation of the events envisaged by it must lean against steady and dynamic development of national economy and expansion of financial possibilities of the state [4].

In accordance with conception of steady development of financial safety of agriculture (Sustainable Development Conception), steady development is investigated as a certain process that is a subject to the management that is based foremost on approach of the systems and modern information technologies. Exactly they promote rapid design of different vectors of development of industry, and also envisage high exactness of prognostication of their results, possibility to choose a maximally rational variant. Conception can be used as an imperative discipline in the management of the enterprises of agriculture, orientated on their development, financial safety [5].

Conceptions of strategic management (Strategic Management Conceptions) touch the continuous processes of estimation of environment, formulation of organizational aims, making decision, sent to creation and maintenance of competitive edges able to provide profitability in a long-term prospect for providing of financial safety of agriculture. However, such conceptions, being orientated on the «necessities of the future», touch and questions of development of the detailed tactical plan sent to stage-by-stage realization of select strategy.

Conception is management financial safety on principles of «hard changes» and discipline of such management orientated on the achievement of strategic aims of enterprise. It should be noted that world practice of enterprise educed that organizations that attained considerable results in competitive activity thanked you to this introduction of conception of strategic management.

Research of theory and practices of functioning of agroindustrial enterprises allowed defining the basic aspects of forming of their financial safety:

1) the formative factor of forming of financial safety is a level of provision of enterprises resource potential, in particular, by financial resources;

2) financial safety is formed by providing of the balanced capital and assets, financial streams and obligations of enterprise that is reflected in forming of financial architecture of development of ménage structure subject;

3) financial safety is a dominant factor that determines the financial state and level of liquidity of enterprises; provides possibilities of increase of investment streams and increase of the investment rating of enterprises of agroindustrial production;

4) in number represented in the improvement of financially-economic performance of subjects of ménage indicators; it is a basis of appreciation of market value of agroindustrial business, realization of its financial strategies of development and interests of proprietors;

5) allows to conduct the timely monitoring , to level actual and potential risks and threats, and realize long-term financial strategy of development of enterprises.

The main criterion of providing of financial safety of domestic enterprises is ability to counteract to the present and possible risks, threats and action of unfavourable factors of internal and external characters.

Efficiency of functioning of the system of financial safety of enterprise straight depends on the mechanisms of its providing. A mechanism of providing of financial safety is a certain set of tools, such as methods, facilities, resources, normatively-legal base and administrative ability, that, co-operating inter se, aims at the way to the question solution of providing of enterprise financial safety.

The primary objective of management of enterprise financial safety is the financial providing of steady development in a long-term period, and three main tasks are determination systems of priority financial interests that need defence in the process of financial development of enterprise, authentication and prognostication of external and internal threats of their realization, providing of effective neutralization of threats to financial interests of enterprise [6].

Forming of mechanism of providing of enterprise financial safety takes place by realization of certain actions by its objects, among that are profit, sources and volumes of financial resources, capital structure, structure of money flow, structure of assets, investment, financial risks, system of

financial innovations et cetera [7]. It must be emphasized that the effective functioning of such a mechanism is mostly determined by the level of organizational support, acts as a connecting factor between all subjects and objects of security.

It is the organizational support, which should contribute to the definition of control over security through the formation of the necessary internal documentation, obligations of employees of the financial sector regarding ensuring security, capable of providing effective regulation of financial safety.

Summarising all the interpretation and considering the essence of the concept of financial security of the enterprise, in our opinion, organizational support management of financial security of the enterprise can be defined as the complex of internal regulations and rules, which regulate the conditions for guaranteeing the right to existence and development of the level of security at the expense of providing a financial security system with the necessary resources, the organization of relationships between individual elements of the system and the subjects of environment, adapting the system to change conditions of the functioning and to ensure its sustainability and viability.

The purpose of organizational support to the management of financial security of the enterprise is to support its stable financial condition and providing conditions for the stable functioning and development of the company, according to the planned purposes.

The main components of organizational support to the management of financial security of the enterprise are:

- organization of resources, which includes financial, personnel, information and material and technical resources;
- organization of internal security service;
- development and improvement of methodological support;
- development and improvement of documentation with respect to the legal aspects of the actions of the subjects of security;
- organization of relationships with external stakeholders.

Organizational support may be considered in two aspects – the dynamic and structural dynamic (process).

Dynamic (process) aspect of organizational software lies in organizing, coordinating and controlling all processes occurring in the system of financial security of the enterprise, in the greatest extent it concerns financial operations.

The structural aspect is to organize all the elements into one structure, and envisages structuring methods, tools, and technologies in the process of

implementation activities to ensure the financial security of the enterprise, as well as a set of legal documents that regulate the activity of the system of financial security of the enterprise according to the current legislation and to the set goals of the company.

In the process of structuring, i.e., a definition of the essential constituent elements of organizational support, the choice of methods and tools for the management of the financial security of the enterprise defines and lists the required documentary support, as well as the links between the elements of the system of financial security of the company.

Organizational support to the management of financial security of the enterprise is a system of coordination and interdependent relationships within the enterprise and beyond, as well as a set of organizational methods of analysis, monitoring, reporting, planning and legal norms, embodied in the bylaws by which an enterprise can protect you against the negative influence of the environment and prevent the occurrence of internal challenges, threats and risks, thereby ensuring safe conditions for development.

One of the most important directions of ensuring the financial security of enterprises of agro-sphere is the timely holding of anti-crisis measures, i.e., the enterprise must develop the anti-crisis program [8].

Provision of financial security at the level of the enterprise depends on the economic, organizational and other measures of the state in maintaining it at the appropriate level. Traced the close relationship between the market transformations in financially-credit sphere of the country and increase the level of the provision of financial security companies. The financial security of the state as a state financially-credit sphere, characterized by balance and quality system of financial tools, technologies and services, resistance to internal and external negative factors (threats), the ability of this sphere to ensure protection of national financial interests, sufficient volumes of financial resources for all subjects and the population and overall effective functioning of the national economic and social development.

The strategy for ensuring the financial security of the enterprise should also be considered as a model, which is necessary for the achievement of certain objectives in the framework of the financial strategy coordination, distribution and use of financial resources of the enterprise to ensure the appropriate level of financial security of the company. As part of the strategy there are the goals of the company, relating to financial security, the results of the analysis of internal and external financial environment, the

qualitative and quantitative parameters of the use of financial resources that meet the requirements of ensuring the appropriate level of financial security, responsible for the implementation of the planned measures, the amount and sources of financial resources needed to ensure the financial security of the company [9].

Part 2. Conceptual framework of management of the financial security of agroindustrial production

Achieving the appropriate level of financial security provides for the formation and operation of an appropriate management system.

Under the financial security of agroindustrial production, it is advisable to understand the impact of state institutions through the appropriate methods on the financial position and financial results of the subjects of agroindustrial production, as well as economic management of financial security at the level of its individual businesses.

The main purpose of the management of the enterprise financial security is the financial sustainable development in the long run and the three main objectives of the establishment of the system of priority financial interests, which require protection in the process of the company financial development, identification and prediction of external and internal threats to their implementation, ensure the effective neutralization of threats to the financial interests of businesses [6], high financial stability of the enterprise and the protection of its financial situation and interests from external and internal threats.

The state of economic security of enterprise is characterized by the degree of coherence in time and space of interests of the enterprise and its environment – customers, suppliers, competitors, investors, government and society as a whole. The interests of the company is its interaction with the constituent entities of the external environment that is permanently or during a certain period of time, forcibly or by choice of the enterprise, the results of which provide a profit.

Mechanism to ensure the financial security of the enterprise can be viewed as a system of organizational, financial and legal means of influence, which have aimed at the timely detection, prevention, neutralization and elimination of threats to the financial security of the company. For effective provision of financial security company requires a systematic approach, which involves the formation of the mechanism of management of financial safety [10]. Systematic approach to formation of the mechanism of ensuring

the financial security of the company suggests that it is need to consider all the conditions of its work, and the mechanism should have clearly defined elements of the scheme, their actions and interactions.

The mechanism of financial security of the enterprise allows: to ensure financial stability, liquidity, solvency; independently develop and implement the financial strategy; ensure the optimal involvement and efficient use of financial resources of the enterprise and to ensure adequate financial independence of the company.

When describing the basic elements (components) of the mechanism of ensuring financial security company, we considered the following. First, they should be formed, given enterprise's financial interests: the increase in the market value of the company, profit maximization, and the like. Second, take into account the principles of financial management enterprise security: compliance with economic legislation; application of program management; mandatory population definition of private financial interests of the company as part of its mission, and the like [11].

To ensure a balance between the participants of economic relations formed on the basis of these concepts is a hierarchy of interests and possibilities of all subjects. Modern theoretical studies show that the dominant influence on this process is external factors. That is, in its activities, the company should carry out parallel approval of their own interests with the interests of the subjects of the external environment.

System formation of the financial interests of the company and their subsequent consistency with the interests of the subjects of the external environment interacting with the company, carried out in sequence.

As with any management, financial and economic security should be carried out according to certain rules, i.e., principles, and based on appropriate methods of management.

The following are the main principles of management financial and economic security of the enterprise:

- systems design – all elements of the management system of financial and economic security of the enterprise should be interrelated and mutually consistent;
- integration with overall management system – the control system of financial and economic security of the enterprise should be organically integrated into the overall management system of the enterprise;
- integration with the control system of the enterprise economic security management system of financial and economic security of the enterprise

should be organically integrated into the overall management system of the enterprise economic safety;

- focus on the strategic objectives of economic and financial development of the company – all the accepted management decisions must not conflict with the overall strategy of financial and economic development of the enterprise;

- objectivity – management decisions should be developed taking into account objective economic laws, on the basis of deep analysis of the situation with the application of scientific methods of cognition;

- integrated nature of managerial decisions – all management decisions must be balanced, consistent;

- continuity – the process of managing financial and economic security of enterprises should conduct continuously;

- efficiency and dynamic control – a control system of financial and economic security should ensure the rapid response of the enterprise to the emergence of real and potential threats, and timely decision-making;

- variability of approaches to the development of individual managerial decisions – every managerial decision in finance-economic security must be developed in several alternative embodiments, given certain criteria;

- principle of continuous monitoring of the external environment of the company – monitoring the external environment of the enterprise in connection with its high dynamism and uncertainty has to be constantly with the aim of timely detection and identification of threats to financial and economic interests of the enterprise;

- adequacy of the response to individual threats to the financial interests of the event to respond to threats to financial and economic interests of the enterprise should be developed in accordance with defined criteria, for example, the probability of threat, magnitude of potential losses; priority reactions require threats with a high probability of realization and (or) a large volume of possible damage to the company;

- management flexibility (adaptability of the existing system of financial security) is a control system of financial and economic security of the enterprise; its members must adapt to the changes of factors of external and internal environment of the enterprise; developed or adopted management decisions must quickly be adjusted, if required by a change in external or internal environment of the enterprise;

- effectiveness of management decisions – costs of measures to eliminate, neutralize or minimize the threats to financial and economic

interests of the enterprise must be less than the potential losses from their implementation;

- legality of administrative decisions – all administrative decisions taken must be legitimate and do not contradict the current legislation;

- promotion and staff responsibility and leadership for the financial security of the enterprise should be developed by effective and efficient system of incentives and accountability of officials for the state of financial and economic security of the enterprise [12].

Subjects control impact on the objects of managerial influence with the help of certain methods, techniques, funds – management practices.

In practice, the control uses three main groups of methods:

- 1) administrative (organizational-administrative) – provides a direct impact on the control object, based on the use of administrative authority and coercion, create the preconditions for use of economic methods, orders, directions, instructions, rules, etc.;

- 2) economic – are characterized by the indirect impact of its economic interests by material incentives on control object;

- 3) socio-psychological – are complemented by administrative and economic methods and are based on the regularities of functioning of the human psyche, affect the motives of human social behaviour, including a variety of means of social guidance and regulation, group dynamics, resolve conflict situations, humanization and democratization of work, directed on formation of job satisfaction, favourable moral and psychological climate in the team, personal development, social protection of workers, and the like. With their help, there can be controlled the behaviour of the individual, groups, interpersonal and intergroup relationships in the team.

In management practice, all of these methods are comprehensively used. In the management of financial-economic security the businesses also uses all three methods of managerial influence. Methods reveal ways to counter real and potential hazards, threats and risks in specific circumstances and for a certain period of time.

So, with the help of organizational and administrative methods formed the organizational structure of management of financial and economic security, defined the powers and responsibilities of officers (recorded in the relevant internal regulatory documents of the enterprise), the work organisation (rules of work discipline); the order of actions in a given situation (e.g., instruction on the assessment of financial risks), and which are regulated by other actions of subjects of financial and economic security management.

There are economic methods to create a material interest of responsible persons for the state (level) of financial and economic security of the enterprise.

Influence of subjects of management of financial and economic security to such objects as the parameters of financial and economic activity occurs through the use of such economic instruments as: method of technical and economic calculations; balance method; economy oriented methods; expert methods (methods of expert estimates); methods of discounting of cost; methods of increasing value (compounding); methods of depreciation of assets; other financial methods; the formation of funds of economic stimulation and flexible wages; bonuses and penalties.

Identifying the main principles and methods of management of financial security of a business entity, analysed its main features.

1. Organization of financial security management.

This function involves: the formation of organisational arrangements for the management of financial security, the establishment of centres of responsibility for the fulfilment of its tasks; determination of the rights, duties, and responsibilities of managers and employees of separate departments at the level of financial security; the organisation of its monitoring.

2. Analysis of the financial security level.

Auditing this control function, financial security involves the analysis of the external and internal environment of a business entity to identify threats to its financial security threat assessments on the likelihood of implementation, possible consequences, as well as the calculation and evaluation of key indicators of the level of financial security of a business entity.

3. Planning of measures to ensure financial security.

On the basis of the analysis of the level of financial security of a business entity, the current (tactical) and operational planning of its financial security occurs. The result of strategic planning should be the strategy for ensuring financial security. Current planning covers the development and current financial plans, operational – short-term.

4. The motivation for making effective management decisions to ensure financial security and their proper implementation.

This function involves the construction of a system of incentives and penalties for financial managers and other subjects of management of financial security and individual performers of the decisions taken for

achieving or Nedosekina's appropriate management goals, standard indicators of financial security, fulfilment of plan targets.

5. Control over implementation of managerial decisions in the sphere of financial security.

The implementation of this control function provides preliminary, current and final control over implementation of decisions in the sphere of financial safety of the enterprise, and covers, in particular, selection of indicators, identification of size of deviations on each of them and figuring out their causes, decision-making on elimination of the established deviations.

Security development of agricultural formations is a process to ensure guaranteed satisfaction of the needs of all members of society in high-quality food products while maintaining gradual and reproduction quality of the environment. One of the most important conditions to ensure the formation of the end results of financial activity of agricultural units is an effective system of financial security.

Therefore, an important result that characterizes the essence of financial security is the definition of financial security development of agricultural units and of management of financial security as a set of financial tools aimed at preventing the negative impact of the factors in the development of agricultural units to ensure production of high quality and competitive agricultural products in accordance with the needs of Ukraine.

Conclusions

The functioning of the system of financial security company, whose main task is to ensure stable financial condition of the company as a basis for its sustainable development, due to the scientific and organized interaction of all system elements, which is impossible without organizational support, which, when formed in accordance with the scope and specifics of activities of a particular entity, regulates the process of financial security.

The main objectives of security of agricultural enterprises are: the strengthening of labour discipline and improving its performance; protection of the legitimate rights and interests of managers and staff; the formation and protection of intellectual capacity; improving the competitiveness of agricultural products; information support; implementation of international standards in the activities and development of new production technologies; avoiding or minimizing the dependence of the enterprise from unscrupulous partners.

Development of strategies to ensure the financial security of the enterprise – a complex, multifaceted process that requires comprehensive study. Shaping this strategy must be based on the use of data assessment of their own capabilities, compliance, investigational strategies for common development of the enterprise, the implementation of the strategic financial interests of the enterprise and protection from threats of negative influence of external and internal environments.

Administration of financial security of a business entity is a continuous process of its financial condition analysis, the external and internal environment, planning and enforcement of a set of measures to achieve the required level of financial security. It covers: management of financial stability (profitability, financial resources, the formation, financial independence and solvency of the real and financial investment), protection of financial interests from external and internal threats (their avoidance, elimination, minimization of the probability of realization, creation of reserve funds to cover potential losses, insurance).

Enterprise financial security is a comprehensive concept that includes its financial stability and security of the financial state and financial interests from external and internal threats, and availability of financial resources that allows the enterprise to function effectively and to develop.

References:

1. Vasylytsiv T.H. (2011). Uzahalnennia kontseptualnykh osnov ekonomichnoi bezpeky pidpriumstva [Generalization of conceptual bases of economic security of enterprise], *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 21.2, 153-158 [in Ukrainian].
2. Chibisova I. V., Ivashyna Ie. M. (2011). Mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriumstva [Mechanism of providing of financial safety of enterprise], from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf [in Ukrainian].
3. Baranovskyi O. I. (1996). Finansova bezpeka derzhavy [Financial safety of the state], *Finansy Ukrainy*, 11, 19-34 [in Ukrainian].
4. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy (2007). Decree of President of Ukraine, 105, 2007 february 12, [Strategy of national safety of Ukraine], from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/105/2007> [in Ukrainian].
5. Akymenko V.V. (2013). Mekhanizm upravlinnia finansovoiu samodostatnistiu rehionu [Mechanism of management of region financial all-sufficientness], *Ekonomika. Menezhdment. Pidpriumnytstvo*, 25(I), 35-42 [in Ukrainian].

6. Blank, Y. A. (2004). Upravlenye fynansovoj bezopasnost'iu predpriyatia [Management by financial safety of enterprise], Kyiv: Nyka – Tsentr, 784 p. [in Ukrainian].
7. Shtanhret A.M. (2012). Kotliarevs'kyj Ya.V. & Karaim M.M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh antykryzovoho upravlinnia: kontseptual'ne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia [Economic security of enterprise in the conditions of антикризового management: conceptual determination and mechanism of providing], L'viv: ukrains'ka akademiia drukarstva, 288 p. [in Ukrainian].
8. Shamraj M.I. (2011). Metodyka otsinky finansovoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv [Methodology of estimation of financial constituent of economic security of agricultural enterprises], Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia, 2, 101-106 [in Ukrainian].
9. Kuzenko T.B. (2009). Martiusheva L.S., Hrachov O.V. & Lytovchenko O.Yu. Finansova bezpeka pidpriemstva [Financial safety of enterprise], Kharkiv, 304 p. [in Ukrainian].
10. Prykaziuk O.V. (2009). Prybutok u formuvanni finansovoi bezpeky sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv [A profit is in forming of financial safety of agricultural enterprises], Bankivs'ka sprava, 2, 82-88 [in Ukrainian].
11. Lavrova Yu.V. (2010). Mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Mechanism of providing of financial safety of enterprise], Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, 29, 127-129 [in Ukrainian].
12. Baranovs'kyj O.I. (1999). Finansova bezpeka [Financial safety], Kyiv: Feniks, 318 p. [in Ukrainian].

Tsybulska E.I.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Enterprise Economics,
Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"*

INSTITUTIONAL ASPECTS OF NATIONAL COMPETITIVENESS OF TRANSITION ECONOMIES

Summary

The article deals with the origins of institutionalism in the work of Franz List and the followers of his ideas in Russia, Witte and Mendelieiev. The founder of the historical school F. List's views on the economic role of government and other social institutions in ensuring the competitiveness of the national system has been investigated. The value of the institutional concept for development of the theory of national competitiveness of countries with transformational economy is proved. The idea that institutional changes are the cornerstone of mechanisms of adaptation of economic systems of transitional type to market conditions is shown. The article concludes with the thoughts on that the low quality of institutional development of the country is the main brake of ensuring high level of national competitiveness. Author has made an attempt of an impact assessment of original conditions of development of an economic system on institutional changes on an example of a number of the countries, which economies are in a transformation stage to the market. For research statistical selection of 20 countries, which economies after disintegration of socialist camp have appeared in a stage of transition to the market (Albania, Belarus, Bulgaria, Hungary, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Mongolia, Poland, Russia, Romania, Slovakia, Slovenia, Turkmenistan, Uzbekistan, Ukraine, the Czech Republic, Estonia), has been taken. It is proved that the post-socialist countries with the high upgrades index and low coefficient of «deformation» will carry out institutional transformations on adaptation to the market more in high gear and with the smallest losses while the «deforme» countries, such as Ukraine, will do it much longer and with smaller scope of changes.

Introduction

Statement of a problem. Ensuring national competitiveness is the main task of the state, the success of its solution depends primarily on the level and quality of life, and on an international scale – the economic security of the country. In Ukraine, the task of ensuring the competitiveness is complicated by the fact that the economy is in a stage of transformation in the direction of the market. The development of the national economy is accompanied by a complex transformation processes that affect not only the economic, but also social and political spheres of life. Currently, the country's economy is very vulnerable and unstable, which affects the level of competitiveness. The difficulties associated with the transformation of the national economy of Ukraine in the market as demonstrated twenty-five years experience in economic reforms, caused primarily by the lack of an adequate transitional period of economic theory. The basic theoretical knowledge of the reformers in Ukraine are based on the Western experience of the past and of scientific thought, which was formed under different conditions and in relation to other realities. We are talking primarily about the neoclassical theory. Methodology reform was based on the works of A. Smith, D. Ricardo, W. Eucken, M. Castells, G. Myrdal, M. Porter, I. Ansoff. Emphasis was placed on the development of the «invisible hand of the market», which will regulate everything. Hope for the «invisible hand of the market» reformers led to the error, and they have lost sight of the simple fact that in practice the proverbial hand of the market can not regulate all the processes in the national economy. The main theoretical mistake of ideologues of domestic economic reform is to ignore the achievements of modern economic thought. The arguments of supporters of alternative directions – neo-Keynesianism, institutionalism are suppressed or specially presented in caricature. As the Russian academician D. Lvov notes, institutes – here the word for disaggregation of a metaphor of Adam Smith [1, p. 3]. Transition to the market without creation of market institutes inevitably shall lead (and have brought) to emergence of wild capitalism – with a market instead of the market, a criminal instead of the state, a total impoverishment of the population instead of forming of independent middle class. To overcome all harmful consequences of reforms and to answer properly present challenges, it is necessary to liquidate gaps in theoretical knowledge. The effective instrument of research and interpretation of transition processes in economic systems is necessary, and the concept of

providing competitiveness of national economy is necessary too. The institutionalism acts as such instrument (though it is not reduced only to it).

Part 1. Institutional tradition in the context of national competitiveness problems of countries with transformational economy

W. Eucken, M. Kastels, O. Williamson, A. Rich, M. Porter, G. Myrdal, N. Kondratyev, F. Rybakov, N. Usik, etc. were engaged in methodological bases of forming of a competitive environment, competitiveness. It is shown that in the course of evolution of the markets restriction of the competition role in forming of a competitive environment has taken place. To the need of forming of a competitive environment on institutionalism line items, development of theories of the state influence on economy are devoted J. Keynes, T. Veblen, P. Samuelson, D. Nort, A. Flichter, E. Hansen, D. Hicks, R. Harrod, L. Kantorovich, E. Primakov, S. Hlazyev, E. Yasin's works. Among domestic scientists in this direction work Yaremenko O. L. (institutional problems of a transitional economy), Tamulina L. V. (role of institutional determinant of economic growth in countries with economies in transition), Nosova O. V. (institutional contradictions and institutional resources of a transitional economy), Sokhetska A. V. (institutional factors of economic growth in the conditions of transition of Ukraine to the market), Bieliaiev O. O. (institutional components of market economy forming).

However, in case of all variety of researches there is no logical and consecutive institutional concept of providing national competitiveness, exactly as there is no theory of national competitiveness for the countries with transformational economy.

The purpose of work consists in research attempt of sources value of the countries, institutional for creation of the institutional concept of providing national competitiveness, with transformational economy, and also in the analysis of influence of institutional factors on the level of competitiveness of economies of transitional type.

Institutionalism – scientific direction of economic thought the following problems of economic theory in their interdependence with the institutional changes. The institutionalism is characterized by: evolution-tzionism; technological determinism; use of social psychology in the analysis; focus on the political, social and economic institutions.

One of the main theses of institutionalism is the idea that the impetus for the economic development of the national economy is the institutions created by human beings: the state, organizations, trade unions, traditions

and mentality. The totality of the nation's institutions constitutes the institutional system of society. It follows that to ensure the competitiveness of the national economy the action of institutions and above all one of the main subjects of the institutional system of society – the state must be taken into account. Thus, the theory of providing national competitiveness shall have institutional bases. Genesis of institutionalism begins with sources which reach to the roots of the German historical school. A founder of this direction of economic thought is F. List. We will consider the value of views of F. List and followers of his ideas in Russia, S.Yu. Witte and D. I. Mendelieiev, for creation of the institutional concept of providing national competitiveness of the countries with transformational economy. Not accidentally the choice in the analysis has fallen to the views of F. List, S.Yu. Witte and D. I. Mendelieiev. This is due to the fact that traced the historical parallels between the Ukrainian economy, which is now in a state of transformation in the direction of the market and the economy of semi-feudal Germany in the first half of the XIX century, whose economy is in transition to industrial capitalism, as well as parallel to the transformation of Russia's economy during industrialization in the end of XIX century. And Germany's economy era Franz List, and the Russian Economy 80-90-ies of the XIX century, and the modern Ukrainian economy have one thing in common – the transformational processes that reduce the competitiveness of the country is very close to the powerful states. That practical experience, which was applied by F. List, and supporters of his ideas in Russia, Witte and Mendelieiev, is to strengthen the country's interest and is beneficial to modern economic thought and to construct a theory of institutional national competitiveness countries, which are in the stage of transformation.

In 40-ies of the XIX century economic thought dominated the political economy of Adam Smith. List christened it as cosmopolitan, as a system that does not see any national characteristics of individual countries and impose their dogmatic common «natural» laws and rules of economic policy. This political economy based on exchange value and not takes into account national conditions for the creation of capital. The reason for welfare advocates work. In the teachings of Smith and unproductive work in the subject of the limitation of the study is only material wealth and the exchange value of List saw the essence of misunderstanding of the author of the productive forces. In contrast to the «cosmopolitan political economy» Friedrich List in the «National System of Political Economy» has created the theory of «national economy». Centraling place in this theory aside the

productive forces – the ability to create the wealth of nations. The structure of the productive forces sheet includes various institutions, providing assistance for economic development – Christianity and the social norms of one wife in marriage to the post and the Security Police. The state, political will, laws, religion, political and public institutions are rehabilitated as a subject of national political economy, and not as «superstructure» or excessive makeweights to self-regulating market potential and as the nations constituting productive forces, directing on the way of prosperity or degradation. The economic policy is productive force in that sense, which helps or interferes with production of exchange values. This thought is supported and developed by the supporter of F. List's views S. Yu. Witte in the work «Concerning nationalism. National Economy and Friedrich List»: «The customs system is not directly increases the amount of tangible property, and, consequently, the capital, but it develops and strengthens the productive forces, which create the capital» [2, p. 271]. And then as the aphorism: «The ability to create wealth is more important than wealth itself» [2, p. 288].

In F. List's views the leading and active policy of the state in regulation of economy is told. List wrote that it is impossible to understand a national economy as an organic whole if to exclude from it a state farm. The national economy becomes national economy if the state covers the whole nation [3, p. 323]. From here it is possible to draw a conclusion that in providing national competitiveness the leading and active role is assigned to the state.

The special place in F. List's views is allocated to «economic protectionism» of the state – system of the governmental activities protecting the national industry from foreign competition until she does not get on feet and will not be able to compete to foreigners «on equal terms». F. List considered that the most important task of the state is encouragement of development of the domestic industry, in case of which poor development general economic progress of the country is impossible. According to these representations, the industry possesses a role of the engine of all national economy: «The way to prosperity and consolidation ... lies through growth of the industry, and the industry ... has a need for protection against strong foreign competition by means of high import duties and other means of a trade policy» [3, p. 324]. This idea was supported by D. Mendeliev in his work «Supports a Sensible Rate, or Research about Development of the Industry in Russia in connection with its General Customs Tariff of 1891»:

«There is no duty on the American kerosene, there would be no Russian (bus comment kerosene)» [4, p. 337].

While cheap American kerosene does not have any chance of Russian oil companies. At that time cheap American kerosene did not leave chances to the Russian oil industry workers. But the government guaranteed to oil industry workers a government duty, and in 20 years Russia from the importer of kerosene (the 1860-th years) has turned at the greatest exporter (the 1880-th years), having reduced at the same time the prices. And the treasury instead of a duty on the American kerosene began to receive the excise duty constantly. D. Mendelieiev emphasized that «...The protectionism can be useful only on condition of existence in this country of all natural conditions for development of that type of the industry which is favored, for revival in it internal competition» [4, p. 324]. The idea of «economic protectionism» supported by S.Witte and he also notes that «development of national system is better by means of free trade with nations more culturedl. Establishment in the country of more or less perfect manufactory industry, creation of considerable national fleet and development of foreign trade was not reached anywhere and cannot be reached differently, as by means of the state assistance. This assistance is also expressed by establishment of protectionist system which consists in duties, different awards, etc. Without protectionist a system of any country still did not pass from an agricultural condition into a condition of considerable development of the manufactory industry, national fleet and the world trade» [2, p. 286]. It follows important conclusion that the implementation of the policy of «economic nationalism» is based on the institutional system.

Follows from F. List's reasons that the nation is richer and more powerful, and, therefore, more competitive, that the more industrial products it exports, the more raw materials it imports and the more products of a tropical zone it consumes [5, p. 35]. This universal rule was ignored by the wise governments of any of industrially developed countries in the world. At first all empires – from Egyptian and Roman to English and French were guided by it. In the XX century severe observance of this rule has provided creation of industrial power of the USA, Japan, South Korea, to Singapore, and the queue of China has come now. The great value in policy of «economic protectionism» is allocated for a foreign trade policy of the state. The market is an instrument, which functions by the principle of enrichment rich and destructions poor, strengthening strong and weakening of weak.

«The poor countries» for the purpose of economic upgrade need to try to obtain balance of export and import by means of customs protection, a strong credit system and permanent currency circulation. These actions shall create conditions for development of the domestic market and financial independence of foreign raw and cash sources. The freedom of trade can only immortalize industrial backwardness of the country, render assistance to preservation of a remaining balance of undeveloped economy. Thereby F. List has formulated very important law: «universal and total establishments of the principle of free trade, the maximum reduction of duties and limiting assistance of market liberalization in practice are strengthened by that society, which goes on a market way long ago and successfully, but at the same time weakens, economically and politically undermines that society which had another economic story and enters the market relations with other more developed countries when the domestic market is still in its infancy» [3, p. 297]. The protectionism is means of acceleration of an industrial development and creation of a competitive economic system. This conclusion has great practical value for providing national competitiveness in Ukraine. Here parallels between the Ukrainian economy, which is in a transformation condition in the direction of the market, and economy of semi-feudal Germany of the XIX century, which free market trade from England was imposed, are traced. List has specified catastrophic consequences of imposing of liberal regulations of free trade for the sensitive and weak country. These same views are held by his followers in the Russia, D. Mendelieiev and S.Witte. Thus, List was first pointed out the need for a comparison of the market model, with specific historical circumstances and, consequently, transferred all the problems of the scientific sphere in the area of specific policies. The considerations of List important point: we do not solve the «market or markets», «free trade, or lack of freedom of trade». We need to find out ways, in which to develop market relations in the country and a particular state, so that when faced with a more developed market in the sense of the world not to lose political power, economic and industrial sovereignty, national independence. The historical ideas of List aimed at providing national competitiveness were with huge success applied in Germany in 1834 in the way: creations of «customs union»; liberalizations of export according to the principle of «freedom of trade»; import conquest to strategic interests of the countries of «customs union» (Zollverein): minor and not strategic goods and resources were allowed on the domestic market freely, the duty opposite was

artificially and on a centralized basis overestimated by everything that could result in dependence on the external supplier and would create severe conditions to the competition for domestic industries.

Prospects of further researches consist in creation of an institutional paradigm of providing national competitiveness of the countries with transformational economy.

Part 2. Research of influence of original development conditions on institutional changes of countries with economies in transition during a globalization era

Process of globalization of economies has led to the fact that each state for providing national competitiveness is in search of mechanisms of adaptation to these phenomena. Countries with economies in transition also are involved in these processes. These countries should adapt doubly: on the one hand – to globalization processes, and with another – to market processes. Experience of market transformations in Ukraine and other CIS countries has shown that concentration of attention on classical (neoclassical) approach to these processes has not given stable economic growth. From scientists-economists more and more opinions are expressed for benefit of emphasis of attention on institutional approach in development of the mechanism of adaptation of countries with economies in transition to market processes and processes of globalization. The success of processes of adaptation of economic systems during an era of globalization consists in search of institutional strategy of market transformations. And it should be noted the fact that different economic systems cannot use on a template the same institutional strategy as in each economic system there were national original conditions which according to the logic of things will exert impact on the course and results of institutional changes. Original conditions are determined by structural properties of economic and political system. If influence of original political conditions on institutional changes is studied and discussed in literature quite widely, then influence of original economic conditions is not studied at all. In this plan attempt of an assessment of De Melo of importance of original conditions in determination of options of a political policy and channels by means of which original conditions influence a political policy, inflation and economic growth of social and economic system is interesting. As a result of research he has come to a conclusion that institutional changes depend on original conditions, change of a political situation [6].

In scientific literature at the present stage the essential gap in an impact assessment of structural properties of the economic systems, which are in a transformation stage on institutional changes, was formed. But failures of many countries with economies in transition in the course of providing national competitiveness require fixed studying of these questions. Attempts of measurement of institutional changes in countries with economies in transition are made by the EBRD, and in a consequence the World Bank. The EBRD in 1994 were the kummulation index of transition processes is developed for the countries which economies are in a transformation stage. This index estimates a promotion measure to transform economic system to «modern market economy of the West» on four spheres of economic institutes: development of entrepreneurship (big and small privatization and restructuring of the entities); markets and trade (liberalization of the prices, trade and currency system and competition); development of financial institutions (bank reform and liberalization of interest rates, security markets and non-bank financial institutions); reforming of infrastructure (amount and effectiveness of legal infrastructure) [7].

The world Bank in 1996 on the basis of developed indexes has created the cumulative index of liberalization of economy, which is based on annual estimates of institutional changes (on the cumulative amount) in three spheres: domestic markets (liberalization of internal prices and cancellation of the state trade monopolies); foreign markets (liberalization of foreign trade and currency convertibility); private sector (big and small privatization and bank reform) [6].

Authors have made an attempt of an impact assessment of original conditions of development of an economic system on institutional changes on an example of a number of the countries which economies are in a transformation stage to the market. For research statistical selection of 20 countries, which economies after disintegration of socialist camp have appeared in a stage of transition to the market (Albania, Belarus, Bulgaria, Hungary, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Mongolia, Poland, Russia, Romania, Slovakia, Slovenia, Turkmenistan, Uzbekistan, Ukraine, the Czech Republic, Estonia), has been taken. And transformational processes had absolutely different result after more than 27 years. As it is noted in the Report of the World Economic Forum (WEF) for 2015-2016, the economy of Estonia, Slovenia is at the 3rd stage of transition (innovative); economy of Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Russia – in a condition of transition from the 2nd to the 3rd stage; Albania,

Bulgaria, Ukraine at the 2nd stage (effective and moving); Moldova and Kazakhstan in a condition of transition from the 1st to the 2nd stage; the economy of Kyrgyzstan still remains at 1 stage [8].

The initial conditions are taken structural properties of the economic system transition of two types: the transformations of the transformed economy limiting transition to the market both blocking competitiveness («deformations») and being a potential asset in market («upgrade»). The starting point of research has taken the period 1989-1997 when transformational processes in the researched economic systems have begun. The factorial and regression analysis has served as methods of research. «Upgrade» in research is provided by four variables: «quantity of phone lines on 1000 inhabitants» (characterizes degree of development of infrastructure of an economic system); «the average duration of school training advanced in years» (characterizes degree of education of the population in general and a potential indicator to administration); «the number of TVs on 1000 inhabitants» (characterizes the level of means of communication between the population and a management); «percent of urban population» (characterizes the population share which is not occupied in agricultural industry). Statistics are taken from the Human Development Report for 1999 [9] «Deformation» are provided by five variables: «monopoly level in the industries» (characterizes a share of very big entities managed from the center, in the former USSR this percent is determined as a share of the entities of allied subordination); «a trade share within SEV» (reflects functional specialization within socialist distribution of work); «duration of existence of central planning advanced in years» (the total indicator covering all aspects of «perfection» of socialism from organizational to mental, and also a social and political maturity of socialist system); «hidden inflation» (an indicator of relative deficit of goods, and, therefore, relative deformation of production in relation to real demand); «overpayment in the black market» (shows the expected and been actual value of currency, and, therefore, the level of deformation of national economy in relation to relative prices, which would appear in the liberalized economy). The statistics is taken according to World Bank for 1996 [6]. The «upgrades» and «deformations» variables have been subjected to the factorial analysis, as a result of which two consolidated indexes for each of the researched countries (tab. 1) have been received.

Table 1

**Consolidated indexes of original conditions of development
for countries with economies in transition for 1989-1997**

Consolidated index	Country																			
	D	-0,90	1,09	-0,45	-1,29	0,73	0,80	0,62	0,68	0,44	0,04	-0,95	0,79	-0,79	-1,23	-1,04	0,75	0,75	0,93	-1,34
M	-1,5	-0,07	-0,07	1,35	-0,51	-1,10	0,90	0,87	-0,51	-0,93	0,18	0,81	-0,41	0,33	0,86	-0,99	-1,50	-0,08	1,06	1,01
	Albania	Belarus	Bulgaria	Hungary	Kazakhstan	Kyrgyzstan	Latvia	Lithuania	Moldova	Mongolia	Poland	Russia	Romania	Slovakia	Slovenia	Turkmenistan	Uzbekistan	Ukraine	Czech Republic	Estonia

M – «modernization»; D – «deformation».

The analysis of tab. 1 allows us to conclude that on initial conditions of development the studied countries form four groups: first group (low «deformation» and high «modernization»): Hungary, Czech Republic, Slovenia, Slovakia and Poland; second group (high «modernization» and high «deformation»): states of Baltic, Russia, Belarus, Ukraine; third group (high «deformation» and low «modernization»): Kazakhstan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan. Moldova and Mongolia approach this group; fourth group (low «deformation» and low «modernization»): Albania, Romania and Bulgaria.

With a research purpose of influence of original conditions on institutional development of countries with economies in transition the regression analysis has been made. The «upgrades» and «deformations» indexes have been used as independent variables for the purpose of forecasting of values of the dependent variables characterizing institutional development: rate of institutional reforms, scope-97 (institutional reforms for the end of 1997). Analysis results are provided in fig. 1.

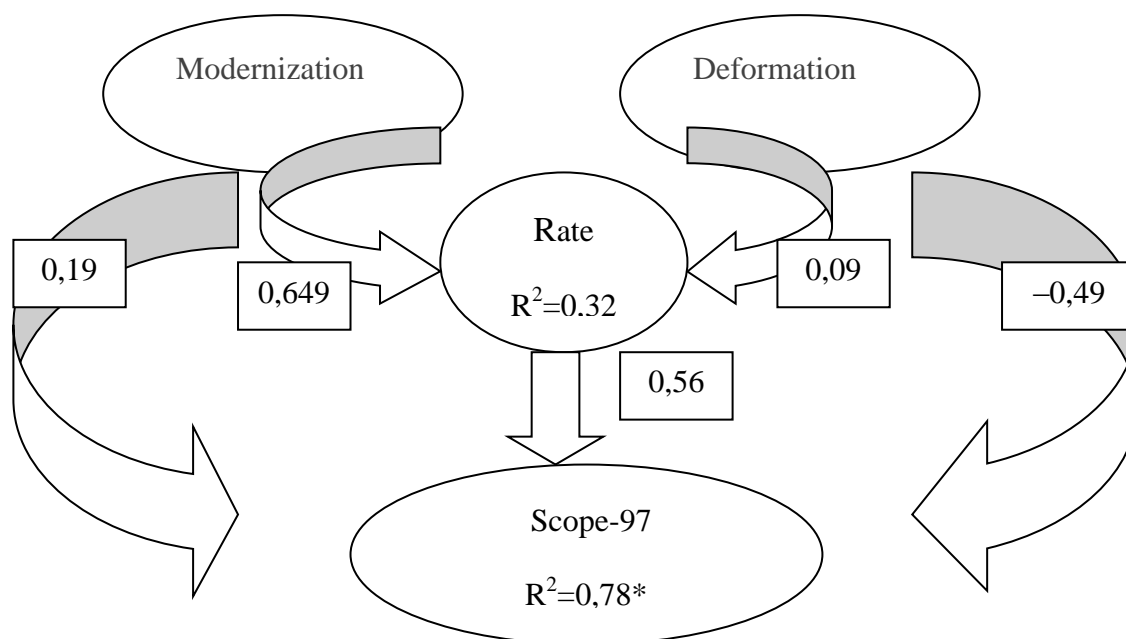

Fig. 1. Extent of influence of original conditions on institutional development of countries with economies in transition

* R^2 – determination coefficient.

Apparently from fig. 1, development of economic institutes in countries with economies in transition rather strongly depends on original conditions. About 78% of deviations in institutional development of the country together are explained by «upgrade» and «deformation». «Upgrade» strongly influences rate of institutional changes while its influence on institutional development (scope-97) indirect. «Deformation» does not influence speed, but exerts rather strong negative impact on institutional changes.

Analysis of accumulated information about the institutional changes in transition countries allows authors to establish the basis of the adaptation of the economic system to the market mechanism and globalization processes of institutional change.

The conducted research gives to the author the opportunity to conclude that the countries with the high upgrades index and low coefficient of «deformation» will carry out institutional transformations on adaptation to market conditions and processes of globalization more in high gear and with the smallest losses and will be more competitive, while the «deformed» countries will do it much longer and with smaller scope of changes and to have the low level of national competitiveness.

This conclusion is confirmed by dynamics of levels of competitiveness of the above-mentioned countries for 2001–2016 on the basis of annual reports of VEF for 2001–2016 [8]. Today the most competitive among the researched countries are Estonia, the Czech Republic, Hungary, Slovenia, Poland, Lithuania, lagging behind – Kyrgyzstan, Belarus, Ukraine, Bulgaria. It is characterised that the same tendency has developed also on indicators of quality of functioning of private and state institutes (fig. 2). Positive dynamics is shown over the past few years by Albania. Mainly this growth was provided by development of private and state institutes – the rating of championship in this indicator has changed from 13% to 60%. At the same time across Ukraine this indicator fluctuates from 5% to 8%.

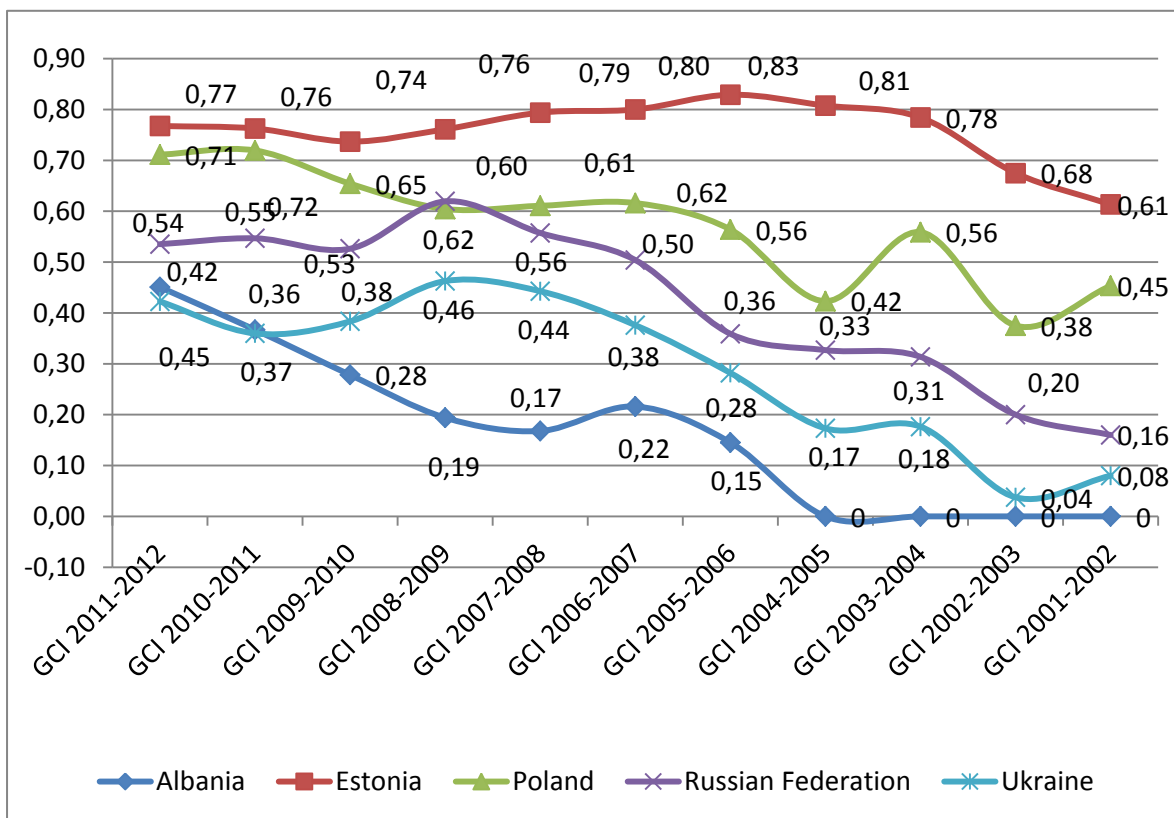

Fig. 2. Dynamics of ratings of achievement of superiority in the field of quality of functioning of private and state institutes of Albania, Kyrgyzstan, Poland, the Czech Republic, Russia, Ukraine for 2001-2011 *

* Due to the fact that the number of speakers of the absolute ratings of countries evaluated the WEF countries each year increases and the analysis is not entirely correct, the author considers the degree of accessibility of each country championship in the ranking (1st place is presented in the form of 100% (1), all the others – attainability degree of pre-championship in the ranking).

Source: [8]

In Albania, Poland, the Czech Republic, Hungary the deformations indexes were very low. Initial «deformations» did not show serious resistance to processes of adaptation and has allowed Albania to achieve such serious progress. Achievements of Poland, the Czech Republic and Hungary speak not only the low deformations indexes, but also the high upgrades indexes.

And here with Ukraine the situation is so that the «modernizing» index is very low, and «deformation» is very high 0,93 – the highest in selection. The economy of Ukraine, in particular its industry, has appeared the Soviet economy, which is the most strongly integrated into an orbit. So the level of industrial enterprises of allied value in Ukraine in 1990 has constituted 62%, for comparison at Estonia of 35%, Lithuania of 42%, Latvia of 43% [10, p. 351]. The strong «deformation» index has had significant effect on process of transformation of the Ukrainian economy in the direction to the market and it has affected the level of its national competitiveness and quality of institutional changes further.

The analysis of dynamics of level of national competitiveness and quality of development of the institutional environment, which is carried out by the author in Ukraine, has shown the following. For the last 16 years the index of global competitiveness of the country has considerably worsened: in 2000 Ukraine took the 56th place, in 2001 – 69; in 2003 – 73; in 2004–2005 – 86; in 2005–2006 – 84; in 2006–2007 – 78; in 2007–2008 – 73; in 2008–2009 – 72; in 2009–2010 – 82; in 2010–2011 – 89; in 2011–2012 – 82; in 2012–2013 – 73; in 2013–2014 – 84; in 2014–2015 – 76; in 2015–2016 – 79 [8]. For the researched period competitiveness has decreased on 23 line items. The lion share in such negative dynamics was contributed by institutional component of an index of competitiveness: deterioration has happened on 49 line items about what witness these tab. 2.

Table 2

**Dynamics of components of an institutional component of an index
of global competitiveness of Ukraine for 2008-2016**

Components of an institutional component of an index of global competitiveness	Years							
	2008- 2009	2009- 2010	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016
1. Property rights	123	127	135	137	134	143	135	132
2. Protection of intellectual property	114	108	113	117	120	133	129	120
3. Groundlessness of the public expenditures	97	115	129	126	117	122	124	111
4. Public trust to politicians	101	105	122	115	120	117	96	80
5. Corruption, bribes	*	*	127	134	133	130	118	122
6. Independence of judicial authority	119	123	134	134	124	139	140	132
7. Bias of decisions of public servants	96	109	127	95	119	133	116	99
8. Wastefulness of the government	98	114	131	125	128	143	138	134
9. Burden of state regulation	91	108	125	130	135	137	115	87
10. Level of observance of precepts of law in settlement of disputes	116	130	138	138	141	144	129	122
11. Extent of implementation of government instructions	*	128	138	135	139	146	131	123

Ending of Table 2

12. Transparency of formation of a state policy	114	107	114	116	123	130	104	98
13. Business losses from terrorism	67	46	58	58	36	48	117	133
14. Business losses from crime and violence	64	46	65	77	42	57	97	116
15. Organized crime	98	93	116	18	94	106	126	128
16. Reliability of police work	106	108	122	123	123	133	135	133
17. Level of responsibility of firms	118	121	130	126	124	130	98	76
18. Level of standards of audit and reporting	113	117	128	133	122	130	124	124
19. Protection of interests of minority shareholders	129	132	138	138	141	146	139	134

** Not available*

Source: [8]

If in 2001 on an institutional component of competitiveness Ukraine took 71 places in the world, then in 2010-2011 – already 134 among 139 countries, in 2012-2013 – 137 among 148 countries, and in 2015-2016 – 130 among 140 countries.

Comparison of dynamics of an index of global competitiveness of Ukraine for 2000–2016, and also the main components of an institutional component of an index of global competitiveness of Ukraine for 2009–2016 have allowed the author to come to a conclusion that low quality of institutional development of the country is the main brake of ensuring high level of national competitiveness. Questions of wastefulness of the government (the 134th place from 140), protection of interests of minority shareholders (the 134th place), business losses from terrorism (the 133rd place), reliability of work of police (the 133rd place) questions of the

property rights (the 132nd place), independence of judicial authority (the 132nd place) remain the most problem. The special alarm is caused by growth of organized crime: from the 98th place in 2012–2013 to the 128th place in 2015–2016.

The provided figures testify to lack of the effective mechanism of implementation of institutional regulations in the country, about strengthening of shadow and criminal economy in which the informal rules and arrangements showing resistance to formal institutes sometimes work forcing out and substituting latter. Such counteraction to institutional transformations sharply reduces competitiveness of national economy. In the Ukrainian realities a lot of the adopted laws remain formality, the begun reforms are not finished, and institutes, being bad, sometimes do not carry out the functions at all. Institutes in itself are diverse and subject to problems which require different time expenditure. One can be solved a stroke of a feather and to realize within several months, others, connected with the settled traditions and rules, will demand change of generations. Therefore, realizing changes, it is necessary to develop the mechanism, which would allow doing these changes steady in time.

Conclusions

The fluent overview of views of F. List and followers of his ideas, S. Witte and D. Mendelieiev, on economic protectionism, productive forces of the country, first-priority role of the state in economic process allows to state the value of the institutional concept for development of the theory of national competitiveness of the countries with transformational economy. Institutional factors have the first-priority value in providing competitiveness of economies in transition.

Institutional changes are the cornerstone of mechanisms of adaptation of economic systems of transitional type to market conditions. At each country there are the mechanism and rates of adaptation to processes of transformation and globalization. The post-socialist countries with the high upgrades index and low coefficient of «deformation» will carry out institutional transformations on adaptation to the market more in high gear and with the smallest losses while the «deforme» countries, such as Ukraine, will do it much longer and with smaller scope of changes.

The industry of Ukraine has appeared the Soviet economy, which is the most strongly integrated into an orbit against other post-socialist countries. Consequences of structural deformation of economy of Ukraine have

significant effect on productivity of processes of its transformation and adaptation to market conditions that in turn influences the level of its national competitiveness and quality of institutional changes further.

Solving a problem of institutes, it is important to remember that an ultimate goal is not improvement of institutional development as such, but positive economic events, which will arise owing to action of strong and transparent institutes (increase of trust of investors to the country, improvement of the investment climate, growth of national competitiveness and gross income). From this follows that in strategy of providing competitiveness of Ukraine in the next several years priority value shall belong to its high-quality institutional development.

References:

1. Institutsionalnaya ekonomika: Ucheb. posob. / Pod ruk. akad. D. S. Lvova. – M.:INFRA-M, 2001. – 318 s. – (Seriya «Vyisshee obrazovanie»).
2. S. Yu. Vitte. Po povodu natsionalizma. Natsionalnaya ekonomiya i Fridrih List. – M.: Izd-vo «Evropa», 2005. – 315 s.
3. Natsionalnaya sistema politicheskoy ekonomii. Sochinenie d-ra Fridriha Lista. Perevod s nemetskogo pod redaktsiyey K. V.Trubnikova, s ego vstupleniem, primechaniyami i biograficheskim ocherkom Fr. Lista. SPb. 1891. – 452 s.
4. Mendeleev D. I. Tolkovyy tarif, ili Issledovanie o razvitii pro-myishlennosti Rossii v svyazi s ee obschim tamozhennyim tarifom 1891 g. – M.: «Evropa», 2005. – 376 s.
5. L. Druzhynin. Ekonomichnyy natsionalizm F. Lista / L. Druzhynin // Konkurentsya y rynek. – Veresen' 2005. – №27. – S. 31–41.
6. De Melo, Martha, C. Deniz, A. Gelb and S. Tenev. Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies', Mimeo, Washington, DC: The World Bank, International Finance Corporation. – 1997.
7. EBRD Transition Report 1999 [Electronic resource]. – URL: www.ebrd.com/transitionreport/.
8. The Global Competitiveness Report. – World Economic Forum [Electronic resource]. – URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness> – 2001–2016.
9. Human Development Report, 1999. [Electronic resource]. – URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/260/hdr_1999_en_nostats.pdf/.
10. Statistical Yearbook of the USSR, 1990 – Moscow: Goskomstat SSSR.

Shevchenko V.Y.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
at Department of International Economics and Marketing
National Taras Shevchenko University of Kyiv

EXTERNAL FORCES AND BANKING STABILITY: A COMPARATIVE VIEW

Summary

External factors and countries specifics of banking evolution (internationalization) are cross-influence for banking stability. Financial globalization has a general implication on banks. It has positive and negative impacts. International financial flows and foreign capital in banking have influenced on CEE countries and Ukraine banking stability. External factors and shocks impact on financial and banking instability are studied. The methodological approach to instability analysis is based on identification of external shocks to banking system and their impact. Origin and influence of the external shocks are disclosed such as; substantial changes in the foreign trade, devaluation of the domestic currency exchange rate, international financial and investments shocks. The major features of the actual instability of the banking system in Ukraine are discovered. The need for increase of the capitalization of banking system for its stabilization has been estimated. Reasons for fluctuation of the share of foreign banks capital in Ukraine, contradictions of foreign capital movement are considered. Comparative view on banking stability in Poland and Ukraine has been addressed.

Introduction

Financial globalization and cross-border capital flows are one of the key drivers of the international and national economies and banking. Global financial flows and interdependence have caused the banking and financial crisis spillovers from the USA to Europe and other countries in 2008-2009. Since 2010 the European sovereign debt crisis, Eurozone instability and Greek crisis also have triggered contagion to international financial markets, developed and emerging economies. It became obvious that financial globalization has played controversial impact on the markets and economies. The financial globalization could not manage current cross-countries

asymmetries and instabilities, such as sovereign debt and budget crises, currencies and asset prices volatility, structural changes of international capital flows.

National and international banking systems of transitional and emerging economies have been one of the most dynamic areas of financial globalization in the past decades, especially in the Central and Eastern Europe (CEE), CIS countries. Financial globalization has showed a differentiated impact on the banking systems. Financial linkages with EU and CEE countries are most influential for the Ukrainian banking sector internationalization.

The objectives are to estimate channels of external factors influence on the CEE and Ukrainian banking. It requires assess the interaction of financial globalization, capital flows changes, current trends on national banking markets.

The research methodology is based on the application of international macro- and microeconomic approaches as well as structural comparative analysis. A study is focused on financial globalization features and outcomes, external shocks impact on the CEE and Ukrainian banking with respect of their implications on banking stability.

Part 1. Financial globalization and banking

A nature of financial globalization is related to the expanding internationalization of the national financial and banking systems, broader access of countries and economic agents to international financial markets as to A. Greenspan [5] and P. Lane etc [8]. Such processes are leading to the growing correlation and integration of different financial markets, interdependence of national and international financial systems. The classical economic approach gives a vision that growing integration and interdependence should pursue effective and stable functioning of financial markets. As have been mentioned by the former chairman of the Federal Reserve System A. Greenspan, financial globalization should enforce “global financial stability and effectiveness of the global financial markets” [5, p. 249]. But financial globalization now is demonstrating an integration and differentiation movements, positive and negative implications.

Financial globalization could not be considered as a homogenous process due to the set of systemic and structural differences between markets and countries as studied by R. Calvo [1], M. Kose, E. Prasad and K. Rogoff [7].

Financial globalization is difficult to measure due to limits of appropriate data. Different studies are suggesting a financial globalization measuring using a country capital flows or external investment position as a basic indicators. For example, an approach suggested in the IMF working paper by P. Lane and others could be considered as a most adequate [8]. Such methodology provides calculation of financial globalization index as a country international investment position (a sum of external assets and external liabilities) divided to GDP, all nominated in the current US dollars.

It could be considered a few methodological issues related to such index. First, external assets and liabilities could be measured as a value in balance prices (mostly historical) and do not reflect their market price change. But GDP could be measured in current US dollars and reflect actual prices. Second, the international investment position could be positive or negative. The last case would reflect the dominance of external liabilities, which may be considered primarily as a negative result of globalization. Third, index would be under influence of exchange rates fluctuations. Fourth, such index would be more adequate for periods of the relatively stable international and domestic financial development. Fifth, index changes may be influenced by the emergency external borrowing and GDP slowdown during the crisis times.

Financial globalization trends and their implications on the banking systems could be studied using an example of several CEE countries and Ukraine. Poland, Czech Republic and Hungary could be selected among the CEE countries due to the geographical neighbouring, comparable level of economic development as emerging market economies, similar bank-based financial systems, comparable structure of international capital flows.

Financial globalization index calculated for Poland, Czech Republic, Hungary and Ukraine using the methodology of P. Lane and others [9], would be shown few similarities and differences:

Table 1

Financial globalization indexes for selected CEE countries

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czech Republic	1,50	1,63	1,79	1,48	1,80	1,72	1.80	1.82
Hungary	1,74	3,01	3,86	4,06	5,40	5,10	5.02	4.80
Poland	1,03	1,18	1,30	0,97	1,37	1,31	1.32	1.30
Ukraine	1,06	1,24	1,49	1,40	2,25	1,98	2.05	2.20

Source: calculations based on IMF data [6]

Few similarities in financial globalization index movement across countries could be explained as the following:

1) The indexes for countries (except Hungary) have relatively decreased in 2008 while global financial crisis and more increased for all countries in 2009 after crisis. The last move could be explained as a combination of external debt growth during the crisis and slowdown of GDP (except Poland).

2) The indexes are slowly decreased back to pre-crisis level which could be caused by the tightening the external debt policies and respective slowing of external liabilities.

Indexes differences looks more related to the overall economic and financial situation in respective countries. First, financial globalization indexes for Poland and Czech Republic have a moderate volatility.

Second, the index increased for Hungary in 2010 to 2005, which could not be explained only by globalization impact.

Third, for Hungary the largest increase of index has been occurred in 2006-2007 before the global financial crisis. Most believable it could be explained by the massive emergency lending from the EU and international financial institutions to Hungary at that time in response to the country's budget and financial crisis.

Forth, the global crisis influence to Hungary have pursued the EU and IMF for additional emergency lending, results of which has been reflected in the further substantial growth of foreign liabilities and financial globalization index in 2008-2010.

The case of Hungary shows that financial globalization index does not eliminate an influence of pure domestic economic and financial factors, which causing the unbalanced growth of external liabilities and negative international investment position. Therefore the financial globalization index should be studied in combination with the net balance and structure of the international investment position.

Globalization and cross-border financial flows are contradictory during last decades. Major global trends which influencing international and national banking could be specified such as:

- cross-countries spillovers – unpredictable international and national financial crises cross-countries spillovers such as global financial crisis of 2008-2009, European sovereign debt crises of 2010-2012, Greek crisis of 2012-2014 etc.

- new crises probability – for example, building up corporate and banking debt increases probability of banking crisis in China and may raise a possibility of financial crises in Asia.

- non-conventional monetary policy – long period of non-conventional monetary policy in the industrial countries while keeping zero or very low central banks interest rates. It pushes on possibility negative interest rates for bonds and financial liquidity volatility on the markets.

- international capital flows volatility – cross-borders flows ups and downs, shift from industrial to emerging economies.

- exchange rates volatility – major currencies US dollar and Euro substantial fluctuations, devaluating trend of the emerging markets currencies.

- integration and diversification – contradictions of international and regional financial and monetary integration.

Noted trends influence on countries through spillovers and shocks generating.

International markets instability have caused external financial shocks for Central European and Ukrainian banking systems. Oil and other commodities markets decline since 2014, weak global economy has ignited international trade shocks also affected banking. Moreover external factors and military aggression against Ukraine generated multiple shocks for economy, finance and banking.

Central European countries banking systems have been experienced by the substantial inflow of foreign capital during the transitional time. Stability of the Polish banking system could be assessed based upon external and domestic factors. Currency exchange rates fluctuation and economic growth rates are key drivers of the Polish banking system status. Low interest rates and funding policy of the European Central Bank has a strong impact on European financial and banking markets. It also should be taken into consideration systemic changes in Polish banking such as bank capital ratio, bank services penetration, non-performing loans ratio, bank system transformation.

Economic, financial, currency and banking crises in Ukraine in 2014-2015 has been caused by unprecedented combination of market and political forces, external and domestic shocks, economic loss of large territories of Crimea and occupied East regions, “hybrid war”, structural problems and lack of reforms.

Part 2. External shocks to banking: a case of Ukraine

Banking stability is under influence of external factors. Many of the banking services and sources of income dependable of the bank clients' payments volume, credits are major part of bank assets, foreign trade financing employs number of services, foreign exchange transactions are good source of profit, access to international financial markets and variety of financial instruments gets banks benefiting from trading, underwriting, corporate and project finance, derivatives etc.

Ukraine now is in stabilization phase closing economic, financial and banking crises. They have been caused by external shocks affected Ukrainian economy, financial and banking. External shocks have been ignited by Russian aggression in Crimea and Eastern Ukraine, loss of large economic and banking assets. Shocks have been raised quickly and pushed on country international financial and banking stance.

Major external shocks were:

1) foreign trade shocks – decline of exports and imports, export commodities prices fall on international markets.

Export in 2014 has fallen for 14,4% mostly due to the changes of commodity prices, import has dropped for 27,4% and affected customs and tax revenues for the state budget. Foreign trade both sides have negative impact on banking revenues as well.

2) currency shocks – large devaluation of domestic currency UAH as result of switch to free flotation at the time of economic crisis.

Simultaneously a currency crisis went underway. Large devaluation of domestic currency has been continuing during 2014-2015. In 2014 devaluation was calculated in 94%, during 2015 at around 60% and only at the beginning of 2016 market was balanced, exchange rate has been stabilized and even moderate revaluation is taking place.

3) external financial shocks – raising foreign debt, drop down of foreign investments, limited access to international financial markets.

External shocks were followed with internal:

1) supply shocks by fallen GDP and industrial output decrease, loss of the part of economic territory;

2) demand shocks due to real incomes decrease and industrial production decline;

3) macroeconomic shocks: combination of inflation, unemployment, fiscal crisis.

External financial shocks and capital flows structural changes have affected the countries' balance of payments, international investment position, exchange rates volatility, national banking systems stability.

National financial and banking systems stability could be considered as a capacity to allocate effectively financial resources from savers to borrowers, to manage financial risks and to absorb external financial and economic shocks. Banking stability is a systematic capacity, which largely dependable on the banks capitalization, assets quality and liabilities management. Financial globalization is influencing on the national banking systems stability foremost via presence and performance of the foreign owned banks.

External and domestic shocks caused banking system crisis in Ukraine since mid 2014 with rapid fall of banks liquidity and bank run (deposits withdrawal). The National Bank of Ukraine has put emergency regulatory measures to downsize the bank risks and stop currency outflow.

Banking crisis in Ukraine main indicators were: drop down of assets value, loss of liquidity of the banks, increase of the banks bankruptcies, high share of bad loans, large withdrawal of deposits, decline of lending to the economy and high interest rates, negative balance of foreign capital flows to the banking sector, foreign banks decrease.

Table 2

Banking crisis deepness: annual change of major indicators of banking in Ukraine, 2014

	2014 to 2013, %
Deposits in national currency, %	- 13,7
- including deposits of individuals, %	- 23,0
Deposits in foreign currencies, %	- 37,2
- including deposits of individuals, %	- 40,3
Credits to corporations in UAH, %	- 7,7
Credits to corporations in foreign currencies, %	- 21,5
Bank's assets, %	- 16
Bank's losses, billion UAH	- 53

Source: compiled and calculated by author using data [2, p. 16, 3]

Ukraine' banking crisis deepness was unprecedented for the modern European history even in comparison with economic and banking crises during transitional period in CEE and NIS countries in 1990th. For example, local and foreign currency deposits withdrawals were at the level of bank panic. The strongest effects have been with deposits withdrawals, assets value and bank capital decrease.

Therefore the National Bank of Ukraine has introduced the emergency measures since the beginning of September 2014. Such measures included:

- limits for withdraw foreign currency from deposits and currency purchase in the banks;

- limits to withdraw domestic currency from deposits to eliminate liquidity risk;

- compulsory sell of 75% of corporate export revenues;

- limits and control for corporate payment for imports;

- freezing dividends transfer abroad in foreign currency;

- limits for an intra-company foreign currency denominated loans servicing.

Starting from September 2015 such limitations are reconsidering by the National Bank of Ukraine and gradually revising every quarter.

The National Bank of Ukraine also conducted stress tests of the bank and recapitalization plan, provided refinancing facilities. The Bank also strengthens bank supervision and enforces bankruptcies of illiquid banks. As result, approximately 40% of the banks were closed and depositors get their money back through deposits guarantee scheme.

Table 3

Banks number and foreign-owned banks in Ukraine

		01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.02. 2016
1.	Number of acting banks	182	176	176	176	180	163	117	116
2.	From those: -foreign-owned banks	51	55	53	53	49	51	41	41
3.	-including those with 100% foreign capital	18	20	22	22	19	19	17	17
4.	Foreign capital share in the overall banks capital, %	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.5	43.3	42.8

Source: compiled and calculated by author using National Bank of Ukraine data

The overall process could be considered as transformation of the banking system during the crisis for banks concentration, recapitalization, liquidity and stability. The role of foreign-owned banks in the system has fluctuated – decreased in 2015 and then increase at the beginning of 2016. Major reasons for that are: mass bankruptcy of Ukrainian banks during 2015 and respective increase of foreign-owned share and large recapitalization of foreign-owned banks at the end of 2015 – beginning of 2016.

Banking system instability has downsized access to international financial markets. The economy is facing with heavy lack of financing for the banks capitalization despite of international financial assistance for the government.

Banking system stability should provide:

- ability to withstand extreme global market volatility and external shocks;
- ability to keep banks liquidity in case of macroeconomic vulnerabilities;
- access to finance to all economic agents;
- access to finance sources alternative to banks.

Major current changes of the Ukrainian banking system are: bankruptcy of illiquid banks, restructuring, recapitalization, and better prudential supervision by the National Bank. All this improve access to bank lending for corporate, municipal and private business customers.

Part 3. Foreign-owned banks and stability: a comparative view

External financial shocks and capital flows structural changes have affected the countries' balance of payments, international investment position, exchange rates, and national banking systems stability.

National financial and banking systems stability could be considered as a capacity to allocate effectively financial resources from savers to borrowers, to manage financial risks and to absorb external financial and economic shocks. Banking stability is a systematic capacity which largely dependable on the banks capitalization, assets quality and liabilities management. International financial markets are influencing on the national banking systems stability via presence of the foreign owned banks.

Since global crisis of 2008-2009 and European debt crisis has appeared more obviously the rebalancing of the international capital flows such as:

- financial assets value change due to the international financial markets slowdown and financial risk hedging cost;
- changing balance of inflows and outflows of capital, increased outflow of foreign portfolio and short-term capital;

- switch from capital inflow in some countries to “sudden stop” of capital movement during global crisis;
- spread of negative equity as result of drop down of some assets price below the related liabilities, such as real estate market price below residual mortgage debt, underlined assets value decrease in case of securitization;
- post-crisis slowdown of capital flows in developed economies and growth from the emerging economies;
- raising cost of the foreign-currencies denominated external and domestic debt servicing for the economies with devaluated currencies and less demand for external debt;
- bad assets on the banks’ balance sheets.

Foreign capital penetration in the banking sector of the CEE countries and Ukraine are considering as a key form of financial globalization and European financial integration. But foreign capital penetration is different.

The European Central Bank estimate a foreign branches and affiliates share measured by the assets in 2012 are in Hungary – 58%, Poland – 69% and Czech Republic – 92% of the respective banking system [2, p. 20]. Comparing such data with financial globalization index, it can be seeing that foreign capital penetration looks opposite. For example, the Czech Republic has much smaller financial globalization index then Hungary, but the highest level of foreign banking penetration in 92% comparing with much lower 58% in Hungary.

Foreign capital share in the national banking systems of the European emerging economies, new EU member states and CEE countries have not a same extent and trend, but specific for each country. Foreign capital reciprocation in the each country banking system has been influenced by the speed of economic reforms, privatization pace, historical and socio-economic conditions etc.

Prospects of further foreign participation in the national banking systems now are dependable to general trends of the European banking integration. Two major trends could be noticed in such respect:

1) Ongoing decrease of the banks cross-border mergers and acquisitions (M&A) in the European financial area. For example, the data of cross-border M&A with participation of the Euro-area banks by the transactions total value was: in 2005 – 30 billions EUR, 2006 – 11 billions, 2007 – 14 billions, 2008 – 52 billions, 2009 – 9 billions, 2010 and 2011 – around 2 billions each year. [3, p. S15] It means, that currently Euro area banks have limited further integration activities and concentrating on the issues of improving of

quality of assets, restructuring of balance sheets, further capitalization in line with Basel III requirements. Such measures have to improve banking stability.

2) Actual liquidity limits and need for the recapitalization of the European banks in order to meet Basel III capital requirements, therefore less motivation for other markets expansion.

European banks mostly have used a centralized liquidity provision model to finance their affiliates in the CEE and CIS. Liquidity have been channelled from the parent banks to the foreign affiliates as interbank lending facilities, subordinated loans, syndicated loans, affiliates notes and bonds investments. Low liquidity cost on the European markets has provided an opportunity to raise higher margins on foreign markets and expand foreign currencies denominated lending. But during the global crisis it have been turned into accumulation of bad loans and asset price deterioration if foreign affiliates.

European banks affiliates in the CEE and Ukraine have been faced with the problem of external financing in order to withstand global financial crisis and Eurozone instability. Such problem has several aspects: 1) foreign-owned banks currency denominated bad loans and bank external liabilities problems; 2) parent banks decrease or withdraw a liquidity provision to foreign affiliates, therefore they should go to other liquidity sourcing; 3) an overall limitation of the banks access to international financial liquidity. Such situation certainly affects foreign-owned and domestic banks performance.

The data shows that amounts of external loans and bonds to Ukrainian banking system have grown significantly since 2005 at the time of the massive development of foreign-owned banks. Capital inflow has fed a rapid credit expansion, assets and real estate prices increase in Ukraine. A trend has changed as result of the global financial crisis and turned to negative balance of capital flows to banks in the country. It has a substantial implication on the banks liquidity and performance, the Ukrainian banking system stability.

Banking stability; conclusions

The balanced approach to globalization and financial integration implications, managing capital inflows and outflows, external sourcing of liquidity for the national banking sector, the foreign banks capitalization and performance on the domestic market should be set forth in order to limit

negative and support positive impact of financial globalization on the emerging economies' banking systems. The emerging markets banks further capitalization in order to meet Basel II and Basel III requirements should be supported by national regulators in order to assure financial stability under limited accessibility of external liquidity.

Major further regulatory reforms and actions for stabilization of Ukrainian banking system could be considered as follows:

- improving motivation for the banks to conduct additional banks capitalization using different ways such as share capital, involving new shareholders, subordinated debt and National Bank refinancing;

- gradual lifting of limits for banking transaction and liberalization of domestic and foreign currencies deposits and payments;

- following inflation and devaluation in 2014-2015, to increase a maximum deposit value to be protected with the deposit guarantee scheme in order to restore a confidence to banks;

- to eliminate taxation of individual incomes from deposits in order to restore investments to the bank under conditions of inflation;

- to undertake an assets cleaning with decrease of non-performing loans using the principles of European Central bank commercial banks medium-term refinancing;

- to develop and implement the derivatives for the currency and financial risks management;

- implementation of the National Bank of Ukraine program for gradual increase of the bank's minimum share capital and to support banks concentration.

References:

1. Calvo G. Financial Crises and Liquidity Shocks; a Bank-run Perspective. [Text] / G. Calvo // NBER Working paper 15425. – 2009.

2. EU banking structures. [Text] / Frankfurt, European Central Bank – 2010.

3. Financial integration in Europe. 2014. [Text]. – Frankfurt, European Central Bank – 2014.

4. Galesi A., Lombardi, M. External shocks and international inflation linkages. A global VAR analysis. [Text] / A.Galesi, M.Lombardi. European Central Bank. Working paper series. No. 1062. – Frankfurt, European Central Bank – 2009.

5. Greenspan A. The Globalization of Finance. [Text] / A.Greenspan. – Cato Journal, vol.17, no. 3-Winter 1998.

6. IMF International Financial Statistics [Electronic source] // Washington, International Monetary Fund. – Mode of access: <http://www.imfstatistics.org/imf/>
7. Kose M.A. Financial Globalization: Reappraisal. [Text] / M. Kose, E. Prasad, K. Rogoff, S. Wei // IMF Working Paper. – 2006. – № 06/189.
8. Lane P. The External Wealth of Nations: Revised and Extended Estimates of Foreign Assets and Liabilities, 1970-2004 [Text] / P. Lane, G. Milesi-Ferretti // IMF Working Paper. – 2006. – № 06/69.
9. Lane P., Milesi-Ferretti G. External Adjustment and Global Crisis. [Text] / P. Lane, G. Milesi-Ferretti // IMF Working Paper WP/11/197 – Washington, International Monetary Fund. – 2011.
10. Laeven L., Valencia E. Systemic banking Crisis: A New Database. [Text] / L. Laeven, E. Valencia // IMF Working Paper WP/08/224 – Washington, International Monetary Fund. – 2008.
11. Prasad E. Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence [Text] / E. Prasad, K. Rogoff, S. Wei, M.A. Kose. – Washington, International Monetary Fund. – 2003.
12. Obstfeld, M., Shambaugh, J., Taylor. A. (2008). Financial Stability, the Trilemma and International Reserves. [Text] / M. Obstfeld, J. Shambaugh, A. Taylor. – NBER Working paper 14217 – 2008.
13. Platizhny balance i zovnishnij borg Ukrainy 2014. – К., Natsionalny Bank Ukraïny, 2014. Платіжний баланс і зовнішній борг України 2014. – К., Національний банк України, 2014.
14. Global Financial Stability Report 2016 IMF [Electronic source] // Washington, International Monetary Fund – Mode of access: <http://www.imf.org/imf/>

Шедяков В.Е.

доктор социологических наук,
кандидат экономических наук,
независимый исследователь
г. Киев, Украина

ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

Социокультурные основания экономического развития рассмотрены сквозь призму ценностных опор общества, их устойчивости и гибкости. В частности, научно-интеллектуальная активность и технотронная мощь кардинально обостряют потребность в морально-нравственных ориентирах в социокультурных жизнедеятельности и структурировании, иначе могут стать орудием (само)разрушения. Ценности изучены как элементарная единица человеческой материальной и духовной культуры и богатства культурно-цивилизационного мира, а также и всей ойкумены. Устойчивые оценки человечеством действительности фиксируются в форме ценностных стандартов, которыми выступают разнообразные нормы, нормативы, идеалы, традиции. Причём если утилитарно-прагматические ценности производны от способа производства непосредственно либо через структуры потребностей, то абсолютные ценности, ценности-идеалы влияют на жизнедеятельность как первичные. Соответственно, ценностно-смысловые комплексы складываются и реализуются на двух основных уровнях: мировоззренческом и функциональном – формируя, соответственно, подсистемы ценностно-мировоззренческих и ценностно-функциональных комплексов, которые отражают, по преимуществу, идеально-духовные и реально-бытовые срезы бытия. Социальные трансформации интерпретированы как единство поступательности и циклизма, прогресса и регресса. Процессы социогенеза за счет общецивилизационных механизмов развития: локальных, национальных, глобальных – достигают результатов как обратимых, так и необратимых. Изменчивость общества дополняется его устойчивостью как целого, устойчивость выступает

как момент социокультурного движения, как сохранение некоторой основы в процессе жизнедеятельности.

Особое внимание уделено постглобальному состоянию ойкумены в качестве создающего дополнительные основания для нового прочтения корреляций международных отношений и национальных моделей как общественного жизнеустройства и развития, так и раскрытия человеческой личности (прежде всего на основе перехода от «человека экономического» к «человеку творческому»). Это, в частности, означает, радикальное повышение роли качества жизни и возможностей творчества, усиление разнообразия путей к достижению своего успеха, рост внимания к сформированным социокультурным традициям, развитию вокруг них и на их основе культурно-цивилизационных миров. Попытки насильственно заставить общество кардинально измениться ведут к повышению непроизводительных расходов ресурсов (включая человеческий ресурс). Результаты их оказываются неэффективными и часто сменяются в ходе дальнейших общественных трансформаций. Напротив, в качестве эффективного пути трансформаций рассмотрено направление, связанное с поддержкой (как в моменты сконцентрированных изменений, так и с усилением социокультурных динамик постмодерна при создании «умного общества») перспективных форм развития для укоренённых ценностно-смысловых комплексов и базирующихся на них подходов.

Вступление

Многообразие черт кардинальных трансформаций глобального масштаба воплощается в освоении моделей как становления нового общества, так и собственно перехода к нему. Отличия национальных моделей социально-экономического развития связаны с особенностями как экономических условий хозяйствования (фаза цикла, народнохозяйственная структуры, размещение производительных сил и проч.), так и хозяйственного поведения (стереотипы сознания, экономические ценности, допустимость конвертации хозяйственной власти, действенные экономические стимулы и мотивы и т. д.). С повышением уровня техновооружённости значение корреляции состояний субъективного (человеческого) и социокультурного факторов экономического воспроизводства закономерно возрастает.

Методологическую основу статьи составляют достижения известных научных школ анализа системы ценностей и оценки в социокультурном основании тенденций традиции, модерна и постмодерна в жизнедеятельности общества (от Платона, Аристотеля, И. Канта, Дж. Мура, В. Франкла до А. Абишевой, А. Агга, С. Арутюнова, Л. Архангельского, И. Баховена, В. Брожика, П. Бурдые, М. Вебера, П. Вильямса, Л. Винстоффлера, И. Витаньи, Э. Володина, Г. Выжлецова, М. Гуревича, Б. Додонова, О. Дробницкого, Б. Дубина, А. Здравомыслова, И. Забелина, Н. Злобина, Х. Йоаса, М. Кагана, Н. Кареева, А. Коршунова, М. Князевой, Д. Лебока, Ю. Левенца, М. Лившица, Н. Лосского, К. Мангейма, Н. Паниной, В. Паниотто, Т. Парсонса, В. Плахова, Н. Победы, И. Поповой, К. Поппера, Л. Розина, М. Рокича, И. Снегирёва, Н. Солнцева, П. Сорокина, А. Спиркина, И. Сушкова, У. Томаса и Ф. Зनावецкого, В. Тугаринова, Р. Унглхарта, Э. Фромма, Д. Фрэзера, М. Штирнера, Д. Юма, В. Ядова и др.) и являются надёжной основой оптимизации моделей как государственного управления, так и местного самоуправления.

Как показали Ф.А. фон Хайек, Э. Дюркгейм и другие исследователи, нравственность обеспечивает единство общества, удерживает всех воедино, дает внутренний посыл к социокультурному общежитию. Так, в соответствии с традициями Э. Дюркгейма и В. Парето, наиболее серьёзной социальной проблемой общества и может стать аномия как разрушение его ценностных опор и нравственных авторитетов. Соответственно, реализация лозунга «уничтожь ближнего своего» (вариант «подчини ближнего своего» или «обмани ближнего своего») не может обеспечить надёжную базу для стратегии общественного развития. По мере увеличения могущества человеческой ойкумены закономерно нарастает и потребность в социальной ответственности, проявляющаяся в разнообразных формах.

По нашему мнению, ядром перемен становится переход от материально-товарной доминанты социальной организации и жизнедеятельности к определяющей роли духовно-нравственного её измерения. Соответственно, в «оке тайфуна» трансформаций оказывается как состояние человеческого фактора общественной жизни, так и отношение общества к нему.

Таким образом, сверхзадачей материала является изложение результатов исследования ценностного основания национальных

моделей социально-экономического развития общества. С этой целью проведен анализ:

- социокультурного параметра общественного жизнеустройства;
- ценностно-смысловых комплексов как основания осуществления и развёртывания общественной жизнедеятельности;
- конкуренции культурно-цивилизационных миров как воплощения национальных моделей социально-экономического развития;
- характера отношения к человеку, его задаткам и способностям как определяющего фактора этой конкуренции.

С этих позиций в процессе данного исследования осуществлено изучение путей оптимизации активизации созидательного потенциала модели «человека творческого» [1, с. 18].

Раздел 1. Роль социокультурного капитала в развитии национальной экономической модели

Реализация созидательного потенциала требует связующей и мотивирующей роли социальных отношений, складывающейся в обществе вокруг восприятия Добра, Истины и Красоты. Качество и уровень их влияют как на особенности (прежде всего институциональные и структурные) социально-экономических систем и несистемных целостностей, так и на характер их преобразований. В частности, более-менее открытые/закрытые социокультурные системы характеризуются разницей своих ритмов и колебаний, формируют различия в присущих им циклах. Более-менее открытые/закрытые социокультурные системы тяготеют к более-менее агрессивному/консервативному поведению. Соответственно, повышение агрессивности (моментов экспансии) ведет к повышению темпов старения системы, усиливает её перенапряжение.

Социокультурный капитал – позднерыночная (капитализированная) форма характеристики состояния социальных связей и полей как создающих предпосылки для взаимодействия и кооперации. В этом качестве он – элемент социальных организаций: сети, нормы и доверие, которые поддерживают взаимодействие и сотрудничество. В наиболее явном виде социальный капитал суть совокупность ресурсов, доступ к которым индивид получает через социальные сети. При этом, с точки зрения П. Бурдье, капитал существует в инкорпорированном, объективированном и институционализированном состояниях [2–7]. Большое значение для исследования возможности оптимизации

развития и использования социокультурного фактора общественного прогресса также имеют труды Л. фон Мизеса, К. Поппера и Ф.А. фон Хайека, предельно чётко сформулировавших проблему границ эффективного социального управления, предложивших возможные варианты её решения и предостерегавших от опасностей рационализма, утилитаризма и сциентизма в интерпретациях общественной жизни.

Органичное развитие общества связано с доминированием в его социальности черт интеграции, а не разобщённости; вместе с тем на основании именно согласования, а не подчинения конкретных интересов общественных групп [8–11]. В случае соответствия общественного устройства представлениям о нормативном уровне социального равенства/равноправия, свободы и справедливости складывается благоприятный для безопасности и развития социума общественный климат. Тип культуры и тип богатства – два наиболее общих выражения ценностного бытия общества. В свою очередь, есть два мощных приоритета общественного развития и достопримечательности показатели прогресса. Во-первых, жизнь человека, её качество и продолжительность. Во-вторых, достижения цивилизации, овеянные в результатах материального и духовного производства, совокупное социальное наследие.

В зрелом состоянии (пост)рыночной экономики социальные отношения обретают капиталоподобие, формируя уровни ложных явлений и иррационально-превращённых процессов. Причём если в привычном варианте реализация социокультурного капитала осуществлялась в модели заведомо целостной социокультурной системы, то формирующаяся мультикультурная несистемная социальная целостность – объект конгломератный, мозаичный. Первая конституировалась социально-личным началом, вторая – организуется индивидуально-психологическим уровнем. Первая допускала приоритет иерархичных организаций и неравенство разных частей, вторая – предполагает нормативность равенства элементов и гармонии, отсутствие предварительно установленного масштаба и шаблона. Если социальная система завершает историю социально-личной эпохи, то несистемная социальная общность открывает эпоху индивидуально-психологического развития. Процесс социогенеза переносил исторические акценты от модели социально-экономической системы, формирующей национальные государства, к социокультурной целостности, тяготеющей к федеративному объединению. Однако в

настоящее время эти отличия не абсолютны; в период постсовременных трансформаций общества их черты налагаются и пересекаются. Соответствующим образом изменяется и историческая продуктивность социальных образований, меняется эффективность признаков открытых и закрытых образований, соответствующих национальных моделей: как жизнедеятельности, так и преобразований [12–15].

Дополнительный же рост социальных и политических рисков при абсолютизации открытости и, соответственно, системном вхождении иностранного капитала также связан с тем, что сейчас политическая культура общества принципиально распахнута и незавершена, каждая личность может отбирать из неё близкое именно для себя и соответствующим образом достраивать, а состояние общества принципиально неорганично и разнородно. Если традиционно культура создается в ориентации на определённый слой, то теперь она характеризует все общество. Нравственный вызов нашего времени – культура для всех, культура полилога, соприкосновения с чужим. Актуализируется личный и социальный выбор: жить в многоцветном, карнавальном общении или отказаться от него (включая и общение с прошлым, общение со смыслами жизни). Освоение смысла, включение в культуру становится личностным выбором, открывая возможности развития или деградации. Соответственно, приходится охранять то, что ранее казалось вечным, естественным. Уже не только верхушечная культура интеллигенции, «экспертного сообщества», но и народная культура испытываются на излом радикальностью и конвейерностью перемен, неприкрытостью перед внешним вмешательством.

Научно-интеллектуальная активность и технотронная мощь настоятельно требуют морально-нравственных ориентиров в социокультурных жизнедеятельности и структурировании, иначе станут и убийственными, и самоубийственными. Доверие – необходимый элемент здорового общественного механизма. Культурные параметры оказываются не «надстройкой» над материальным базисом, а его остовом, каркасом. В упоении техническим могуществом люди привыкают, что «сон разума рождает чудовищ». Однако ещё более опасные химеры могут инициироваться самим разумом, аморальным интеллектом.

Знание и духовность, опыт и способности не существуют в завершённом и явно выраженном виде. Будучи принципиально нецентрализуемы, избирательны и неравномерны, они рассеяны в

обществе, неся отпечатки как нынешних носителей, так и их предшественников и воплощены не столько в непосредственных фактах, сколько в укладе и традициях, навыках и интуиции, передаваясь при взаимодействии людей: отсюда – особая роль научных школ в их накоплении и развитии. И никто не может владеть всей их полнотой, ибо невозможно взглянуть на мир с позиций палитры всех взглядов, вобрать все оттенки восприятия и интерпретации. Направленный против морали разум рождает отрицательную нравственную силу, становится предвестником социального раскола, формирует «кентавров» с расколотым сознанием, ведет к неукоренённости и шаткости изменений. Напротив, ценности традиционной морали обеспечивают интеграцию интересов и динамику развития, отсюда – и нравственность самого социогенеза. При этом примитивизация, упрощение культуры её обескровливает, ослабляет. А движение вспять означает и потерю субъектных качеств, и превращение в объект манипулирования внешних интересов, чужой воли.

Отсюда и стратегическая проблема постмодернизации, формы решения которой коренятся в культурно-цивилизационных особенностях макрорегиона, – сохранение высокого посыла Модерна при преодолении его презрения и жестокости к отдельному человеку. Постмодерн не пробует ликвидировать модерн с бескомпромиссностью борьбы модерна с традицией; постмодерн берегает и интегрирует разнообразие. Однако и постмодерн порождает свои пропасти; в числе его перспектив есть и гибельные модели. К примеру, под его воздействием мир вполне может стать вовсе не временем высокой общенародной культуры, сильных рынков государств, а, как уже продемонстрировала практика, периодом напоенной квазинаукой и мистикой поп-культуры, высокотехнологического оружия, наднациональных управленческих структур и господства финансовой олигархии в манипулируемом социуме.

Развитие социальности приводит к формированию социокультурных ядер (зон повышенной плотности), территорий интенсивного социокультурного взаимодействия (как кооперации вплоть до стратегического партнерства при взаимной комплиментарности, так и противостояния вплоть до конфликтов при антагонизме). Достижение постглобального характера ойкумены усиливает роль дифференциации в нахождении путей к успеху каждой конкретной социокультурной стилистики. Модерн не сумел обеспечить единства понимания проблем

и консолидации действий. Более того, для своей концентрации на передовых технологиях лидеры заинтересованы в сохранении «хозяйственных резерваций» с архаикой социокультурных отношений. В этих условиях на всех уровнях поиск новых форм для своей специфики – непереносимое условие успеха [16–22].

Раздел 2. Ценностно-смысловые комплексы в развитии национальных экономических моделей

Общественно значимые результаты осуществления аксиологического и праксеологического освоения окружающей действительности фиксируются в исторических характеристиках ценностей и стоимостей. Практически активное отношение человека к миру осуществляется посредством общественно исторических форм материального и духовного производства. Ценности по своей природе как раз и являются личностным срезом общественного сознания, раскрываясь через познание идеального, духовного, общекультурного. Создание и распространение ценностных характеристик непосредственно связано с полноценностью мышления, развёртыванием его всеобщих форм, реальностью пластов идеального.

Ценности – элементарная единица человеческой материальной и духовной культуры и богатства как культурно-цивилизационного мира, так и всей ойкумены. Аксиологическая функция сознания участвует в выработке общественных норм и традиций, не только осуществляющих важнейшую регулятивную миссию, но и обеспечивающих сохранение, воспроизводство и развитие культурно-цивилизационных миров на уровнях как общественной психологии, так и общественной идеологии. В целом тип культуры и тип богатства – два выражения ценностного бытия общества.

Ценности – центральный феномен группы социокультурных явлений, среди которых на теоретическом уровне фиксируют более-менее устойчивые ценностные корреляты понятий, на практическом – конкретные ценностные ситуации. Ценностная ситуация включает в себя предметные ценности (ценностные характеристики предмета), ценностные представления (ценностное сознание), процессы полагания ценностей-идеалов и норм-требований при создании концепции поведения и регулирования деятельности целями или нормативами, ценностные ориентации, которые могут и не осознаваться, а также оценку (взаимооценку). Причём каждый из этих феноменов сам по себе

не только не создаёт ценность, но и может существенно отличаться от неё. Ценности фиксируют значимость объекта в отличие от факта его существования. Ценности возникают с появлением общественного сознания и воспроизводства, оставаясь – как родовые силы – внешними по отношению к сознанию каждого отдельного человека. Проблема ценностей – это проблема социального инобытия, рефлексии в иное, идеальной представленности социального в предметном мире. Предмет как ценностная предметность – инобытие субъекта, оценивающего в нём свою и других представленность. В результате объективная значимость и субъективная оценка значимости могут расходиться очень заметно. Ценности поэтому не сводимы к объектам, субъектам или их свойствам, а возникают как результат объективации субъекта (или субъективации объекта). Устойчивые оценки человечеством действительности фиксируются в форме ценностных стандартов, которыми выступают разнообразные нормы, нормативы, идеалы, традиции [23–25].

Причём если утилитарно-прагматические ценности производны от способа производства непосредственно либо через структуры потребностей, то абсолютные ценности, ценности-идеалы влияют на жизнедеятельность как первичные. Соответственно, ценностно-смысловые комплексы складываются и реализуются на двух основных уровнях – мировоззренческом и функциональном – формируя, соответственно, подсистемы ценностно-мировоззренческих и ценностно-функциональных комплексов, которые отражают, по преимуществу, идеально-духовные и реально-бытовые срезы бытия.

Духовные ценности рождают и ориентируют смыслы жизнедеятельности – человеческой и культурно-цивилизационных миров, – которые, в свою очередь, определяют направленность, темпы, формы и очерёдность эндогенных трансформаций их конкретных характеристик, но сами проявляют себя как сторона ценностного восприятия окружающего мира. Факты социальной жизни получают символическое значение, подчеркивает серьёзность решений, это схоже с объявлением какой-то тайны, её публичным одобрением, после чего трудно будет изменить решение. Целенаправленное влияние на состояние общества предполагает особое внимание к уровням хозяйственного механизма общества (как более подвижной, актуальной части экономики), его материально-технического оснащения, производительных сил и сферы идеального. В истории есть что-то

гораздо более широкое и абсолютное, нежели простой баланс эгоистических интересов и рациональное столкновение сил. В ней (в том числе в её экономической составляющей) осуществляется нравственное содержание, формируемое тысячелетиями взаимодействия и кооперации. За использование же отрицательной моральной силы для реализации своего Сверхпроекта, за насилие над моралью и человечностью всегда следует расплата. И возмездие обязательно, хоть воздается не всегда виновному, чаще история «бьёт по площадям». Ценностно-смысловые комплексы культурно-цивилизационных миров, спаянные моралью и традициями, обеспечивают сосуществование, партнёрство и развитие людей (в том числе в хозяйственной сфере). Напротив, контртрадиционная (то есть рассудочно сконструированная) система морали на деле становится возвратом к технотронному варварству с господством права сильного, апологией инстинктов и расчеловечиванием общественной жизни. Вместе с тем функционирование общественного идеала во время древнейшего общества имеет ряд весьма существенных особенностей, связанных, в частности, и с тем, что на то время место человека в мире ещё не достигло ни конкретно-общего, ни абстрактно-понятийного уровня, находилось преимущественно в виде чувственно-образных представлений, а общественный идеал был непосредственно вплетённым в ценностно-смысловые комплексы, оказываясь его важной составной частью.

Предоставляя путь долга, милосердия, сопереживания и чести, а также расширяя диапазон преодоления разнообразных фобий на нем, ценностно-смысловые комплексы выливаются в жизненную позицию, формируют формы жизни и развития культурно-цивилизационного мира. При этом они создают нравственную ось, вокруг которой происходит нарастание родовых сущностных сил человека в конкретных моделях, предоставляемых различными политическими режимами и общественными системами, религиозными доктринами и идеологическими подходами, свойственными разным историческим эпохам и социальным образованиям. В историческом процессе жизнедеятельности реальность культурно-цивилизационного мира становится отражением характера, состояния и вектора динамики базовых ценностно-смысловых комплексов в эклектичном калейдоскопе общественной практики. Сознательная активность каждого по защите и развитию базовых ценностно-смысловых

комплексов культурно-цивилизационного мира включает как осознанность, понимание выбора, так и самостоятельное ответственное решение относительно своего действия / бездействия. Разумеется, существует специфика осознания идеала, святости и заповедности, их восприятия и интерпретации. Причём существование любого типа общественного идеала во всех без исключения социальных образованиях предопределено в первую очередь стремлениями осмыслить противоречивый характер общественного бытия и найти производительно-созидательные пути его улучшения [26–29].

Под влиянием разнородных ценностно-смысловых комплексов социальная структура – носитель разных циклов и ритмов, выделение которых требует преодоления субъективизма и личных пристрастий. Именно поэтому крайне важно обеспечить положение продуктивных ценностно-смысловых комплексов как определяющих трансформацию культурно-цивилизационного мира. Самодвижение системы обеспечивается контуром самоуправления (задание и поддержание выходных характеристик системы) и координации (задание и поддержание характеристик отношений связи между элементами), взаимовлияние которых рождает циклы.

Социальные трансформации представляют собой единство поступательности и циклизма, прогресса и регресса. Процессы социогенеза за счет общецивилизационных механизмов развития: локальных, национальных, глобальных – достигают результатов как обратимых, так и необратимых. Изменчивость общества дополняется его устойчивостью как целого, устойчивость выступает как момент социокультурного движения, как сохранение некоторой основы в процессе жизнедеятельности. Продуктивная стабильность в обществе, созидательный социокультурный порядок его могут быть результатом только динамического равновесия разнородных векторов интересов, тенденций, сторон, сил: это – меняющаяся (изменчивая, гибкая, текучая) стабильность. В противном случае прекращается всякое развитие, так как излишне устойчивые социокультурные структуры, как правило, рано или поздно заходят в тупик. Таким образом, стратегическое управление культурно-цивилизационным миром должно подобрать и культивировать такие приемлемые для него формы и модели социокультурного порядка, которые обеспечивали бы возможности его дальнейшего продуктивного развития.

Вместе с тем, в каждом цикле есть периоды роста, стагнации и упадка. Хотя процессы социокультурные, социально-экономические, социально-политические и хозяйственно-технологические проходят идентичные изменения, тем не менее их фазы зачастую не совпадают даже хронологически, что требует усложнения национальных моделей. Механистическая наука изображала биосоциальные процессы как уникальное явление противодействия второму закону термодинамики. В целом же предполагалось абсолютное доминирование тенденции к росту случайности и энтропии. Выявление периодов цикла позволило перейти к более конструктивному моделированию социокультурной динамики. Теперь объединяющий принцип можно усмотреть скорее не в стабильном состоянии, а в динамизме неуравновешенных систем, «стабильной нестабильности» их. Именно открытые системы всех уровней – носители всеобщей эволюции, обеспечивающие выход на инноватику динамических режимов сложности. Причём сам механизм этих изменений становится всё более причудливым, зачастую – превращённо-иррациональным. Причиной и условием саморазвития структурированных социокультурных целостностей выступают нарастание их неустойчивости на уровнях более высокой организации и компенсация этого обстоятельства через ускорение жизнедеятельности, в частности – её функционирования и развития.

Особое место в характеристике способных к эволюции социокультурных целостностей занимает функция автопоэзиса (*autopoiesis*), предполагающая готовность к самовоспроизведению и сохранению автономии по отношению к окружающей среде, в частности – отторжению в постглобальной ойкумене всеобщего обезличивания, своеобразный социокультурный сепаратизм. Противоположность автопоэтическим системам представляют *allogoietic sistem*, например машина, функционирование которой задаётся извне. При этом исключение стихийности из механизма общественного развития, во-первых, невозможно, а во-вторых, и не имеет смысла. Стихийность как форма саморегулирования, самоуправления системы в социальной жизни сохранится всегда, да и сама сознательная деятельность в ряде случаев может вызвать непредвиденные стихийные последствия. Представления об обществе, где абсолютно всё сознательно (централизованно) организуется и регулируется и где нет места стихийности, утопичны и в конечном счете смыкаются с механическим детерминизмом. Прогресс не сводим

к сумме инструментальных подходов, применяемых для освоения и создания среды обитания. Он – способ жизни и деятельности, имманентный достигнутой эпохе развития культурно-цивилизационного мира. Любое достижение ойкумены осуществляется в определённых культурно-цивилизационными мирами формах. И, напротив, лучшие находки культурно-цивилизационных миров обогащают всё человечество. Само социальное изменение имеет определённую структуру и последовательность стадий. При этом легко отграничиваются циклы перехода от социально-статусного через экономически детерминированное к доминированию духовной жизни и социокультурного способа структурирования при развитии и каждого отдельного культурно-цивилизационного мира, и в масштабе всей ойкумены. Причём заметны черты ритмов как существования (жизнедеятельности) общества, так и попыток модернизации (реформ – контрреформ). Ритмичность преобразований, с одной стороны, имеет общечеловеческий аспект, универсальность, с другой – тесно связана с особенностями конкретных культурно-цивилизационных миров. Рассматриваемый с таких позиций прогресс выступает не столько инструментом продвижения к определенному рубежу эволюции, сколько порождением уровня социокультурного развития. Во второй половине XVIII в. (в эпоху первой промышленной революции) это обеспечила, по преимуществу, ориентация на технические источники прогресса. Ныне же – дело за гуманизацией всей жизнедеятельности человека и общества. Вместе с тем свобода творчества должна обязательно сопрягаться с высочайшей личной ответственностью субъекта инновационного поиска, поскольку очень часто его никто не может качественно контролировать: наиболее квалифицированным специалистом является он сам.

Раздел 3. Реализация человеческого фактора экономики и соразвитие культурно-цивилизационных миров

Сонмы социокультурных стилистик сводятся в культурно-цивилизационные миры, являющиеся формой их жизнедеятельности, предоставляющей возможности защиты и развития своей идентичности. При этом даже близость социокультурных стилистик может требовать разных сочетаний восприятия и структурирования, вызывать к жизни различающиеся национальные модели [30-35]. Зачастую при макроэкономическом анализе культурно-цивилизационный мир

оказывается единой нередуцируемой величиной со своими постоянно воспроизводимыми особенностями, в частности, проявляемыми в хозяйственном поведении. Соответственно, ойкумена состоит из наборов социокультурных стилистик, складывающихся в культурно-цивилизационные миры. Во взаимодействии разнообразных форм отношений между культурно-цивилизационными мирами, как правило, тесно переплетались диалог и противостояние, актуализируя в процессах соразвития тенденции партнёрства (кооперации) и соперничества (конкуренции). Причём доминирование одной из этих сторон процесса во многом определялось комплиментарностью или отторжением ценностных иерархий друг друга. При усилении же разнокачественных и разнонаправленных процессов существования и развития общества (иногда связываемых с моделями постмодерна) роль социокультурного остова для сохранения и наращивания кардинально возрастает. Одновременно постсовременность позволяет отбирать в информационном океане созвучное именно данному актору, формируя разнообразные комбинации восприятия и убеждения [36–45].

Вместе с тем под влиянием общественных и технических трансформаций исторического уровня и формирования умного общества меняется и соотношение ролей различных аспектов жизнедеятельности. Значение умственного труда резко возрастает как в материальном, так и нематериальном производстве, а также всей общественной жизни общества. На передний план постепенно выходит духовно-информационная мотивация жизни. Соответственно, само духовное производство / духовное творчество становится определяющей частью социально-экономических систем, входит в число ведущих факторов не только успеха конкретного хозяйственного узла, но и глобального геостратегического позиционирования страны. Одновременно обеспечение приоритетности духовного производства и качества его организация оказывается в числе определяющих задач стратегического управления. Одновременно экономика становится социально глобальной, меняется тип субъекта орудий труда в хозяйственной и институциональной структурах производства.

В умном обществе основной источник стоимости – творческий, прежде всего интеллектуальный труд, а не психофизические усилия сотрудника, увеличение его удельного веса в общественно-необходимом труде является определяющей закономерностью хозяйствования и предпосылкой успеха в соразвитии культурно-

цивилизационных миров. Разумеется, само содержание научно-интеллектуальной составляющей общественной жизни отнюдь не равнозначно информированности или даже знанию. Собственно, ещё Гераклит констатировал: «Многознание уму не научает». Избыток же появившейся после «информационного взрыва» информации, приводящий в общем случае к её инфляции, обостряет проблему отбора и интерпретации, вообще – информационной гигиены. Широчайшее распространение информационных потоков, во-первых, усиливает захламлённость пустой или непроверяемой информацией и усложняет информационный ландшафт, во-вторых, наращивает значение факторов доступа к её разнокачественным уровням, в-третьих, повышает значение общеметодологической культуры, позволяющей приходиться к правильным выводам, отбирая из вороха сведений действительно важные и комбинируя качественные и количественные методы анализа, прогнозирования и моделирования конструктивных действий в постоянно изменяющейся обстановке.

Конкурентоспособность и успех при этом обеспечиваются развитием и реализацией личности и персонализацией деятельности, а отнюдь не нивелированием людей и усреднением функций. Обеспечение реализованности и самостоятельности каждого из культурно-цивилизационных миров (макрорегионов) сегодня непосредственно зависит не только от умения распорядиться имеющимся потенциалом, но и, прежде всего, его научно-интеллектуальной составляющей [46–52]. Создание благоприятных для творчества (прежде всего научного) условий оказывается не только целью, но и важнейшим условием успеха проведения осовременивания уклада жизнедеятельности. Для укрепления позиций в отношении культурно-цивилизационных миров в процессе их соразвития это, в частности, требует, чтобы добавленная стоимость распределялась с учётом затрат производителя, демократизировались системообразующие отношения общества (труда, собственности, управления), трансформировалась структура потребления. Переход к мелкосерийному производству с частой переналадкой технологических циклов требует от персонала постоянной готовности к изменениям прежде всего благодаря владению базовыми методологиями и путями их творческой адаптации к конкретным условиям постсовременности и особенностям участка деятельности. И в социальном плане каждый должен быть готов к непрерывному процессу перемен, предусматривающему

сосуществование, переименование и сорезонирование самых разнообразных тенденций развития, среди которых уже ни одна не может претендовать на исключительное значение, которое позволяло бы без ущерба абстрагироваться от прочих. При этом переход к логике постмодерна, к логике свободы является и отказом от признания единственно оптимальным любого базиса развития, всякой методологии и подхода. Постмодерная культура умного общества принципиально открыта, деидеологизирована, ненасильственна, базируется на развитии преимуществ, а не ликвидации недостатков. В этом её ведущее отличие, потому этот признак пронизывает успешную организацию и управление деятельностью, особенно – имманентной эпохе деятельностью интеллектуальной. Уже глобализация социально-экономического пространства кардинально меняет уровень присутствия интернациональных норм, подходов, тенденций в жизнедеятельности каждого. Постглобализация усиливает предпосылки обособления регионов, успешности опоры на свои силы – при активном участии во взаимодействии и кооперации на мировом уровне.

Теперь нельзя охарактеризовать международные отношения как вторичные, производные и т.п., что делалось не так уж давно. Но невозможно и стереть различия между культурно-цивилизационными мирами. Вместе с тем сам характер воздействия со стороны мировой экономики может быть различным. А для разных регионов определяющими могут оказаться разные его свойства. В любом случае, во-первых, если не иметь и не реализовывать собственной стратегии, то превращаешься из субъекта процессов в объект внешнего манипулирования. Во-вторых, обеспечение приемлемого качества жизни населения, хозяйственного успеха и долгосрочного стабильного развития в информационную эру возможно только на основе комплексного подъема и обеспечения условий востребованности научно-образовательного комплекса. Таким образом, постглобальное состояние ойкумены создаёт дополнительные основания для нового прочтения корреляций международных отношений и национальных моделей [1, с. 20]. Так, повышается ценность создания уникальных организационно-управленческих композиций на базе слияния адаптаций «лучших мировых практик» с основанными на конкретных ценностно-смысловых комплексах, традициях и формах местными моделями социально-экономического жизнеустройства и развития.

Экономическая конкуренция втягивает в себя все виды международных экономических отношений, подчиняя своим задачам как собственно экономические, так и внеэкономические ресурсы. Вместе с тем глобализация расширила возможность, живя на одной территории, обслуживать своей деятельностью интересы иной. Соответственно, к числу обязательных показателей успеха развития общественной системы и условий конкурентоспособности национального проекта в мировом масштабе относилось обеспечение качества жизни, которое часто непосредственно связывалось с понятием социального государства. Между тем, с одной стороны, наметились тенденции усиления давления на бюджеты со стороны находящихся на социальном обеспечении групп, что вроде бы может стать фактором подрыва конкурентоспособности (особенно при соперничестве с регионами низких дополнительных издержек и затрат на рабочую силу). На этом фоне правительствами многих стран все чаще предпринимаются попытки различными способами переложить бремя выхода из кризисного состояния на работающее население, происходит сворачивание социальных программ, сокращение бюджетного сектора, повышение пенсионного возраста и т.д. С другой стороны, превращение экономики знаний и когнитариата в структурообразующее ядро постсовременных социально-экономических процессов как на глобальном уровне, так и в региональных масштабах, способно значимо повлиять на эффективные подходы к обеспечивающим успех и конкурентоспособность стимулированию и управлению в социально ориентированной пострыночной экономике, где наиболее эффективно всестороннее развитие человека и создание условий для индивидуального и коллективного творчества [53–56].

Формирование определяющих специфику разноуровневого взаимодействия процессов интегрирует глобальные (прежде всего макро-, мезо-, микро-) и региональные особенности, учёт которых абсолютно необходим для опоры на базовые ценностно-смысловые комплексы, традиции и уклады, а также позволяет в рамках гибких управленческих композиций использовать преимущества и возможности различных форм и механизмов народовластия, демократии участия, мобилизации опыта, мнений и интересов всех слоёв для развития публично-приватного партнёрства, производственной демократии, социального партнёрства в целях повышения уровня компетенции каждого, соразвития и реализации

творческого потенциала народа для увеличения прав и свобод человека, сохранения и приумножения достижений цивилизации [57–60].

Качество стратегического управления в условиях концентрированных изменений приобретает решающее значение. С одной стороны, транзитивное состояние объективно связано с нарушением стабильности, равновесия, с другой – многие из проблем общественной жизни возникают вследствие недостаточно продуманных, конъюнктурных, а то и личностно ангажированных решений государственных и корпоративных акторов. Теоретическое и практическое игнорирование диапазона изменений, ориентация стратегического управления на линейный характер развития общественных отношений, попытки некритического заимствования шаблонов, сформированных в пределах модернистского мировосприятия и акцентирующих исключительно узкопрагматическую составляющую в организации общественных отношений, – всё это может усилить хаотичность дезорганизации постсовременного воспроизводства культурно-цивилизационных миров, угрожая их безопасности и развитию [61–63].

Поэтому чрезвычайно важно видеть в противоречиях начало длинной и сложной трансформации и соразвития культурно-цивилизационных миров на основе своих собственных ценностно-смысловых комплексов в контексте глубоких общемировых изменений. Их анализ и стратегическая футуродиагностика крайне усложнены из-за недостатка, фрагментарности и часто просто отсутствия надлежащего эмпирического материала, но они являются чрезвычайно важными для выработки и реализации решений. Соответственно, условия сконцентрированных трансформаций соединяют в себе необходимость осуществления конкурентных действий с учётом дерева целей, ограничений, возможностей и опасностей как завершающейся, так и наступающей эпохи, что находит отражение на уровнях стратегии, тактики и оператики. При этом возможности существуют только для тех, кто в состоянии (имеет адекватные качества и условия) их выделить и воспользоваться ими. Оптимизация стратегии дальнейшего развития страны, коррекция внешнего и внутреннего курса следуют прежде всего из представлений об отечественном выборе своей перспективной ниши и конкурентоспособной в мире жёсткой «гиперконкуренции» ресурсно-методологических баз, ниш и моделей развития [64–68].

Совокупность регуляторных методов включает как прямые (директивного управления), так и косвенные (стимулирующие, вызывающие заинтересованность). Направленность регуляторных методов существенно зависит от представлений об эпохе, фазе цикла хозяйственной конъюнктуры, возможностях и ограничениях антикризисного регулирования. Их существенная часть проистекает из особенностей информационной эры, сопряжённой с повышением значения экономики знаний и деятельности когнитариата. Какие-то ресурсно-методологические зоны закрылись, будучи исчерпанными, иные перестали быть определяющими. Это резко ограничивает продуктивность попыток воспроизвести мировой опыт прошлых модернизаций, воспользоваться калькой со своих прежних инноваций: иное время, другие факторы и составляющие успеха.

При этом необходимость нового Сверхпроекта развития накладывается сегодня на нерешённость задач и классического модерна, сосуществование хозяйственных укладов, базирующихся на культуре традиционной, современной и постмодерной, обществе аграрном, индустриальном и постиндустриальном, включающем канву и логику азиатского способа производства, настоянного на всеобщей частной собственности, что влечёт применение понятий постнедомодерна или квазипостмодерна и широкое регулятивное использование ряда иррационально-превращённых форм. При учёте же лишь наиболее очевидных регуляторно-управленческих связей и механизмов (например, монетарных) из виду упускается широчайший спектр реакций общества как социально-политической и социокультурной целостности. Вместе с тем сегодня форсированная трансформация инверсионно включает в себя «в снятом виде» элементы классической вестернизации, однако отнюдь не сводится к ним.

Ныне для успешного достижения целей новой модернизации необходимо и оправданно привлекать ресурсные базы как модернизации (домодернизации недомодерна), так и постмодернизации. При том из каждого вида модели (традиционной, современной, постмодерной) развития конкретный культурно-цивилизационный мир может получить свою конкретику соответственно как глубинным пластам своих ценностно-смысловых комплексов, так и особенностям нынешних трансформаций. Результаты же участия в конкуренции часто предопределяются самодисциплиной, готовностью работать на своем месте с предельной

самоотдачей, на грани и за гранью возможного, а также командной слаженностью, согласованностью, когерентностью. При этом, разумеется, чем выше общественное положение члена команды, тем жёстче требования к нему. Соответствующим образом, и постсовременное видение государства всеобщего благосостояния предполагает не скопление разнообразных социальных иждивенцев и их услуги, а активную поддержку творчества (прежде всего интеллектуального и духовного) с реализацией приоритета человека, его прав и свобод; социальной справедливости, то есть социального равенства людей в правах и возможностях; солидарности, понимаемой как выражение общности человечества и сочувствия к жертвам несправедливости. Другими словами, общее процветание сегодня связывается скорее с ценностно-смысловыми комплексами отнюдь не праздности и потребительства, а созидания и творческого поиска. Таким же образом на базе ведущих ценностно-смысловых комплексов культурно-цивилизационных миров корректируются и формы обеспечения продуктивного социального согласия.

Успешное развёртывание в общественных формах творчества сущностных сил человека требует как совершенствования всей социокультурной среды, так и точечных изменений на ключевых направлениях. Так, с одной стороны, всё отчётливее необходимость перехода от культуры потребительства к потребительскому самоограничению в пользу творческого вектора развития. С другой же – созданы предпосылки для усиления общественного запроса на адекватные организационно-управленческие формы и механизмы обеспечения прорыва в развитии и активизации производительных сил общества. Соответственно, заметно нарастает противоречие между глобальной олигархией и народами; привилегированные анклавные концентрации жизнедеятельности избранных потребляют такое количество ресурсов и создают такое количество отходов, которое заведомо даже близко не может быть распространено на всех.

От разрушения исторической субъектности и перехода к манипулируемому, объектному состоянию может уберечь лишь выход на мировые уровни эффективности и конкурентоспособности, прежде всего за счёт развёртывания интеллектуально-творческого потенциала народа. Собственно, механизмы демократии существуют именно для того, чтобы в обществе побеждали и продвигались на общегосударственный уровень наиболее качественные: лидеры, идеи,

идеологии. Напротив, как замыкание в автаркии, так и скатывание в строительный элемент чужой цивилизации означает реальное исчезновение с мировой карты. Защита своей модели развития предполагает активное участие в делах всей ойкумены; попытки замыкания в себе чреватны внешним оперированием по принципу «чёрного ящика». Но и опасно, когда вступление в международные организации провозглашается как самоцель, независимо от того, что от этого может получить (или потерять) конкретный культурно-цивилизационный мир, когда идеология выдаётся за реальные потребности, а настоящими потребностями пренебрегают.

Соответственно, дополнительные вложения в человека – это вовсе не обременительная социальная нагрузка, а непереносимое условие качественного участия в конкурентной борьбе на верхних этажах экономики, где место экономии на переменном капитале в качестве магистрального направления получения стратегического выигрыша занимает творческий интеллектоёмкий труд, требующий тщательной подготовки и обеспечения, в том числе путём стимулирования и управления. Между тем механическое имитирование творчества не приносит искомого результата. Международные же тенденции распространения принципов и механизмов экономики знаний распространяются в глобализованном мире, вызывая к жизни не только миграционные процессы, но и ориентации в подборе работы на внешние фирмы (в том числе и без изменений страны жительства). Тем самым квалифицированная рабочая сила тяготеет к конкурентоспособным условиям самораскрытия, развития и жизнедеятельности, а постсовременная глобализация информационного пространства открывает для этого новые возможности и ниши.

Таким образом, для обеспечения прогрессивных структурных изменений необходимо заботиться о качестве стратегического, тактического и оперативного дизайна страны, базирующихся совсем не на шароварщине далекого прошлого, не на буколическом воспевании сельской идиллии, а на атрибутике XXI века – научно-образовательных кластерах, требующих регуляторного подтверждения соответствующего уровня мотивирования персонала. Для этого необходимо опираться на широкое привлечение заинтересованных в результатах их профессионально-образовательной подготовки представителей различных слоёв общества. Соответственно, на

передний план выходят задачи налаживания эффективных контактов с «большим обществом» по вовлечению в реализацию этих подходов для реализации постсовременного Сверхпроекта жизнеустройства и развития своего культурно-цивилизационного мира.

Выводы

В постглобальной ойкумене на передний план соразвития выходит духовно-информационная мотивация жизни. Нарастает значение морально-нравственных ориентиров и научно-интеллектуальной активности в осуществлении деятельности. Постглобальное состояние ойкумены предоставляет дополнительные основания для нового прочтения корреляций международных отношений и национальных моделей как общественного жизнеустройства и развития (в частности, на базе тенденций к формированию «умного общества»), так и раскрытия человеческой личности (прежде всего соответственно переходу от «человека экономического» к «человеку творческому»). Это означает, что:

1. Не какие-либо формальные конструкты, а качество жизни и возможности творчества характеризуют и определяют прогресс страны, новые же горизонты развития открываются тем культурно-цивилизационным мирам, чьё общественное устройство максимально способствует созидательной реализации творческого потенциала населения.

2. На основе каждого вида модели (в частности, традиционной, современной, постмодерной) социокультурного развития конкретный культурно-цивилизационный мир может создать специфику национальной модели жизнедеятельности и развития соответственно как глубинным пластам своих ценностно-смысловых комплексов, так и динамике трансформации.

3. Как решение задач повышения эффективности национальных Сверхпроектов развития, так и выживание всей ойкумены при возрастании технотронного могущества человечества предполагает усиление внимания к сформированным социокультурным традициям, развитию вокруг них и на их основе культурно-цивилизационных миров.

4. Попытки насильственно заставить общество кардинально измениться ведут к повышению непроизводительных расходов ресурсов (включая человеческий ресурс). Результаты их оказываются

неэффективными и часто сметаются в ходе дальнейших общественных трансформаций.

5. Напротив, эффективным путём трансформаций становится направление, связанное с поддержкой перспективных форм развития для укоренённых ценностно-смысловых комплексов, базирующихся на них подходов, выходящих на передний план как в моменты сконцентрированных изменений, так и с усилением социокультурных динамик постмодерна при создании «умного общества».

Дальнейшее научное осмысление темы связывается, в частности, с исследованием тенденций изменений диапазона сравнительных возможностей осуществления социального управления воздействием как ресурса стратегической конкуренции между культурно-цивилизационными мирами при реализации закономерностей неравномерного исторического развития в условиях усиления постсовременных процессов.

Список литературы:

1. Шедяков В.Є. Постмодернізація трудових відносин як об'єкт соціального управління / В.Є. Шедяков : автореф. дис. ... доктора соціол. наук. – Харків, 1996. – 32 с.
2. Бурдьє П. Практический смысл / П. Бурдьє. – СПб. : Алетейя, 2001. – 562 с.
3. Бурдьє П. Формы капитала / П. Бурдьє // Экономическая социология. – 2003. – Т. 3. – № 5. – С. 60–74.
4. Бурдьє П. Социальное пространство: поля и практики / П. Бурдьє. – М. ; СПб. : Алетейя, 2005. – 576 с.
5. Hayek F. A. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism / Friedrich A. Hayek. Ed by W. W. Bartley, III. 1988. – 194 p.
6. Поппер К. Нищета историцизма / К. Поппер. – М. : Прогресс, 1993. – 187 с.
7. Мизес Л. фон. Иллюзии всемирного планирования / Л. фон Мизес. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.polit.ru/research/2006/11/07/planning.html.
8. Аузан А. Социокультурная формула экономической модернизации / А. Аузан, К. Келимбетов // Вопросы экономики. – 2012. – № 5. – С. 37–44.
9. Шедяков В.Е. Социокультурные основания устойчивого экономического развития / В.Е. Шедяков // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. – Економічні науки. – 2014. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 13–19.

10. Шедяков В.Е. Социокультурный капитал как условие активизации производительных сил общества / В.Е. Шедяков // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2015. – № 5. – С. 212–215.

11. Шедяков В.Е. Место социальной ответственности в обеспечении продуктивной основы реализации общественных интересов / В.Е. Шедяков // Соціальна відповідальність влади, бізнесу і громадян : у 2-х т. / За заг. ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т. 1. – С. 282–290.

12. Kurth J. Toward the Postmodern World / J. Kurth // Dialogue. – 1993. – № 2. – Р. 8–13.

13. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – М. : Институт экспериментальной социологии ; СПб. : Алетейя, 1998. – 160 с.

14. Инглегарт Р. Модернизация и постмодернизация / Р. Инглегарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 261–291.

15. Гаджиев К.С. Вестернизация или особый путь модернизации? / К.С. Гаджиев // Политические исследования. – 2008. – № 4. – С. 148–162.

16. Траут Дж. Дифференцируйся или умирай. Выживание в эпоху убийственной конкуренции / Джек Траут, Стив Рывкин. – СПб. : Питер, 2006. – 235 с.

17. Розанова Н.М. Поддержка конкуренции и промышленная политика / Н.М. Розанова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 5. – С. 34–40.

18. Деминг Э. Выход из кризиса: Новая парадигма управления людьми, системами и процессами / Э. Деминг. – М. : Альпина Бизнес Бук, 2007. – 370 с.

19. Харрингтон Дж. Совершенствуя управление изменениями / Дж. Харрингтон. – М. : Стандарты и качество, 2008. – 192 с.

20. Шедяков В.Є. Соціальна творчість та інноваційність стратегічного управління / В.Є. Шедяков // Політичний менеджмент. – 2013. – № 1–2 (57–58). – С. 42–51.

21. Шедяков В.Є. Управління суспільними процесами: методологічні можливості й обмеження / В.Є. Шедяков // Соціальна психологія. – 2013. – № 55. – С. 157–165.

22. Шедяков В.Є. Співвідношення соціальних вимірів історичного процесу / В.Є. Шедяков // Політичний менеджмент. – 2013. – № 59. – С. 47–59.

23. Йоас Х. Возникновение ценностей / Х. Йоас. – СПб. : Алетейя, 2013. – 312 с.

24. Шедяков В.Е. Ценности как феномен общественного сознания / В.Е. Шедяков // Теоретические проблемы развитого социализма : тез. Всесоюз. конф. – Секция 4. – М., 1984. – С. 27–30.

25. Шедяков В.Є. Ціннісно–смыслові комплекси як фактор антропосоціогенезу / В.Є. Шедяков // Гілея. – 2014. – Вип. 89 (№ 10). – С. 214–224.
26. Шедяков В.Е. Актуализация ценностно–смысловых комплексов культурно–цивилизационного мира как условие успешного участия в стратегической конкуренции / В.Е. Шедяков // Государство и общество в современной политике. – Воронеж, 2013. – Вып. 1. – С. 158–168.
27. Шедяков В.Е. Ценностно–смысловые комплексы культурно–цивилизационного мира в контексте стратегии подготовки и реализации ответов на вызовы времени / В.Е. Шедяков // ВУЗ. XXI век. – 2014. – Ч. 1. – № 2 (45). – С. 81–89; Ч. 2. – № 3 (46). – С. 153–165.
28. Серебрякова Г.В. Процесс ценностного управления / Г.В. Серебрякова, И.В. Незамайкин. – М. : LAP Lambert Academic Publishing, 2013. – 240 с.
29. Шедяков В.Е. Ценностное стимулирование как форма гибкого управления / В.Е. Шедяков // Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2016. – С. 222–226.
30. Крепон М. Європейські іншості / Марк Крепон. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2011. – 184 с.
31. Стаут Дж. Демократия и традиция / Дж. Стаут – М. : Прогресс–Традиция ; Территория будущего, 2009. – 464 с.
32. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / П. Розанвалон. – К. : Києво-Могилянська акад., 2009. – 287 с.
33. Федотова В.Г. Модернизация «другой» Европы / В.Г. Федотова. – М. : ИФ РАН, 1997. – 255 с.
34. Шедяков В.Е. Рефлексивная постсовременная модернизация и рефлексия постсовременной модернизации / В.Е. Шедяков // ВУЗ. XXI век. – 2012. – № 2. – С. 50–73.
35. Шедяков В.Е. Культурно–цивилизационные миры и проведение новой модернизации: демифологизация проблемы / В.Е. Шедяков // ВУЗ. XXI век. – 2012. – № 1. – С. 46–66.
36. Шедяков В.Е. Сценарии развития экономической политики / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2000. – № 9–10. – С. 3–5.
37. Шедяков В.Е. Быть ли Киеву Стокгольмом? / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1997. – № 14. – С. 15–20.
38. Шедяков В.Е. Истоки роста (Анализ модели организации экономики Швеции) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2002. – № 1–2. – С. 10–13.
39. Шедяков В.Е. Грёзы дремлющей Европы / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1995. – № 13–14. – С. 8–10.

40. Шедяков В.Е. Немецкая историческая школа в постсовременной экономике (социально-ролевое содержание хозяйственных процессов) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1999. – № 7–8. – С. 3–6.
41. Шедяков В.Е. Финансовая стабилизация: уроки послевоенной Германии / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1999. – № 3–4. – С. 3–5.
42. Шедяков В.Е. Уроки Венгрии / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1992. – № 10. – С. 5–6.
43. Шедяков В.Е. Ветер времени (Анализ модели организации экономики Великобритании) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2002. – № 3–4. – С. 3–8.
44. Социально-экономические модели в современном мире и путь России Кн. 2. Социально-экономические модели (из мирового опыта). / Под ред. К.И. Микульского. – М. : Экономика, 2005. – 911 с.
45. Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К. : ІС НАН України, 2006. – 141 с.
46. Шедяков В.Е. Инновационное управление (Анализ модели организации экономики США) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2002. – № 7–8. – С. 3–6.
47. Шедяков В.Е. Японский менеджмент без ретуши / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1995. – № 6. – С. 34–37.
48. Шедяков В.Е. Экономика пространства (Анализ модели организации экономики Японии) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2000. – № 11–12. – С. 3–6.
49. Шедяков В.Е. Реформаторство в экономике (Анализ модели организации экономики Китая) / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2002. – № 5–6. – С. 3–6.
50. Шедяков В.Е. Повторение пройденного: Трансформация экономики / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 2000. – №1. – С. 3–6.
51. Шедяков В.Е. Настоящее как длящееся прошлое: Экономические реформы и реформаторы в циклах развития общества / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1999. – № 1–2. – С. 3–5.
52. Шедяков В.Е. Модель экономического роста: вариант С.Ю. Витте / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1999. – № 5–6. – С. 8–10.
53. Шедяков В.Е. Воплощение идей социального государства: утопия или необходимость, позади или впереди? / В.Е. Шедяков // Первый независимый научный вестник. – 2015. – № 1. – Ч. 2. – С. 44–48.
54. Шедяков В.Е. Укрепление социальной справедливости и развитие творчества / В.Е. Шедяков // Научно–технический прогресс и научное творчество : тез. Всесоюз. чтений памяти акад. Б.М. Кедрова. – Ч. 2. – Свердловск, 1988. – С. 76–80.
55. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз. – Новосибирск : НГУ, 1995. – 532 с.

56. Лефевр В.А. Этические системы / В.А. Лефевр // Алгебра совести. – М. : Когито–Центр, 2003. – С. 31–174.
57. Добрынин А.И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: Формирование, оценка, эффективность использования / А.И. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренова. – СПб. : Наука, 1999. – 309 с.
58. Вереникин А.О. Человеческий капитал: концептуальные основания и особенности проявления / А.О. Вереникин // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2005. – № 3. – С. 85–100.
59. Шедяков В.Є. «Людський капітал» і розвиток трудових відносин: взаємопереплетення внутрішніх і зовнішніх тенденцій / В.Є. Шедяков // Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України: людина, громада, держава. – Ч. 3.11.– К. : Корпорація, 2005. – С. 371–380.
60. Шедяков В.Є. Взаєморезонування людського та соціального капіталу в структурі соціокультурного антропогенезу / В.Є. Шедяков // Гілея. – 2013. – № 71(4). – С. 565–571.
61. Дагаев А.А. Новые модели экономического роста с эндогенным технологическим прогрессом / А.А. Дагаев // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 6. – С. 40–51.
62. Шедяков В.Є. Трансформації міжнародних економічних відносин як фактор удосконалення інтеграційних процесів / В.Є. Шедяков // Економіст. – 2014. – № 11. – С. 14–19.
63. Шедяков В. Система світогосподарських зв'язків переживає стан, близький до інституціональної невизначеності / В. Шедяков // Економіст. – 2015. – № 9. – С. 1–3.
64. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. Б.Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – 582 с.
65. Шедяков В.Є. Геостратегія сорозвитку: ціннісно-сміслові комплекси як основа взаємодій культурно-цивілізаційних світів / В.Є. Шедяков // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». – 2015. – № 2. – С. 217–229.
66. Шедяков В.Є. Трансформації конкурентоспроможності системи господарювання під впливом змін у міжнародному поділі праці / В.Є. Шедяков // Економіка України. – 2012. – № 7. – С. 26–35.
67. Шедяков В.Є. Досягнення й утримання конкурентоспроможності в умовах посилення ролі економіки знань / В.Є. Шедяков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 4(167). – С. 22–29.
68. Шедяков В.Є. Стратегічна культура проведення трансформацій: можливості та загрози / В.Є. Шедяков // Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів / за ред. М.С. Пашкевич, Ж.К. Нестеренко ; М-во освіти і науки України, Запор. нац. техн. ун-т, Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2015. – С. 30–41.

Shynkaruk L.V.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine*

Vdovichen A.A.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Tourism,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics*

PECULIARITIES OF GDP FORMATION AND APPLICATION IN UKRAINE AND IN THE EU COUTRIES UNDER THE STRUCTURAL POLICY OF PROPORTIONALITY

Summary

In recent decades increased integration with globalization processes and crisis manifestations in the global economy resulted in significant changes in the main trends of the world economy and actualized changes in the economic structure of many countries. Formation of a new economic paradigm of the world reflected accordingly in the international division of labour, nature and principles of economic relations and structural transformation of national economies. Subject of structural transformation becomes increasingly urgent for Ukraine, which is caused by the need to overcome the consequences of the financial-economic crisis and qualitative renewal of the economic system based on the implementation of effective economic policy, especially structural one, that should provide economic growth and promote economic development in the long term.

Introduction

According to domestic and foreign experience, structural policy is a double-edged weapon, which should be used quite carefully to avoid damage.

Compliance with safety rules means foremost availability of carefully considered strategy that takes into account main direct and indirect, positive and negative effects. Still Ukraine does not have totally objective information about real and potential competitive advantages of domestic industries and sectors.

Ukraine has the highest level of interregional disproportion among the EU member states. Main reasons for maintaining a high level of intra-regional

disproportionality consist in inefficient state regional policy, implemented mainly based on two instruments: fiscal equalization (through subsidies and subventions from the state budget) and financial incentives (through the State Regional Development Fund (SRDF), aimed to create favourable opportunities for formation of «points of contact» in order to attract additional investment to problem regions of the country). Using these tools would have a synergistic effect in overcoming interregional disproportionality of economic development, but instead it furthered old and new risks for regional economic development [1].

The end of the twentieth century was marked by large-scale social transformation at global, regional and national levels. A special place among them was occupied by post-socialist transformation, analyzed by numerous domestic and foreign researchers. However, after more than twenty years since the beginning of «velvet revolutions» in Central and Eastern Europe results require in-depth analysis of transformational change, improvement of research methodology of the theory of transient economic processes, including such important issues as the characteristics of the starting point of transformation, driving (national and international) forces of fulfilled reforms, the criteria for transition completeness and many others.

Researchers O. Amosh, V. Antoniuk, S. Bandura, I. Baranovska, I. Bevz, B. Brytch, V. Blyzniuk, I. Hnybidenko, O. Hryshnova, A. Kolota, S. Kuznets, E. Libanova, L. Lisohor, V. Mandybura, O. Makarova, O. Novikova, I. Petrova, O. Sukharirov, L. Shynkaruk and others dedicated their works to theoretical and applied aspects of structural disproportion problems. However, study of structural imbalances problems in the labour sphere, synthesis and classification of the main determinants of these processes, assessing their impact on makroproportions of a country are quite topical and timely.

Analysis of empirical research proved the existence of scientific and practical direction to assess the impact of structural changes on the effectiveness of economic development in the long run.

Part 1. Essence of Structural Transformations in terms of Macroeconomic Disproportions

The development of market relations in Ukraine led to the need for deeper theoretical and methodological research of structural transformation in the national economy. «*Structural transformation* is the process of significant changes in the economy, which means a scale transfer of resources from the

primary to the manufacturing sector of the economy, as it happened in many newly industrialized countries (NICs). It may involve changes in the methods of economic organization – from a planned to a market economy, as in many countries of the former Soviet Union, Central and Eastern Europe» [2].

Structural transformation is any change in general, without considering nature of outcomes of this process. Transformation without development is a lack of positive economic change in social production (which is typical for Ukrainian structural transformation), and development is a positive economic change. Important features of structural transformation in the economy are their quantitative determinacy, the duality of nature (that is description as a dynamic process and a result of development) and inevitability.

In other words, structural transformation as a qualitative leap is preceded by gradual quantitative accumulation of structural changes that go into structural changes. This process occurs in a situation when the structural transformation is present and development of the domestic economy is almost absent. Transformation without development is the absence of positive economic change in social production (namely, characteristic to Ukrainian structural transformation), because development itself is a positive economic change.

Analysis of structural cut of economic development of Ukraine allows revealing the main macroeconomic imbalances inherent in the domestic economy, and showing that macroeconomic balance of the country is possible only via structural transformation.

It should be borne in mind that Ukraine's economy is a complex system that is formed by a set of different types of structures (reproductive, institutional, administrative, sectoral, industrial and technological, regional, foreign trade, etc.), which action is implemented through the multi-level socio-economic relations.

But the integrity of the domestic economy and the positive implementation of its growth potential can be achieved only if these mentioned structures operate smoothly on the basis of such a development model that meets national and state interests. With the deployment of globalization and increasing openness of an economy, structural changes in the global economy, which can be both positive and negative, have considerable influence on economic processes in the country.

The structural changes are significantly affected by the governmental economic policy and economic and legal norms. If structural policy is based on the objective laws, then it accelerates progressive structural changes; and if it is directed against the objective economic development, then it inhibits it. That's why a well-considered state policy in the area of structural modernization and sustainable economic development is absolutely necessary.

Contradiction is in the basis of each structural change. The problem of the contradiction between the elements as sources of structure development is one of the major problems studying the dynamics of socio-economic structures. All economic systems are characterized by certain sustainability and variability. The notion «structure» characterizes, first of all, sustainability of the system. System division into opposites ensures its relative equilibrium and possibility of long-term existence, during which changes occur mainly in the quantitative proportion of opposing elements.

As a result, quantitative changes inevitably lead to qualitative ones. Insoluble contradictions between the old structure of the national economy and its corresponding allocation of resources lead to conflict with the changed structure of national needs. The inertia of the old structure hampers restructuring, complicating it and continuing in time. And while the established structure yet prevails, the overall rate of growth falls sharply; it disrupts functioning of markets and financial sector, and the general conditions of economic situation remain negative.

The main feature of the structural crisis is increasing moral and physical wear of fixed assets, which leads to burdening the economy by old manufacturings and by output of poor quality goods, not able to compete with imported counterparts. Structural crisis is overcome when old structure is finally starting to give way to new industries and sectors of the economy, new organization forms and production regulation.

J.Fourastie noted that consumption becomes dominant factor in new society and that there is profound modification of the structure based on it. In particular, he mentioned that rapid growth of the tertiary sector in the «public services». The optimal structure of this society can be achieved when tertiary sector will be about 85% of the economically active population, and the secondary will be 10% and the primary will be 5% [3].

Structural changes form a new system of proportions taking off ratio prevailing between the needs structure and the structure of resources allocation, consumption and production patterns. In this sense, one of their

main functions is to ensure their dynamic compliance between indicated structures.

Basic contradiction results in derivative contradiction of structural changes in the economy, such as the conflict between exogenous and endogenous structural changes. Its variation is a contradiction between global changes in the structure of the world economy and local structural changes within economy of the country.

Research of this contradiction is particularly important at the present stage of economic globalization.

All listed contradictions of structural changes can be divided into solvable and unsolvable (antagonistic) within a particular economic structure. Deepening the former ones causes economic structure modernization in an evolutionary way; others favour a revolutionary transformation, destruction of developed relationships, and appearing new ones when one economic system comes instead of another one.

Nature of structural changes is linked to the objective interdependence, balance and proportionality of all reproduction factors for an extended and intensive character of this process. Alexander Sukharev considers «an innovative causality to be the basis of the structural transformation of the economy. Depth and efficiency of economic transformation are defined by modifications in its structure, changes in the proportions of labour division, investment, gross output and GDP, exports and imports between the various branches, reproductive sectors and regions. The nature and changes in the structure of the economy determine eventually its commitment, competitiveness and efficiency» [4].

As a system economic process, structural changes to a certain extent cover all aspects of the economic system structure, including reproductive, industrial, production, innovation, spatial, technological, personnel, raw material, export-import and other subsystems of the economic structure of the country.

According to S.Kuznets, there are four main types of structural changes in the economy [5]:

- technological structural changes that determine the appearance of fundamentally new classes of hardware that found a new economic structure;
- institutional structural changes, which result in their objects, namely, local system of economic institutions and institutes, industry and administrative structure;

- reproductive structural changes associated with changes in the proportions of sectors, areas and segments of the national economy: public and private sector, industrial and agricultural production, production and circulation;
- spatial structural changes that determine definition and displacement of boundaries of clusters, regions and economic zones.

We believe that the structural changes in the economy are qualitative changes in the relationships between comparable elements of the macroeconomic system caused by uneven dynamics of their quantitative characteristics correlation. It is possible to distinguish the point when a change in the economic structure develops into a structural shift.

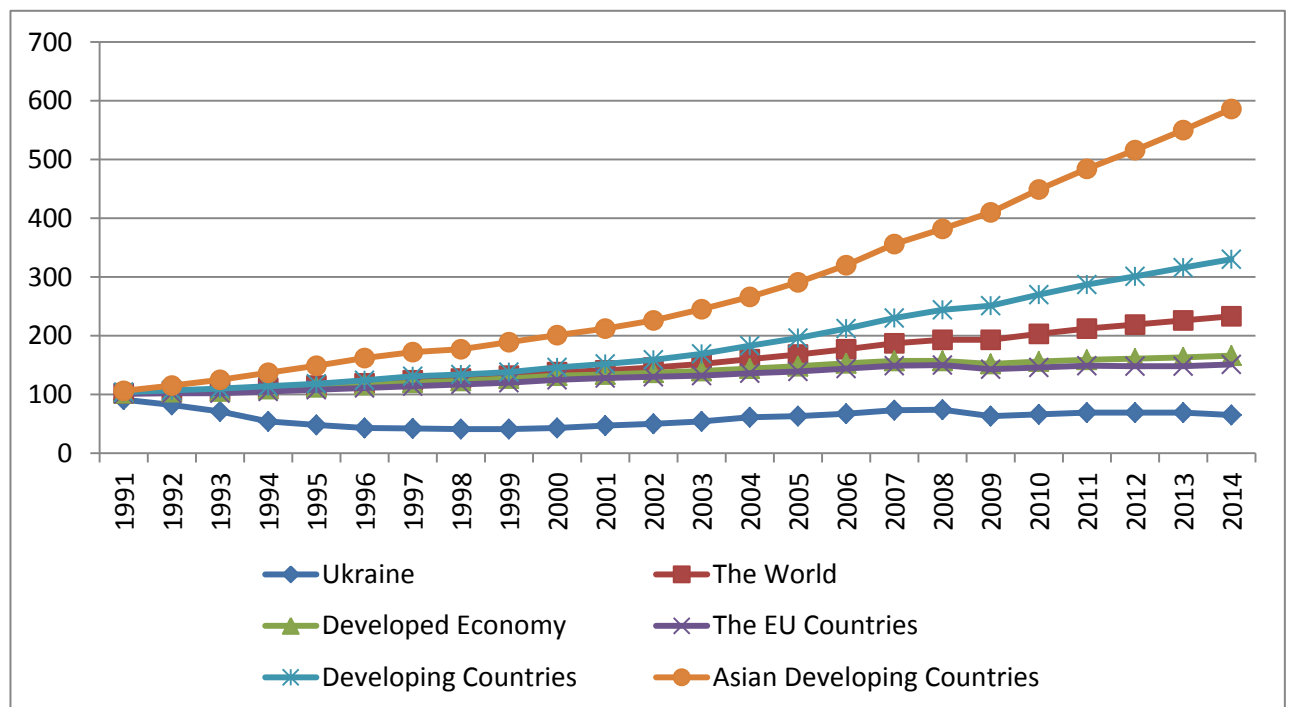

Fig. 1. GDP of the countries of the World, in order of sum increasing, 1990=100%

The prospect of the EU membership has become an engine of transformation that took place in Central and Eastern Europe. The EU has developed a clear strategy as involvement of the countries of Central and Eastern Europe: at early stages of the transformational reforms it provided financial assistance to countries through specially created funds (PHARE, ISPA, SAPARD), connecting countries to the activity of the European Bank of Reconstruction and Development; gradually it opened the market for products from Central and Eastern Europe (introduction of special

preferential regime, signing asymmetrical association agreements, etc.); in 1993 at the European Council in Copenhagen it developed and adopted criteria for the EU membership for countries seeking to join the integration association.

Table 1

GDP of countries of the World, % till 1990

	Ukraine**	The World	Developed Economy	The EU Countries	Developing Countries	Asian Developing Countries
1991	91	102	102	101	104	106
1992	82	105	104	102	107	115
1993	71	107	105	102	110	125
1994	54	111	109	105	114	137
1995	48	115	112	108	118	149
1996	43	119	116	111	124	162
1997	42	124	120	114	131	172
1998	41	127	123	117	134	177
1999	41	132	127	120	138	189
2000	43	138	132	125	146	201
2001	47	141	134	128	152	212
2002	50	146	137	130	159	226
2003	54	152	140	132	169	245
2004	61	160	144	136	183	266
2005	63	168	148	139	196	291
2006	67	177	153	144	212	320
2007	73	187	157	149	230	356
2008	74	193	157	150	244	382
2009	63	193	152	143	251	410
2010	66	203	156	146	270	449
2011	69	212	159	149	287	484
2012	69	219	161	148	301	516
2013	69	226	163	148	316	550
2014*	65	233	166	151	330	586

One of the most popular indices that characterize economic dynamics of world development is the change of GDP. During the period from 1990 (Fig. 1) Ukraine has not only failed to increase GDP growth, but even it

didn't regain it which certainly negatively affected the structural characteristics of the GDP components and living standards [6].

Research of GDP (Table 1) shows a substantial backlog of Ukraine in terms of economic development as the global economy over the past 23 years has doubled; developed countries have increased GDP by 66%; the EU has increased it by half; developing countries tripled it and Asian developed countries increased it nearly sixfold, and Ukraine's GDP fell by 35% [6].

Thus, for the examined period Ukraine lowered its level by more than three times compared to the global economy growth and by 2.5 times compared with the EU countries, having moved from the group of middle development level to the group of developing countries. Instead, we should note faster growth of developing countries compared to developed countries, indicating the alignment of the world economic development.

Part 2. GDP of Ukraine and the EU countries under the Structural Policy of Proportionality

The share of agriculture in GDP of Ukraine (11.8%) is much higher than average values (Table 2) of the 28 EU countries (1.6%) and is close to such new EU members as Bulgaria (5.3%) and Romania (6.2%), the least developed countries of Europe. Compared with the crisis 2009 the share of agriculture in GDP of the country increased by 1.5 times, while its growth in European countries was more moderate (+7%).

The contribution of Ukrainian industry is close to European (19%), but tends to decrease (-9.7%), while in the EU, except in Sweden, it grew moderately (+ 2.7%). Instead, the processing industry of Ukraine, being at the average European level before the crisis, suffered a reduction of almost 20% and in 2014 (13.1%) was inferior (sometimes twice) to all countries selected for comparison, where its share remained stable (except France and Sweden).

Thus, while the share of Ukrainian industry is close to the EU level, its structure is imperfect, and the dynamics demonstrates the phenomenon of de-industrialization.

Table 2

**Sectoral Structure of Gross Added Value
(% before GAV according to the 2008 SNA methodology)**

Types of activity acc.to NACE (Ukr.KBE/2010)	Years	Ukraine*	EU-28	Bulgaria	Czechia	Germany	France	Hungary	Poland	Roumania	Slovenia	Slovakia	Sweden
Agriculture, Forestry and Fish industry	2009	7,9	1,5	5,1	1,8	0,8	1,5	3,5	2,9	6,0	1,9	3,3	1,5
	2010	8,4	1,6	5,1	1,7	0,7	1,8	3,6	3,0	6,3	2,0	2,8	1,6
	2011	9,4	1,7	5,4	2,4	0,8	1,8	4,7	3,3	7,3	2,3	3,4	1,6
	2012	9,0	1,7	5,4	2,6	0,9	1,9	4,5	3,2	5,3	2,2	3,6	1,5
	2013	9,9	1,7	5,5	2,6	0,9	1,7	4,4	3,3	6,2	2,1	4,0	1,4
	2014	11,8	1,6	5,3	2,6	0,8	1,6	4,4	3,3	:	2,2	3,7	1,4
	2014 to 2009,%	149,6	106,7	103,9	144,4	100,0	106,7	125,7	113,8	:	115,8	112,1	93,3
Industry	2009	25,3	18,5	21,7	30,0	23,5	13,8	25,0	24,8	26,3	23,6	24,3	21,1
	2010	25,3	19,2	20,8	29,9	25,7	13,5	26,3	24,7	31,3	24,2	26,5	23,0
	2011	25,2	19,4	23,8	30,9	26,0	13,7	26,1	25,4	32,5	25,0	26,8	22,5
	2012	24,8	19,2	24,2	31,2	26,1	13,8	26,6	25,2	27,8	25,9	26,4	21,3
	2013	22,7	19,2	23,2	31,1	26,1	13,8	26,3	25,8	27,0	26,7	24,7	20,4
	2014	22,8	19,0	23,5	32,6	25,9	13,8	26,4	25,9	:	27,1	24,7	19,7
	2014 to 2009,%	90,3	102,7	108,3	108,7	110,2	100,0	105,6	104,4	:	114,8	101,6	93,4
Processing Industry	2009	16,3	14,8	:	22,9	19,8	11,5	20,4	18,3	21,6	19,6	17,7	17,3
	2010	14,8	15,4	:	23,4	22,0	11,3	21,9	17,5	23,9	20,2	20,9	18,6
	2011	13,6	15,7	:	24,5	22,7	11,4	22,1	18,1	24,5	21,0	21,3	18,3
	2012	14,1	15,4	:	24,9	22,6	11,4	22,6	18,0	21,5	21,6	21,0	17,2
	2013	12,7	15,3	:	24,9	22,2	11,3	22,8	18,8	:	22,3	20,2	16,5
	2014	13,1	15,3	:	26,7	22,2	11,4	23,3	19,2	:	22,8	20,4	16,0
	2014 to 2009,%	80,4	103,4	:	116,6	112,1	99,1	114,2	104,9	:	116,3	115,3	92,5
Construction Industry	2009	3,0	6,2	9,2	6,7	4,2	6,3	4,8	8,3	11,4	7,8	9,8	5,8
	2010	3,7	5,8	7,0	6,9	4,3	6,1	4,1	8,3	10,1	6,4	9,0	5,9
	2011	3,5	5,7	6,2	6,2	4,4	6,1	4,0	8,3	9,1	5,9	8,8	5,8
	2012	3,2	5,5	5,9	5,8	4,5	6,1	3,8	7,6	9,6	5,8	8,9	5,6
	2013	2,9	5,4	4,8	5,6	4,6	6,0	4,0	7,4	7,4	5,3	8,5	5,5
	2014	2,6	5,4	4,8	5,3	4,8	5,7	4,3	7,5	:	5,7	8,3	5,9
	2014 to 2009,%	86,3	87,1	52,2	79,1	114,3	90,5	89,6	90,4	:	73,1	84,7	101,7

Continuation of Table 2

Trade, Transport, Accommodation and public catering Industries	2009	25,7	19,2	20,4	18,2	17,0	18,1	17,6	25,9	20,5	20,0	21,9	17,2
	2010	26,2	19,0	20,7	18,6	16,0	17,9	17,7	25,9	15,3	20,0	21,8	17,1
	2011	27,6	18,9	19,9	18,2	16,1	17,8	18,1	25,3	13,1	20,2	21,6	17,0
	2012	25,8	19,0	20,2	18,2	15,8	17,8	17,7	26,5	19,7	20,0	21,4	17,3
	2013	25,8	18,9	21,4	18,1	15,6	17,8	18,6	26,3	17,7	20,2	22,0	17,3
	2014	25,1	19,0	21,3	17,9	15,5	17,7	18,5	26,8	:	20,4	22,4	17,4
	2014 to 2009,%	97,8	99,0	104,4	98,4	91,2	97,8	105,1	103,5	:	102,0	102,3	101,2
Information and Telecommunications Industry	2009	25,7	19,2	20,4	18,2	17,0	18,1	17,6	25,9	20,5	20,0	21,9	17,2
	2010	26,2	19,0	20,7	18,6	16,0	17,9	17,7	25,9	15,3	20,0	21,8	17,1
	2011	27,6	18,9	19,9	18,2	16,1	17,8	18,1	25,3	13,1	20,2	21,6	17,0
	2012	25,8	19,0	20,2	18,2	15,8	17,8	17,7	26,5	19,7	20,0	21,4	17,3
	2013	25,8	18,9	21,4	18,1	15,6	17,8	18,6	26,3	17,7	20,2	22,0	17,3
	2014	25,1	19,0	21,3	17,9	15,5	17,7	18,5	26,8	:	20,4	22,4	17,4
	2014 to 2009,%	97,8	99,0	104,4	98,4	91,2	97,8	105,1	103,5	:	102,0	102,3	101,2
Financial and insurance activity	2009	6,2	5,7	6,3	4,5	4,7	4,0	4,7	3,9	2,4	5,3	3,9	4,4
	2010	6,3	5,6	8,2	4,7	4,6	4,5	4,7	4,1	2,6	5,4	3,6	3,9
	2011	5,1	5,4	8,5	4,7	4,1	4,3	4,5	4,3	3,2	5,2	3,7	4,1
	2012	4,9	5,4	7,8	4,5	4,1	4,2	4,3	4,0	3,4	4,3	3,6	4,3
	2013	5,1	5,3	7,2	4,8	4,1	4,4	3,9	3,9	3,4	4,0	3,6	4,5
	2014	5,1	5,5	7,7	4,6	4,0	4,7	3,8	4,3	:	4,4	3,9	4,6
	2014 to 2009,%	83,1	96,5	122,2	102,2	85,1	117,5	80,9	110,3	:	83,0	100,0	104,5
Real Estate Transactions	2009	6,3	10,7	10,8	9,0	12,1	13,1	8,9	5,2	9,3	8,3	6,9	9,1
	2010	6,0	10,8	11,6	9,0	11,6	12,8	8,8	5,3	9,5	8,0	6,7	8,3
	2011	6,2	11,0	11,0	8,8	11,6	12,7	8,8	5,2	9,1	7,7	6,9	8,5
	2012	6,9	11,1	10,6	8,9	11,2	12,7	8,9	5,2	9,2	7,5	7,0	8,5
	2013	7,4	11,2	10,7	9,0	11,1	12,8	8,8	5,0	10,6	7,2	7,1	8,7
	2014	7,5	11,2	10,6	8,4	11,1	12,9	8,3	5,0	:	6,9	7,1	8,4
	2014 to 2009,%	120,1	104,7	98,1	93,3	91,7	98,5	93,3	96,2	:	83,1	102,9	92,3
Professional Activity and Administrative Servicing	2009	6,3	10,7	10,8	9,0	12,1	13,1	8,9	5,2	9,3	8,3	6,9	9,1
	2010	6,0	10,8	11,6	9,0	11,6	12,8	8,8	5,3	9,5	8,0	6,7	8,3
	2011	6,2	11,0	11,0	8,8	11,6	12,7	8,8	5,2	9,1	7,7	6,9	8,5
	2012	6,9	11,1	10,6	8,9	11,2	12,7	8,9	5,2	9,2	7,5	7,0	8,5
	2013	7,4	11,2	10,7	9,0	11,1	12,8	8,8	5,0	10,6	7,2	7,1	8,7
	2014	7,5	11,2	10,6	8,4	11,1	12,9	8,3	5,0	:	6,9	7,1	8,4
	2014 to 2009,%	120,1	104,7	98,1	93,3	91,7	98,5	93,3	96,2	:	83,1	102,9	92,3
State Administration, Education and Healthcare	2009	15,8	19,5	12,5	15,2	18,2	22,6	18,2	15,3	12,2	17,3	14,6	24,2
	2010	15,2	19,4	12,7	15,2	17,9	22,5	17,8	15,4	11,9	17,8	14,5	23,4
	2011	14,2	19,2	12,0	14,9	17,7	22,5	17,1	15,0	11,2	17,7	13,8	23,3
	2012	15,3	19,2	12,3	14,9	17,9	22,7	17,3	14,8	10,8	17,9	13,7	24,0
	2013	15,5	19,4	13,4	15,0	18,1	23,0	17,3	14,8	10,8	18,0	14,2	24,3
	2014	15,2	19,3	13,2	14,9	18,2	23,2	17,5	14,2	:	17,0	14,5	24,5
	2014 to 2009,%	96,2	99,0	105,6	98,0	100,0	102,7	96,2	92,8	:	98,3	99,3	101,2

Ending of Table 2

Art, Sport, Entertainment and other types of activity	2009	1,7	3,5	2,9	2,3	4,3	3,0	2,9	2,3	2,6	2,8	3,1	2,9
	2010	1,5	3,5	2,8	2,3	4,2	3,0	2,9	2,4	2,9	2,7	3,1	2,8
	2011	1,6	3,5	2,4	2,3	4,1	3,0	2,8	2,4	3,3	2,7	3,3	2,9
	2012	1,8	3,6	2,4	2,2	4,1	3,0	2,8	2,4	3,4	2,7	3,4	2,9
	2013	2,1	3,6	2,6	2,3	4,1	3,0	2,8	2,3	3,3	2,8	3,5	3,0
	2014	1,9	3,6	2,5	2,2	4,1	3,0	2,8	2,3	:	2,7	3,3	3,0
	2014 to 2009,%	109,0	102,9	86,2	95,7	95,3	100,0	96,6	100,0	:	96,4	106,5	103,4
Share of Commodity Production	2009	36,1	26,2	36,0	38,5	28,5	21,6	33,3	36,0	43,7	33,3	37,4	28,4
	2010	37,3	26,6	32,9	38,5	30,7	21,4	34,0	36,0	47,7	32,6	38,3	30,5
	2011	38,1	26,8	35,4	39,5	31,2	21,6	34,8	37,0	48,9	33,2	39,0	29,9
	2012	37,0	26,4	35,5	39,6	31,5	21,8	34,9	36,0	42,7	33,9	38,9	28,4
	2013	35,5	26,3	33,5	39,3	31,6	21,5	34,7	36,5	40,6	34,1	37,2	27,3
	2014	37,2	26,0	33,6	40,5	31,5	21,1	35,1	36,7	:	35,0	36,7	27,0
	2014 to 2009,%	102,9	99,2	93,3	105,2	110,5	97,7	105,4	101,9	:	105,1	98,1	95,1

Note: for Ukraine data of 2014 is given without considering temporarily occupied territory of AR Crimea and Sevastopol

The share of construction in GAV of Ukraine (2.6%) is almost twice lower than the EU-28 (5.4%), and reducing its contribution to GAV for the considered period (-13.7%) exceeds a similar reduction in the EU-28 (-12.9%), while in Germany, its share even increased. In trade, transport, accommodation and catering spheres a GAV share of Ukraine was more stable, decreasing only by 2.2%, resulting in the contribution of these sectors in 2014 (25.1%) was higher than the EU rates in general (19.0%) and most of considered countries, except Poland (26.8%). Ukrainian information activity indicator remained lower (3.5%) than the EU indices (4.7%).

Financial crisis led to a sharp reduction in financial and insurance activity, which from level exceeding the EU level in 2009 (6.2 as compared to 5.7%) declined to below the average (5.1 and 5.5%) respectively, and its physical volume decreased by 16.9%, which was similar to the reduction of this activity in Germany, Hungary and Slovenia.

Despite significant growth (+20.1%) contribution of transactions with real estate (7.5%) was almost twice lower than the average European (11.2%) and similar to new member states. The contribution of professional activity underwent a slight reduction remaining twice lower than the European level, which is typical for new EU member states. The contribution of public administration, education and health underwent certain reduction and stayed similar to new EU-28 countries as opposed to the old ones, where this sector is traditionally more significant. In comparison with 2009 the value added

share of material production industries in Ukraine has not changed substantially, remaining at 37.2%, which is typical for new EU member states. Lower level of material production was in Germany (31.5%), France (21.1%) and Sweden (27.0%).

GAV rate of change on certain economic activities of Ukraine differed significantly from EU-28 countries (Table. 3) [7]. For Ukrainian GAV a decline in 2009 (-14%) was one of the deepest among the EU-28 countries (-6%). A similar decline occurred only in the Baltic States. Among the EU member states Poland was the only country to not only prevent but also to ensure economic growth of 3%. Economic recovery in 2010-2011 in Ukraine was twice faster than in the EU-28 countries, but in 2012-2013 it was changed again by the second crisis wave that deepened by economic war of Russia in autumn of 2013 and which in 2014 trasfered into an open war. As a result of military operations, shutdown of enterprises in the east and breakdown of economic ties between the regions, GAV of Ukraine, even excluding the temporarily occupied territory of Crimea and Sevastopol, in 2014 it decreased by 7%, and in general during the whole period by 12%, actually staying at the 2009 crisis level. The EU-28 countries for the same period achieved the level similar to the one before the crisis in 2008. The greatest progress was demonstrated by Poland, which GVA for this period increased by 19%. Slovakia follows Poland in efficiency of economical performance during the crisis (+8%) [7].

In contrast to other activity types Ukrainian agriculture was quite quick and successful in its development, as during this period it increased by 31%. In the EU-28 countries its GAV remained at its pre-crisis level. Similar to Ukraine, although lower growth in this area was demonstrated by Slovakia (20%) and Poland (+9%).

Industry of Ukraine showed sharp decline since 2012, four times less compared to the pre-crisis 2008. It almost reached pre-crisis level in the EU-28 countries, although significant growth in this area was shown by Poland (+ 30%), Germany (+ 7%), Slovakia (+ 4%).

Added Value of Ukrainian processing industry catastrophically decreased in Ukraine. This reduction caused by the global financial crisis began in 2008 (-5%) and became catastrophic in 2009 (-22%).

Table 3

Gross Value of Activities (acc. to SNA-2008 methodology)

Types of activity acc. to NACE (Ukr.KBEJ2010)	Years	Ukraine*	EU-28	Bulgaria	Czechia	Germany	France	Hungary	Poland	Roumania	Slovenia	Slovakia	Sweden
Total	2009	86	96	97	95	94	97	93	103	94	93	95	94
	2010	104	102	101	103	104	102	101	104	99	101	105	106
	2011	105	102	102	102	104	102	102	105	100	100	102	103
	2012	100	100	100	99	101	101	99	102	100	98	103	100
	2013	101	100	101	99	100	100	102	102	104	99	101	101
	2014	93	101	102	103	102	100	104	103	:	103	102	102
	2014 to 2008, %	88	100	103	100	104	102	100	119	:	94	108	106
Agriculture, Forestry and Fish Industry	2009	98	100	91	121	97	106	89	113	91	91	98	97
	2010	100	97	94	84	76	97	78	93	110	102	85	94
	2011	120	102	99	102	86	104	114	101	114	108	119	100
	2012	96	96	93	103	114	92	77	95	74	92	103	101
	2013	113	103	103	91	98	99	115	105	129	96	120	103
	2014	103	103	105	106	106	103	113	103	:	107	99	101
	2014 to 2008, %	131	100	84	102	75	99	78	109	:	94	120	95
Manufacturing Industry	2009	82	89	92	88	85	94	86	100	99	86	84	83
	2010	105	108	98	106	116	102	109	109	105	107	120	119
	2011	105	103	109	107	106	103	100	109	100	102	104	104
	2012	98	99	103	99	101	101	99	102	93	98	99	96
	2013	93	100	100	97	100	100	97	105	104	100	97	99
	2014	88	101	102	105	101	100	105	104	:	104	104	99
	2014 to 2008, %	73	98	103	100	107	98	94	130	:	95	104	9
Processing Industry	2009	78	87	:	88	81	94	83	101	97	84	85	80
	2010	104	109	:	111	119	103	111	109	104	107	127	123
	2011	103	105	:	110	109	104	101	109	98	103	104	105
	2012	98	99	:	99	100	101	100	102	95	97	100	93
	2013	90	100	:	98	100	99	96	106	:	100	99	99
	2014	88	102	:	106	102	100	107	106	:	105	104	99
	2014 to 2008, %	66	99	:	110	106	100	94	137	:	94	117	94
Construction Industry	2009	61	92	100	97	97	94	96	112	86	87	92	90
	2010	102	98	82	104	108	98	90	106	97	82	95	104
	2011	101	98	98	93	104	98	103	111	81	90	103	98
	2012	91	95	98	96	100	99	94	97	99	93	106	94
	2013	89	98	99	99	100	98	107	101	105	91	96	99
	2014	80	101	101	103	104	96	114	105	:	111	98	110
	2014 to 2008, %	41	83	79	92	113	83	102	134	:	60	89	94

Continuation of Table 3

Trade, Transport, Accommodation and Public Catering Industries	2009	86	94	93	91	94	95	86	103	89	91	93	95
	2010	106	101	112	104	99	103	100	103	101	101	103	105
	2011	108	102	101	101	104	103	102	101	101	102	99	104
	2012	98	100	102	98	98	100	99	105	133	96	102	102
	2013	100	100	103	99	100	100	105	100	94	100	102	103
	2014	89	102	101	102	101	101	104	103	:	103	102	103
	2014 to 2008, %	86	99	113	95	96	101	94	116	:	93	100	112
Information and Telecommunications Industry	2009	90	99	98	99	99	96	106	104	90	96	109	99
	2010	98	103	103	100	100	104	100	101	109	103	101	108
	2011	104	104	103	102	111	106	103	107	80	100	103	106
	2012	106	103	97	98	105	103	104	110	92	100	113	104
	2013	102	100	102	99	101	100	101	103	108	101	101	100
	2014	96	101	102	104	102	101	103	100	:	101	103	104
	2014 to 2008, %	95	110	105	102	120	110	118	126	:	101	133	123
Financial and Insurance Activity	2009	57	99	113	109	94	107	102	91	93	101	108	104
	2010	121	99	104	100	103	100	96	98	103	100	94	101
	2011	93	101	102	100	101	107	96	109	120	96	104	109
	2012	102	100	94	107	102	102	97	90	106	95	100	100
	2013	108	99	99	114	99	102	94	101	105	100	107	106
	2014	95	100	101	97	99	101	99	114	:	102	107	104
	2014 to 2008, %	67	98	112	130	97	120	86	101	:	94	121	12
Real Estate Transactions	2009	94	101	98	97	102	101	103	101	102	100	94	97
	2010	107	101	105	101	99	102	99	106	74	102	99	96
	2011	103	102	100	102	103	99	103	104	100	100	110	103
	2012	106	100	100	101	98	101	98	102	103	100	106	104
	2013	107	101	101	103	101	101	101	99	106	100	100	103
	2014	97	102	101	100	101	101	100	101	:	100	101	101
	2014 to 2008, %	114	107	105	104	104	104	103	113	:	102	108	103
Professional activity Administrative Servicing	2009	92	93	109	93	90	93	97	105	102	94	102	96
	2010	93	103	96	99	104	104	101	100	100	105	105	109
	2011	97	103	105	102	102	103	103	105	126	101	99	106
	2012	121	100	97	101	101	100	101	104	109	98	105	101
	2013	108	101	102	100	101	100	104	103	115	100	105	103
	2014	89	103	102	104	102	101	105	102	:	104	100	104
	2014 to 2008, %	96	103	111	99	99	100	112	122	:	102	118	118
State Administration, Education and Healthcare	2009	104	101	99	101	102	101	100	105	96	102	107	102
	2010	100	101	100	101	102	101	101	101	96	102	103	101
	2011	100	101	99	99	101	101	102	101	101	100	96	100
	2012	104	100	100	98	101	102	102	100	97	101	101	101
	2013	100	100	102	99	100	101	105	101	100	100	104	100
	2014	101	101	101	102	101	101	100	100	:	101	104	102
	2014 to 2008, %	109	104	100	100	107	108	110	108	:	105	115	106

Ending of Table 3

Art, sport, entertainment and other types of activity	2009	82	99	105	95	97	100	95	101	86	97	132	97
	2010	96	100	101	99	99	103	101	106	81	98	102	102
	2011	109	101	96	104	101	98	103	104	111	100	108	102
	2012	113	100	95	98	100	102	96	104	105	97	108	100
	2013	107	99	101	103	98	100	103	96	102	103	101	103
	2014	93	101	100	100	101	100	103	102	:	100	98	102
	2014 to 2008, %	97	100	98	98	96	103	101	112	:	95	156	106

Note: for Ukraine data of 2014 are given without considering temporarily occupied territory of AR Crimea and Sevastopol

Certain economic recovery in 2010-2011 failed to block this decrease, and since 2012 it continued again. It resulted in reduction of the Gross Added Value by 34%. For most of the EU-28 countries, despite similar reduction of production in 2009, the consequences of the crisis were more moderate, as in Poland, due to continuous growth in the period production of this sector was increased by 37%, and in Slovakia by 17%.

The added value of a construction industry in Ukraine underwent a catastrophic decline in 2008 (-13%), 2009 (-39%) and in the period since 2012, cumulatively decreased by 59% compared to 17% in the EU-28 countries.

It did not experience recession, but on the contrary it had grown rapidly during the whole period, increasing in general in Poland by 34% and in Germany by 13%.

Trade, transportation and accommodation sector of Ukraine also suffered a sharp decline in 2009 (-14%), as in most EU countries (-6%), with the exception of Poland. Naturally, Euro 2012 was accompanied by a decline beginning in these areas. For the entire period Ukrainian GAV of this activity decreased by 14%, and in the EU-28 countries it remained at pre-crisis level, and leaders in the growth of this industry were Poland (+ 16%), Bulgaria (+ 13%) and Sweden (+ 12%).

The development of information and telecommunications industry in Ukraine in this period was moderate and decreased in 2014, especially in comparison with such European countries as Poland (+26%), Germany (+20%), Sweden (+23%), Hungary (+18%).

During this period financial activity of Ukraine experienced maximum fluctuations. GAV reduction of this industry began in 2008 (-3%), while in 2009 it decreased by 43%, restoring volumes in 2010, declining again in 2011, growing at 2012-2013 and declining in 2014.

In general for the period added value of financial activities decreased by one third, which was the largest decline compared with European countries, while as a whole the EU volumes remained almost unchanged compared to 2008.

Activity in the field of real estate transactions in this period grew moderately and despite a slight reduction in 2009 (-6%), it increased added value by 14% which is twice more than in the EU-28 countries and Poland (+ 13%).

Sharp fluctuations observed professional activity, which had peak highs in 2012-2013, experiencing a reduction in the period of 2009-2011. And 2014, and as a result decreased by 5%. In the EU-28 countries it remained stable, with increase in Poland (+22%), Sweden (18%) and Hungary (+12%). Added value of Ukrainian public administration, education and healthcare industries remained fairly stable, increasing GAV during this period by 9%, twice more than the EU-28 countries (+4%). Consideration of GDP structure by categories of final application and dynamics of these indicators allows conclusions about the observance of fundamental macroeconomic proportions (Table 4) [7].

During the period under review Ukraine tended to increase spending on final household consumption in GDP, increasing this figure to 73% in 2013; and only the beginning of hostilities in 2014 led to a slight reduction in these costs to 71%, and in general during the period they increased by 10% (6 corresponding points (c.p.) in GDP).

Table 4

**Structure of GDP by categories of final application
(% of GDP acc. to the SNA-2008 methodology)**

Category of GDP final application	Years	Ukraine*	EU-28	България	Czechia	Germany	France	Hungary	Poland	Rumania	Slovenia	Slovakia	Sweden	USA
State Administration Sector	2009	19	22	16	21	20	24	22	19	18	20	20	26	17
	2010	20	22	16	21	19	24	22	19	16	20	19	25	17
	2011	18	21	15	20	19	24	21	18	15	21	18	25	16
	2012	19	21	15	19	19	24	20	18	15	21	18	26	16
	2013	19	21	17	20	19	24	20	18	14	20	18	26	15
	2014	19	21	17	20	19	24	20	18	14	19	19	26	15
	2014 to 2009, %	96	96	107	95	98	102	91	95	79	96	94	100	88

Ending of Table 4

Household and NPO	2009	65	57	63	49	57	56	53	62	61	55	61	47	68
	2010	65	57	64	49	56	56	52	62	63	56	58	46	68
	2011	68	57	62	49	56	56	53	61	63	56	57	46	69
	2012	69	57	66	49	56	56	54	62	63	56	58	47	69
	2013	73	57	63	50	56	55	53	61	62	54	57	47	69
	2014	71	57	62	49	55	55	51	60	63	53	57	47	69
	2014 to 2009, %	110	99	98	99	97	98	95	98	102	97	94	99	100
Gross Accomodation of Fixed Assets	2009	18	21	29	27	19	22	23	21	26	24	22	22	19
	2010	18	20	23	27	19	22	20	20	26	21	22	22	18
	2011	18	20	21	27	20	22	20	20	27	20	24	23	18
	2012	19	20	22	26	20	23	19	19	28	19	21	23	19
	2013	17	19	21	25	20	22	20	19	24	20	20	22	19
	2014	14	19	21	25	20	22	21	20	22	20	21	23	19
	2014 to 2009, %	76	94	73	93	105	98	93	93	84	83	97	104	104
Export of Goods and Services	2009	43	35	44	59	38	24	75	38	27	57	68	45	11
	2010	46	39	55	66	42	26	83	41	32	64	77	46	12
	2011	49	41	64	72	45	28	88	43	37	70	85	47	14
	2012	47	43	65	77	46	28	87	45	37	73	92	46	14
	2013	43	43	68	77	46	28	89	46	40	75	93	44	14
	2014	49	43	68	84	46	28	91	47	41	77	92	45	13
	2014 to 2009, %	115	123	155	142	121	118	121	124	150	134	136	100	122
Import of Goods and Services (-)	2009	45	34	52	55	33	26	71	38	34	55	69	39	14
	2010	49	38	58	63	37	28	77	42	38	63	78	41	16
	2011	55	40	63	68	40	30	81	45	42	68	86	42	17
	2012	55	41	68	72	40	30	81	45	42	69	88	41	17
	2013	51	40	69	71	40	30	81	44	40	69	88	39	17
	2014	53	40	69	77	39	30	84	45	41	69	88	41	17
	2014 to 2009, %	120	118	131	140	119	117	118	118	121	124	127	105	120

Note: for Ukraine data of 2014 are given without considering temporarily occupied territory of AR Crimea and Sevastopol.

In the EU-28 countries they remained at a stable level of 57%, which could be considered a proportion close to optimal for developed countries and fluctuated from 46% in Sweden to 63% in Romania and 69% in the developed US.

Quite high level of spending of Ukrainian population suggests dangerous tendency to shift the main economic proportions in favour of consumption. Considering structural relationship of the EU countries, household consumption is overstated fourfold.

Expenditures of State Administration of Ukraine (19%) were 2% below the level of the EU-28 countries (13.5%) and since 2011 had a similar downward trend. However, it should be noted that the share of these expenses was higher from such new EU members as Romania (5 c.p.), Bulgaria (2 c.p.), higher by 4 c.p. than the US and closer to the level of such old EU members as Germany, for example, though lower than the socially oriented economies of France (24%) and Sweden (26%).

The share of gross fixed capital accumulation of Ukraine decreased by almost a quarter, primarily as a result of military operations, reaching only 14% of GDP, which is 5 c.p. less than the indicators of the EU-28 countries (19%). And in all countries except Germany, Sweden and the United States it tends to decrease. It should also be noted that higher rates of accumulation decline were achieved by new EU members with its higher level at the beginning. Consequently, according to the portion of this index convergence of proportions occurs among the EU countries.

According to export indices as a part of GDP (49%) Ukraine holds a position higher than the EU-28 countries as a whole (43%). It is clear that the share of exports and imports significantly depend on the size of the economy, that's why small countries have a higher share of exports in GDP, as for example, Hungary (91%) and Slovakia (92%). And large countries have a lower share: Germany (46%), France (28%), the USA (13%). It is worth noting that growth of this indicator in most countries is a consequence of economic globalization and deepening of the global division of labour. Similarly import share in GDP grew briskly, reaching 53% in Ukraine. Ukraine's development was hampered by a negative balance of a foreign trade, which in 2008 reached 8% of GDP; due to the global crisis caused by hryvnia devaluation it fell to 2% in 2009, but then, as a result of keeping a fixed exchange rate of hryvnia it rose again to the critical figure of 8% in 2013-2014. It should be noted that the EU-28 countries had a rising trade surplus from 1% in the early period up to 3% in 2013-2014. Among them those new EU member countries with significant negative balance as Bulgaria (-9%) and Romania (-6%) brought it down to acceptable values (-1% and + 0.1% respectively) in 2014. This indicates the economic recovery of these countries through their membership in the EU-28.

Consideration of GDP growth rates by categories of final use helps to supplement the previous analysis starting from the crisis 2009 (Table 5).

As revealed in the analysis of component structures of the GDP, the main disparity of Ukrainian economy, being an excessive growth of expenditure

on final consumption of households, is clearly reflected in comparison with GDP growth rates with an increase of final consumption expenditure. During the period every year, except in 2009 and in 2014, the growth of population spending exceeded GDP, particularly in 2011 by 10%, so that they increased compared with pre-crisis 2008 figures to 9%, while reducing GDP by 13%. Such a gap between the dynamics of these indicators was not observed in any of the EU countries considered. Unlike the old EU member states (Germany, France, Sweden and the USA), among most of new EU member states GDP growth rates outpaced an increase in final consumption expenditure. Thus, the EU countries provided a constant balance between production and consumption. The volume of consumption expenditure of general government of Ukraine in the period underwent sharp fluctuations periodically either falling below the GDP rate (2011 and 2013) or outgrowing it (2009, 2012, 2014).

In total during the period it rose by 4%, exceeding the rate of GDP by 17 c.p. In the EU-28 countries during this period it also grew by 4%, but in contrast to Ukraine it outwent the GDP growth of these countries only by 4 c.p.

Table 5

**Volume of Gross Domestic Product by categories of final use
(% of GDP by the 2008 SNA methodology)**

Category of GDP Final Application	Years	Ukraine*	EU-28	Bulgaria	Czechia	Germany	France	Hungary	Poland	Roumania	Slovenia	Slovakia	Sweden	USA
Gross Domestic Product	2009	85	96	95	95	94	97	93	103	93	92	95	95	97
	2010	104	102	101	102	104	102	101	104	99	101	105	106	103
	2011	105	102	102	102	104	102	102	105	101	101	103	103	102
	2012	100	100	101	99	100	100	99	102	101	97	102	100	102
	2013	100	100	101	99	100	100	102	102	103	99	101	101	102
	2014	93	101	102	102	102	100	104	103	103	103	102	102	102
	2014 to 2008, %	87	100	101	100	104	102	99	119	100	93	108	106	108
State Administration Sector	2009	98	102	92	103	103	102	101	104	104	102	107	102	104
	2010	104	101	102	100	101	101	99	103	95	100	102	101	100
	2011	97	100	102	97	101	101	100	98	101	99	98	101	97
	2012	104	100	99	99	101	102	99	100	100	99	98	101	99
	2013	99	100	103	102	101	102	103	102	95	99	102	101	99
	2014	101	101	104	102	101	102	102	103	104	100	104	102	100
	2014 to 2008, %	104	104	101	104	108	111	105	110	98	98	112	108	99

Ending of Table 5

Household and NPOs	2009	84	99	94	99	100	100	93	103	90	101	100	100	98	
	2010	107	101	101	101	101	102	97	103	101	101	100	104	102	
	2011	116	100	102	100	102	101	101	103	101	100	99	102	102	
	2012	108	99	104	98	101	100	98	101	101	97	100	101	102	
	2013	107	100	98	100	101	100	100	101	101	101	96	99	102	102
	2014	90	101	102	102	101	101	102	103	105	100	102	102	102	103
	2014 до 2008, %	109	100	99	101	106	103	91	115	98	95	100	112	110	
Gross Accumulation of Fixed Assets	2009	50	88	83	90	90	91	92	98	63	78	81	87	87	
	2010	103	100	82	101	105	102	91	100	98	86	107	106	101	
	2011	107	102	93	101	107	102	98	109	103	95	113	106	104	
	2012	103	97	104	97	99	100	96	99	100	91	91	100	105	
	2013	92	99	100	96	99	99	105	101	92	102	97	100	103	
	2014	77	102	103	105	103	99	112	110	96	105	106	107	104	
	2014 to 2008, %	41	88	67	89	104	93	91	116	57	62	92	103	103	
Export of Goods and Services	2009	78	88	88	90	86	89	89	94	95	83	83	86	91	
	2010	102	111	117	115	115	109	111	113	115	110	116	112	112	
	2011	103	107	112	109	108	107	107	108	112	107	112	106	107	
	2012	95	102	100	104	103	101	99	104	101	100	109	101	103	
	2013	93	102	109	100	102	102	106	105	116	103	105	100	103	
	2014	86	104	102	109	104	103	109	106	108	106	105	103	103	
	2014 to 2008, %	62	112	130	128	115	110	119	132	155	107	129	106	120	
Import of goods and Services (-)	2009	61	88	79	89	90	91	85	88	79	81	81	86	86	
	2010	110	110	104	115	113	109	110	114	113	107	115	113	113	
	2011	117	104	109	107	107	106	105	106	110	105	110	107	106	
	2012	104	100	105	102	100	99	97	99	98	96	103	101	102	
	2013	97	101	105	100	103	102	106	102	104	101	104	99	101	
	2014	78	104	104	110	103	104	110	109	108	104	105	107	104	
	2014 to 2008, %	61	106	101	123	117	109	111	116	108	92	114	111	110	

Note: for Ukraine data of 2014 is given without considering temporarily occupied territory of AR Crimea and Sevastopol

Gross Fixed Capital Accumulation (GFCA) underwent a sharp reduction in most of the considered countries during 2008-2009 and 2012-2013. This resulted in a sharp decrease of GFCA during the period under consideration in almost all EU-28 countries (22%), with the exception of Poland (+16%), Germany (+4%) and Sweden (+3%) and the USA (+3%). Reducing GFCA of Ukraine (-59%) was one of the deepest in comparison with Slovenia (-48%) and Romania (-43%).

Export of concerned countries declined sharply due to the financial crisis in 2009, but compared with the EU-28 countries (12%) it was much deeper

reduction for Ukraine(-22%). Second significant export reduction in Ukraine occurred in 2012-2014, although most EU countries continued increasing its volume for the whole period, increasing it by 12% while Ukraine's export reduced by 38%.

Ukraine's import also decreased sharply in 2009 (-39%), with its much smaller reduction in EU-28 states (-12%), and the second time it happened in 2013-2014 (-39%, -22% and -3% respectively). Thus, the levelling of proportion between export and import occurred during devaluation (2009 and 2014). In particular, in 2014 difference between the rates of these indicators was 8 c.p., which allowed to some extent improvement of foreign trade negative balance, while in the EU-28 states there were opposite changes and export increase (+12%) significantly outpaced import growth (+6%), as well as in the US (+20% and +10% respectively), creating a positive trade balance.

Conclusion

The shift in the structure of the economy is a complex transformation system of interrelated proportions influenced by existing technical basis, social production mechanisms, distribution and exchange according to social needs, available resources and achieved productivity level.

The evolution of the economic structure can be presented as a multilevel system of structural changes. Hence the main task of the state regulation of structural changes at any level is to ensure their balance in institutional, technological and reproduction aspects. Structural imbalances in modern Ukrainian economy significantly reduce effectiveness of the economic mechanism, deepen socio-economic contradictions and impede an access to the path of sustainable innovational development. Thereby the problem of quality strategic transformations in Ukraine today can not be solved without implementation of the structural transformation strategy at the national level taking into consideration specific character of the regions.

Thus, Ukraine's GDP characteristics prove unstable economic growth and a high level of response to negative changes in external and internal conditions of economic activity requiring a deep analysis of the national economy structure.

References:

1. Structural Transformations in the Economy of Ukraine: Dynamics, Contradictions and Influence on Economic Development: research report /

[Shynkaruk L.V., Bevz I.A., Baranovska I.V. etc.]; edited by corresponding member of NASU L.Shynkaruk; NASU, SO «Institute for Economics and Forecasting» NASU. – K., 2015. – 304 p.: tab., fig.

2. Black J. Economics. Explanatory Dictionary / J. Black; edited by I.M. Osadcha. – Moscow: INFRA-M, Ves Mir, 2000. – 832 p.

3. Krasilnikov O.Y. Problems of Structural Transformations in Economy / O.Y. Krasilnikov // Economist. – 2005. – № 8. – P. 52-58.

4. Sukharev O.S. Institutional Theory and Economic Politics: To New Theory of the Transfer Mechanism in Macroeconomics. Book II: Economic Politics. Problems of Theoretical Description and Practical Implementation / O.S. Sukharev // RAS, Institute of Economics. – Moscow: Economics, 2007. – P. 381.

5. Kuznetz S. Modern Economic Growth: Results of Research and Reflections: Nobel lecture / S. Smith // Nobel Laureates in Economics: View from Russia / edited by Y.V. Yakovets. – SPb.: Gumanistika, 2003. – P. 104.

6. Source: for groups of the countries built according to data of: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2014: [electronic resource]. – Available at: <http://www.imf.org>; for Ukraine – according to the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Source: Eurostat data [Electronic resource]. – Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>; for Ukraine – State Statistics Service of Ukraine [electronic resource]. – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. TERRITORIAL ADMINISTRATION DEVELOPMENT: CLUSTERS, REGIONS, CROSS-BORDER COOPERATION

Andryeyeva N.M.

*Doctor of Economics,
Senior Research Scholar at Department of Economic
and Environmental Problems of Coastal Regions,
Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research,
National Academy of Sciences of Ukraine*

Karpenko G. Y.

*Graduate Student of Department of Economic
and Environmental Problems of Coastal Regions,
Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research,
National Academy of Sciences of Ukraine*

ECONOMIC AND ECOLOGICAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT VECTORS OF THE LOWER DANUBE REGION OF UKRAINE

Summary

This article formed the author's view of the problem and identified the existing theoretical approaches to the priorities of the economic and environmental development of the Ukrainian territories in the context of international paradigm of sustainable development. The structure of the administrative-territorial system of the region is represented by author. The quantitative of composition and density of the existing present population on specific Territories Ukrainian Danube are determined. Problematic issues and influences on regional development of the Ukrainian Danube area are investigated. The efficacy of Ukraine's strategic priorities and peculiarities of implementation of policy documents for sustainable development of Ukrainian Danube territory are analysed. Ways of implementation of Ukrainian state development programs to European standards and requirements are analyzed.

Introduction

In the process of evolution and development of mankind it is clear that increasing the intensity of exploitation of natural resources, the crisis state of the economics during the transition period increases the risk of the phenomenon of irrational use of the territory. In the process of evolution and development of humanity it is clear that increasing the intensity of exploitation of natural resources, the crisis state of the economy during the transition period increases the risk of the phenomenon of irrational use of the territory. In the Ukrainian science started systematic research of natural processes, forecasting and comprehensive assessment of environmental changes occurring under the influence of anthropogenic load. The results of these researches form the basis for international programs and action plans, so there is a need for strategic planning for the rational use of natural resources and environmental safety. Current issues of sustainable development of Ukraine are devoted to the research of Ukrainian scientists: Burkinskii B.V., Holian V.A., Hromova H.M., Stepanov V.M., Andrieieva N.M. [1; 2; 11], Kupinets L.E., Tunitsia Yu.Yu., Khvesik M.A., Kharichkov S.K., Khumarova N.I. and other.

Aforesaid determines actuality of the selected theme of research, the aim of which is to analyze and define the economic and ecological vectors of the Lower Danube region of Ukraine. The main determinant of the direction of government programs for the rational use of natural resources of Ukraine is the principle of striking a balance between the negative impact of human activities on the natural environment and their ability to self-preservation and self-healing.

Part 1. Research problem of sustainable development policies in Ukrainian Danube

State policy of protection and rational use of natural resources is determined by the system of legal, organizational, economic and other activities, with the environmental, resource-saving and reproduction character. But today the issue of justification of the choice of the ways of socio-political and economic development of Ukraine is uncertain. When planning and implementing economic and social reforms it is necessary to provide and evaluate their impact on the conditions and standard of living of the population and the consequences for future generations. Millennium Development Goals update task should be the impetus for targeted improvement of regulatory mechanisms that have evolved in the course of

the transformational shifts in the Ukraine, while ensuring human rights in the ecologically safe environment [5].

However, inconsistency in economic development and environmental safety requirements, dominance intensive industries, the high proportion of resource- and energy-intensive technologies obsolete, raw material export orientation, the militarization of production, lack of humanistic values among the development priorities, as well as the culture of work and consumption lead to a deepening of the crisis state of the economy, the deterioration of the environment, pose a real threat to the life and activities of current and future generations.

Necessary condition to determine the main ways of sustainable development is a thorough study of the basic terms and concepts of the corresponding components. Sustainable development – is the general concept of the need to establish a balance between satisfying the needs of today's humanity and the protection of the interests of future generations, including their need for a safe and healthy environment. Sustainable development – is the controlled development. The basis of its handling are systematic approach and modern information technology, which allows very fast modeling of different variants of development directions, with high accuracy to predict their results and choose the most optimal.

The paradigm of sustainable development includes the protection of environmental conditions, social justice and the lack of racial and national discrimination. In countries where at the state level these requirements are ignored in the concept of sustainable development are trying to put «a comfortable» content, ignoring the real. So in Ukraine, the term «sustainable development» is often used to refer only to the steady growth of economic indicators of the country, its regions, cities, villages and individual economic sectors excluding it eco-oriented development areas.

The model of sustainable development, as well as any social model, is a system of integrated components, their essential relations and connections, reflecting the main content of the processes of balanced socio-economic and environmental development.

According to the definition the essence of the concept of sustainable development of society, it is aimed at satisfying needs of the current generation without compromising the future generations of people. The initial conditions for sustainable development may be considered ensuring: economic development, supported on the basis of radically modified market system; natural and ecological sustainability on the basis of biotic regulation

of the environment theory; close international cooperation and collaboration in order to achieve sustainable development goals; sustainable social development on the basis of the principle of justice; ecologization of public consciousness, based on the use of the education system and mass media [12].

All the baseline of sustainable development is talking about the transition from spontaneity to manageability. Proceeding from this, it is possible to form a model of sustainable development from the following main provisions:

- in the limelight must be the people and their right to a healthy and productive life in harmony with nature;
- environmental protection should be an integral component of the development process, can not be considered separately from the other;
- meeting the needs in the development and preservation of the environment;
- development and preservation of the environment should be extended not only to the present, but also future generations;
- reducing the gap between the standard of living in different countries and poverty reduction are one of the most important tasks of the international community [6].

In June 2001, the European Council of the United Nations adopted the Strategy for Sustainable Development of the European Union. In addition to this event in many countries of the European Union and the world was made a national strategic action program within the overall dimensions of sustainable development, on the basis of national priorities and the specific national conditions of development [6].

In addition, the Heads of State and Government and representatives of international and non-governmental organizations, business organizations at the World Summit in Johannesburg, it is acknowledged that the appeal for sustainable development strategies is a priority for the further development of the world community. In this political declaration stressed the need to integrate the three pillars of sustainable development – economic growth, social development and environmental protection. In Ukraine, there is a need for developing and implementing policies for environmentally sustainable development. This necessity is caused by international obligations, internal socio-economic and environmental realities.

Ukraine occupies one of the first places in the world in terms of natural wealth consumption per unit of GDP. Thus, per unit of GDP is spent almost

one ton of natural resources, whereas in the US – 3 kg. Total energy consumption per unit of GDP in Ukraine is 1.8 times higher than in Russia, 3.5 times more than in Poland, 8.3 times higher than in Europe; over the past 20 years, GDP energy consumption of unit in Ukraine has increased almost twice [6]. Despite the decline in production over the past 10 years, there has been an increase in the proportion of pollutant emissions into the environment per unit of production. This means that Ukraine is extremely necessary environmental protection measures aimed at the development of eco-oriented areas.

The Danube region is a European concept, the essence of which can be understood on the condition determining its exceptional political, economic, environmental, historical role for Europe in general and for the European Union in particular. Danube region includes, at first, the totality of the coastal territory of the country in which it flows, Germany, Austria, Slovakia, Hungary, Croatia, Serbia, Romania, Bulgaria, Moldova and Ukraine. Secondly, it is 17 countries of the Danube basin, which are members of the Danube River Protection Convention, and, finally, that the countries of Europe, geopolitical gravitate to the water of the Danube artery.

In any context, Ukraine is a part of the Danube Region, however, according to one approach, only the Ukrainian Danube region belongs to him. If applying basin approach, by the Ukrainian part of the Danube Region also includes Transcarpathian region, part of the Chernivtsi and Ivano-Frankivsk region. And finally, according to the latter approach, the entire territory of Ukraine belongs to the Danube Region.

However, in the present visible from the Ukrainian part of the Danube region means the part of the region of the Danube basin in Ukraine. Administratively it includes the territory of Odessa, Chernivtsi, Transcarpathian and Ivano-Frankivsk regions. Accordingly, it are pools of the Lower Danube (the Danube Delta), Tisza, Siret and Prut.

The agreement on the formation of the Lower Danube Euroregion was signed on August 14, 1998 in Galati (Romania). Table 1 provides a list of regions that are members of the Euroregion Lower Danube at this point, and master data that characterize according to the last population census.

Ukrainian Danube Subregion is in the southwestern part of the Odessa region, situated in the Danube-Dniester interfluvium Danube, including 5 administrative regions – Belgorod, Izmail, Kiliya, Reni and Izmail city of regional subordination. Sometimes this subregion includes Tatarbunary Raion. The total area of the region is 6.6 thousand sq. kilometers.

Table 1

**Administrative-territorial units that are the part
of the Lower Danube Euroregion**

Territory (km ²)		People	population density (people/ km ²)
Odessa region, Ukraine	33 300	2 415 000	76
Braila County, Romania	4 766	388 816	82
Galati County, Romania	4 466,3	619 522	144
Tulcea County, Romania	3 446	256 491	30
Cahul District, Moldova	1 545	126 180	82
Cantemir District, Moldova	867,9	64 638	74

The main feature of the economic and geographical situation of the region is its border, the coastal state, the output of the international transport route of the Danube, defined benefits with respect to existing and potential transport and distribution and international transport functions, as well as access to the Black Sea.

Natural resource potential of the Danube region is represented, above all, by land, water and recreational resources. Land is the main resource of the edge. Region is allocated considerable water resources. Deposits of building materials, including clay, sand and sandy gravel, limestone and coquina limestone, crushed stone. The region is estimated as oil (Zhovtoarskaia field), existing proven reserves of thermal water, salti [8]. In the Danube region a large number of objects of natural reserve fund. They include the reserves of local importance (total area – 632 hectares), natural monuments of local importance, two landscaped parks and four protected areas of national importance. Danube Biosphere Reserve (51,547.9 hectares) regional landscape park «Izmail Islands» (1366 hectares); botanical reserve of national importance «Staromanzirsky» (128 hectares); zoological reserve of national importance «Snake Island» (232 hectares). The process of formation of natural reserve fund is in progress in the Ukrainian Danube region. «Tuzly Lagoons National Nature Park» was created on the 1 of January 2010 and has an area of 27865 hectares.

Location of the Danube Region at the intersection of the most important international routes from Europe to Asia contributes to the development potential of maritime economy and transport system, which includes three commercial seaports – Reni, Izmail, Ust-Danube, two shipyards, state

shipping company JSC «Ukrainian Danube Shipping Company», four railway stations, locomotive depots, a number of road transport enterprises, Ismail Airport. In the transport node of the region is carried out transmission and distribution of cargo between different modes of transport. Effective international ferry crossing is Reni – Ruse. One reason for the financial and economic crisis companies of the maritime industry is the lack of a deep-water navigable course of the Danube – Black Sea in the Ukrainian part of the delta. Danube, which leads to the necessity to pay an annual domestic shipowners about 1 mln. US dollars per pass Romanian channels and adversely affect the operation of the port of Ust-Danube, Izmail and Reni, Izmail shipbuilding and Kiliya ship-repair factories [9] .On January 1, 2013 the territory of the Ukrainian Danube region is home to 324.9 thousand people, the population density is 49 inhabitants per 1 square kilometer, which is a third less than the average for the region and the country in general.

The ethnic composition of the population of Ukrainian Danube region is a multinational. Administrative-territorial division and population of the Lower Danube region are shown in Tables 2 and 3.

Table 2

Territory and number of actual population*

	Territory ¹ , thousand km.	Number of people, persons	Including		The percentage of urban population	population density (people/ km ²)
			City	Rural		
Odessa region	33,31	2395160	1602123	793037	66,9	71,9
Izmail city	0,05	73007	73007	-	100,0	1460,1
Belgorod region	1,36	69613	15631	53982	22,5	51,2
Izmail region	1,19	51997	4663	47334	9,0	43,7
Kiliya region	1,36	53255	29086	24169	54,6	39,2
Reni region	0,86	37850	19480	18370	51,5	44,0
Tatarbunary region	1,75	39087	10992	28095	28,1	22,3

Natural resource potential of the region contributes to the development of high-performance agricultural production. Only on the territory of the district Bolhrad according to statistics, there are 114.9 thousand hectares of farmland, land Izmail district fund of 119.4 thousand hectares, including agricultural land is 89.2 thousand hectares of these, 79.5 thousand hectares – arable land, 3.3 hectares – perennial plantations 1.4 thousand hectares –

hayfields, 4,9 thousand hectares – pastures, reserve land is 36.8 thousand hectares. Kiliya district is 38.3 thousand hectares of irrigated land, of which 36.8 thousand hectares of arable land. The main specialization of agricultural production is cultivation of grain and vegetable crops. This makes it possible to develop various sectors of agricultural production, which is based on grain farming, viticulture, winemaking and livestock.

Table 3

Number of administrative-territorial units*

	Regions	Cities		Urban settlements	village councils	Rural settlements
		Total	including regional significance			
Odessa region	26	19	7	33	439	1125
Izmail city	-	1	1	-	-	-
Belgorod region	1	1	-	-	18	21
Izmail region	1	-	-	1	18	22
Kiliya region	1	2	-	-	13	18
Reni region	1	1	-	-	7	7
Tatarbunary region	1	1	-	-	18	34
¹ According to the website of the Verkhovna Rada of Ukraine.						

**according to the General Directorate of the State Agency of Land Resources in the Odessa region*

The ecological situation in the region is a complex. Thus, the river Danube contains a high concentration of nitrates, phosphates, iron, copper, chromium, petroleum, calcium. There is pollution of groundwater with pesticides, nitrates and nitrites [9]. The climatic characteristics of the region, a significant increase in the vehicle fleet, its age and poor condition of roads, increased traffic flow intensity caused the increase in the level of air pollution by motor vehicle emissions.

A significant factor in the environmental problems of the region is the traditional disregard of the principles of sound and sustainable economic organization of the territory, backward technology in agricultural production, which is the main water users (about 80%) and polluter of water resources in the region [8]. Without exaggeration we can say that the Danube region is the largest strategic area. Access to the trans-European artery – the Danube River provides a link with the Central Eastern European

countries. The geographical position of the Danube region, the proximity of the borders of Romania, Moldova and Transnistria make it a very promising in the system of European transport corridors. And not only water, but also land routes.

But, the Ukrainian Danube region is one of the most complex regions of Ukraine, in terms of both economic and human well-being, and social protection. Unemployment and poverty, lack of development prospects for the region's major industries of fishing, shipping, tourism, the number of long-standing problems with the environment. It is the real picture of the present in the Danube region. Restoration of these industries with the maximum preservation of the unique nature of the region is quite possible with the participation of Ukraine in the implementation of the Danube Strategy, as Ukrainian part of the Danube region is quite large and includes Odessa, Zakarpattia, Chernivtsi and Ivano-Frankivsk region. Due to its unique geographical position at the junction of the Danube, Alpine-Carpathian and Black Sea regions, Ukrainian part of the Danube Region is important for the development of the Danube region. Ukrainian part of the Danube region is unique in terms of natural heritage, since there is valuable flora and fauna. This region is also important for the future implementation of the declared Ukraine's European integration, in particular implementation of the principles of the European Water Framework Convention provides for the principle of basin management of water resources. In addition, it is important for Ukraine's participation in the embodiment of a number of the EU directives, in particular Directive 2007/60/EC of the European Parliament and the Council «on the assessment and management of flood risks» on 23 October 2007 (the EU Flood Directive), which should also be included in the implementation of the Danube strategy in Ukraine.

Danube Delta is the second largest river delta in Europe with unique environmental and biosphere resources. All of area of the Danube Delta has been included in the UNESCO World Heritage List, and wetlands in the list of 200 most valuable and rich biological diversity of the world land that make up the planetary network known as Global 200 WWF. Natural heritage is as important as the cultural, so you must strive to maintain the uniqueness and biodiversity in the region. Ukrainian scientists have organized two scientific expeditions in 2012-2013, during which the experts assessed the natural systems and resources of the Danube Delta, as well as assessed the threats and risks that may face the region as a result of climate change.

According to experts, the actual problems of territorial development in the Lower Danube Euroregion are:

1) In the area of environmental protection and the conservation of biological diversity:

- expansion and increase in the number of objects of natural reserve fund (NRF), including through the introduction of modern environmental damage compensation mechanism environment, caused the implementation of infrastructure projects. The goal: the preservation of the unique natural heritage of the region of the Lower Danube;
- creation of a joint environmental monitoring system for the purpose of conservation and sustainable management and use;
- development of trilateral river basin management plans in the sub-basins of the Danube Delta and Prut-Siret with a view to sustainable development.

2) In the field of water management, including the management of flood risks:

- establishment of a joint system of hydro-chemical water quality monitoring in order to protect water resources, public safety and environmental protection, and the prevention of pollution of transboundary water objects;
- assessment of the quantity and quality of groundwater for the purpose of protection and rational use;
- creation of a common system of notification of emergency situations of natural origin (floods) and respond to them in order to ensure the safety of the population and economy.

3) In the area of prevention of technogenic emergencies and minimize their potential impact:

- establishment of a joint monitoring system of the environmental impact of potentially dangerous objects and alert about technogenic nature emergencies that may have a transboundary impact on the environment and human health in order to ensure public safety and environmental protection;
- collection and disposal of hazardous chemicals in order to prevent soil contamination by them, surface water and groundwater, as well as harm to the health of the population (especially true for the Odessa region);
- modernization and construction of modern wastewater treatment plants in the settlements of the Danube Delta region in order to prevent cross-border pollution of water and soil nutrients and harmful substances, as well as harm to human health.

4) In the sphere of transport and movement of persons across borders:

- the opening of the regular bus services between key settlements of Ukraine (Izmail and / or Renee), Moldova (Cahul) and Romania (Galati) to facilitate movement of the inhabitants of border areas of the three countries;
- Opening the ferry service (Izmail- Tulcea and / or Isaccea-Orlovka and / or Reni- Galati) to facilitate movement of the inhabitants of border areas of the three countries, as well as vehicles and cargo.

5) In the sphere of tourism:

- creation of an integrated tourist product in the region of the Danube Delta in order to attract tourists to the region (this should include not only the promotion of tourist attractions and the development of joint tourist routes, but also the development of tourism infrastructure);
- solution to the problem of visa regime with the aim of developing cross-border tourism in the region (requires the involvement of the governments of Ukraine, Romania and Moldova, as well as the EU).

6) In the sphere of science, education and the preservation of cultural heritage:

- promote the development of research and student exchanges between the academic and higher education institutions of the Euroregion Lower Danube to strengthen the intellectual potential for sustainable development in the region;
- carry out joint research in the field of the history and culture of the region and the preparation and publication of joint scientific papers and textbooks in order to overcome negative stereotypes and conflicting views on the region's history among scientists and politicians, as well as encouraging the development of local lore movement in the region and the awareness of a common identity of the inhabitants of the region as a found in certain natural, cultural and historical environment;
- conducting joint ethnic cultural events, as well as support activities such as the celebration of the Day of the Danube in order to create a common cultural space and the awareness of a common identity as the people in the region living in certain natural, cultural and historical environment [3].

According to [4] the problems impeding sustainable economic development of Ukrainian Danube region are: underdeveloped transport infrastructure; complex state maritime complex; the absence of a developed industry, particularly the fishing industry; dependence on energy supplies from outside the Ukraine; the low level of water supply and gas supply;

complex environmental situation; the poor state of educational institutions and health facilities.

In the Ukrainian part of the Danube Region, there is significant potential for the development of rural tourism (agritourism), which in modern conditions is considered as an effective tool for the development of rural regions and localities, capable of a positive effect on increasing employment in rural areas, reduce migration of rural population to the cities. Ukrainian part of the Danube region has a significant potential for the development of health tourism, averaging a significant number of resort areas in the Carpathians and in the Ukrainian Danube region, including the Black Sea coast. But at the same time unfavorable for the development of medical tourism are such factors as:

- poor material and technical condition of professional medical and health institutions in the region at comparatively high prices for services;
- difficult accessibility resort and recreational areas due to incomplete infrastructure (poor state of roads, lack of parking spaces, limited international air services, the lack of affordable and rapid rail link);
- low level and range of services in comparison with similar institutions in neighboring countries – Hungary, Slovakia and Romania;
- lack of marketing and promotional activities;
- poor cooperation with the tourist information centers and travel agencies.

Part 2. Analysis of policy documents for sustainable development of territories of the Ukrainian Danube

It should be noted that in all areas of the Ukrainian part of the Danube Region developed and adopted regional programs for tourism development. These programs are different in the level of development and little implementation in practice [7].

According to the normative-legal acts [4], in order to solve the problem of Ukrainian Danube region adopted a program of the comprehensive development of Ukrainian Danube region for the period 2004-2011, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on 31 March 2004 № 428.

As a result of the implementation of the Program remain unresolved questions:

- the construction of a deep-water channel of the fairway of the Danube River – Black Sea design draft of vessels (7.2 meters);

- recovery capacities of private joint-stock company «Ukrainian Danube Shipping Company». Powerful maritime complex in the Danube region is losing significant amounts of cargo and the cargo as a result of a substantial reduction in export-import and transit cargo, in particular, the volume of its freight traffic decreased from 2.4 million tons in 2010 to 1.4 million tons in 2012. It is also necessary to complete the construction of the hulls of marine dry cargo vessels. Furthermore, exists a need in the construction ferry complexes;

- construction of a modern highway Odessa – Reni. The main railway and highways, partially pass through the territory of the Republic of Moldova does not comply with the European requirements for the highways and have limited bandwidth;

- Development of the processing and the food industry (dairy, fish processing plants, meat processing plants, etc.), including their technical and technological modernization, as well as the restoration of normal functioning of the fisheries industry, which employs a significant number of the population;

- creating their own electricity generating capacity as of today southern districts of Odessa region receive electricity from the Republic of Moldova;

- completion of gasification of settlements. Today, Kiliya and Tatarbunar areas remain non-gasified (55 settlements) in the Belgorod region is not supplied with gas seven villages in Izmail – 15 (total population in these settlements is 92, 2 thousand people.);

- water supply. The local natural water sources do not conform to environmental and health standards. Residents of 44 settlements and Chilia areas Tatarbunar consume imported water. The level of provision of centralized water supply of rural settlements is extremely low. In this shortage of drinking water is 50 percent. Water supply and sewer economy are in poor condition;

- improving the environmental situation. There are forty objects of the regional level and they are environmentally hazardous, that located in the Danube region and in the Izmail city. Not resolved the question of the construction of the enterprises for processing of municipal solid waste in the cities Izmail and Kilia. Dangerous accumulation of waste plant protection chemicals, improper retention, which has led to of environmental pollution.

So, one of the urgent problems which significantly constrains socio-economic development of the region is poor environmental situation, deterioration of the ecological status of the Danube area and the water,

which is used by part of the population. Negative factors for sustainable growth in the subregion appear outdated and environmentally hazardous technologies in all sectors and the lack of almost perfect strategy applied ecological oriented development. The decision of the Danube region's problems is possible through an integrated implementation of all measures for the sustainable ecological-oriented development.

According to [4] resolve the problem, there are two options: the first provides for the implementation in accordance with the legislation of the disparate activities in the territory of the Danube region; the second – the program approach and implementation of a set of measures for the development of Ukrainian Danube region on the basis of a balanced combination of economic growth, social development and environmental protection. The second option is an optimal, because it is the advantage of an integrated approach to solving the urgent problems of Ukrainian Danube region, synergies between the actions of central and local executive authorities and local self-government.

Implementation of the Program is carried out in the form of: stabilizing the situation in the transport and maritime complex, in particular: implementation of the project «Creation of deepwater fairway Danube River – Black Sea on the Ukrainian section of the delta. Complete development»; building city ferry complexes Izmail – Tulcea (Romania) and the village of Orlovka – city Isaccea (Romania); development of sea ports of Ust-Danube, Reni, Izmail according to the Strategy for the Development of seaports of Ukraine for the period until 2038 approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 11, 2013 № 548, seaports development plans; development of the railway infrastructure, with the direction of Odessa – Izmail; fisheries development, namely: arrangement of channels that connect the Danube water reservoirs to the river Danube, the devices for delay fish; carrying fish breeding and reclamation works on the Danube waters of the Odessa region; development of the energy supply and gas supply, including the construction of power facilities operating using alternative sources of energy; construction and reconstruction of overhead transmission lines and substations; construction of trunk and the connecting pipelines; solving the problems of water supply and water disposal, namely: increasing the technological level of water management, construction, reconstruction and modernization of water and wastewater systems; continued construction of water pipelines with a fence of water from the Danube River in Kiliya, Tatarbunar and Suvorov; the continued construction of group water

pipelines to improve drinking water conditions in human settlements, which use imported water; construction and reconstruction of sewage treatment facilities; solving problems of environmental and technogenic character, namely: rehabilitation and reconstruction of dams and sluices-regulators flood protection system on the Ukrainian section of the Danube River; construction and reconstruction of erosion of hydraulic engineering structures; conduct research and deciding upon the appropriateness of the elimination of the dam in the area of Lake Sasyk; improving environmental monitoring of surface water systems in the delta of the Danube River, logistic support of hydrometeorological and hydrochemical observations; provision of land melioration, including the reconstruction and modernization of reclamation systems and facilities, engineering infrastructure melioration systems, the use of water and energy-saving environmentally safe modes of irrigation and water regulation; implementation of measures for land protection; removal and disposal of unusable plant protection chemicals and rehabilitation of contaminated areas with pesticides; providing the population with educational services and health care support, namely the construction of schools and preschool institutions; construction and renovation of health facilities.

A comprehensive solution to the problem is possible by the practical implementation of the state target program of regional development of the Ukrainian Danube region, 2014-2017. The presence of the European strategy for the development of the Danube region dictates the need for the development and approval of tourism development strategy in the Ukrainian part of the Danube Region. This process must be initiated by the Coordination Centre for the implementation of activities related to the participation of Ukraine in the implementation of the European Strategy for development of the the Danube region. The presence of such a strategy and action plan it would contribute to the definition of long-term priorities of tourism development in the Ukrainian part of the Danube region, activities and resources needed to achieve the priorities would improve the strategic planning of regional development areas within the Ukrainian part of the Danube Region, to serve as a reference point investors and international donors. The need for such a strategy is caused by the need to prioritize the development of tourism in the region and in connection with the completion of the EU program of 2007-2013 period and the beginning of the new programming of 2014-2020 period, under which the European Union will be offered new financial opportunities, including for the implementation of the

Danube strategy. There is an approved tourism development strategy in the Ukrainian part of the Danube region that can increase the chances of attracting financial aid to Ukraine by the EU for the development of tourism infrastructure, as well as serve as a guideline for determining the amount and sources of national co-financing, required for the financing of the EU Programmes, which will be available for Ukraine, in particular the Ukrainian part of the Danube region, in the next programming period of the EU [7].

The realities of economic and social life of the region, practice of the solving problems of ecological character prove, suitable for implementation and viable option for the development of territories is elected within the given framework of the strategy, including the current, tactical objectives of the present.

Conclusion

Summarizing all the above, we note that many years of experience in implementing the strategic framework of sustainable eco-oriented development in Ukraine proves that in fact the majority of economic activity does not ensure the required unity of the system of social, environmental and productive component in the Danube region. This situation demonstrates the need to focus precisely on the system of methodological aspects of the formation of the updated concept of the national economy. Considering sustainable development as a new concept of management, it should be noted that it should make an optimal use of available resources through the modernization of the economic and environmental performance in the context of global challenges and threats of the crisis.

It was determined that until that time one of the main problems in the management of the territory of the Danube Region is the lack of unified sustainable development programs and administrative mechanisms for their implementation. Today, it is necessary to such an organizational framework that would remove limitations a motivational implementation of environmental and economic interests. The reason for this lies in the imperfection of the legal framework for the use of a system of incentives as a promotion, and restrictions on economic activity in the sphere of ecological oriented development. Formation of a qualitatively new stage of sustainable development, due to the degree of satisfaction of needs of the population, including in a safe existence, requires the implementation of structural changes in the economy of the state and a new approach to the use

of natural resources, an acute shortage which is often a factor limiting economic development. Transition of territories to the formation of a new environmental policy is a complex and lengthy. This multi-step process to achieve a balance between socio-economic progress and the needs of conservation of the environment is associated with the problems of long-term development, consistent practical implementation of the principles of sustainable eco-oriented development, the issue of changing consumption patterns, conservation, sustainable use of natural resources, environment and regional policy, as well as foreign policy aspects.

References:

1. Karpenko G. Y. Ecological and economic priorities and issues of strategic development of the Lower Danube Region / G.Y. Karpenko. – Lviv, 2016. – P. 18–21.
2. Andryeyeva N.M. Strategic directions and methodical approach to determining the integrated environmental impact of companies in the Lower Danube Region: Monograph / N.M. Andryeyeva, G.Y. Karpenko. – Dnepropetrovsk: Porogi, 2016. – 552 p.
3. Public visions of Ukraine's participation in the European Strategy for the Danube Region. // Environment–People–Law. – 2010. – № 8. (48).
4. The concept of the State Target regional development program for Ukrainian Danube in 2014–2017 years: CMU on November 21, 2013 p. Number 1002–p / Ukraine Official Journal.. – 2014. – № 1. – p. 38. – art 7. – code 70913/2013.
5. The national sustainable development paradigm of Ukraine / under total. Ed. of Academician NAS of Ukraine, prof., honored worker of Science of Ukraine B. Paton. – K.: State Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», 2012. – 72 p.
6. Musina L.O. National Policy of «green» growth in Ukraine / L.O. Musina, N.I. Khumarova. – Odessa: IMPEER of NAS of Ukraine, 2012. – Saky: PE «Enterprise Phoenix», 2012. – 272 p.
7. Action Plan of the European Strategy for the Danube Region: Analysis and prospects for implementation in Ukraine / Ed.O. Kravchenko. – Lviv «Manuscript», 2012. – 120 p.
8. The program of environmental management and action plan for the conservation of the natural state and regional sustainable management of the Danube Lakes / edited by P. Goriap. Lendell Mills Ltd., ARCADIS Euroconsult. – Odessa, 2003. – 145 p.

9. The program of integrated development of Ukrainian Danube in 2004–2011 [electronic resource] CMU Resolution of 31 March 2004 r. № 428. – Access: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

10. Karpenko G.Y. Areas of improvement of Lower Danube areas' status towards sustainable development / G.Y. Karpenko, A.M. Maximov. – Odessa, 2016. – S. 117–121.

11. Andryeyeva N.M. Economic – ecological vector of transformation of the agroindustrial complex of Ukraine according to European standards / N.M. Andryeyeva, G.Y. Karpenko. – *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe* (East European Scientific Journal). – Warszawa, Polska. – № 3(7). – Volume 4. – P. 5–10.

12. Strategy of development of sea ports of Ukraine till 2038: Cabinet of Ministers of Ukraine on July 11, 2013 r. Number 548 / *Official Journal Ukraine*. – 2013. – № 61. – Art. 2194.

Богущ Л.Г.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень
імені М.В. Птухи*

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ:
ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ
СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

Анотація

Досліджені підходи до формування та реалізації регіональної політики в Україні, що ґрунтуються на узагальненні практики провідних країн світу щодо підвищення ефективності відтворення та капіталізації соціогуманітарного потенціалу. Висвітлено методологію оцінки соціальних аспектів та орієнтирів поточного і перспективного розвитку територіальних підсистем національної економіки. Формулювання значущих критеріїв якості регіональної політики дало змогу окреслити як позитиви і негативи територіального розвитку України, так і фактори її незадовільної результативності у сфері соціальних зобов'язань. Окреслено магістральні напрями регіональної політики на середньостроковий період, що передбачають збалансування суспільно-економічних параметрів територіального розвитку на засадах активізації потенціалу зростання у соціальній підсистемі регіонів і систем розселення. Запропоновано типологізацію проблемних територій; обґрунтовані шляхи їх стимулювання в рамках регіональної соціально-економічної інтеграції. Досліджено роль ефективної капіталізації соціогуманітарних ресурсів у стратегії підвищення конкурентоспроможності регіонів України за рахунок поліпшення матеріального добробуту населення, структурної перебудови і техніко-технологічної модернізації національного господарського комплексу. Визначено критерії збалансування регіональної політики, а також основні індикатори її моніторингу та послідовного коригування, що відображають рівень життя населення в поєднанні з результативністю відтворення та капіталізації людської і креативної (інтелектуальної, інноваційної) складових соціогуманітарного потенціалу України.

Вступ

Підходи та тенденції формування і реалізації регіональної політики в країнах світу, що нині характеризуються найбільшою фінансово-економічною та суспільно-політичною стабільністю, сполучають:

– пом'якшення регіональних соціально-економічних диспропорцій шляхом перерозподілу ресурсів між розвинутими, депресивними і кризовими територіями; забезпечення соціальної справедливості через цільову підтримку паритету регіонів за основними соціальними показниками;

– розробку та підвищення ефективності механізмів адаптації відсталих та інших проблемних регіонів до змін організаційно-економічного механізму поточного періоду соціально-економічного розвитку.

Серед важливих заходів у рамках першого з основних напрямів політики збалансування регіональних диспропорцій слід відмітити:

- пряме державне втручання в життєдіяльність регіонів із метою вирівнювання їх кількісних соціально-економічних характеристик, у тому числі на засадах структурної перебудови та посилення комплексності господарств;

- стимулювання будівництва великих підприємств, у тому числі з вагомою часткою державного капіталу, у базових галузях спеціалізації; цільове інвестування розвитку інфраструктури та суспільних робіт;

- стимулювання територіальної мобільності робочої сили;

- надання пільг, кредитів і грантів суб'єктам господарювання в галузях спеціалізації відсталих регіонів; установа податкових і фінансових пільг національним та іноземним інвесторам в економіку цих регіонів і ВЕЗ.

Реалізація другого із зазначених напрямів відбувається насамперед через:

- децентралізацію прийняття рішень та збалансований розподіл повноважень між центром і регіонами, що ґрунтуються на:

- субсидіарності (тобто збереженні за органами центральної влади функцій загального планування і тих соціальних функцій, виконання яких не в змозі адекватно організувати місцева влада, у поєднанні з формуванням системи бюджетно-податкових відносин, що гарантує забезпечення ресурсами функцій, закріплених за територіальними органами влади певного рівня);

– розширенні відповідальності субнаціональних (муніципальних, регіональних) владних структур за окреслення напрямів і перспектив сталого розвитку територіальних громад на засадах підвищення рівня їх фінансового забезпечення місцевими ресурсами;

– контролі відповідності рішень та фінансових операцій місцевих адміністрацій загальнодержавній нормативно-правовій базі;

• задіяння природно- і трудових ресурсних, організаційних стимулів саморозвитку регіонів і територіальних громад, зокрема шляхом:

– оптимізації в них освітньої політики, у тому числі на засадах: організації підготовки, підвищення кваліфікації та перенавчання кадрів на місцях; розвитку навчання новим технологіям, субсидування наукової діяльності, а також підприємництва у сфері НДДКР і вищого менеджменту; залучення ВНЗ регіону до розробки програм з його розвитку, охорони довкілля, підготовки техніко-технологічних обґрунтувань забудови території та зведення окремих об'єктів, здійснення планової підготовки трудових ресурсів, профінансованої з місцевих бюджетів;

– стимулювання розробки і застосування наукоємних технологій, у тому числі завдяки підтримці малих високотехнологічних фірм, створенню інноваційних комплексів, центрів із розповсюдження передових технологій, технопарків парків при ВНЗ та технополісів у місцях концентрації наукоємних виробництв;

– заохочення малого і середнього підприємництва в сфері послуг;

– підвищення економічної ефективності використання рекреаційного природно-ресурсного потенціалу та історико-культурної спадщини в регіонах, де природні умови дають змогу розвивати туризм як галузь спеціалізації місцевого і національного господарств.

Розділ 1. Якість регіональної політики та основні проблеми збалансування соціальних параметрів територіального розвитку в Україні

Методологічну основу дослідження соціальних аспектів та орієнтирів поточного і перспективного розвитку регіональних підсистем економіки України становлять численні праці з: проблем підвищення ефективності системного управління сукупністю суспільних процесів; диверсифікації сфери зайнятості, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці та коригування майнового

розширення економічно активного населення; вдосконалення механізмів задоволення його суспільно необхідних потреб; розв'язання гострих проблем оптимізації стартових можливостей і соціального захисту [1–7]. Фахівці довели залежність результатів господарювання та перспектив сталого суспільно-економічного розвитку регіонів від системної реалізації чинних гарантій у сфері відтворення людського капіталу і трудових ресурсів, а також від конкурентоспроможності зайнятих і суб'єктів господарювання, яка, своєю чергою, пов'язана насамперед із територіальними умовами вдосконалення і реалізації їх професійно-кваліфікаційного, підприємницького та інноваційного потенціалу.

Отже, до основних критеріїв якості регіональної політики доцільно включити:

- рівень і тенденції диверсифікації господарських комплексів у відповідності з регіональним ресурсним потенціалом та потребою посилення їх наукоємності й інноваційності, а також рівень формування та результати функціонування в регіональних економіках кластерів виробництв замкненого циклу;

- рівень та динаміку диференціації населення за характеристиками майновими, доходів і витрат;

- динаміку медико-демографічних характеристик локальних і загалом регіональних громад;

- доступність та якість задоволення їх матеріально-побутових і соціально-культурних потреб у розрізі суспільно необхідного та приватного компонентів;

- рівень екобезпеки середовища життєдіяльності локальних і регіональних громад, у тому числі в контексті ближчих і віддалених перспектив ресурсного освоєння та господарського використання територій.

Зважаючи на висвітлені критерії якості, результати реалізації регіональної політики в Україні (як невід'ємної складової частини державного управління соціально-економічним розвитком) в останнє десятиріччя набувають неоднозначних оцінок. Позитивні явища і тенденції регіонального розвитку, зокрема, охоплюють:

- започатковану децентралізацію соціальних повноважень і зобов'язань;

– протидію органів законодавчої і місцевої влади стрімкому згортанню мережі об'єктів соціального призначення ланок освіти, охорони здоров'я, культури;

– локальні проекти з відродження інфраструктури дошкільної і середньої освіти, підвищення ефективності організаційно-економічного механізму надання суспільно необхідних послуг на засадах загальнообов'язкового страхування;

– реалізацію низки різномасштабних проектів модернізації та подальшого розвитку дорожньо-транспортної та комунальної інфраструктур;

– фінансове, податкове, інформаційно-методичне стимулювання регіональних та місцевих ініціатив із поживлення підприємницької активності населення у сферах дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва, переробної промисловості, індивідуального житлового будівництва, послуг, туризму.

Поряд із ними слід відмітити низку негативів і загроз, серед яких:

– неефективність державної політики щодо інноваційної трансформації господарських комплексів регіонів, у тому числі в частині забезпечення відповідної спеціалізації ВЕЗ, стимулювання становлення територіальних кластерів сфери послуг та інноваційної інфраструктури;

– перманентний брак бюджетних ресурсів на задоволення суспільно необхідних матеріально-побутових і соціально-культурних потреб населення (визначення останніх здійснюється практично без урахування галузевих стандартів і норм, лише виходячи з практики фінансування у короткостроковій ретроспективі, а останнім часом – винятково з фактичної бюджетної забезпеченості), а також на повноцінну модернізацію інфраструктурного забезпечення територіальних громад, що вкрай загострюється на рівні місцевих бюджетів, у тому числі новостворюваних об'єднаних громад;

– щорічна ситуативність механізмів дотування відповідних статей видаткової частини регіональних бюджетів та подальшого перерозподілу цих коштів серед територіальних громад;

– низький рівень фінансування державних і регіональних програм контролю санітарно-епідеміологічної ситуації, профілактики захворюваності серед населення передпрацевдатного і працевдатного віку, оновлення інженерних мереж та дотримання вимог екобезпеки господарювання;

– самоусунення профільних державних органів від здійснення належного контролю над працевлаштуванням, умовами та оплатою праці на недержавних підприємствах.

Факторами низької ефективності регіональної політики в останнє десятиріччя, зокрема, були:

- зволікання з розробкою та адаптацією на регіональному рівні державних соціальних стандартів, перелік яких визначено Законом 2000 р., що призводить до незбалансованості правових гарантій і бюджетних зобов'язань, затвердження фінансово слабо обґрунтованих та взаємоповторюваних державних і регіональних програм, сприяє суб'єктивному розподілу доступних ресурсів органами влади різних рівнів та їх нецільовому використанню;

- кон'юнктурність механізмів визначення першочергових заходів державної соціальної політики та їх реалізації на регіональному рівні, що відображається в розпорошенні відповідного ресурсного забезпечення, незадовільному врахуванні потреб конкретних територіальних громад;

- недостатня розробленість нормативно-правової бази розвитку ринку послуг соціального призначення, а також невідповідність пропонованих механізмів акумуляції позабюджетних ресурсів на задоволення потреб у житлі, охороні здоров'я, професійній освіті фінансовим і майновим реаліям широких верств населення.

Аналіз обсягів та структури виробництва валової доданої вартості в регіонах України відображає помітне посилення суттєвої територіальної диференціації економічного потенціалу, загалом засвідчуючи:

- низьку ефективність вітчизняної регіональної політики у сфері диверсифікації та інноваційної модернізації національного господарства, а також стимулювання відповідного розвитку депресивних регіонів (передусім праценадлишкових із традиційною аграрною спеціалізацією);

- недостатню урегульованість фіскальної системи України, коли оподаткування здійснюється за місцем розташування центральних офісів підприємств, а не виробництв безпосередньо;

- низьку частку виробництв замкненого циклу в поєднанні зі значним рівнем тінізації регіональних господарств;

- сировинно- та напівфабрикатно-експортну і транзитну спеціалізацію економіки України в цілому.

Доволі тісна кореляція між обсягами виробництва валового регіонального продукту і валової доданої вартості та рівнем доходів, оплати праці й витрат населення регіонів України (насамперед за «обов'язковими» статтями витрат на оплату послуг житлово-комунальних, транспортних) відіграє вагому пряму та опосередковану роль (пов'язану з потенціалом наповнення місцевих і регіональних бюджетів, рівнем їх дотування з державного бюджету, а відтак, масштабами видатків на задоволення соціальних потреб та розвиток інфраструктури) у формуванні та підтриманні як просторових параметрів необґрунтованої соціальної нерівності, так і суспільних та індивідуальних факторів і механізмів обмеження або стимулювання освітніх і трудових міграцій, інших активних заходів із забезпечення продуктивної зайнятості та вертикальної соціальної мобільності населення.

Розділ 2. Пріоритети регіональної політики України на середньострокову перспективу

Магістральні напрями регіональної політики України на середньостроковий період включають:

- збалансування територіальних і галузевих пропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, ствердження постіндустріальної та соціальної орієнтації їх господарств, стимулювання споживчого попиту як рушійної сили економічного зростання, оптимізацію загальних умов суспільного відтворення в цілому;

- нарощування обсягів інвестування регіональних кластерів виробництв наукоємної і високотехнологічної продукції та її випуску, підвищення інноваційної активності в усіх сферах господарювання і суспільного життя;

- забезпечення гідної якості життєдіяльності населення (насамперед на засадах повноцінної реалізації законодавчо гарантованих прав людини як гарантій рівного доступу до суспільно необхідних товарів і послуг соціального призначення, оптимізації параметрів адресного соціального захисту вразливих верств і груп населення), створення умов для гармонійного розвитку територіальних громад й індивідів;

- збалансування взаємодії між усіма формами життєдіяльності населення регіонів і систем розселення – трудовою, споживчою, репродуктивною, соціоприродною;

– забезпечення розвитку територіальних громад на засадах принципів самоврядування й ствердження регулюючих інститутів громадянського суспільства;

– підтримання сукупності аспектів національної безпеки.

У цьому контексті ієрархія викликів для регіональної політики України на поточному етапі соціально-економічного розвитку охоплює:

– нагальність формування та впровадження цілісної системи соціальних стандартів і гарантій, покликаних забезпечувати належну якість відтворення і життєдіяльності населення, а також методик і механізмів їх адаптації, реалізації та корекції на регіональному і локальному рівнях;

– потребу збалансування обсягів та усталення механізмів фінансування видатків місцевих і регіональних бюджетів на задоволення суспільно необхідних матеріально-побутових і соціально-культурних потреб населення;

– важливість забезпечення ефективного контролю та коригування негативних змін і загроз ускладнення медико-демографічної і міграційної ситуації;

– необхідність підвищення ефективності механізмів стимулювання продуктивної зайнятості населення в системах розселення в межах комплексу заходів, представлених відповідними загальнодержавними і регіональними програмами, фінансовими, організаційно- та інформаційно-методичними ініціативами служб зайнятості, роботодавців, підприємницьких структур, добровільних громадських об'єднань;

– доцільність цільового коригування інвестиційного клімату в регіональних та локальних адміністративно-територіальних утвореннях нормативно-правовими, фіскальними, програмними та адміністративними важелями;

– важливість підтримання соціальної злагоди та стабільності, зокрема в її суспільно-політичному, культурно-ідеологічному, міжетнічному та міжконфесійному аспектах;

– потребу оптимізації методик визначення основних типів проблемних територій (депресивних, відсталих, кризових, особливої функціональної або проблемної орієнтації, особливих режимів господарювання), процедур моніторингу систем їх соціально-

економічних характеристик, а також механізмів санації, у тому числі на засадах: виконання спільних програм взаємовигідного розвитку проблемних і передових регіонів; започаткування локальних точок зростання у сферах переробної промисловості, що функціонує на місцевій сировині, обслуговування і туризму, новітніх технологій та інноваційного супроводу підприємницької діяльності;

– нагальність удосконалення механізмів розв'язання гострих соціальних проблем територіального розвитку, зокрема щодо забезпечення можливостей вертикальної соціальної мобільності населення, профілактики його маргіналізації, адаптації молоді в суспільстві та на ринку праці.

До найсуттєвіших проблем, які нагально потребують системного розв'язання (із використанням комплексного програмного підходу та індикативного планування) з метою оптимізації пропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та активізації сприятливих можливостей зростання, пов'язаних, зокрема, з їх соціальною підсистемою, належать:

– структурна перебудова та модернізація житлово-комунального господарства, науково-освітнього комплексу, індустрії дозвілля і відпочинку, сфери охорони і відтворення здоров'я, підвищення екологічної безпеки господарювання в житлово-комунальній і рекреаційній галузях, а також природного та антропогенного (побутового, виробничого) середовища життєдіяльності населення;

– поліпшення інвестиційного клімату та конкурентного середовища у сфері виробництва вітчизняних товарів і послуг соціального призначення, регулювання розвитку їх внутрішнього ринку та конкурентоспроможності на засадах забезпечення належного контролю якості, а також доступності з урахуванням законодавчих гарантій і динаміки платоспроможного попиту населення;

– зміцнення та підвищення економічної ефективності використання науково-технічного, соціально-економічного, природного потенціалу експортоорієнтованих ланок із виробництва послуг соціального призначення (насамперед професійної освіти, спеціалізованої медичної допомоги, санаторно-курортного відпочинку і туризму, виставкової діяльності);

– підвищення внеску освіти в модернізацію економіки на засадах ствердження системи безперервної освіти, актуалізації змісту й оптимізації структури професійної освіти, оптимізації механізмів

задоволення потреб регіональних господарських комплексів у підготовці фахівців і кваліфікованих робітників, становлення територіальних освітньо-науково-виробничих кластерів;

– збереження і вдосконалення якісних характеристик людського та інших складників соціального капіталу, у тому числі на засадах: відновлення стимулюючої функції оплати праці в бюджетному секторі та низькооплачуваних видах економічної діяльності соціального призначення інших форм власності; підвищення платоспроможності та оптимізації рівня соціальної захищеності середньо- і низькодоходних верств населення; подолання організаційно-економічних проблем і територіальних деформацій розвитку матеріально-побутових і соціально-культурних ланок, зокрема регіональних проблем формування і функціонування низової соціальної інфраструктури в системах розселення;

– збалансування попиту і пропозиції фахівців і кваліфікованих робітників на регіональних ринках праці, забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення, а також соціального захисту зайнятих у недержавному секторі економіки.

Розділ 3. Регіональна соціально-економічна інтеграція як стратегія стимулювання розвитку проблемних територій

Невід’ємним компонентом стратегії соціально-економічного розвитку України є регулювання територіальних диспропорцій завдяки стимулюванню «точок зростання» в господарстві, сферах зайнятості та соціального забезпечення проблемних регіонів. До останніх відносять такі основні типи територій:

- депресивні – території, донедавна порівняно задовільно розвинуті та з істотним потенціалом усталення соціально-економічних характеристик, які з глобальних і загальнодержавних причин (наприклад, впливу радикальних ринкових і суспільно-політичних реформ) увійшли в стан системної кризи, що характеризується різким (порівняно з докризовим періодом) скороченням показників розвитку матеріального виробництва і соціальної сфери;

- відсталі – території, що впродовж тривалого, вимірюваного десятиріччями періоду (тобто хронічно) характеризуються низьким (на фоні інших регіонів країни, що більш-менш прогресують) рівнем розвитку соціально-економічних показників;

- кризові – території будь-якого рівня розвитку (пересічного, низького, високого), що зазнали значних техногенних або природних катастроф, які на більш-менш тривалий час зруйнували звичний уклад життєдіяльності та або взагалі унеможливили функціонування господарського комплексу, або вкрай негативно вплинули на можливість забезпечення досягнутої в докризовий період результативності його функціонування;

- особливої функціональної або проблемної орієнтації – діючі та колишні закриті адміністративно-територіальні утворення (від воєнних містечок до місць компактного розміщення режимних наукоємних виробництв та інших подібних об'єктів), райони компактного проживання етнічних меншин, об'єкти природно-заповідного фонду та території особливої охорони (у тому числі округи санітарної охорони курортів та інших рекреаційних зон);

- особливих режимів господарювання (у тому числі зовнішньоекономічної діяльності) – території особливих економічних зон, технопарків, технополісів тощо.

Основним напрямками стимулювання розвитку та підтримки зазначених економічно менш розвинутих і депресивних територій, зокрема, є:

- реалізація комплексу заходів щодо забезпечення прогресу та модернізації структури регіональних господарств через фіскальне, програмне та адміністративне стимулювання діяльності з: підвищення частки виробництв із замкнутими циклами; прискореного розвитку переробних ланок АПК, крупнотоварного сільського господарства (насамперед тваринництва), наукоємних виробництв у галузях машино-, літако- і приладобудування, зв'язку і телекомунікацій; становлення регіональних кластерів сфер послуг та рекреації, інноваційної інфраструктури та прикладних НДДКР, обслуговування транзитних пасажиропотоків у міжнародних транспортних коридорах; пільгового кредитування житлового будівництва;

- використання потенціалу соціально-культурних ланок (освіти, науки і наукового обслуговування, спеціалізованої медичної допомоги, санаторно-курортного лікування) в диверсифікації та підвищенні конкурентоспроможності господарств регіонів і систем розселення;

- виконання програм із прискорення інноваційної модернізації та підвищення технологічної незалежності національної економіки,

стабілізації трудових ресурсів і демографічної ситуації в регіонах і системах розселення;

- розширення внутрішнього споживчого ринку, оптимізація пропорцій «виробництво – споживання», «споживання – нагромадження»;

- забезпечення ефективної та безпечної в контексті національних інтересів (у тому числі вимог економічної, соціальної, екологічної безпеки) спеціалізації особливих економічних зон і транскордонних регіонів;

- сприяння розвитку зовнішніх ринків збуту вітчизняних товарів і послуг, у тому числі на засадах залучення інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності, поглиблення гуманітарних зв'язків, входу до міждержавних структур;

- унормування обґрунтованої класифікації проблемних територій, підвищення ефективності методик їх визначення, а також якості відбору показників моніторингу в процесі санації; узгодження й встановлення темпів санаційних заходів відповідно до типу конкретної проблемної території;

- виділення та програмування розвитку територій цільового впливу, інтегрованих із просторово близьких проблемних регіонів та провідних регіонів – «локомотивів».

Система спеціальних заходів зі зняття депресивних територіальних напруг (санація), яка здатна водночас впливати на ситуацію в економіці, суспільно-політичних відносинах, природокористуванні та інших сферах життєдіяльності, вимагає застосування індивідуально спрямованих багатофункціональних економіко-правових, соціально-організаційних, соціально-економіко-демографічних та інших регуляторів, поєднаних із загальним заходом державного регулювання територіального розвитку – трансфертами.

Зважаючи на варіанти санації (тимчасової консервації депресивного стану як перешкоджання подальшій деструкції без усунення її причин в умовах відсутності необхідних ресурсів; реструктуризації з трансформацією економічного потенціалу, розв'язанням соціальних проблем, усуненням екологічних загроз і небезпек тощо; встановлення особливого режиму господарювання), механізми відповідних заходів передбачають:

- відбір конкретних об'єктів санації в ланках спеціалізації, інфраструктурному та кадровому забезпеченні їх діяльності тощо;

- цільове державне і програмне інвестування, залучення приватних інвестицій на засадах надання податкових пільг, канікул тощо;
 - підтримку окремих форм господарювання (наприклад, малого бізнесу, фермерства, кооперування, акціонування трудовими колективами підприємств) та видів економічної діяльності;
 - активізацію продуктивної зайнятості, економічно доцільних міграцій та підприємницьких ініціатив населення, у тому числі сприяння створенню нових робочих місць, пошуку ефективного власника, диверсифікації сфер господарювання у відповідності з місцевими ресурсним потенціалом тощо;
 - вдосконалення інфраструктурного та кадрового забезпечення економіки (цільовий розвиток дорожньо-транспортної мережі, систем енергопостачання і зв'язку, сфер професійної освіти, наукового обслуговування та інноваційної діяльності тощо).
- Заходи з інтеграції територіально близьких проблемних регіонів та регіонів-«локомотивів», спрямовуючись на усунення суттєвих структурних та соціальних відмінностей їх розвитку, зокрема включають:
- реалізацію державних і регіональних програм розбудови та підвищення доступності виробничої і соціальної інфраструктур обох регіонів;
 - стимулювання їх спільної участі у: частковому фінансуванні низки інфраструктурних об'єктів, покликаних поліпшити транспортну доступність та інженерну облаштованість систем розселення проблемного регіону; задоволенні потреб територіальних ринків праці в кадрах; підвищенні рівня освоєння ресурсного потенціалу проблемного регіону;
 - дотування соціальних статей видатків проблемного регіону до обсягів їх забезпеченості в регіоні-«локомотиві» за спільної участі державного та відповідних обласних бюджетів.

Розділ 4. Підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі капіталізації соціогуманітарних ресурсів

Функції спектру підсистем соціального капіталу (людського, інтелектуального, інноваційного, комунікативного, організаційного, інтерфейсного) в економіці дають змогу сформулювати основні

напрями їх удосконалення в контексті потреби підвищення конкурентоспроможності регіонів України, серед яких:

- підвищення доступності джерел і каналів інформації для окремих індивідів, соціальних груп, суспільства в цілому;
- інвестування в процес поширення інновацій та стимулювання попиту на них;
- нарощування і створення умов для реалізації інноваційного та рентоутворюючого потенціалу суб'єктів господарювання;
- вдосконалення структури мотивацій індивідів (зокрема до продуктивної зайнятості та праці), суб'єктів господарювання;
- раціоналізація трансакційних витрат, пов'язаних із механізмами ведення і координації економічної, підприємницької та інноваційної діяльності;
- стимулювання соціальної відповідальності бізнесу;
- оптимізація інституціональної структури всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Розвиток власне людської та інтелектуальної складових соціального капіталу регіонів України насамперед передбачає:

- поліпшення матеріального добробуту населення, у тому числі на засадах:
 - дотримання пропорційності та послідовності в економічній, соціальній, інноваційній та екологічній підсистемах регіональної політики;
 - затвердження і дотримання комплексу соціальних стандартів і гарантій як підґрунтя розбудови державної системи соціального забезпечення, що реалізує принципи соціальної держави; задіяння цих стандартів і гарантій у розрахунках оплати праці, пенсій та інших соціальних виплат, цін і тарифів на товари і послуги, видатків бюджетів різних рівнів, у визначенні матеріальних, фінансових, трудових потреб регіональних господарських комплексів;
 - узгодження прожиткового мінімуму, мінімальних заробітної плати і пенсії із соціальними стандартами і гарантіями, вдосконалення механізмів індексації зарплати і соціальних виплат;
 - систематизації та зміцнення фінансового забезпечення заходів щодо боротьби з бідністю, реалізації гарантій зайнятості, скорочення безробіття, надання соціально-економічної підтримки молоді, молодим сім'ям і сім'ям із дітьми, підвищення доступності суспільно необхідних послуг для соціально вразливих категорій;

– реалізації активних програм соціального захисту, спрямованих на поживлення ініціативи малозабезпечених і безробітних у галузі професійної підготовки та перепідготовки, працевлаштування, відкриття власної справи, участі в громадських роботах тощо;

– впровадження механізму забезпечення випускників закладів післясередньої освіти першим робочим місцем; сприяння розвитку системи професійного навчання кадрів на виробництві шляхом: фіскального стимулювання роботодавців до його фінансування; вмотивування робітників через політику оплати праці;

– формування дієвих механізмів впливу споживачів і структур громадянського суспільства на функціонування ланок соціальної сфери, у тому числі процеси фінансування, контролю і коригування якості послуг у межах задоволення культурно-побутових потреб індивідів, різних категорій масових споживачів і територіальних громад;

• підвищення ефективності структурної перебудови і техніко-технологічної модернізації господарського комплексу, у тому числі на засадах:

– переходу до цілісних регіональних освітніх систем, зорієнтованих на задоволення місцевих потреб у кадрах, удосконалення механізму та посилення стимулів сталого соціально-економічного розвитку, зростання конкурентоспроможності регіону; підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу системи освіти завдяки його концентрації в регіональних ресурсних центрах, створених на базі провідних навчальних закладів регіону за пріоритетними ланками його економіки та покликаних поширювати інноваційну активність на інші навчальні, наукові заклади та суб'єкти господарювання всіх форм власності;

– підвищення господарської ефективності НДДКР на засадах інтеграції освіти, науки і виробництва, стимулювання становлення елементів і цілісних територіальних систем інноваційного розвитку через поглиблення співпраці та кооперації навчальних закладів і наукових установ, створення технопарків, науково-дослідних консорціумів, бізнес-інкубаторів тощо;

– суттєвого підвищення частки наукомістких, високотехнологічних і ресурсозберігаючих видів економічної діяльності у сфері послуг (насамперед із наукового та інформаційно-обчислювального обслуговування і забезпечення функціонування ринку, побутового

обслуговування населення, фінансово-кредитної і страхової діяльності, послуг туристично-рекреаційної індустрії і дозвілля), подальшого нормативно-правового врегулювання, прискорення темпів розвитку та забезпечення належного контролю над дотриманням нормативів у сфері обігу (зокрема, у торгівлі та ресторанному господарстві);

- подальшого нормативно-правового врегулювання проблем реалізації інтелектуального (творчого, знаннєгенеруючого, рентоутворюючого) потенціалу економічно активного населення;

- сприяння подальшому розширенню у сфері послуг сектору малого і середнього бізнесу, стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури;

- посилення інноваційної активності, підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання в експортоорієнтованих ланках соціальної сфери (професійній освіті, в'їзній рекреаційній індустрії, високоспеціалізованих медичних послугах, прикладних НДДКР), активізації міжнародних і, зокрема, транскордонних зв'язків у науці, освіті, культурі й туризмі;

- розвитку туризму і рекреації як ланок спеціалізації регіонів України в міжнародному поділі праці, зокрема через покращання інвестиційного клімату в індустрії відпочинку та розваг, підвищення ефективності механізмів регулювання якості та цін на туристсько-екскурсійні, санаторно-курортні та готельні послуги, поліпшення їх інформаційно-рекламного забезпечення на зовнішньому ринку;

- вибору пріоритетів та обґрунтування прогнозів розвитку регіональних туристично-рекреаційних сфер, координації роботи місцевих органів влади та суб'єктів господарювання в ході реалізації відповідних цілей; проведення інвестиційної політики, спрямованої на становлення регіональних туристичних брендів та просування на ринку специфічних комплексних турпродуктів; сприяння підприємницькій активності в туристично-рекреаційній сфері регіону, а також створенню нових робочих місць у суміжних ланках цієї індустрії; реалізації програм щодо розвитку соціальної інфраструктури із забезпечення культурно-побутових потреб рекреантів;

- прискорення розвитку відкритого інформаційного суспільства на засадах створення інфраструктурних (у тому числі електронних) мереж із забезпечення функціонування єдиного національного науково-освітньо-інформаційного простору, інтегрованого у відповідні наднаціональні та міжнародні структури.

Адаптація зазначених заходів щодо розвитку й підвищення ефективності капіталізації людського та креативного (інтелектуального, інноваційного) складників соціогуманітарного потенціалу регіонів України на локальному рівні, зокрема, вимагає:

- розробки правил і нормативів визначення розмірів пайової участі (внесків) забудовників у забезпеченні належного рівня комплексності соціальної інфраструктури, опрацювання механізмів їх сплати до місцевих бюджетів;

- формування органами місцевої влади державних замовлень на виробництво суспільно необхідних товарів і послуг соціального призначення на комерційних засадах;

- ліцензування виробників комунальних послуг та контроль виконання ними договірних зобов'язань; стимулювання впровадження ефективних енергозберігаючих технологій розбудови й експлуатації житлового фонду та інженерної інфраструктури;

- налагодження обслуговування за чинними стандартами соціального захисту вразливих верств і категорій споживачів;

- задіяння фінансових інструментів (пільг, гарантій, субсидій) із метою сприяння місцевим суб'єктам господарювання, зайнятим у туристично-рекреаційній індустрії, в отриманні кредитів; виконання програм благоустрою та підтримання громадського порядку в курортних та інших видах рекреаційних зон.

До «точок зростання» в контексті диверсифікації господарства як провідних, так і економічно менш розвинутих та депресивних регіонів України, посилення її наукоємності та постіндустріальної спрямованості, підвищення ефективності інноваційно-технологічного прогресу економіки та поліпшення якості життєдіяльності населення доцільно, зокрема, віднести:

- туризм, зокрема:

- ствердження в окремих сегментах міжнародного ринку послуг туристичної індустрії (насамперед довгострокового курортного відпочинку, санаторно-курортного лікування й оздоровлення, культурно-пізнавального, спортивно-оздоровчого, ділового та освітнього, а також сільського зеленого туризму) з подальшим динамічним просуванням у напрямі здобуття статусу країни «активного туризму», зорієнтованої на включення туристичної індустрії до галузей спеціалізації національного господарського комплексу та здобуття міцних позицій на світовому ринку туристично-

рекреаційних послуг, кількість іноземних туристів в якій перевищує кількість виїздів власних громадян за кордон;

- професійну освіту, прикладні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), зокрема:

- розширення присутності на міжнародному ринку послуг професійної і післядипломної освіти завдяки нарощуванню обсягів надання відповідних послуг у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації та науково-дослідних установах системи НАН іноземним громадянам;

- розширення присутності на міжнародному ринку наукоємної продукції за рахунок активізації в Україні прикладних досліджень, створення інституційних умов для підвищення ефективності співпраці науки та освіти (через формування регіональних освітньо-науково-виробничих кластерів на базі провідних ВНЗ національного значення, подальший розвиток мережі технопарків і технополісів у СЕЗ, прикордонних регіонах і транскордонних єврорегіонах), приведення у відповідність із міжнародними нормами й удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері інтелектуальної власності, авторського та суміжних прав;

- спеціалізовану медичну допомогу, санаторно-курортне лікування та діяльність у сфері медичних інновацій, зокрема:

- розширення присутності на міжнародному ринку медичних послуг, товарів і технологій, зростання обсягів їх експорту, у тому числі завдяки: досягненню належної конкурентоспроможності експортоорієнтованої продукції національної медичної і фармацевтичної промисловості у відповідності з міжнародними стандартами; виконанню державних програм з упровадження здобутків вітчизняних фахівців і наукових шкіл у новітніх технологіях діагностики, лікування і профілактики, досліджень у різних галузях медицини, генетиці, біохімії, біотехнологіях тощо; поліпшенню поінформованості потенційних споживачів на зовнішніх ринках щодо якості послуг провідних вітчизняних медичних центрів та зон санаторно-курортного оздоровлення з метою сприяння їх міжнародному визнанню;

- розвиток міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я, у тому числі завдяки наданню профільної гуманітарної допомоги країнам, що розвиваються, та країнам, постраждалим від природних і техногенних надзвичайних ситуацій.

Висновки

Збалансованість регіональної політики досягається завдяки виконанню кількісно й якісно унормованих зобов'язань держави щодо:

- забезпечення гідного рівня та безпечного середовища життєдіяльності населення;
- стимулювання його продуктивної зайнятості за місцем проживання в поєднанні з підвищенням ефективності внутрішньодержавних трудових міграцій;
- втручання в розвиток регіонів і локальних територіальних громад із метою запобігання, згладжування та вирівнювання соціально-економічних диспропорцій територіального розвитку, децентралізації та адаптації на місцевому рівні загальних засад, принципів і засобів проведення державної соціально-економічної політики, оптимізації зворотних впливів регіонів на життєдіяльність усієї країни у відповідь на негативну динаміку відповідних систем індикаторів, що підлягають моніторингу.

Зважаючи на механізм суспільного відтворення, що дає змогу стимулювати саморозвиток через задоволення максимально широкого спектру суспільно необхідних потреб населення, важливу увагу в регіональній політиці Україна за прикладом провідних держав світу має приділяти соціальній складовій, що формується передусім із заходів щодо:

- врегулювання трудових ресурсного забезпечення локальних господарських систем;
- підвищення ефективності реалізації інноваційного потенціалу економічно активного населення в процесі розширення сфери його продуктивної зайнятості;
- підтримки міжетнічної та міжконфесійної стабільності у межах локальних і регіональних територіальних громад.

Моніторинг та корекцію результатів реалізації державної стратегії регіонального розвитку України доцільно здійснювати з урахуванням показників:

- рівня життя населення регіонів і систем розселення, задоволення його суспільно необхідних потреб та забезпечення конституційних прав і свобод (у тому числі свободи слова, політичного вибору і віросповідання);
- рівня зайнятості, конкурентоздатності на ринку праці та підприємницької активності населення (у тому числі організаційного і

нормативно-правового забезпечення та інвестиційного клімату у сфері реалізації підприємницьких ініціатив громадян);

– особливостей формування і структури доходів, майнового розшарування;

– стану діяльності з охорони довкілля та підтримання національної безпеки (у тому числі в галузі запобігання поширенню соціально небезпечних хвороб, злочинності);

– ресурсного потенціалу та ефективності виконання соціальних функцій державної і місцевої влади, рівня розвитку та ефективності діяльності територіальних громад, формування механізмів соціального партнерства;

– виконання профільних комплексних і галузевих програм, а також цільових проектів удосконалення середовища життєдіяльності.

Список літератури:

1. Гордей О.Д. Моделі державного регулювання добробуту населення / О.Д. Гордей // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 51–57.

2. Балакірева О.М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді / О.М. Балакірева, О.В. Валькована // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 76–91.

3. Борецька Н.П. Вища освіта в контексті соціальної політики держави / Н.П. Борецька // Нові технології навчання. – 2005. – № 40. – С. 4–10.

4. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини / О.А. Грішнова. – К. : Знання, 2007. – 559 с.

5. Петкова Л.О. Кластерна модель галузево-територіальної організації виробництва як передумова його інноваційної активізації / Л.О. Петкова // Научные труды ДонНТУ. Серия «Экономика». – 2004. – С. 97–102.

6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : ІДСД НАН України, 2012. – 320 с.

7. Чуприна О.О. Соціальна нерівність і бідність в Україні / О.О. Чуприна // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2011. – № 2(5). – С. 57–66.

Boiko O.V.

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Construction Production
and Project Management,
Zaporizhzhia National Technical University*

Didovets I.V.

*Doctor of Economics, Professor at Department of Management,
State Economy and Technology University of Transport*

Komandrovskaya V.E.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics,
National Aviation University*

FORMATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS CLUSTERS AS CONDITION FOR ECONOMIC REGIONS DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Summary

It was studied and summarized existing approaches to cluster model of economic development. It was analyzed the experience in the creation of transport and logistics cluster structures. The role and importance of transport and logistics complex in the economic development of the EU was determined. Preconditions and factors of transport and logistics clusters in Ukraine were investigated. Determined main obstacles and driving forces of the cluster formation process. Established essential features of transport and logistics clusters, and its structural organization. Disclosed the dual nature of regional transport and logistics clusters, functionality and role in stimulating economic development of regions. It was proved that initiative of establishing TLC in Ukraine should belong to the state, as represented by the state branch authorities, including the Ministry of Infrastructure and regional (local) authorities. Analyzed the differences logistics and cluster and sectoral approaches. Identified the fundamental principles for further effective development of transport and logistics clusters.

Introduction

Integration processes, increased international competition and the process of financial instability in the economy lead to new forms of production,

business organization and changings the paradigm management of competitiveness. In such circumstances, not individual firms or businesses can provide high competitiveness and economic development, but cluster formation of business entities, that operating in symbiosis principles of competition and cooperation (partnerships). So today, cluster development forms of association of the market, is one of the main directions of state policy in the area of competitiveness, both at the regional and national levels in most leading countries.

Improving the competitiveness of the economy in part dependent on transport, relates primarily on the availability of developed infrastructure of transport and economic links that produce conditions for strengthening business activity and acceleration of goods movement. Considering that more than half of the costs in the turnover accounted for freight transportation operations, while the transport component is about twice the level in the final price of the domestic product, which is typical for developed countries, has negative impact on the efficiency and competitiveness of domestic production, the problem of radical changes of relations in the system “producers of goods – organization of transport services” based on logistic approach, gets paramount importance. Having a beneficial effect, first of all on the sphere of circulation, logistics serves as the most effective, market-oriented methodology of management of commodity material, management of transport and related flows at the lowest cost; it achieves reduction in inventory levels by 30-50%, reduce the movement of products at 25-45%, minimize the number of operations with cargo, also decrease transportation costs [1]. That's why logistics approach becomes the most popular service within the transport service of goods movement, which at the same time a powerful development tool for the market of transport services.

However, it must be considered that for Ukraine, with different levels of socio-economic development and specialization of production, and particularly transport, the problems of managing economic development of economic subsystems should be approached from the perspective of mainstreaming the regional dimension; while effective development becomes possible only on the basis of integrating cluster and logist approaches, which are interrelated and complementary, those that improve the benefits of each other.

Formation of regional transport and logistics clusters, and their further integration into the national and international transport and logistics system

of goods movement will effectively solve the problem of space-time organization of transport and economic links.

On the one hand it provides a synergetic effect for business of regional transport market, which is a source and a factor of social and economic growth in the regions, and on the other hand – provides coordinated interaction of regions consisting of a single economic space of the country, which will increase the efficiency of the national production. This explains the urgency and the exceptional importance of the choice of cluster and logistics models of management of regional economic development and regional economic subsystems, in particular market of transport services that puts them in the category of national importance.

Part 1. Factors of formation and essential features of transport and logistics clusters

A union member, on the basis of cluster approach is widespread in international business practices of recent decades. The most successful practice implementation clustering at different levels of the economy is shown by European countries [2; 3]. In July 2006, adopted the «Manifesto of clustering in the European Union», and January 21, 2008 in Stockholm under the European Presidential Conference on Innovation and Clusters was made “European Cluster Memorandum”, that are defined cluster development as the main mechanism for increasing the competitiveness of the economies of the EU Member States by marking the respective priorities of national programs. The principle of clustering is widely used in most EU countries, effectively implementing at national, regional and municipal levels. As a result, almost all EU countries engaged in the implementation of national or regional programs of clustering to ensure a high level of competitiveness of national economies.

Popularity clusters in the EU is growing, as well as a number of organizations and initiative groups for their support. The European Commission launched an initiative INNOVA, which prepares an annual report – European Cluster Survey. The European Cluster Alliance and INNO-Policy Trend Chart, under the PRO INNO Europe Initiative and the Global Cluster Initiative Survey in Cluster Initiative Green Book working on periodic reviews of cluster development in the EU, and provide support a large number of academic studies [4]. According to the European Cluster Observatory in Europe has more than 2 thousands regional clusters; the

potential of the same development of cluster formations for the future is estimated at 9,000 units.

The priority in market-developed countries is the development of clusters in high-tech industries. However, at this time clustering processes covered service industries, including transportation and logistics. Transport and logistics processes of clustering in the European Union should be seen as a characteristic feature of the present stage of development of euro logistics and formation of a single Pan-European transport and logistics space. So, now in the European network of transport and logistics clusters can be identified 25 primary and 60 secondary of transport and logistics clusters, four primary cluster of which can be described as global logistics clusters – clusters based on the cities of London and Paris and metropolitan areas Frankfurt Rhine-Main and Randstad Holland.

Today, clusters are increasingly being implemented in Ukraine. The feature Cluster formation process in Ukraine is promising clusters focus on traditional industries – construction, agriculture, metallurgy, light industry and transport. According to the «Concept of creation of clusters in Ukraine», cluster is an association of enterprises in one sphere of activity, unrelated suppliers of equipment, components, production services, infrastructure and research centers. It is proposed to allocate four types of clusters: industrial (association of car, ship and aircraft manufacturers), innovation and technological (geographically localized companies related manufacturing innovative products), travel and transport and logistics [7].

The main prerequisites for the cluster development forms of organizational and economic interaction of market related:

1. The globalization of economic development, permanent structural changes in the environment, as well as rapid technological changes that lead to a greater need for adaptation, flexibility and efficiency of economic entities; transport and logistics clusters structure is a new form of inter-firm interaction, which allows quickly adapt its internal structures and external relationships to a changing environment.

2. Complications transport and industrial and commercial activities, the emergence of new form of cooperative ties based on vertical and horizontal relationships; participation in such organizational and economic associations allows to specialize on core competencies, delegating execution of works other partners that can provide better and cheaper services.

3. Computerization of the economy, accompanied by extensive use of new information and communication technologies that lead to the possibility of

creating cluster structures in the transport services market on the basis of more flexible relations in economic activity.

4. The need and opportunity to reduce transaction costs that increase in a market tends. In addition, it is possible to reduce uncertainty by establishing both formal and informal contracts and by growing confidence that is achieved only in the long interaction with other participants of the market of transport services.

5. The aspiration to gain access to resources controlled by other participants in the transport market. In fact, a particular company or organization does not always have all the necessary resources for the effective development of services and new technologies. In addition, union members of the market of transport services in the transport and logistics clusters implements the concept of interaction, based on a number of key features inherent in modern business, that is:

- similarity of targets actually functioning entities (for example, providing competitive advantage, optimal use of resources, strengthening market position, etc.);
- need for state support measures;
- need to attract investment in large scale infrastructure projects, which include development of transport and logistics infrastructure;
- need to enhance innovative capacity of market activity;
- development of benchmarking concept that focuses on studying business structures and constructive use of the accumulated experience leading business areas;
- development of market relations based on cooperation and partnership;
- desire to obtain a synergistic effect.

One of the major factors in the development of cluster forms of cooperation in the market of transport services stands logistics, creates new structure of relations in the sphere of cargo delivery, arising between enterprises on the movement of goods flows, identifying centers of production, capacity-building relevant transport and logistics infrastructure and the development of new schemes, methods and management tools of production and technological and transport processes.

The review UNECE identified the main characteristics of clusters [8]: geographic concentration (designed to save on production fast interaction, exchange of social capital and learning process); specialization (concentration of clusters based on specific areas of activity); the multiplicity of economic agents (the presence of representatives of many related industries in cluster); competition and cooperation (main types of

interaction between members of the cluster); achieve the necessary «critical mass» in the amount of cluster (obtain the effect of internal dynamics and development); livelihoods cluster (long-term perspective); involvement in the innovation process (the successful development of competitive economic system is possible with the integrated use of cluster theory of the mechanism and modern concepts of innovation).

In general, the term «cluster» refers to network companies and organizations related and supporting sectors of the economy that is concentrated in a particular area and aims to obtain a synergistic effect and increase competitiveness through competitive cooperative interaction [9].

Transport and logistics clusters – considered as a group of geographically localized interconnected companies, specializing in storage, tracking and delivery of cargo and passengers, as well as organizations serving the infrastructure and other organizations, companies that complement and reinforce each other's strengths, realizing the competitive advantages of the territory [10].

If we consider the transport and logistics clusters from the position of system approach than transport and logistic clusters is the optimal transport logistics system of innovation type, which specific is the integration of state and local government, transport and logistics business, scientific and educational institutions, and service subsystems through a combination of economic symbiosis principles of cooperation, cooperation and competition to ensure innovative development, obtain synergy and enhance economic competitiveness at regional, national and international levels [11].

Considering traditional economic and territorial division of the country and a variety of natural, resources, economic, industrial and infrastructural conditions, formation of transport and logistics clusters occurs at the level of individual regions. On the one hand, linking the territory of cluster with administrative-territorial division, agree to the terms of interest and responsibility of local authorities, and on the other hand, members of these structures comply with the requirements of the government and pay taxes to the local budgets, enabling the measurability of their activities according to official statistics.

In Ukraine certain arrangements for the formation of transport and logistics clusters were made. For example, in Kherson region the creation of the first in Ukraine transport and logistics clusters was considered promising, which is to unite 106 enterprises and organizations including – 3 sea ports, 7 river ports, 5 shipping companies, ship-repair yard, enterprises of rail and road transport, airport, airlines. There are certain developments

concerning the establishment of cross-border logistics clusters [12; 13]. Particularly in the Transcarpathian region the task of cross-border and logistics clusters was defined the activation of cross-border economic transport and logistics relations, infrastructure and educational relations based on innovative regional development.

However, despite the start of the formation activity of transport and logistics clusters in Ukraine, this activity has no a systematic character and therefore has no significant results. Moreover, regulatory framework for the establishment of clusters is under development. One of the first such legal documents was the State program of development of the industry in 2003-2011 [14], approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1174 on July 28, 2003. In Ukraine for the implementation of this program concept of clusters was developed. In addition to inadequate institutional support there are many problems to the development of transport and logistics clusters, both objective and subjective, solving these problems provides the creation of favorable conditions for development of market of transport services on the basis of cluster approach.

Problems of development of transport and logistics clusters and the driving forces are presented in Fig. 1.

One of the formation prerequisites of regional transport and logistics clusters includes the presence of a developed system of transport networks, and also the development of transport, terminal and logistics infrastructure and in particular the development of Freight logistics center.

So, effective territorial organization of logistics infrastructure becomes important, which would provide cargo handling and efficient transportation.

Undoubtedly, the association of enterprises based on cluster technology is one of the manifestations of institutional relations [15-17]. The institutional nature of clusters due to the fact that their occurrence in a particular region should be preceded by a number of socio-economic conditions that promote the unification of enterprises in business network and the establishment of relations with the authorities in the region. Institutional conditions of the transport and logistics clusters associated with the ordering of interaction (cooperation, long-term economic relations, etc.) between the clusters participants and the establishment of «rules of the game» for integrated structures of this kind, and first of all at the legislative level. To ensure high coordination and effective interaction between participants of transport and logistics clusters need to develop standards that clearly defining the legal and economic independence of enterprises, based on the principle of partnership.

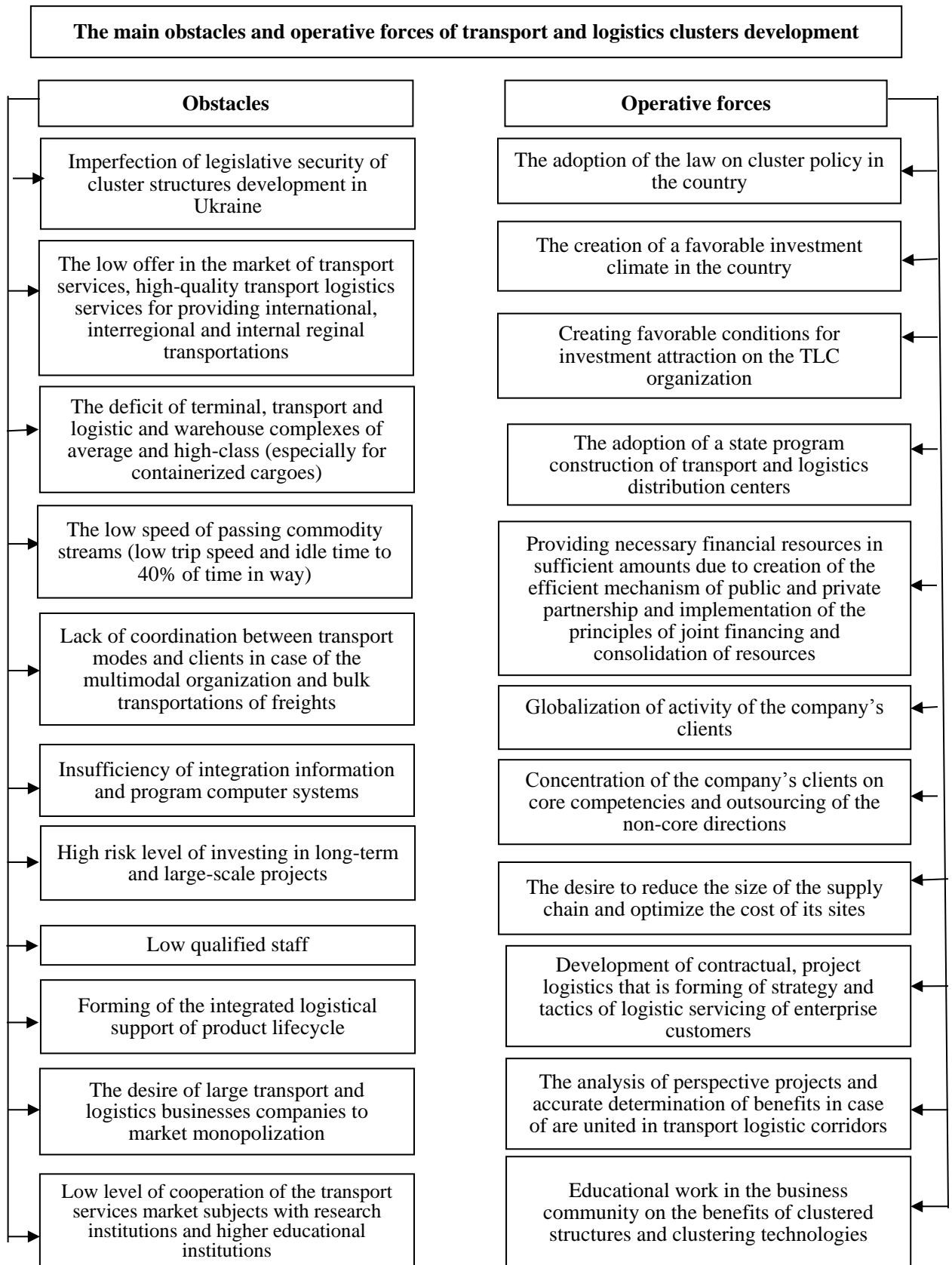

Fig. 1. Main obstacles and driving forces of transport and logistics clusters

The procedure for creating clusters suggests the involvement of: representatives of regional and local authorities, which have their own interests in the development areas and have sufficient leverage (legal, financial, administrative) to influence the situation in a particular region or territory [18; 19].

The main activities of regional authorities should be limited to identifying and maintaining the competitive advantages of the region, stimulate the development of transport and logistics clusters which in turn creates the impetus for dynamic development.

The level of economic development of its specialization, which determines and defines the scope and structure of the material input and output trade flows making the economic conditions for the formation of transport and logistics clusters. On the other side, the emergence of clusters leads to changes in the economic behavior of members of transport logistics center, identifies the need to create new infrastructure, helps to identify «points of economic growth» of the territory and in the end, promotes the removal of the regional economy to a qualitatively new level of development. The implementation of the cluster approach is a powerful tool for stimulating regional development; it promotes the restructuring of the economic complex, strengthening its innovative orientation, improving trade balance in the region, ensuring rational employment, increasing contributions to the budgets of different levels and increasing sustainability and competitiveness of regional socio-economic system.

Part 2. Structural organization and principles of effective development of transport and logistics clusters

Formation of transport and logistics cluster provides organizational and economic cooperation enterprises that perform different functions but combined to solve a single problem – providing transportation and delivery of goods from manufacturers to their customers and the result is a complex product, reliable and quality service of transport service, made by all participants, starting with those engaged in scientific developments and staff training, and ending with transport companies and logistics intermediaries [21].

Transport and logistics cluster can include organizations that serve the port infrastructure facilities, company that specializing in maritime transport, river traffic, land and air transport, logistics facilities, etc.

Transport and logistic clusters often develop in areas that have a significant transit potential.

A typical structure that is a characteristic of any form of cluster formation formed by entities, organizations and enterprises, combined by a common material, information and financial flows.

Transport and logistic clusters (Fig. 2) are concentrated in a market of forming material flows, transform and absorb the material flows that includes: producers and consumers of products that are subject to traffic and act in the face of consignor and consignees; transport and shipping companies of the transport logistics center; institutional bodies in the face of legislative and executive bodies of state and local levels; organizations of financial, scientific, educational and other infrastructure.

Important role belongs to transport logistics center which forms the core of transport and logistics cluster and coordinates the activities of participants, ensuring their effective interaction.

The core of cluster formation is a source of growth of the main competitive advantages of the region and the most investment-attractive part of it.

Financial and credit subsystem the core of which usually is a regional bank with an extensive branch network can also be regarded as its competitive advantage.

Personnel and scientific and technical components of transport and logistics clusters – provide the formation of potential competitive advantage, because firms belonging to the cluster structure experience an acute demand trends and quickly react to them by offering innovative products and services through close cooperation and interaction. The constant organizational and economic interaction between participants of the transport and logistics clusters promotes formal and informal knowledge sharing and also promotes cooperation between organizations with complementary assets and skills which gives a synergistic effect.

Public authorities and local government have a significant role in ensuring the unity of transport and logistics cluster that make conditions for interaction between participants of integration formation, forming international image and promote the development of transport and logistics infrastructure. In addition, actions by the state concerning stimulating development factors of competitiveness cluster such as: human resources, research capacity, which forms factor conditions of innovation and development updates.

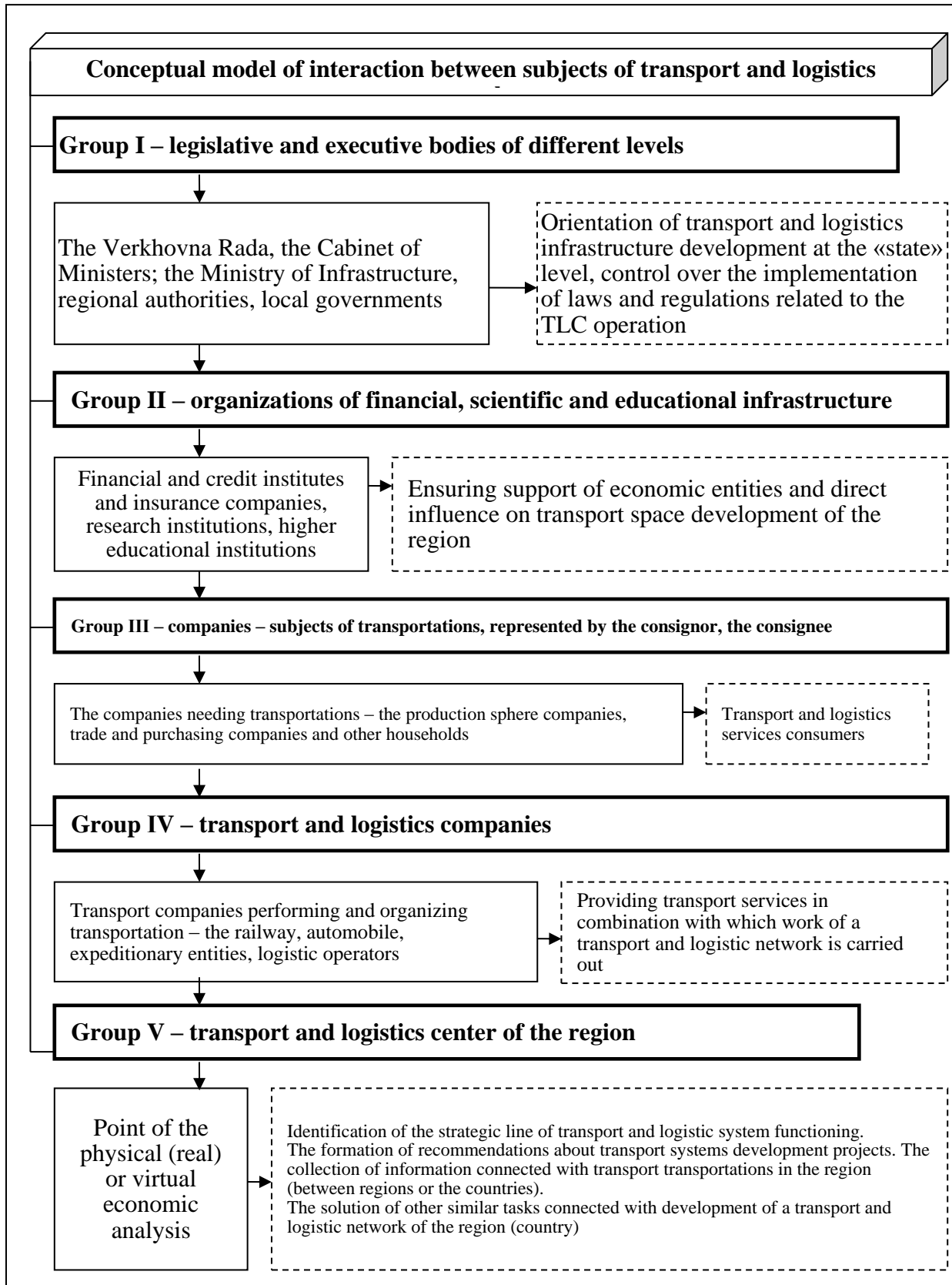

Fig. 2. Conceptual model of interaction between subjects of transport and logistics complex

Formation of transport and logistics cluster related to the cooperation among its members which resulting in emerging economic, technological and organizational conditions for common activity. Relations within the transport and logistics clusters based on confidential interaction between carriers, clients, intermediaries, customs, bank and several other contractors. Transport and logistic clusters should be seen as a stable partnership of related organizations that have potential that exceeds the capabilities of individual components. This increase is the result of cooperation and effective use of partner opportunities on the basis of a long combination of cooperation and competition.

In its direct functional purpose transport and logistics cluster is a cluster of service which meets the needs of other members by providing transportation and logistics services and provides a link between economic subjects by moving streams in space and time. However, transport and logistics cluster of the region has dual nature as it can be seen from a position of self-creation that is an independent form of cluster organization of interaction of market on the integrative basis and from the position of infrastructure elements, providing transport and economic links of a region or territory.

In the first case, the task of the cluster is to ensure interaction between elements of cluster formation to improve the competitiveness of each participant based on the benefits of synergistic properties. As an independent form, transport and logistic clusters formed for the purpose of technological chains spatial movement of material flows from suppliers and manufacturing companies acting as cargo to consumers, interacting with each other in a single process value; it contributes to the development and improvement of transport and logistics potential of a region [16]. In this case, a cluster performs the following tasks:

- allows to form and develop basic and logistics terminal structural elements by creating a cargo processing terminals, terminal and warehouse complexes of multi-purpose, providing full set of storage, customs and accompanying services;
- improves the competitiveness of transport corridors;
- reduces the share of logistics, first of all transportation costs and the gross regional domestic product;
- ensures cooperation and integration of small and medium logistic organizations – transport, forwarding, etc. providing storage services, etc. to the overall logistics system;

- can quickly adapt internal structures and external relationships to unstable market conditions.

On the other hand, transport and logistics cluster provides the course of flow processes between producers of strategic goods and their consumption for a specific region or territory. As infrastructure transport and logistics cluster contributes to solving such problems as:

- ensuring the development of transport and logistics complex, terminal and warehouse complex for cargo service;
- optimization of cargo delivery process involving several transport modes;
- creation of operative interaction, planning supervisory regulation in transport hubs and on that basis best service;
- formation of logistics and information (information-analytical) system which ensures the exchange of information between members of the unit.

Table 1

Comparative characteristic of cluster-logistics and sectoral approaches

Comparison options	Approach	
	Cluster and logistics	Sectoral
Relationships and connection	Strong and flexible forms of relationship. Sustainable alliance of interdependent companies	Lack of dependence of participants on success of each other, autonomy
Economic interest	Availability of a common economic interest in maximizing profits and enhancing competitiveness of cluster	Lack of general economic interest between organizations
Long-term cooperation	Cooperation for achieving and maintaining competitive advantage. The joint vision for the cluster future	Cooperation is not on a rolling basis; short-term relationships for a single result
Territorial boundaries	Geographic localization (usually on a regional basis)	Lack of geographical compactness
Company culture	Formed a corporate culture that provides opportunity to exchange information, experiences and joint training	Lack of a single value system, examples of behavior, exchange of information and experience
Innovation potential	Sharing the innovations by companies	Large companies played a leading role in providing innovative development

In addition, the transport services organization in the transport market based on the use of cluster-logistic approach overcomes some disadvantages industry. The comparative characteristics of cluster-logistics and sectoral approaches are given in Table 1.

The development of transport logistics cluster should be based on certain principles, Fig. 3.

The main competitive advantage of cluster-logistic model of economic development is the creation of so-called added «value» or formation of a new value through synergistic effect, i.e. accumulation and mutually reinforcing of the resource that already exists.

In addition, in the modern economy the main advantage and the main source of efficiency – is a novelty in any form that meets industry specifics: new method, new service quality, new style, new knowledge etc. This «new» is indisputable economic leadership attribute now and evidence of growth and progress that ensures the implementation of cluster development model.

This new product in implementing cluster-logistic model advocates a new quality of transport services.

The basic idea of using cluster-logistic approach is to increase competitiveness of all members of the cluster by: the economies of scale; lower costs; common projects and optimize production chains and structures; access to specific material and human resources; knowledge and technology sharing.

Cluster and logistics approach is a powerful tool for stimulating regional development promotes economic complex restructuring, strengthening its innovative orientation, improving the trade balance of the region, ensuring rational employment, the growth of wages, increasing contributions to the budgets of different levels, increasing sustainability and competitiveness of regional socio-economic system.

At a high level of enterprise local transport and logistic clusters serve not only local needs in cargo and passenger transportation, but also interurban, interregional and international transport. Transportation and logistics services provided to customers of other areas, regions and countries provide income by local companies directing taxes to the local budget.

In this case transport and logistic clusters with other clusters (mainly industrial and trademarks) are the core of industrial economy of the region, making a contribution to improving its competitiveness.

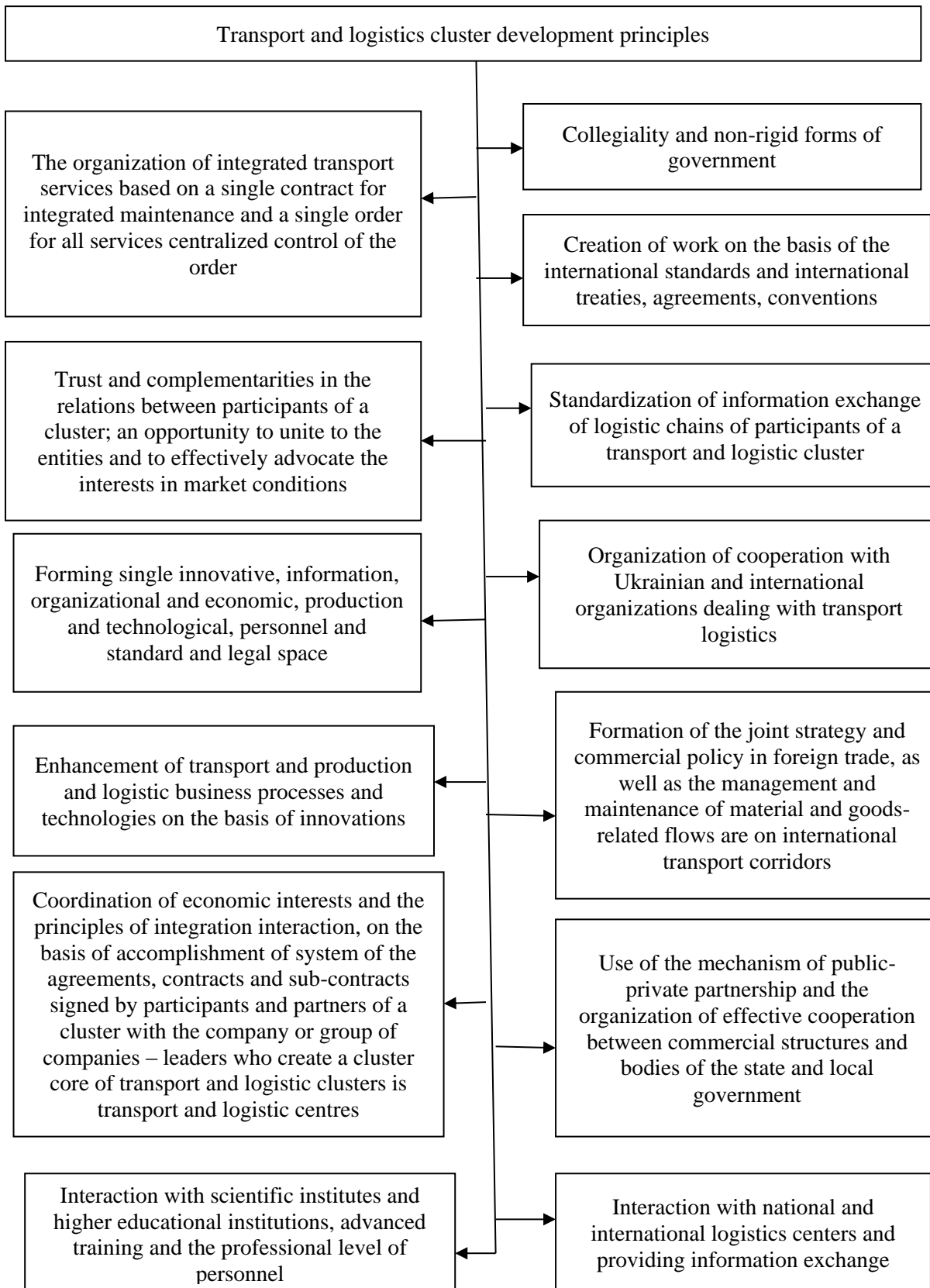

Fig. 3. Principles of effective development of transport and logistics cluster

Considering an important role of transport and logistics cluster in the economic development and that in the most regions of Ukraine has not yet formed «critical mass» of the necessary prerequisites for the emergence of free clusters in the transport and logistics field up to date. In addition, the level of development as transport and logistics infrastructure and logistics intermediaries in the country is still quite low, so initiative of creation of transport and logistics cluster must belong to the state, represented by the state branch of government, including the Ministry of Infrastructure and regional (local) authorities. Because, usually regional authorities are most interested party in the development of transport and logistics cluster, as conditions are created for good governance of cargo and trade flows providing additional competitive advantages business entities of the region, as well as additional opportunities for local budgets.

Implementation of cluster and logistics model has to change the principles and mechanisms of state and regional economic policy and updates the software requires a clear interaction between state, business, science and education through the use of innovative strategies.

In these circumstances the state must become the initiator of transport and logistics clusters creation, having developed the rapid development state strategy and having adopted the appropriate program which core is: the maximum connection of the transport and logistics companies of certain regions to the large international transport corridors [17]; development of the transport and logistics or logistic centers at the different economy levels with use of information technologies.

For this purpose, first of all, it is necessary to conduct complex research of economy at the national level and to determine the most perspective clusters of the country. The cluster transformation of the Ukrainian economic system must be constructed on reasonable priorities system of innovative development, which assumes purposeful activities of the state for resources concentration on the leading directions of scientific and production technical updating and service trade providing multiplicative economic effect in the allied industries included in cluster educations to which, first of all, the provision sphere of transport logistics services belongs.

Secondly, in the presence of perspective transport and logistics clusters forming conditions it is necessary to conduct similar research at the level of certain regions, regional authorities possess more differentiated information on companies' development on places.

Thirdly, on the basis of the existing overall picture of development of all regional clusters in the country to develop and adopt the concept transport service industry development on the basis of transport and logistics clusters which must become not only a regional, but also national priority. It is desirable also that forming of transport and logistics clusters was performed within the accepted Transport strategy of Ukraine development as in case of transport and logistics implementation projects a large number of questions on development and upgrade of transport infrastructure – automobile networks and the railroads, objects of roadside service, reduction of domestic standards in compliance with the international requirements and so forth is solved.

Fourth, the government should promote the development of both logistics infrastructure and logistics intermediaries; at the same time the initiative should belong, first of all, to regions administration which are most interested in the development of transport and logistics infrastructure as the potential implementation of a potential possibility of structural adjustment of channels of merchandising and ensuring additional competitive advantages of the region [22].

Conclusions

The main goal of the transport service industry development strategy on the basis of cluster and logistics approach is to enhance the competitiveness of the national economy, providing integration of Ukrainian economy transformation towards networking in the form of transport and logistics clusters combined macro logistics system of the country. This not only solves the problem of optimizing freight and traffic flows, but reduces logistics costs, unloadstransport network and gives the long-term impetus to the regional economy, which activates the creation of new competitive advantages. After all, the main advantage of this approach is the possibility to achieve significant economic effect by reducing at least 30-40% of total logistics costs in distribution during transportation, storage and distribution trade flows based on optimization of logistic schemes of delivery that affects prices and competitiveness of domestic products on world markets.

The transport service industry development within the cluster and logistic concept will allow to remove competitiveness of both regions, and national economy in general, and also its separate industries on essentially new level due to consolidation of efforts and resources of contracting parties, and, above all forming of a new mentality and a business method.

The formation of transport logistics cluster is not only to improve the quality of transport and logistics services for the population, but to reduce logistics costs, increase competitiveness of transport and logistics business and improve the organizational and production structure of the national and regional economy and improve the dynamics of its development. This is a prerequisite for the formation of national competitive advantage due to optimization of the economic, logistic and transit capacity use of the government [40].

Referenses:

1. Karkhova S. A. Formyrovanye rehyonal'noy transportno-lohystycheskoy systemy: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.05 / S. A. Karkhova. – Yrkutsk, 2004. – 207 s.
2. Rudnyeva P.S. Dosvid stvorenniya strukturnykh klasteriv v rozvynenykh krayinakh (Elektronnyy resurs) // Ekonomika rehionu. 2007. № 18. Ch. 2 (hruden') [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://jornal.vlsu.ru/>
3. Kyzym M.O. Klasterni struktury v ekonomikakh krayin svitu / M.O. Kyzym, V.Ye. Khaustova, O.V. Dorovs'kyy // Problemy ekonomiky. – 2011. – № 4. – S. 24–32.
4. Soroka R.Yu. Promyslova polityka ta klasteryzatsiya ekonomiky [Elektronnyy resurs] // Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. – 2010. – №2. – Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?option=1&iid=104>
5. Transportno-lohystycheskye klastery v Evropey'skom Soyuze. Selektivnyy obzor / Hosudarstvennoe avtonomnoe uchrezhdenye Samarskoy oblasti, «Tsentr ynnovatsyonnoho razvytyya y klasternykh ynytsyatyv». – Samara, Yyul' 2011 hoda [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: [http://innocentr-samara.ru/files/Transportno-logisticheskie klastery v ES.pdf](http://innocentr-samara.ru/files/Transportno-logisticheskie_klastery_v_ES.pdf). – Zahl. s ekrana.
6. Smyrnov I. H. Protsesy transportno-lohistrychnoyi klasterizatsiyi v Yevropeys'komu Soyuzi ta Ukrayina: ploschyny vzayemodiyi / I. H. Smyrnov / Publishing house Education and Science s.r.o. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/11_120559.doc.htm. – Nazva z ekranu.
7. Proekt rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro skhvalennya Kontseptsiyi stvorenniya klasteriv v Ukrayini» [Elektronnyy resurs]: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.
8. Synopsis of Policy Options for Creating a Supportive Environment for Innovative Development. ECE/CECI/2008/3, Geneva, 9 Sept. 2008.
9. Porter M.E. Konkurentsyya / Per. s anhl.; pod red. Ya.V. Zablotskoho y dr. – Yzd. yspr. – M.: YD «Vyl'yams», 2005. – 602 s.

10. Boyko O.V. Rynok transportnykh posluh: osnovy metodolohiyi rozvytku: [monohrafiya] – K.: Kondor – Vydavnytstvo, 2014. – 494 s.
11. Larina R.R. Formuvannya ta zabezpechennya nadiynosti rehional'nykh lohistrychnykh system: monohrafiya [Tekst] / R.R. Larina. – Donets'k: «Nord-Press», 2005. – 284 s.
12. Kyslyy V. Rozvytok transportno-lohistrychnykh klasteriv v Ukraini [Tekst] / V. Kyslyy, T. Zharyk // Ekonomika Ukrainy. – 2010. – № 12. – S. 28-37.
13. Hrytsenko S. Y. Transportno-lohistrycheskye klastery v Ukrainy: puty stanovlenyya y rozvytyya: monohrafiya [Tekst] / S. Y. Hrytsenko. – SPb.: SPBHUEF, 2009. – 218 s.
14. Pro skhvalennya Derzhavnoyi prohramy rozvytku promyslovosti na 2003-2011rr. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/aw/main.cgi>.
15. Boyko O.V. Rozvytok transportnoho rynku krayiny: instytutsional'nyy pidkhid / O.V. Boyko // Zb. nauk. prats' DETUT. Seriya «Ekonomika i upravlinnya». – K.: DETUT, 2013. – Vyp. 26. – S. 6–17.
16. Sych Ye.M. Instytutsionalizatsiya ekonomichnykh interesiv sub'yektiv transportnoho rynku / Ye.M. Sych, O.V. Boyko // Visnyk chernihivs'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»: zb. nauk.prats' – Chernihiv: ChDTU, 2012. – №4(62) – S. 95–108.
17. Voynarenko M.P. Klastery v instytutsiyniy ekonomitsi: [monohrafiya] / M.P. Voynarenko. Khmel'nyts'kyy: KhNU, TOV «Triada-M», 2011. – 502 s.
18. Pavlyuk A.P. Klasterna model' rehional'noyi ekonomiky: teoretyko-metodolohichni zasady // Produktyvni syly Ukrainy. – 2009. – № 1. – S. 105–114.
19. Kyzym N.A. Klasternyy podkhod k vyboru pryorytetnykh napravlenyy ustoychyvoho rozvytyya rehionov / N.A. Kyzym, V.Y. Cherednyk, A.Yu. Zaytseva // Problemy ekonomiky. – 2010. – № 3. – S. 44–55
20. Kyzym O.M. Promyslova polityka ta klasteryzatsiya ekonomiky Ukrainy: [monohrafiya] / O.M. Kyzym. – Kh.: VD «UNZhEK», 2011. – 304 s.
21. Boyko O.V. Orhanizatsiyno-ekonomichni osoblyvosti vzayemodiyi sub'yektiv rynku transportnykh posluh / Ye.M. Sych, O. V. Boyko, I.V. Didovets' // Zb. nauk. prats' DETUT. Seriya «Ekonomika i upravlinnya». – K.: DETUT, 2013. – Vyp. 25. – S. 45–54.
22. Boyko O.V. Klasterno-lohistrychna model' rozvytku natsional'noho rynku transportnykh posluh / O.V. Boyko, Y.M. Sych // Problemy pidvyschennya efektyvnosti infrastruktury. – K.: NAU, 2013. – № 3 – S. 146–158.

Veriha H.V.
*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Accounting and Auditing,
Donbass State Engineering Academy*

STATE AND PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERNATIONAL INTEGRATION OF AUDITING AND ACCOUNTING AT THE MODERN STAGE: UKRAINIAN EXPERIENCE

Summary

The connection between establishing of accounting systems and development of economy and society in general was revealed. Modification of the role of accounting in terms of international integration was mentioned. Change of accounting paradigms and reasons that cause it were determined. Influencing factors were revealed and ways to ensure international relevance of financial statements were offered. The modern stage of accounting system in Ukraine was characterized and critically evaluated. Legislative and legal framework of accounting was analyzed. Challenges and advantages of the full merge of audit towards the use of international standards of financial records were represented. The role of audit in international relations was reviewed and features of its modern state were mentioned. Organization of auditing in Ukraine and the essence of its reformation were analyzed. Interconnection between actual parties to audit activity as well as participating structures and organizations was schematically shown. The dynamics of the quantity of auditors and audit firms, and indexes of their activity in scope of the number of services they provide was offered and analyzed. Pros and cons of European vector of implemented reforms were compared. Promising ways of development of audit in Ukraine were introduced.

Introduction

Accounting being a universal unit is the reason why it's called the language of business. The way accounting data shapes an informational system of economy of a business entity, field, region, state or international structures can be compared to circulatory system of a body.

Requirements of relevance and comparability of information increase constantly in terms of growth of international integration provided by the common rules of its formation. Financial record is a major source of

information about an enterprise (organization); it is to be accessible and clear to every interested party regardless of boundaries and barriers.

Financial reports data is much more trustworthy for the users when its accuracy and completeness are being approved by an independent auditor.

Historically audit appeared in order to protect owner's interests and to get accurate, real and full financial information regarding results and state of activity at their properties. One of the features of modern audit is acceptance of responsibility not only to the owners, but to the community: clients, creditors, governments, employers, employees, investors, business and financial communities, as well as other interested parties who trust professional accountants' and auditors' objectivity and honesty.

Part 1. Convergence of Accounting Systems as an Ensuring Factor of the Relevance of Historic Financial Information

Centuries of the accounting history is a history of emergence and change of accounting paradigms. Accounting was changing in a revolutionary and evolutionary way, as well as accordingly to separate time requests, which determine the terms of the information to be formed and presented. During different historical stages significant events occurred, such as use of count (mathematics), appearance of money, double entry application triumphal spread of which lead to accounting development in accordance with three paradigms: cameral, unigraphic and digraphic.

Modern accounting is much wider than just operating the information of a classic retrospective character. It balances between various standards of financial reporting, such as determinativeness and probability of informational systems, universality and actuality, academic quality and creativity, operational and strategic value, retrospective and perspective nature, unidimensionality (financial indexes) and tridimensionality (as well as social and ecological indexes) [1].

Inconsistencies of historical data, primarily in financial statements formed on various conceptual bases, such as IFRS with applied or unique national standards, American standards (US GAAP), appear first of all in varied estimation approaches and as a result in comparability of indicators, as well as in their different complex and presentation.

In order to ensure the relevance of historic financial data the convergence of varied accounting systems according to general methodological principles can be held in three ways: unification, standardization, harmonization and by usage of the national accounts system.

An idea of standardization of accounting procedures is being implemented in terms of accounting unification at the international level. Such an approach which is being used by the International Federation of Accountants (IFAC) is aimed to develop a unified set of standards applicable to any situation in any country. That's why development of national standards is no longer necessary. However international standards are not yet filled enough methodologically, they are not fully based on basic concepts, key assumptions, general judgments, limitations and the feasibility and reliability of components, qualitative informational characteristics [2, p. 14]. In our opinion, harmonization of accounting – ability to transform one rule of fixation into other is the most perspective when problems are taken to the international level and exchange of economic information is presented in a way allowing all users to create a unified approach to eliminate inconsistencies (fig. 1).

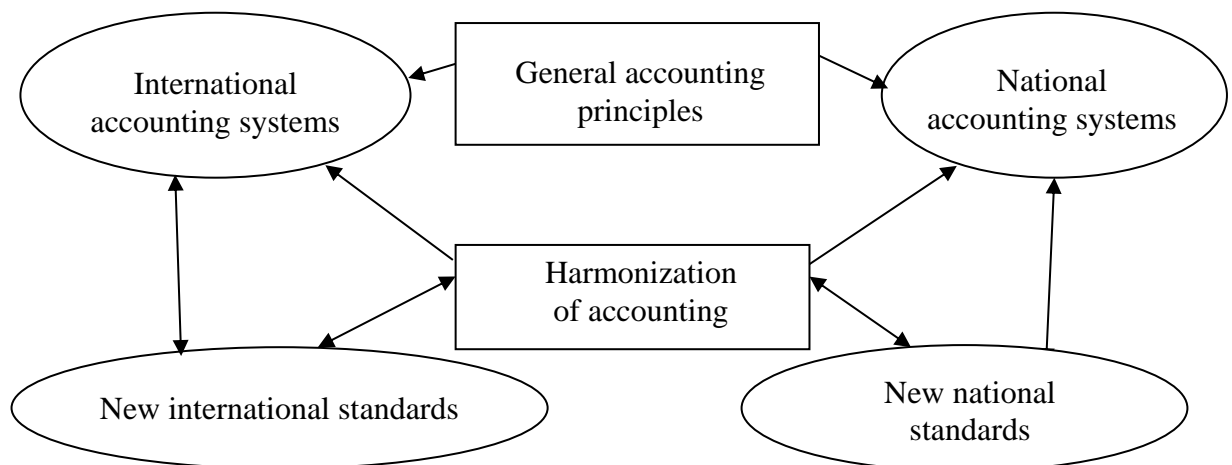

Fig. 1. Role of harmonization of accounting in development of accounting principles (standards)

Harmonization of financial reports at domestic enterprises and increase of their business transparency as a result, promotes their competitive advantages on the internal state market as well as in the international scale. Large businesses and financial sector keep records according to IFRS for a long time now. However, harmonization and unification of financial records for others is possible by the means of transformation. Difficulty and amount of transformational procedures depend on how much input and final parameters differ according to discrepancies between Ukrainian accounting standards (UAS) and IFRS. It should be noted that transformational process

is one of the means of implementation – inserting international standards into national system.

Accounting system in a country is formed under the influence of economic, political, legal and cultural factors. IFAC determined a number of difficulties in application of international standards [3, p. 21] such as: motivation, scale, regulation, culture and mentality, language barrier and need of translation, accessibility of content, complicity and structure, educational level (fig. 2).

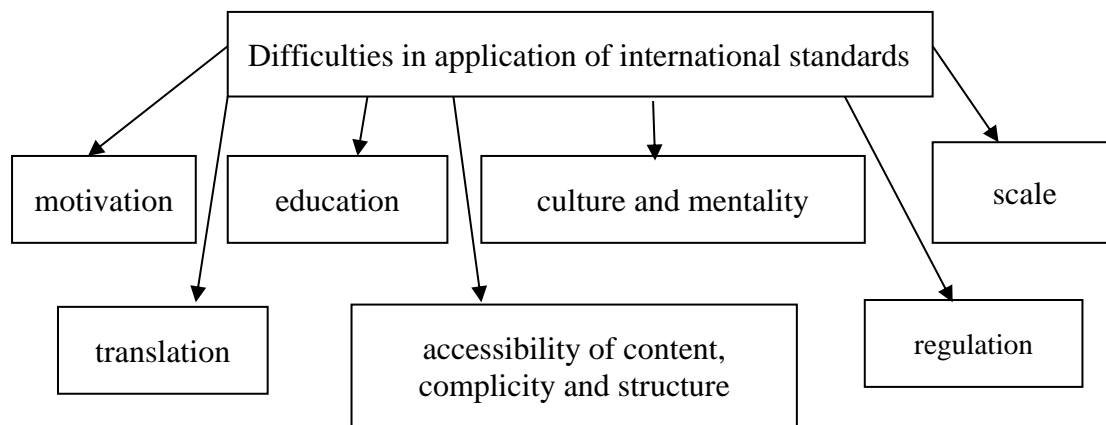

Fig. 2. Difficulties in application of international standards according to IFAS

In our opinion several national factors should be added to above, such as absence of connection between UAS and laws (codes) which influence application of IFRS; differences between financial accounting and tax audit; relevance reduction risk of historical financial information because of expansion of professional judgment, while not only a bookkeeper but the management of a business entity is a subject to which according to IFRS; necessity to search for sources of funding [4, c. 24].

There are some difficulties caused by the change of auditing standards, never the less advantages of IFRS implementation prevail [5, p. 13]. The basic advantages are represented hereunder (fig. 3).

However, the convergence of accounting systems is an objective requirement of the present, regardless of difficulties. This kind of merge is especially actual for neighbouring countries which are closely bounded economically and mentally. Thus common experience of bookkeeping should be studied and the most valuable and useful points should be taken for development of own systems.

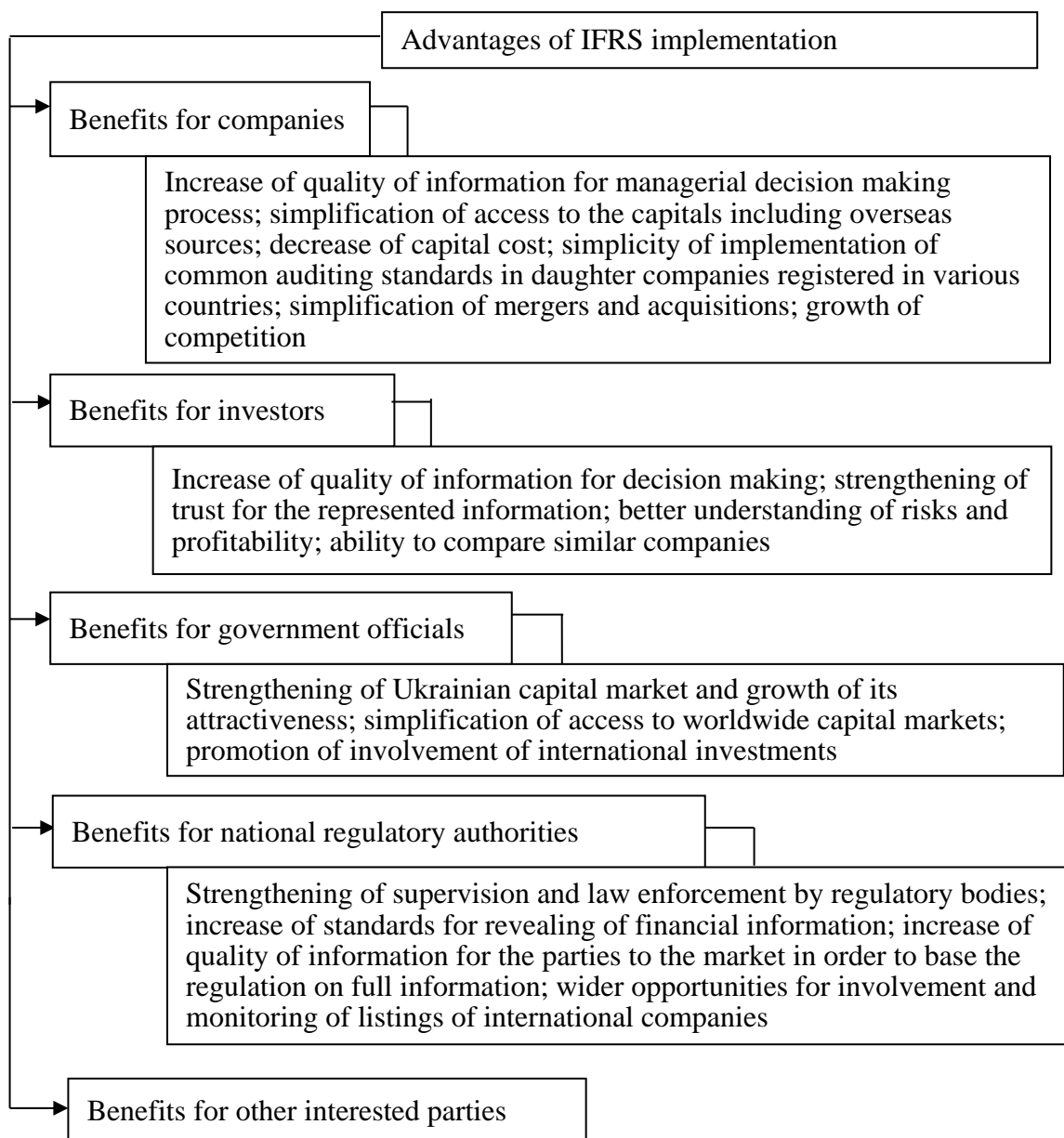

Fig. 3. Advantages of IFRS implementation

Poland and Ukraine are an excellent example of such. It should be noted that methods used in accounting systems in Poland and Ukraine have a lot in common. This sort of similarity is objective because accounting all over the world is based on common theoretical and methodological base. Moreover, IFAS has developed and is constantly improving accounting [6] and auditing standards [7], which are being used in national systems either in their initial forms, or in national rules (standards), are being developed on their basis.

In view of the above we consider it's necessary to familiarize Polish and European specialists, as well as practitioners from other (especially

European) countries with the Ukrainian accounting system, along with the conditions and difficulties of accounting activity in Ukraine.

Part 2. Accounting and its Standards in Ukraine

Major legislative and normative acts that regulate accounting and auditing regulation are represented hereunder:

Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» [8], implemented in 2000 and multiply amended;

Provisions (standards) of accounting in Ukraine (UAS) [9]; firsts provisions were introduced in 2000, they are being constantly refreshed;

Tax Code, implemented in 2011, was numerously changed and amended.

As well as a huge amount of regulations, letters and explanations given by authorities.

According to the Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» accounting – is a process of determination, measurement, registration, accumulation, keeping and transferring information about actions of an enterprise aimed to make decisions by internal and external users. The key word here is information.

All business entities in Ukraine are obliged to keep books during all the period of their activity regardless of ownership form. It should be emphasized that elimination of a business entity, be it a legal entity or an individual (entrepreneur), is not a reason to stop the bookkeeping process. Only the exclusion of a legal entity or an individual (entrepreneur) from the State Registry is a decisive accounting point.

Provisions (standards) of accounting in Ukraine are to be approved by the Ministry of Finance. At the present time there are 31 actual standards and their refreshment is an ongoing process.

All standards can be combined into three groups:

Standards that regulate the structure and kinds of reports, its order of conduct, correction of mistakes and amendments;

Standards of accounting of resources and activity that have a universal nature and can be used in any field;

Specific standards that regulate accounting of resources and activity in specific fields (like “Construction contracts” or “Biological actives”).

Ukrainian enterprises can (and some of them depending on their activity must) keep books and prepare financial record according to international standards developed by IFAS, instead of national Provisions (standards) of accounting in Ukraine. This is a legal binding norm.

I should say that Provisions (standards) of accounting in Ukraine were based on international ones; there are still a lot of differences and discrepancies, which are often inconvenient while accounting bookkeeping and services, are conducted, despite the endeavour to unify them.

Several discrepancies should be emphasized:

higher degree of loyalty of International Standards in the context of opportunity to step away from the prescribed regulations;

basic principles of accounting according to the International Standards are continuity of accounting and matching of income and expenses, while Provisions (standards) of accounting in Ukraine according to the Article 4 of the Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting” is based on 10 principles (diligence, completeness of reflection, autonomy, sequence, continuity, credit and match of income and expenses, prevail of substance over form, historical (actual) cost, single monetary and frequency meter);

International Standards are also flexible regarding reports, an absence of firm regulations for filling financial statements precisely. It should be noted that approaches towards building financial statements in Ukraine have radically changed. An enterprise can exclude blank lines or vice-versa include extra ones for a fuller disclosure of information, instead of strictly unified forms used up to 2013.

Full package of financial reports, which is formed in the end of the year, includes following: the balance (report on the financial state); report on financial results (report on the comprehensive income); report on the cash flow; report on the equity; notes to the financial report.

The balance of an enterprise is to be prepared by the end of last day of accounting period.

Interim (monthly, quarterly) reports which cover certain period of time are to be prepared by increasing total from the beginning of accounting period. Balance sheets and report on financial results are to be included into interim reports.

Small businesses and international enterprises are subject to financial record, which is condensed on indicators when concluding balance sheets and report on financial results form and concluding order of which are determined by Provisions (standards) of accounting in Ukraine 25 “Financial report of a small enterprise”.

Order of preparation of consolidated financial report is as well regulated by a separate standard – National Provision (standard) of accounting in Ukraine number 2 «Consolidated financial statements».

Businesses keep books and prepare financial statements in Ukrainian currency. In case an enterprise has accounts in foreign currency which is being used in the business, then the books are to be kept in two currencies – national and actual one, according to the currency rate of the Central Bank.

The terms for financial statements to be presented are set by the Cabinet of Ministers of Ukraine, and by the National Bank – for banks.

Financial statement:

is generally of an open nature,

is a subject to mandatory submission to the state registrar;

in separate cases stipulated by the legislation is subject to: disclosure, mandatory audit, submission to the State commission on Securities and Stock Market.

Main rules that apply to the information presented in financial statements are: clarity and understandability, relevance, authenticity (reality of reflected events, correct recognition and measurement etc.), comparability – of different time frames and at different enterprises.

Indicators for deductible items (for example, losses, expenses, amortization, unpaid capital) are to be stated in brackets.

Principles of preparing financial statements and principles of audit are the same, but the first ones are stated in the National Provision (standard) of accounting in Ukraine number 1 in a different order.

Financial statements are to be prepared according to international standards by the enterprises which are obliged to apply those according to the legislation, as well as those which have independently decided to do so (the decision is to be fixed in the accounting policy).

Accounting policy of an enterprise is to be formed by an order refreshed on a yearly basis. The necessity of accepting a certain accounting policy is required because of the opportunity to choose different statutory methods of accounting, first of all – standards. For example, an enterprise independently determines methods of amortization for different groups of capital and intangible assets, methods to form a reserve of doubtful debts, method of evaluation of incomplete production etc.

Liabilities to the budget – taxes and fees, order of their formation, reconciliation and redemption are regulated by the Tax Code, as well as UAS 11 “Liabilities”, 17 “Income Tax” and provision of accounting “Tax Differences”. Tax differences appear as a result of calculating the object of taxation in accordance with terms of the Tax Code, when financial result – according to accounting standards. Usage of different norms leads to

difference between income calculated by the rules of tax record and income calculated by the financial record. Main reasons of discrepancies are differences in recognition of size and period of income and expenses.

Ukrainian enterprises keep dual record using the method of double bookkeeping of information and economic transactions on accounts. Accounts Plan, which is basically a systematized list of accounts, is an obligatory regulatory document. All accounts are divided into classes (10 classes in total), they have two-digit serial numbers and names. There are sub accounts of the majority of them. Characteristics and description of each account, as well as possible correspondence with other accounts on debit and credit are provided in the Accounts Plan manual.

Three different kinds of Accounts Plan are being used in Ukraine: for commercial bodies, for the public sector and for banks.

The whole accounting system in Ukraine can be estimated as:
dynamically developing,
reacting to the needs of government and business,
oriented on the convergence of international accounting systems in order to ensure the relevance of historical financial information.

Part 3. Audit Management in Ukraine

Demand for an organized audit among the society appeared 150 years ago, but it became a profession in Ukraine only in the post-Soviet period, as in USSR interests of the state – the only owner at that time – were represented by the Institute of Revision.

Audit management in Ukraine is being regulated by a number of legislative acts, the Law of Ukraine “On Audit Activity” [10] being the major one. Institute of independent financial control, which was to become an integral part of market economic system, was formed in Ukraine according to the present law.

The present law coordinates audit activity as an independent professional one, thus it doesn't deal with aspects of state audit. The law was enacted in 1993; it was adopted in the new edition in 2006, which greatly changed the powers of the Audit Chamber and public audit organizations. The law was multiplying amended as before as after the new edition.

Management of auditing activity on Ukraine is of a multilevel nature.

First level– legislative acts (besides the law “On audit activity” there are laws of Ukraine, Decrees of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Decrees of the President of Ukraine regarding entrepreneurship activity).

Second level:

International standards on control of quality, audit, review and other statements of confidence developed by IFAS and used in Ukraine as national ones;

The code of ethics of professional bookkeepers published by IFAS;

Regulatory guidance documents of the Audit Chamber of Ukraine, which is independent body acting according to the self-governmental principles and is a head of Audit Institute of Ukraine;

Regulatory guidance documents of ministries and offices in Ukraine.

Third level – internal regulatory guidance documents (standards) developed by auditing firms, based on the first and second levels and practically used by auditors.

Audit firms in Ukraine proved all the range of services detailed list of which is approved by the Audit Chamber of Ukraine. All tasks are divided into four groups: tasks by saying confidence, including an audit of financial statements; related services (agreed-upon procedures, the preparation of financial information); others; organizational and methodical maintenance of audit. Implementation of tasks regarding statements of confidence is issued in official conclusions, which can be signed only by certified auditors.

Auditing activity in Ukraine involved a great number of parties. Managerial audit scheme is represented on fig. 4. As it can be seen it's pretty big.

Parties to the market part are customers (business entities and individuals) and executors (audit firms and auditors who are business entities). However apart from those a number of international and local structures and organization are part of audit activity.

Both certified auditors with a right of signature of audit statements, and uncertified audit firms staff are immediate executors of audit services.

Auditor's qualification requirements are represented in the Law "On Audit Activity":

degree in economics or law;

required knowledge of audit, finance, economics and business law;

work experience not less than a consistent three years as an inspector, bookkeeper, lawyer, financier, economist or assistant auditor.

Audit Chamber of Ukraine keeps the registry of audit firms and auditors; the data on dynamic number of which is represented on the fig. 5.

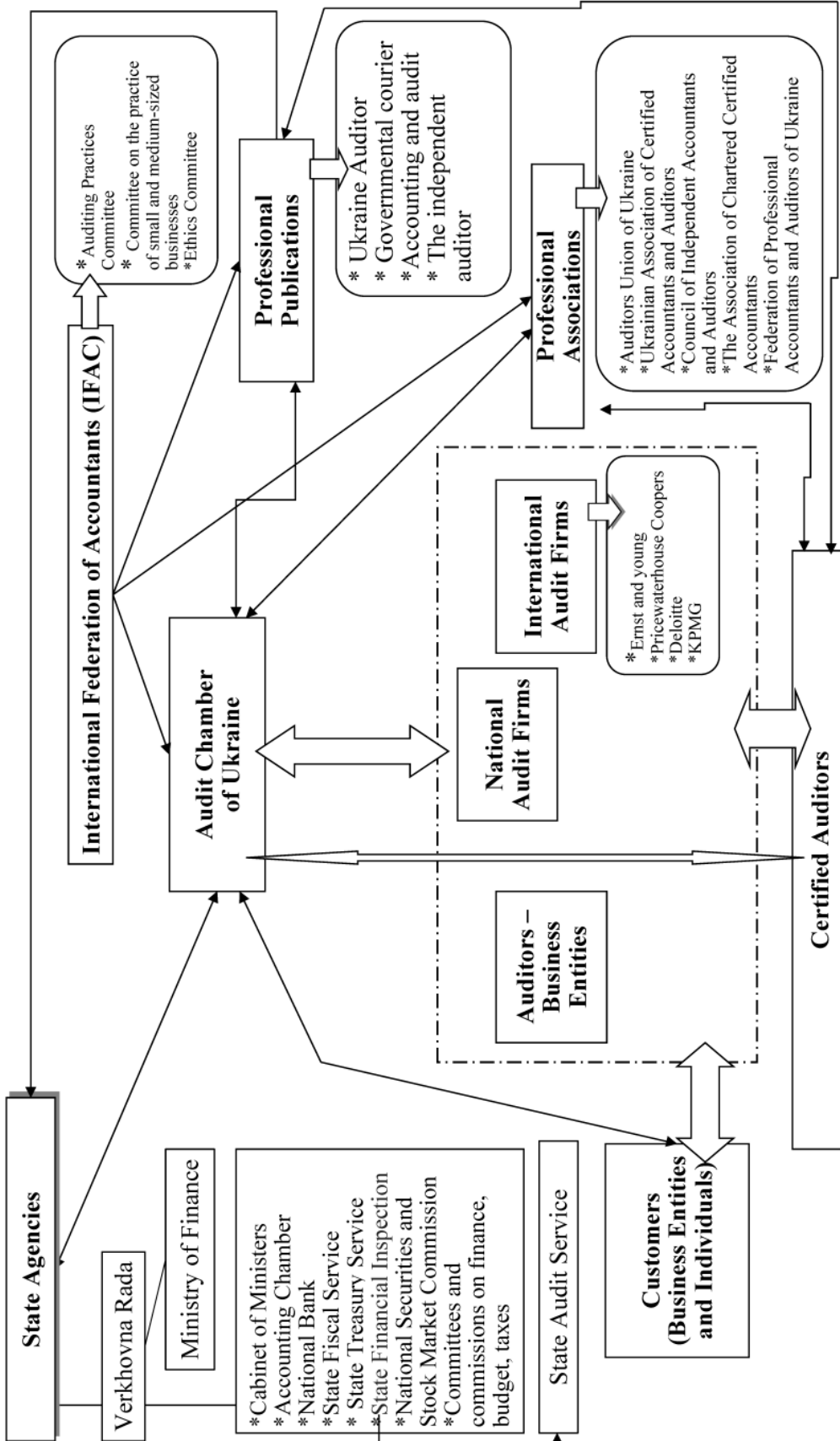

Fig. 4. Organizational scheme of the audit activity in Ukraine

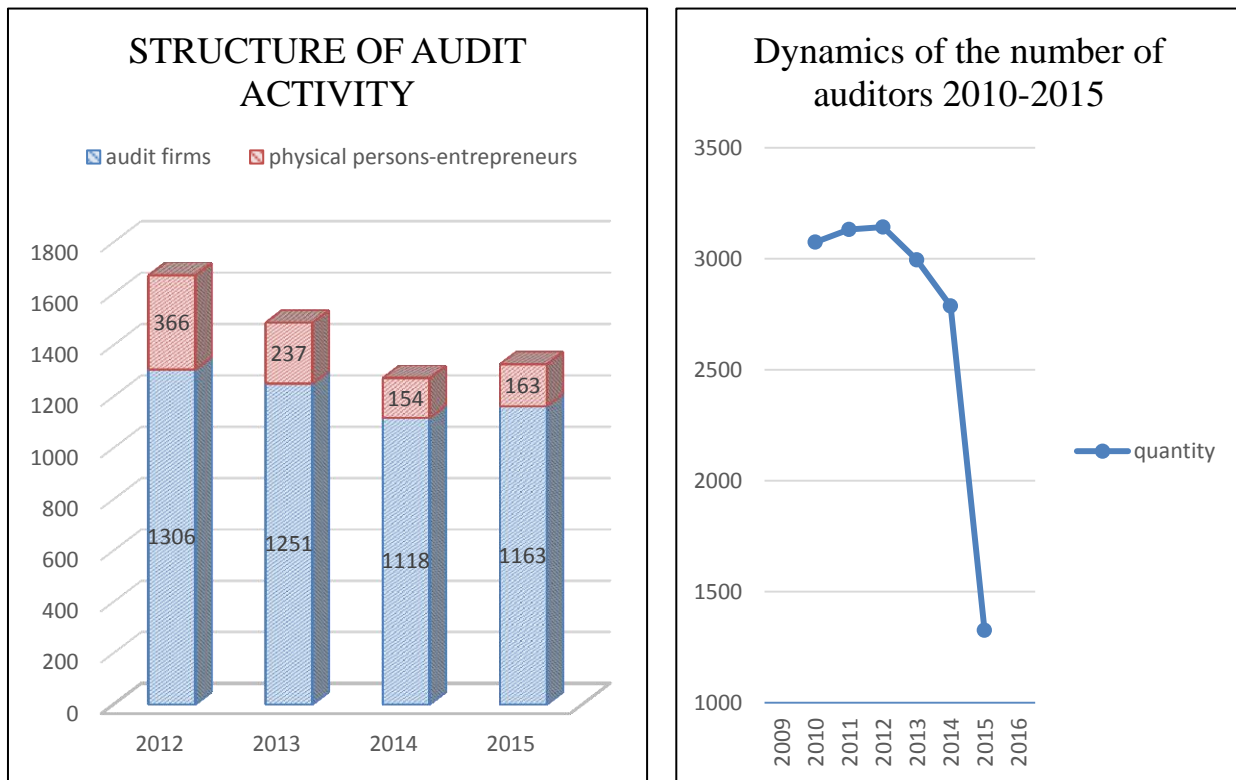

Fig. 5. Changes in the number of auditors and structure of audit activity in Ukraine

An auditor in Ukraine is required to have a certificate which can be granted after a successful pass on a written qualification exam and which is valid for 5 years. Audit Chamber is responsible for auditors' certification, when banks auditors' certification is to be performed jointly with the National Bank. The certificate can be prolonged. Auditors in Ukraine must confirm their qualification level on a yearly basis; the certificate is to be issued by the Audit Chamber. Audit Chamber services are chargeable. An auditor is restricted from any other kind of business activity.

Part 4. European Vector of Ukrainian Audit: Pros and Cons

Basically audit in Ukraine has been formed in a bit more than 20 years, however at the moment it's in the state of active reforms which are streamed towards Europe. Thus the Ministry of Finance introduced the new law – “On audit of financial reports and audit activity”, which has already been approved on the International Forum of independent audit controllers, European Commission and other EU competent bodies; this law is to replace the law “On audit activity” active since 1993.

Here are some of the points which are offered in the new law:
 introduction of a new concept of public interest entities;
 radical changes in auditor qualification requirements;
 full separation between the profession and regulatory system;
 substantial cuts in powers of Audit Chamber in favour of the Ministry of Finance.

Reform of the audit system in Ukraine caused a wide resonance in the professional environment because it involved almost all parties to the audit activity. Its advantages and disadvantages were discussed in numerous publications [11; 12; 13; 14]. Almost simultaneously (in October 2015) All-Ukrainian Congress of Auditors initiated by the Audit Chamber of Ukraine [15] and First Professional Forums of Auditors “European Future of the Market of Auditing Services” [16] organized by “The Council of Independent Accountants and Auditors” were held. Schematic diagram of the audit activity reform in Ukraine is represented on the fig. 6.

Fig. 6. The concept of reform of audit activity in Ukraine

Changes in the audit are subject to the EU Directive 2014/56 on an obligatory audit of annual financial records and consolidated financial record [17] and the EU Regulation 537/2014 on specific regulations regarding mandatory audit of socially significant entities [18]; pursued objectives meet the audit mission – fulfilment of social needs of:

trust (society needs to trust information and informational systems);
quality services (specialists who can be determined as bookkeeping professionals by clientele and other interested parties are demanded);
professionalism (there is a need to be sure that services provided by a professional bookkeeper are of a highest quality standard);
confidentiality (users of services provided by professional accountants ought to be sure that the professional ethics conduct is being followed) [19].

However there are a lot of difficulties and challenges in development of market of audit services on the route of Ukrainian audit to Europe. These can be separated into objective and subjective.

The objective are:

common level of economy development;
social and political factors;
discrepancy of legislative base and requirements of the Directives of European Parliament and the Council 2006/43/EU, 2014/56/EU, the Regulation of European Parliament and the Council 537/2014.

The subjective are:

low business culture;
underestimation of the potential of audit;
level of staff qualification (professional preparation, language barrier).

The present points can be emphasized while analyzing the presented problems in more details:

1) imbalance and mismatch of audit services in Ukraine with European level of market, which (among a wide range of others) is presently represented by mandatory confirmation of the financial statements of big business and financial sector and is shared among big “players”. This is proved by the Audit Chamber`s of Ukraine official statistics in the table 1 below.

Thus in 2014 146 major audit firms (11,5% of all number in Ukraine) with an annual turnover from 1 to 10 million UAH had just 23,5% share of the market, when 10 biggest firms (only 0,8%) with an annual turnover more than 10 million UAH – 57,8% market share. Both groups show stability in terms of stable downward tendency of number of subjects of audit activity, as well as auditors (around 25% and 10% accordingly) during 2012–2015;

2) inevitable opposition from the functionaries of the current audit management system, who are losing leverage;

Table 1

Comparative characteristics of audit market in Ukraine by the number of subjects and common volume of services provided in 2012–2014

Time gap of audit firms (auditors) selection by total volume, thousand UAH	Number of subjects, units			Part of overall number of subjects, %			Market share by volume, %		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Volume not provided	172	147	160	8,15	10,13	12,58	0,00	0,00	0,00
0, 1 – 1, 0	6	3	4	0,39	0,21	0,31	0,00	0,00	0,00
1,1 – 10,0	61	55	42	4,79	3,79	3,30	0,03	0,02	0,02
10,1 – 100,0	419	361	291	32,13	24,81	22,88	1,67	1,44	1,08
100,1 – 200,0	275	238	183	16,65	16,40	14,39	3,2	2,59	2,03
200,1 – 300,0	155	153	121	11,57	10,54	9,51	3,02	2,9	2,32
300,1 – 400,0	106	95	94	6,98	6,55	7,39	2,91	2,47	2,54
400,1 – 500,0	85	78	67	7,42	5,38	5,27	3,01	2,68	2,35
500,1 – 1000,0	173	162	154	7,91	11,16	12,11	9,52	8,52	8,44
1000,1 – 10000,0	148	150	146	3,61	10,34	11,48	23,02	24,09	23,46
Over 10000,0	9	10	10	0,39	0,69	0,79	53,62	55,28	57,77
Overall in Ukraine	1609	1452	1272	100	100	100	100	100	100

3) continuing internal armed conflict and social breakdown, which lead to the actual displacement of the audit from strategically important Eastern region of the country. Big audit firms with a wide network simply closed Eastern offices as a response to big businesses leave from the region; while small and medium audit firms suffered, because their potential clients – small and medium businesses, as well as individuals strive for survival, and corresponding niches in other regions of the country being occupied;

4) unjustified exclusion of auditor profession from high school educational training programs;

5) language barrier that doesn't allow to conduct an audit using original versions of professional standards issued by the International Accountants Federation and thus be an equal participant of international community.

Several streams can be determined among the perspectives of development of audit services in Ukraine:

Expansion of the list of obligatory audit entities;

Development of initiative audit;

Provision of related and other services, to individuals as well.

Conclusion

Integration and globalization processes, which are so typical nowadays, arise problematic issues of domestic accounting and auditing which are to be legally regulated. This primarily affects import- and export- oriented sectors of the economy, banking sector and enterprises with direct international connections and which carry out foreign exchange transactions. Tax-budget policy of the state influences majorly economic processes as well as determines differentiation between financial and tax audit.

Use of IFRS is one of the key steps for Ukraine towards international integration as it increases the transparency, understandability, authenticity – meaning quality of financial information regarding business entities which promotes the increasing trust in it. Audit is streamed towards the same aim. However the above described process creates some difficulties which can be eliminated in our opinion by complete rejection of UAS as legislative regulators and transfer towards preparing financial statements and conducting audit according to IFRS at all business entities. Such is a radical approach towards the discoordination; however, Ukraine has already faced a similar case of implementation of International audit standards into the national practice.

Major reforms in Ukrainian audit nowadays are aimed to increase the image of the profession and are of European character. The outcome is to be the following: strengthening the reliability of the accounting system as an informational basis for management; empowerment of stable operation of each entity and the growth of its equity; increase of competitive advantage in the international market of each company and the national economy as a whole.

References:

1. Yaremko, J. I. Kontseptsii i paradyhmy bukhhalterskoho obliku yak systema naukovykh osnov teorii [Concept and paradigm of accounting as a system of scientific foundations of the theory]. Visnyk Natsionalnoho universytenu “Lvivska Politekhnikha”, no. 691 (2010): 246-252.

2. Shyhun, M. M. Rozvytok teorii ta metodolohii modeliuвання systemy bukhhalterskoho obliku [Development of theory and modelling methodology of accounting]: Synopsis to the dissertation.... Dr. Econ. Sciences: 08.00.09, State Academy of Statistics, Accounting and Auditing, (2010): 36 p.
3. Kheharty D., Gelen Ph., Barros, A.K.Kh. Zaprovadzhennia mizhnarodnykh standartiv bukhhalterskoho obliku ta audytu [The introduction of international accounting standards and auditing]. Shkola prophesiinoho bukhhaltera, no. 7 (67) (2006): 17-31.
4. Veriha, H., Savro, A. Problemni aspekty transformatsii phinansovoi zvitnosti pidpriemstv Ukrainy u vidpovidnosti z pryntsypamy MSFZ [Problematic aspects of the transformation Ukraine financial statements in accordance with IFRS principles]. Bukhhalterskyi oblik i audyt, no. 9 (2010): 19-25.
5. Malyutin, O. K. Kontseptsiiia polipshennia investytsiinoho klimatu v Ukraini [The concept of improving the investment climate in Ukraine]. Finansy Ukrainy, no. 11(2008): 12-17.
6. International Accounting Standards (IASs). International Accounting Standards Board (IASB). <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>
7. 2014 Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, International Federation of Accountants (IFAC). <http://www.ifac.org/publications-resources/2014-handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-a>
8. Legal Act of Ukraine (1999). <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Polozhennia (standsrti) bukhhalterskoho obliku [Provisions (standards) of accounting], the official website of Ministry of Finance of Ukraine. http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=340510&cat_id=293533
10. [Legal Act of Ukraine] (1993). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
11. Makeeva, Elena. Auditorskaia reforma. Piat preimushchestv dlia natsionalnyh auditorov [Audit reform. Five advantages for national auditors]. – Retrieved from: <http://www.epravda.com.ua/rus/columns/2015/08/18/555426/>
12. Ivankov, Vladimir. Osobennosti natsionalnogo samoregulirovaniia v sphere audita [Features of the national self-regulation in the field of audit]. – Retrieved from: <http://blogs.korrespondent.net/blog/business/3557792/>
13. Nott, Saimon. Pochemu Ukraine nuzhna reforma audita i bukhucheta [Why Ukraine needs a reform of audit and accounting]. Retrieved from: <http://nv.ua/opinion/nott/pismo-iz-es-kakaja-reforma-nuzhna-ukrainskomu-biznesu-137508.html>
14. Shevchenko, Oles. Plusy i minusy auditoriskoi reformy [Pros and cons of the audit reform]. – Retrieved from: <http://delo.ua/ukraine/pljusy-i-minusy-auditorskoj-reformy-303949/> © delo.ua

15. Vseukrainskyi zizd audytoriv. Rezoliutsiia. [All-Ukrainian Congress of auditors. Resolution], Kyiv, 13.10.2015. <http://www.apu.com.ua/event/873-rezoluzia>

16. Pervyi proffessionalnyi phorum auditiriv “Evropeiskoe budushchee rynka auditorskikh uslug” [The first professional forum of Auditors «European audit market future»], Kiev, 15.10.2015. <http://rnba.com.ua/2015/10/pervyj-professionalnyj-forum-auditorov-evropejskoe-budushhee-rynka-auditorskix-uslug/>

17. [Legal Act of EU] (2014). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0056>

18. [Legal Act of EU] (2014). http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.158.01.0077.01.ENG

19. International Federation of Accountants (IFAS). <http://www.ifac.org/about-ifac/organization-overview>

Дребот О.І.

*доктор економічних наук, професор,
Інститут агроекології і природокористування
Національної академії аграрних наук України*

Гадзало А.Я.

*кандидат економічних наук,
Інститут агроекології і природокористування
Національної академії аграрних наук України*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ У ЗБАЛАНСОВАНОМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ

Анотація

У статті розглянуто зарубіжний досвід використання економічного механізму у збалансованому природокористуванні, а також сучасний стан та проблеми раціонального природокористування. Проаналізовано частку екологічних податків у загальному обсязі оподаткування в різних країнах. Визначено спільні та відмінні інструменти здійснення екологічної політики в Польщі та Україні. Проведено рейтинг країн за Індексом екологічної ефективності за 2014 р. Розглянуто характерні риси регулювання системи природокористування в різних країнах світу. Визначено підходи до економічної оцінки природних ресурсів. Доведено, що одним із першочергових завдань України є гармонізація національного екологічного законодавства з природоохоронною нормативною базою ЄС. Запропоновано та визначено економічний механізм для раціонального та збалансованого природокористування.

Вступ

Україна на сьогодні є однією з найзабрудніших та екологічно проблемних країн. За оцінками Індексу якості навколишнього природного середовища (Environmental Performance Index), які здійснює Йельський університет (США), Україна займає 87-е місце серед 163 країн світу. Рівень навантаження на навколишнє природне середовище в Україні в чотири-п'ять разів перевищує аналогічні показники інших країн. За рівнем раціонального використання та якості водних ресурсів Україна, за даними ЮНЕСКО,

займає 95-е місце з 122 країн світу. Стан земельних ресурсів в Україні близький до критичного: на всій території країни спостерігаються процеси деградації земель. Наймасштабнішими є ерозія (близько 57,5% земель) та забруднення земель (близько 20% території), а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 т/га [1].

Серед глобальних проблем, зумовлених науково-технічною революцією, є проблема раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів від забруднення, деградації та виснаження. Насамперед це стосується землі – найважливішої складової частини біосфери. Економічне зростання та підвищення рівнів споживання населення часто супроводжуються погіршенням стану навколишнього природного середовища. І лише після того як стає зрозуміло, що довкілля вже не відповідає бажаним параметрам життя, починають упроваджуватися заходи щодо покращення стану навколишнього природного середовища.

Справедливою є думка, що для країн, орієнтованих на сталий розвиток, збереження навколишнього природного середовища є головним аспектом стратегії їхнього прогресу, оскільки досягнення стану екологічно збалансованого самопідтримуючого розвитку фактично тотожне зростанню якості життя й добробуту за зменшення екологічного навантаження [2, с. 12].

Розділ 1. Зарубіжний досвід використання економічних важелів та інструментів у збалансованому природокористуванні

Французький еколог Ф. Сен-Марк ще кілька десятиліть тому відзначив: «Людина руйнує природу тому, що вона на цьому заробляє, і часто багато заробляє...» [3]. Це коротке, але досить важливе зауваження, на нашу думку, і донині не втратило своєї актуальності та свідчить про те, що існує глибинний зв'язок між екологічним становищем і соціально-політичною організацією суспільства, і в цьому змісті суспільство повністю детермінує ситуацію з навколишнім середовищем. Таким чином, першорядне значення у розробці і реалізації еколого-економічного механізму повинні мати ті вигоди, які зможе одержати суспільство в цілому від зниження рівня споживання ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища. Це обумовлює особливе місце проблеми пошуку рішень і відповідної до мотивації досягнення екооефективного результату серед інших

основних завдань еколого-економічної політики суспільного відтворення і розвитку [4].

Сучасну екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову. Щороку в повітряний басейн, водні та земельні ресурси потрапляє близько 11 млн. т небезпечних забруднюючих речовин, з яких 57% – шкідливі викиди в атмосферу, 40% – у поверхневі водойми, 3% – небезпечні відходи, що забруднюють земельні ресурси. Зокрема, протягом 2010 р. в атмосферу потрапило 6,4 млн. т шкідливих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення. У загальній кількості шкідливих речовин викиди метану та оксиду азоту (які належать до парникових газів) становлять, відповідно, 649 та 7,1 тис. т. Окрім цих речовин, в атмосферу стаціонарними та пересувними джерелами викинуто 185,2 млн. т діоксиду вуглецю, який істотно впливає на зміну клімату. Розмір екологічних збитків від виробничої діяльності (втрати земельних, водних і лісових ресурсів, забруднення довкілля тощо) в Україні, за оцінками фахівців, щороку перевищує 50 млрд. грн. Таким чином, наша держава охоплена не лише соціально-економічною, але й глибокою екологічною кризою [5].

У прогресивних економічно розвинутих країнах світу спостерігається зростання значення стимулюючого впливу економічних інструментів екологічного регулювання на розвиток економіки та підприємництва. Саме вони сприяють забезпеченню відповідності між вартістю продукції і природних ресурсів; відшкодуванню витрат за завдану шкоду навколишньому природному середовищу; компенсації екологічних збитків самим забруднювачем, а не всім суспільством. Проте частка екологічних податків до всіх податків у країнах є різною. Зокрема, у 2013 р. вона становила: у Кіпрі – 11,9%, Нідерландах – 10,3%, Данії – 9,8%, Латвії – 9,1%, Словенії – 8,7%, Люксембурзі – 8,2%, Ірландії – 8,1%, Чехії – 7,5%, Фінляндії – 7,4%, Великобританії – 7,3%, Польщі – 6,9%, Італії – 6,9%, Греції – 6,8%, Естонії – 6,7%, Німеччині – 6,5%, Литві – 6,0%, Іспанії – 5,8%, Австрії – 5,6%, Бельгії – 5,3%, Франції – 4,9% [6].

Частка екологічних податків у загальному обсязі оподаткування в різних країнах значно відрізняється, що підтверджують дані, відображені на рис. 1.

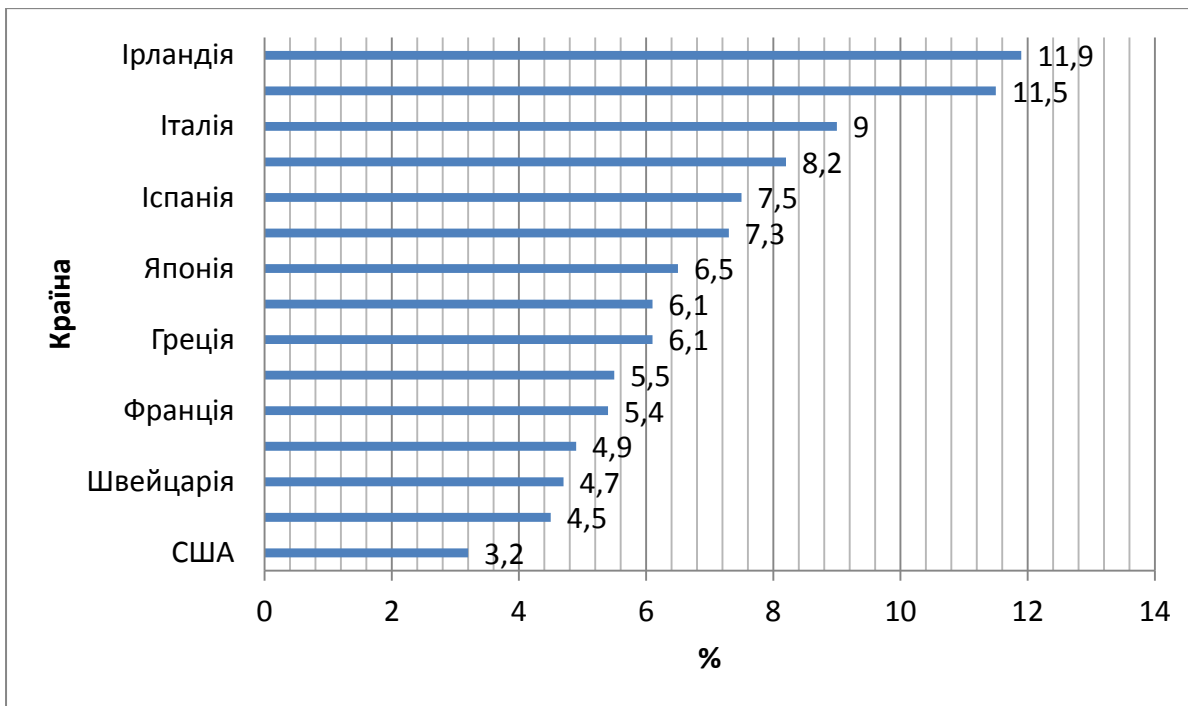

Рис. 1. Частка екологічних податків у загальному обсязі оподаткування в різних країнах, % [6]

У країнах ЄС природоохоронні інструменти використовуються не лише по одинці, але й певними комбінаціями. Зокрема, у Німеччині та Італії для підприємств, діяльність яких перевищує встановлені стандарти, встановлюються ставки плати за забруднення на нижчому рівні, ніж для інших суб'єктів господарювання [7]. Першими кроками для підвищення гнучкості української системи природокористування є адаптація принципів «забруднювач платить» та «потерпіла територія отримує відповідні відшкодування». У світовій та вітчизняній практиці існує декілька підходів до економічної оцінки природних ресурсів:

- за рентними характеристиками; оцінка прибутку від використання відповідних природних ресурсів;
- за відновлювальною вартістю;
- за вартістю найближчого замінника; оцінка за економічними збитками, зумовленими забрудненням навколишнього природного середовища [8; 9].

Широко застосовується також система податків і штрафних санкцій. Податки встановлюються окремо за промислове і комунально-побутове використання. В Угорщині, наприклад, їх розмір залежить від якості та розташування джерела водопостачання, цільового призначення води. Розміри податків визначаються видами комунального

водокористування, характером та обсягом забруднювачів тощо. Система оподаткування всіх забруднювальних виробництв уведена в таких західноєвропейських країнах, як Голландія, Франція, Німеччина та ін. Витрати на очисні споруди іноді становлять 50% від виробничих витрат.

У США широко обговорюється пропозиція запровадити плату за забруднення у формі податку на пакувальні матеріали й тару – головні джерела місцевого сміття. Успішний досвід використання подібного економічного інструменту у штаті Орегон показав, що водночас зменшується й забруднення різними видами пакування, банками тощо. Аналогічних законодавчих заходів ужито і в деяких інших штатах (Мічиган, Вермонт) [10].

Надання підприємствам свободи вибору альтернативних рішень щодо плати за забруднення середовища, на думку американських дослідників, створює певні передумови не лише для зменшення вартості боротьби із забрудненням, а й зменшує виробничі витрати в цілому.

Це практикується у США, де приватно-промисловий капітал отримує різноманітну допомогу в царині охорони довкілля. Особливе місце в цій допомозі посідають державні субсидії. Поряд із прямим субсидуванням промисловості у США широко використовується непряме субсидування: субсидії, що надаються муніципалітетом, використовуються на будівництво очисних споруд та переробку промислових відходів. Отримання субсидій певною мірою заохочує подальше інвестування, веде до збільшення поточних витрат американських корпорацій на охорону довкілля.

Створивши необхідний економічний механізм, американцям вдалося не лише зупинити подальше забруднення навколишнього середовища, а й суттєво поліпшити його якість. У США цільові заходи охорони довкілля встановлює федеральне Агентство з охорони природи, а потім кожний штат окремо пропонує конкретні заходи щодо їх реалізації, пов'язуючи їх з планами розвитку галузі. Ефективним засобом контролю над викидами є запровадження Агентством з охорони навколишнього середовища США «дозволів» на допустиму кількість забруднюючих речовин, що можуть бути викинуті у навколишнє середовище. Цей захід дав можливість фірмам, обсяг викидів забруднюючих речовин яких є меншим, аніж установлений для них ліміт, продавати свої права іншим фірмам. У державі створився «ринок

прав» на забруднення навколишнього середовища. Сформувавши банк дозволів на забруднення навколишнього середовища, уряд США покращав екологічну ситуацію в країні [10].

Екологічні субсидії мають форму інноваційних субсидій, що покривають частину видатків на розробку нових технологій, і позик на устаткування природоохоронного призначення, на відновлення якості середовища або субсидій для покриття позик. Така політика характерна для Австрії, де крім того існує інвестиційна премія за капітальні вкладення, спрямовані на охорону природи.

У Нідерландах за рахунок державного фінансування проводять ефективні заходи щодо зменшення забруднення і розробки чистих технологій. Додаткова знижка на 10–15% порівняно зі звичайною податковою знижкою на інвестиційні витрати застосовується для конкретних інвестицій у зменшення забруднення навколишнього середовища.

У багатьох країнах держава субсидує розробку устаткування, технологій, альтернативних джерел енергопостачання, енергозаощадливі заходи (Данія, Норвегія, Швеція, Нідерланди, Канада) [11].

Поширена така форма субсидій, як податкові пільги. Зниження податків на більш екологічно чисті автомобілі застосовується в Німеччині, Австрії, Норвегії, Швеції та Нідерландах. У США однією з форм державних субсидій є вилучення із загальної суми податків відсотків, отриманих по облігаціях, кошти від яких спрямовані на боротьбу із забрудненням водних і земельних ресурсів, атмосферного повітря тощо [11].

В Іспанії поряд із податковими пільгами надаються особливі субсидії у розмірі до 30% інвестиційних витрат на дослідницьку діяльність за моніторингом, скорочення викидів і запобігання забрудненню навколишнього середовища [12].

Усі субсидії на програми з боротьби із забрудненням навколишнього середовища надаються підприємствам із державного бюджету або зі спеціальних фондів міністерств із питань охорони природи. Так, в Австрії існує фонд навколишнього середовища, у Швеції – фонд запобігання забрудненню внаслідок спалювання палива, у Туреччині – фонд запобігання забрудненню навколишнього середовища тощо [10].

Важливе значення для реалізації намічених природоохоронних заходів мають фінансово-інвестиційні та бюджетні механізми

управління. Загальнонаціональні екологічні витрати США і Франції становлять приблизно 3% валового національного продукту, причому 70–90% витрат у США і 75% у Франції припадають на приватний сектор [10].

Інноваційна складова природоохоронної діяльності спирається на розвиток інвестиційного клімату в аграрній сфері, який слід розглядати як поєднання інвестиційної привабливості та інвестиційної діяльності підприємницьких структур в аграрній сфері. Міжнародний досвід (Австрія, Нідерланди, Німеччина) щодо охорони навколишнього природного середовища свідчить, що фінансування природоохоронної діяльності може також здійснюватись і за рахунок державного бюджету. Розглядаються можливості запровадження додаткової інвестиційної знижки на користування коштами, якщо вони мають вплив на створення інноваційних технологій, що зменшують антропогенне навантаження на довкілля та агропромислове природокористування.

Наприклад, у Конституції Польщі говориться про те, що держава повинна проводити політику із забезпечення екологічної безпеки теперішніх і майбутніх поколінь. У конституціях Аргентини, Бразилії, Фінляндії, Латвії, Португалії, України та ін. говориться про те, що кожен мешканець країни має право на безпечне та чисте навколишнє природне середовище [13].

Дослідивши екологічні складові в країнах ЄС, встановлено, що існують значні розбіжності в інструментах їх здійснення. Зокрема, проведений аналіз показує, що у Польщі вони стали надійним фундаментом раціонального природокористування, оскільки забезпечують трансформацію зовнішніх негативних екологічних ефектів у внутрішні екологічні витрати господарства і зворотне стимулювання зовнішніх позитивних екологічних ефектів (табл. 1).

Як підкреслюють дослідники, доцільним є екологічний податок у розмірі спричиненої навколишньому середовищу і природним ресурсам екологічної шкоди, яка встановлюється екологічними стандартами [15, с. 31]. Система екологічних стандартів, на відміну від ДСТУ в Україні, побудована таким чином, що містить граничні обмеження щодо використання природних ресурсів, застосування технологічних процесів, а також параметрів готової продукції, перевищення яких призводить до економічної, екологічної, соціальної шкоди.

Спільні та відмінні інструменти здійснення екологічної політики в Польщі та Україні [14]

Спільні інструменти здійснення екологічної політики в Польщі та Україні	Інструменти здійснення екологічної політики в Польщі, яких поки не має в Україні
1. <i>Екологічний податок.</i> Польща, як і Україна, широко використовує диференційоване оподаткування залежно від «екологічної сприйнятливості» продукції	1. <i>Пільгові позики</i> для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які запроваджують ресурсозберігаючі та природоохоронні технології
2. <i>Податкові пільги і субсидії.</i> Головним завданням є стимулювання більш активного застосування сучасних науково-технічних досягнень	2. <i>Реформа ціноутворення.</i> Як засвідчує досвід Польщі, завдяки диференціації цін на екологічно забруднену та екологічно чисту продукцію можна досягти позитивних результатів у зменшенні забруднення довкілля
3. <i>Платежі за забруднення довкілля:</i> плата за спеціальне використання природних ресурсів, за забруднення навколишнього природного середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля	3. <i>Ринкова реалізація права на забруднення:</i> право на забруднення довкілля у вигляді сертифікату, який можна продати іншим суб'єктам господарювання
4. <i>Екомаркування</i> як спосіб підтвердження екологічної безпеки продукції та наявності екологічної політики на підприємстві-виробнику	4. <i>Оплати</i> використання інфраструктури охорони навколишнього природного середовища; концесійні оплати; адміністративні оплати
5. <i>Система екологічного менеджменту та аудиту</i> спрямована на забезпечення постійного вдосконалення ефективності екологічної діяльності підприємств, організацій, забезпечення громадськості та зацікавлених сторін необхідною інформацією	5. <i>Європейський реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин (PRTR),</i> що забезпечує покращання громадського доступу до інформації про стан довкілля та сприяє запобіганню, зменшенню забруднення у довгостроковій перспективі

Тобто екологічні стандарти, крім свого прямого призначення, мають виконувати функцію механізмів екологічної політики, за допомогою яких розділяють екологічні податки та економічні санкції за нераціональне природокористування. У Польщі сума штрафу за викиди забруднюючих речовин у повітря в 10 разів перевищує суму плати за нормоване забруднення. В Україні ситуація інша: незважаючи на прийняття нового Податкового кодексу, підприємствам дешевше заплатити невеликий штраф, аніж платіж за нормове забруднення.

Також у зарубіжних країнах накопичено значний досвід використання адміністративно-правових та економічних інструментів регулювання природокористування й охорони навколишнього середовища. При цьому найкращого інструменту екологічного регулювання не існує, кожен з них спрямований на вирішення конкретних завдань і в певних випадках є більш доцільним, ніж інший. Іншими словами, для зарубіжних країн характерне поєднання різноманітних методів екологічного регулювання, що дає змогу державам проводити комплексну еколого-економічну політику, що охоплює всі рівні і сфери природокористування. Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що на цьому етапі цивілізаційного поступу одним із першочергових завдань для України є гармонізація національного екологічного законодавства з природоохоронною нормативною базою ЄС шляхом:

- адаптації розроблених та прийнятих національних законодавчих природоохоронних актів до вимог екологічного права ЄС;
- забезпечення їх ефективної імплементації в державному управлінні в екологічній сфері;
- забезпечення виконання обов'язкових екологічних норм згідно з установленними вимогами;
- обов'язкової оцінки ефективності діючого законодавства (тобто шляхом оцінки досягнутих результатів). Загалом, існуючий в Україні механізм управління в екологічній сфері можна віднести до м'якого типу, який має за мету переважно боротьбу з негативними екологічними наслідками, а не з причинами виникнення екологічних деструктивних впливів [16, с. 12]. Варто відмітити, що найпоширенішим світовим показником, що відображає результативність упровадження державної екологічної політики, є Індекс екологічної ефективності (Environmental Performance Index – EPI).

Теоретично можна стверджувати, що мотиваційними домінантами держави щодо формування ефективних механізмів інноваційного розвитку її територій є вичерпність природних ресурсів, світові тенденції розвитку економіки та значний інноваційний потенціал України. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму в 2009 р., Україна серед 134 досліджених країн, незважаючи на низькі показники з багатьох позицій, за показниками здатності до інновацій займає 32-е місце [17]. Результати розрахунку Індексу (табл. 2) свідчать про недостатньо ефективну та виважену вітчизняну державну політику щодо вирішення екологічних проблем. Так, упродовж останніх п'яти років Україна лише на один пункт покращала свою позицію в рейтингу ЕРІ та зараз займає 12-е місце у світі серед вибраних 120 країн світу.

Таблиця 2

Місце країн за Індексом екологічної ефективності за 2014 р. [18]

Рейтинг	Країна	Гігієна навколишнього середовища, бали	Життєздатність екосистеми, бали
1	Швейцарія	92,19	84,67
3	Австралія	99,44	71,03
5	Чехія	90,63	75,35
6	Іспанія	97,63	67,89
7	Німеччина	92,83	72,23
8	Австрія	92,15	69,11
9	Швеція	99,04	63,77
10	Норвегія	99,44	63,77
11	Аргентина	86,8	24,72
12	Україна	77,71	29,87

При цьому необхідно відзначити високу ймовірність та надійність використовуваних у процесі розрахунку ЕРІ даних (дані Світового банку [19], Програми розвитку ООН [19], Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [20]).

Вітчизняна система платежів за забруднення навколишнього природного середовища не відзначається особливою гнучкістю та адаптованістю до змін умов господарювання виробничих одиниць, а також потрібною науковою принциповістю.

Розділ 2. Визначення економічного механізму для раціонального природокористування з урахуванням зарубіжного досвіду

За експертними оцінками, частка асигнувань у бюджеті на охорону природи постійно зменшується і становить 0,18% всіх видатків і 0,05% ВВП. Причому в перерахунку на душу населення екологічні витрати в Україні в 2–10 раз нижчі, ніж у країнах Європи. Частка екоресурсних платежів у доходах зведеного бюджету зменшилася у 1,5 рази, а загальні витрати на охорону навколишнього природного середовища в розрахунку на 1 000 грн. ВВП, за офіційними даними, зменшилися з 21,6 грн. до 18,6 грн. [21].

Необхідність ефективного та прискореного вирішення глобальних екологічних проблем спільними зусиллями всіх держав світу є об'єктивною передумовою розбудови міжнародних економічних відносин на демократичній, справедливій основі.

Найбільш характерні риси системи регулювання природокористування в трьох групах країн (країнах розвинутого капіталізму, країнах із перехідною економікою, в країнах «третього світу») наведені на рис. 2, з якого ми бачимо, що система регулювання природокористування у високорозвинених країнах є найбільш диверсифікованою та гнучкою, оперує значним спектром економічних важелів та інструментів, насамперед стимулюючого плану, і саме вона має бути орієнтиром для України, адже вітчизняна система не володіє достатнім арсеналом регулюючих підойм, що здатні подолати екологічні негаразди та підвищити ефективність залучення природного чинника у відтворювальний процес.

Отже, зарубіжний досвід раціоналізації природокористування дуже цінний для України, де сьогодні доводиться визначати реальні напрями виведення її з еколого-економічної безвиході. Він цінний саме тому, що Україна не має ні вдосталь часу на власний пошук ефективних регуляторів природокористування (надто критичною є екологічна ситуація), ні ресурсів для забезпечення програми боротьби із забрудненням навколишнього природного середовища, ні міцної законодавчо-виконавчої влади, здатної розробляти і безкомпромісно здійснювати національну еколого-економічну політику. Зрозуміло, не слід сліпо копіювати зарубіжний досвід, необхідно проаналізувати його і запозичити саме те, що для нас є найбільш прийнятним та ефективним [22].

Характерні риси регулювання системи природокористування в різних країнах світу

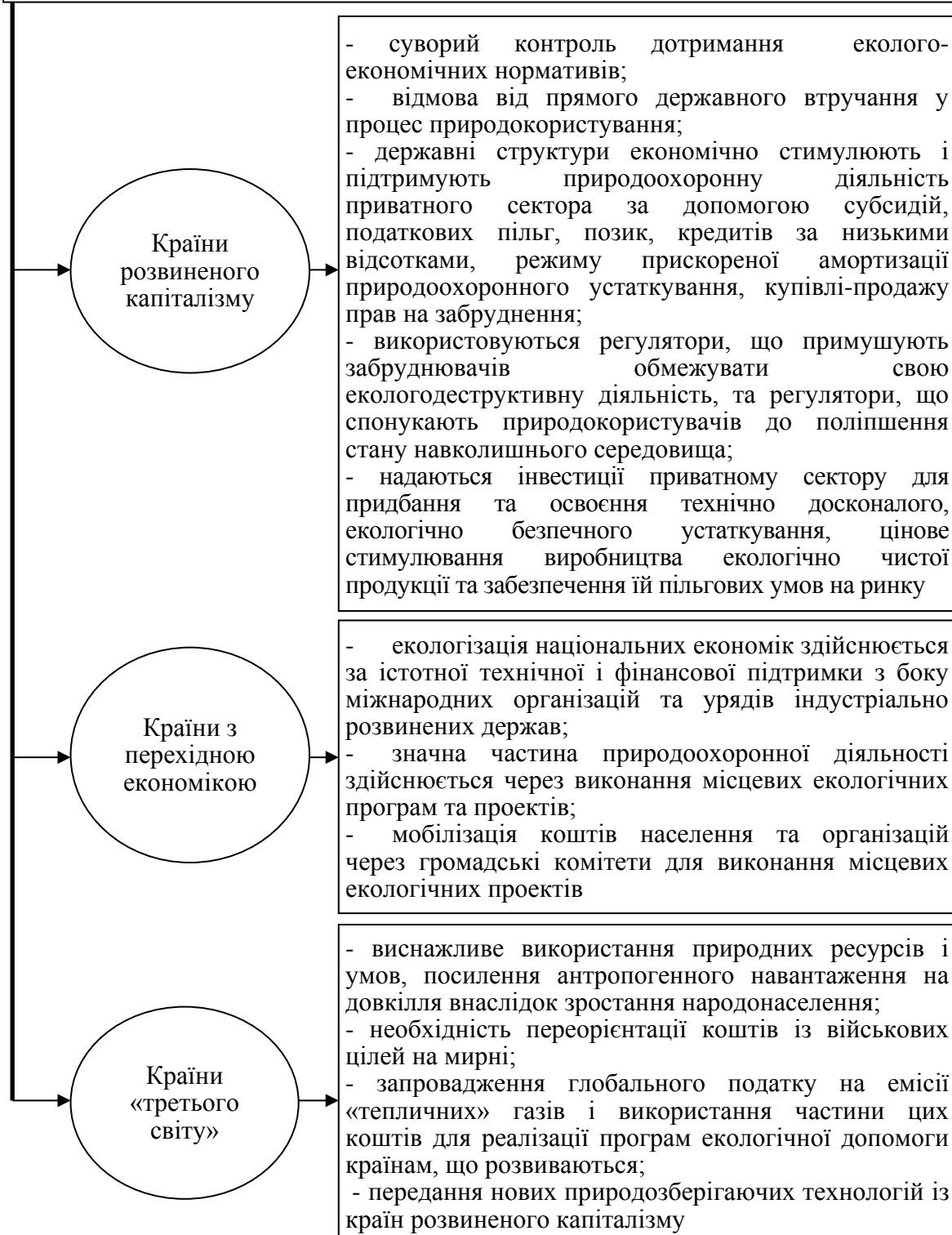

Рис. 2. Характерні риси регулювання системи природокористування в різних країнах світу [22]

На сьогодні такою ланкою стає саме інноваційний економічний механізм, тому що наріжною проблемою України є впорядкування різноспрямованих інтересів влади, бізнесу та громади. Своєю чергою, це потребує пошуку методів гармонізації відносин між суб'єктами господарювання. Спираючись на європейський досвід, це можливо тільки за умов децентралізації системи управління з акцентом на низовий територіальний рівень. Загострення та поглиблення екологічних проблем, деградація навколишнього середовища та природних ресурсів продовжується в Україні на протязі останніх десятиліть. Причиною цього є те, що в Україні недостатньо послідовно реалізується єдина державна (національна) екологічна політика, не запроваджуються принципи раціонального природокористування та мінімізації негативного впливу на екологічні об'єкти під час здійснення антропогенної діяльності на регіональному та національному рівнях. На жаль, на рівні держави відсутні практичні кроки, хоча нормативно-правове підґрунтя розроблене, проте це вимагає розробки конкретних механізмів упровадження основних положень у практику, які на сьогодні або відсутні, або не працюють.

Формування ринкових відносин потребує суттєвих змін у сфері природокористування. Досвід країн із розвинутою економікою свідчить, що одне лише надання прав власності не є достатнім для вирішення проблем природокористування. З одного боку, з'являється можливість для вирішення певних екологічних проблем, а з іншого – виникають нові проблеми. При цьому економічні відносини, що виникають у сфері природокористування, не завжди регулюються винятково ринковими важелями та потребують державного регулювання [23].

Екологічні інновації дають змогу суто ринковими методами вирішувати протиріччя, оскільки капіталомісткі природоохоронні заходи, економічно недосконалі різноманітні заборони і санкції лише погіршують і без того скрутний фінансовий стан вітчизняних підприємств, звужують реалізацію наявних ринкових можливостей їх розвитку. Однак вітчизняна практика свідчить [24], що за низької інноваційної активності підприємств частка екологічних інновацій на відміну від економічно розвинених країн [25] є дуже незначною. Це пояснюється, зокрема, недосконалістю механізмів стимулювання екологічно орієнтованої інноваційної діяльності та екологічного споживання, високим комерційним ризиком.

Серед чинників, які обумовлюють екологічну ситуацію в країні, особливе місце посідають фінансування природоохоронних заходів та екологічні інвестиції в цілому. Покращання рівня якості довкілля є вимогою сучасності. Зрозуміло, що без досконалого механізму нагромадження її цільового використання надходжень за користування природними ресурсами, нарощування інвестиційних ресурсів, поліпшення структури інвестиційних джерел та оптимізації напрямів їх вкладення досягнення позитивних результатів у сфері охорони навколишнього природного середовища (НПС) і використання природно-ресурсного потенціалу на всіх рівнях дії соціо-еколого-економічної системи (державному, регіональному, локальному) є неможливими [26; 27].

Як свідчить світовий досвід, одним із найбільш реальних шляхів вирішення суперечностей між економічним зростанням і збереженням чи навіть поліпшенням стану довкілля є орієнтація на інноваційний екологічно збалансований розвиток. Екологізація всіх сфер людського життя проводиться з упровадженням екологічних інновацій. На сьогодні прийняття управлінських рішень керівниками відбувається з урахуванням новітніх досягнень у всіх сферах, тому екологічні інновації відіграють досить важливу роль в усіх сферах виробництва, насамперед в екологічно зорієнтованих.

Висновки

Процес екологізації інноваційного розвитку регіону на засадах РІС потребує формування належної системи управління. Особливо важливим є розробка дієвих механізмів регулювання та державного стимулювання інноваційних розробок у природокористуванні за умови децентралізації. На даний час у контексті реформування адміністративно-територіального устрою України найбільш доцільно активний державний вплив спрямовувати за такими напрямками, як розробка і впровадження в державне управління інноваційних механізмів раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища з упровадженням екологічних інновацій на засадах РІС. Основним завданням стає інституційне забезпечення указанного процесу за рівнями управління та розвиток інноваційної інфраструктури.

Отримані результати у подальших дослідженнях стануть основою для розробки науково-методичних засад та практичних рекомендацій

щодо економічного обґрунтування екологічно спрямованого інноваційного розвитку в регіональному аспекті на засадах РІС як основи прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління.

Таким чином, соціальна та еколого-економічна інтегративність України має обов'язково враховувати зарубіжний досвід економічних механізмів збалансованого природокористування шляхом системного вдосконалення і приведення у відповідність з міжнародною правовою, нормативно-методичною та інституціональною базами екологічного управління та екологічної безпеки. У наш час надзвичайно важливим є збільшення бюджетного фінансування та інвестування в інноваційні програми екологізації виробництва. Впровадження ринкових регуляторів природокористування повинне здійснюватись не лише шляхом адміністративного тиску, але й формування сприятливих умов підприємницької діяльності, за яких господарюючим суб'єктам стало б економічно вигідним дотримання природоохоронних вимог, досягнення еколого-економічних цілей. Тому державно-регулятивний механізм екологізації підприємництва однозначно потребує відповідного правового, фінансово-економічного, організаційного та інформаційного забезпечення.

Список літератури:

1. Заключний звіт з науково-дослідної роботи «Проведення аналізу стану реалізації регіональної екологічної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/docs/activity-ecopolit/NDR%20regionalna%20politika%202013.doc>.
2. Данилишин Б. Ефект декаплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б. Данилишин, О. Веклич // Вісник Національної академії наук України. – 2008. – № 5. – С. 12–18.
3. Сен-Марк Ф. Социализация природы / Ф. Сен-Марк.– М. : Прогресс, 1977. – 436 с.
4. Демченко Н.В. Нездорова політика формування здорового способу життя в умовах сучасної України / Н.В. Демченко // Проблеми і перспективи формування гуманітарної політики в Україні : мат. круглого столу (24 квітня 2009 р.). – Сімферополь : ЦРОНІ, 2009. – С. 83–84.
5. Оскольський В. Раціональне природокористування – важлива умова ноосферного розвитку України / В. Оскольський // Економіка України. – 2011. – № 11. – С. 4–13.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.delukr.ek.europa.eu.

7. Бистрякова Ю.І. Інститут партнерства як сучасний механізм забезпечення екологоорієнтованого розвитку регіонів в умовах ринкового середовища / Ю.І. Бистрякова // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. праць ; РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАНУ, 2007. – С. 131–137.

8. Завгородня Т.В. Збір за забруднення довкілля / Т.В. Завгородня // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 76–81.

9. Daly H. Natural capital and sustainable development/ Herman Daly, Robert Constans // Conservation Biology. – 1992. – Vol. 6. – № 1. – Р. 37–46.

10. Про концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.02.2002 № 228-IV // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 236. – С. 5.

11. Економічні важелі управління природокористуванням [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/29042/>.

12. Facts and figures on the environment: from environmental taxes to water resources // Environmental statistics in Europe. - 189/2010. - 10 December 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/189&format=HTML>.

13. Tremmel J. Intergenerational justice in national Constitutions – new visions of sustainable development Problems / Jörg Chet Tremmel // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 1(25). – С. 11–35.

14. Глубицька Т.В. Використання інструментів екологічної політики Польщі: досвід для України / Т.В. Глубицька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/15_123760.doc.htm.

15. Аніщенко В.О., Галькевич Т.Л. Сучасні методичні засади формування екологічного менеджменту в Україні / В.О. Аніщенко, Т.Л. Галькевич // Екологічний менеджмент ; за заг. ред. В.А. Гайченка. – К. : МАУП, 2006. – С. 31–34.

16. Логачова О.В. Механізми регулювання антропогенних викидів парникових газів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / О.В. Логачова. – Донецьк, 2008. – 21 с.

17. Kokkonen E. Cooperation for Regional Innovation Promotion / E. Kokkonen – Riga, 25 October, 2007. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/sadarbiba/ek_riga_251007_opening.pdf.

18. Environmental Performance Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epi.yale.edu/>.

19. Офіційний сайт Програми розвитку ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org>.

20. Офіційний сайт Рамкової конвенції про зміну клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newsroom.unfccc.int>.
21. Купцова О.Є. Формування еколого-економічної системи життєзабезпечення на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О.Є. Купцова. – Одеса, 2005. – 28 с.
22. Хвесик М.А. Еколого-економічне регулювання природокористування в системі глобальних стратегій розвитку / М.А. Хвесик // Регіональна економіка – 2008. – № 1.
23. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000–2015 роки» від 21 вересня 2000 р. № 1989-III // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 207. – С. 3–16.
24. Ілляшенко С.М. Формування ринку екологічних інновацій: екологічні основи управління : [монографія] / С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко. – Суми : Університетська книга, 2002. – 250 с.
25. Вайзеккер Э. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная / Э. Вайзеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс // Новый доклад Римскому клубу ; пер. С англ. А.П. Заварницына и В.Д. Новикова ; под. ред. Академіка Г.А. Месяца. – М. : Academia, 2000. – 400 с.
26. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление : [монография] / Н.Н. Андреева. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украина, 2006. – С. 276–280.
27. Закон України «О государственном прогнозировании и разработке программ экономического и социального развития Украины» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – С. 11–14.

Holubka M.M.

*Lecturer of the Highest Category,
Lviv Cooperative College of Economics and Law*

**CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ECONOMIC OPINION
IN THE STUDIES OF WESTERN UKRAINIAN ASSOCIATES
IN THE FORMATION AND SPREAD OF THE ECONOMIC
KNOWLEDGE AND SCIENCE FOR ECONOMY DEVELOPMENT
OF THE REGION (ON EXAMPLE OF THE TERRITORY
OF WESTERN UKRAINE IN THE SECOND HALF
OF THE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY)**

Summary

In the article the scientific economic opinion and activities of Western associates of the late nineteenth – early twentieth century are highlighted. The results of their contribution to the development and dissemination of economic knowledge are displayed. During the research we emphasize on the following issues:

1. The importance of the contribution to the development of educational issues largely due to a good economic performance of the Western Ukrainian Greek Catholic priests and prominent representatives of political and socio-economic and economic associates.

2. The contribution of Western Ukrainian associates to the development and dissemination of economic knowledge through teaching, organizing practical economic education courses, a creation of financial-economic saving and loan banks, and so on.

3. Features of the financial and economic publications (corporate press, magazines and economic journals, collections, publications) on the progressive development of education in Western Ukraine of the late nineteenth and early twentieth century.

4. The importance of quality assurance and the efforts to make education accessible over it influences the mind of the average Ukrainian.

It is proved that economic opinion and scientific and economic educational contribution of the Western Ukrainian associates, firstly, is sometimes topical even today, and, secondly, had a direct impact on the growth of the consciousness of citizens, and thus their economic and socio-political position.

Introduction

Economic education and science in Western Ukraine are distinguished by their specific features and here, for example, we can mention that the second half of the nineteenth century and early XX century were to western Ukrainian territories a period of great test, due to the affiliation of the ethnic Ukrainian territories to the two powerful empires and as a result their difficult socio-economic, political and national situation. Despite this, the study period was characterized by a gradual increase in the volume of trade turnover, expansion of areas and industries, the formation of consumer, industrial, credit, agricultural and trade cooperation. These fundamental changes in the socio-economic and political life of the population had a considerable influence on the development of education and culture of Western Ukraine. That is why there is a problem of a comprehensive study of economic opinion in Western Ukraine during the second half of XIX – early XX century in the light of the main driving forces that forms this opinion – Western Ukrainian associates.

The studies of some aspects of economic opinion and the Western associates activities in the formation and spread of economic knowledge of the appointed period were conducted by the following socio-economic scientists and institutions of the past and present: Botushanskyi V. [1], Vytanovych I. [2], T. Visyna [3], Z. Hipters [4], Ohonovskyi B. [5], Drohomiretska L. [6], materials of the Institute of literature of the Shevchenko SA of Ukraine [7], aspects of the «History of Consumer Cooperatives» performed by the scientists Aliman M., S. Babenko [8], pastors works of Kachala S. [9] and Taniachkevych D. [19-21], Obachnyi O. [10], E. Olesnytskyi works [11-12] and published materials of the performances (meaning the essay by Borachka Severin [13] and the revealed report of the company «Rural host» [17]), scientific research by Potapiuk L. [14], materials of the declassified archives of Ukraine registry, in particular the Central state historical archives of Ukraine in Lviv [15], modern scholars research (Rudianyn I. [16], H. Subtelna [18], H. Shainer [22- 23] and Shafranska I. [24]).

The main tasks in this way we consider to be the following ones:

1. To isolate economic opinion and contribution of the most important Western Ukrainian figures, activists and associates for the formation and development of economic knowledge in western Ukraine in the late XIX – early XX century;

2. To study features of distribution of economic opinion and economic and educational issues due to the publications;

3. Evaluate the massive scope and features of the influence of Western Ukrainian associates in the formation of the citizens' consciousness.

Features of economic opinion and dissemination of economic knowledge have quite a partial character since there are no studies of the complex picture and no complete list of Western Ukrainian associates who left considerable gains towards the development of economic knowledge. The relevance of the subject is defined by the need to comprehensively reflect the historiography of problems on the way to clarification of the impacts of economic education in Ukrainians' consciousness and examine the materials of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, from among those which were not widely used till 2009, and also were classified.

Part 1. Economic opinion and evaluation of the contribution of Western Ukrainian associates to the development and dissemination of economic knowledge for economic development of the Western Ukraine

Expressions of economic opinion through actions (contribution) of Western Ukrainian activists, inteligencii and associates are the important factors of influence on the formation and spread of the economic knowledge, which found not only their theoretical solution, but also proved the effectiveness (despite the presence and number of unsuccessful attempts) of farming (dairy factory, sales of livestock, commercial matters, etc.) in practice.

However, the future of business, commerce, economic theoretical knowledge base and also practice starts with education (schooling, professional courses, etc.). Here for example, exploring the cooperative education of youth, which was established in the school system in Galicia by organizing school cooperatives and basic study of the foundations of cooperation in schools, is being traced by provision of the important cooperation, commerce, business to enable successful farming in the West in the activities of the prominent figures, activists, associates of the cooperative movement, such as Fedak S., K. Koberskyi V., Ohonovskyi V., Pavlykovskyi I., Rostkovych M., Khraplyvyi E. and other personnel (including active representatives of the Greek Catholic clergy, Fr. Augustine Voloshin, Fr. Stepan Kachala, Fr. Taniachkevych Daniel, Fr. Dzhulynskyi L, Fr. Petrushevych Stephen, Fr. Borachok Severin, Nyzhankivskyi Ostap) in the process of forming and filling the content of national economic

education. Active organizational advocacy activities of the Western Ukrainian associates made a significant influence on the rise of the culture of farming, development and improvement in business and the cooperative movement in trading and banking in Western Ukraine.

Thus, according to the data of F. 373 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv [15] due to the materials of the management performance we can see Fedak Stepan (1861-1937), who, being a lawyer, social and political activist, was also the founder and director of several Ukrainian economic institutions, thereby realizing the opportunity to influence economic education among the masses, particularly was also a member of the Board Association «National Trade»; founding member at first and later (since 1909) a director chief of the Mutual provisions fellowship called «Dniester»; member of such economic institutions as the CentroBank, Ukrainian Cooperative Auditing Union (R.S.U.K.), the Mortgage Land Bank, «Carpathia», Vice-President (since 1913) of the Provincial Bank (later Bank of the Provincial Economy), etc.

Economic views of another western Ukrainian associate Karl Koberskyi (1890-1939) and his practical activities have had a significant impact on the development of the cooperative movement in Western Ukraine in the late nineteenth and early twentieth century. Despite highlighting of his economic ideas in the pages of magazines, K. Koberskyi has also developed guidelines for cooperative education courses, and organized their activities. Particularly teaching activities of K. Koberskyi covered the following subjects: the organization craft, trade, and credit, economic geography of the lands of Western Ukraine, history and theory of cooperation, cooperative enterprises and principles of trade and production costing [3, p. 92; 22].

According to the data F 1253 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv [15] due to the materials of the service activity information of the activities and contribution of activist Nikolai Illich Schrage (1894, Chernigiv – 1970), who graduated from Trade and Economic Institute in Lviv (1952) Later on he actually engaged in teaching economic disciplines at the Kharkiv Institute of National Economy, and the University of L'viv, trade-economic and polytechnic institutes. During the years of 1958-1963 Schrage M.I. was a Head of the Department of Economics and production engineering and energy industry organization in Lviv Polytechnic. The scientist, educator, and economist tried to reach out to people not only by his teaching but also from the pages of printed materials. It is known that M. Schrage had published about 50 papers.

A big contribution to the development of educational issues in most was realized through the good economic performance of the Western Greek Catholic priests. Thus, we want to highlight the figure of Augustine Voloshin (1874-1945), who occupied an important position in the revival of the economic sphere of Transcarpathia, in 20-30th years of the twentieth century he initiated a creation of credit and agricultural cooperatives. Father was also a President of the National Cooperative Union, Carpathian bank, fellowship «Beskid», bells factory, candles factory, matches factory and so on.

Another representative of the clergy was the priest of the Zbarazh district of Ternopil region Stepan Kachala (1815-1888). Thus, at the initiative of Kachala S. villages were organized into so-called temperance societies that can be considered not only as the social aspect but also the foundation for the obtaining of the economic education and economic awareness. Considering exactly educational and economic contribution, it is appropriate to stress on one of the merits of S. Kachala in the development of the Ukrainian economic cooperation, where the pastor participated in the credit cooperative «National Trade». Also, next to the reading room of the cooperative fellowship «Prosvita» in Zbarazh father organized a credit union «Nadiia» [16, p. 57-58].

Speaking of the cooperative movement in Galicia, one can not ignore another Greek-Catholic priest – Daniel Taniachkevych (1842-1906), whose significant results can be seen in the rise of national and economic life of the population of Galicia. In particular, we owe to father for his support of the creation of clandestine clubs in secondary schools in Galicia. Another vector of business and economic activities of Fr. Tanyachkevych was his contribution and support of further development and expansion of cooperative credit banks in Eastern Galicia, including «The Dniester», «Hope» and «Trud» [16, p. 58]. In 60-80 years of the nineteenth century, the idea of wholesale self-help had spread among the Ukrainian associates of the cooperative movement, to which, in addition to the ideas of above-mentioned pastors of organization offices, we should include activities of father B. Silecky the founder of the so-called «Silecky Cass», father L. Dzhulynskyi, who developed the possibility of implementing the idea of creating public benches [8, p. 110].

Understanding the particular organization of economic and credit cooperatives, Father D. Taniachkevych denounced injustice of foreign capitalists enrichment in Western Ukraine, who used our territory, raw materials, and cheap labor. The Economic opinion of Father reflected his

desire to achieve self-sufficiency in the disposal of raw materials, natural resources and labour in Western Ukraine, and stop being a raw materials appendage. Father D. Taniachkevych offered a solution out of “subordinate situation”, by finding it in the economic sphere, calling for the construction of factories, the use of labour division and vocational educational training, emphasized the need to develop own industry, and emphasized that it will encourage the creation of new jobs and improve financial situation of the population of Western Ukraine. However, on the other hand, realizing the impossibility of immediate implementation of father's proposals, he agreed with the development of small craft and accumulation of money as the easiest task of economic development on the one hand, and on the other – expressed dissatisfaction with the prevailing desire for trade over to the production and sale of foreign goods. Such comments are relevant in the today's conditions as well, when we have a situation, on one hand, with the cessation of production in most plants and factories, rising unemployment because of this (including the number of professional staff); and on the other hand we are witnessing the extensive development of trade, expansion of markets, the emergence of more and more shops, supermarkets, large retail space with a considerable share of imported goods along with the domestic ones [24, p. 77].

In the spread of the ideas of cooperative movement and the contribution to economic education, it is appropriate to single out one more representative of the Greek Catholic clergy in Eastern Galicia, who was Father Stephen Petrushevych. First of all, we should note that Father enjoyed considerable prestige among the villagers (village Holoieva), primarily due to his fruitful work to spread patriotic thoughts about self and independent Ukraine, against the background of active promotion of Russophile ideas. With the assistance and help of Father S. Petrushevych savings and loan cash desk was founded (he was one of the directors of this cash desk), which successfully conducted its activities. Pastor's responsible attitude to his socio-economic activities and a desire to promote the better development of the regional economy has led to the fact that father moved to Vienna in 1914 in order to listen to the cooperative course (which was done) [16, p. 59].

Another vector of the national economic and business activities of Western Ukrainian intelligence is a creation of societies that are involved in the organization and conduction of training on the correctness of agriculture and promoting sales of cattle. We believe that such societies can be called «practical business and economic education societies» because the learning

process was almost inseparable from the correctness of economic and business activity in practice. In order to better understand the goals and objectives of these organizations one should get acquainted with the lecture by Fr. Borachok Severin – the Chairman of Zhydachiv branch of «Rural Host» and the Union for the marketing of cattle in Yaikivtsi, at a general meeting of the regional fellowship «Rural Host» on 1-2 of February, 1911.

According to the published materials of the lecture by the chairman of Zhydachiv branch of «Rural Host» and the Union for the marketing of cattle Father Severin Borachok there are interesting evidence of business and economic direction of the above-mentioned fellowships: «In addition to grain farming the most productive source of income is feeding the livestock, pets, gardening, beekeeping; everyone felt that if people could sell these products somehow they would be immediately freed from the hands of the legions of these leeches and spiders that buy products almost for free and with the help of labor of millions of people they enrich themselves, and in return just give to those poor people a proud words at fairs etc., it would probably be easier and it would come to power and significance that belongs to him» [13, p. 4]. In order to get «freed from the hands of those legions of leeches and spiders' Fr. Severin Borachok offers a network of organizations (creation of so-called centralized reception points), which would be involved in the sale of livestock, thereby freeing the Ukrainian peasant of dealers. The main objective of the partnership was to help the people in the marketing of livestock, by creating a centralized center, which staff will provide all the necessary assistance in the manufacture of veterinary passport and supporting documents for animals [13, p. 6]. The economic definition of price policy of the fellowship was very liberal, because they were trying to involve more participants and assist in the financially-independent growth of farmer (as was noted that for the same price you can reduce the cost of farming through «decomposition of unit lose to mass» [17, p. 3]). With the help of training, the above-mentioned fellowship activity promoted the economic development of crafts (feeding cattle, improved race, dairy factories development, etc.), and the main result was expected to be the rise of field crops sector in general. Overall, only 12 locations in Western Ukraine were known to hold the activities of such fellowships, but not always economically they were profitable and successful functioning entities [16, p. 61].

In addition to implementing the goals of the development of field crop, another important economic activity of the Galician clergy was the organization of the cooperative dairy factories that is considered through the

educational and economic perspective. Thus, some of the important economic root causes of the creation of the cooperative dairy factories were:

1) The problem of educational issues (which arose from the lack of specialization in the profession and therefore singled out the need for organizing the qualification courses);

2) Economic problem of the dairy sales and technical problems (to solve this problem it was necessary to organize sales opportunities of dairy products centrally. Technical problems need to refer to dairy supply tools).

All the above-mentioned problems and current needs led to a new dairy union, namely a Provincial economic and dairy union (1907, in the Stryi village) [16, p. 60]. It is worth to highlight the figure of Father Ostap Nyzhankivskyi (first director of the Union and the head of a dairy direction) and his contribution to the dairy case. We owe this Western Ukrainian associate the vigorous expansion of dairy organizations, the organization of training courses on specialty, shows, veterinary care and more. The result of the success of effective work of the pastor and his associates demonstrates a statistical fact dated 1911th year when the trade with the dairy union was performed by 79 dairy factories (and 75 of them were registered as dairy cooperatives). Before the war dairy Union had 7 retail stores (four in Lviv, one in Stryi, one in Stanislav, and one in Chernivtsi). Speaking of educational, economic, business activities, it is worth noting that the appointed Union in 1913 created a dairy school in Stryi [2, p. 151].

In addition to direct actions (teaching-educational activities, performances, professional courses and workshops organization, organization of financial and economic institutions by type of savings banks, etc.), the impact on the public from the standpoint transfer of financial and economic education knowledge and recommendations for their practical implementation was carried out also through periodic cooperative printed edition and through the labour of Western Ukrainian associates, which would be considered.

Part 2. Financial and economic aspects of educational issues in the works of Western Ukrainian associates in the late XIX – early XX century

Independent publications (works) of economic direction or individual articles in weeklies, published parts of speeches of Western Ukrainian associates mostly influenced the Ukrainian public, which can be viewed from the perspective of two planes:

I. in the broadest sense – raising awareness of Ukrainian society and filling the base of their economic knowledge;

II. in a narrow sense, the level of economic research, scientific publications and works of Western Ukrainian associates, on one hand, has assured the capability to acquire economic and financial education to adults and children; and on the other hand, promoted and often strongly touted, the interest of the population to perform the economic activity, respond to novelty in agriculture, and so on. By these actions, Western Ukrainian intelligentsia increased the level of economic and financial education among the masses.

Research of the specific economic publications, papers, and evaluation of their impact on economic development and cooperative education evidences the global contribution of Western Ukrainian associates.

Here for example, in the work of Father S. Kachala «What destroys us and what can help: the letter to Russ' peasants» (1869) (which was mentioned above) in the form of dialogues, the author underlines the reasons for the degradation of the Ukrainian population, affecting negatively on the formation of consciousness. They include drunkenness, ignorance, inability to either make money or economically, «reasonably» spend them. The work provides an example of the Jews who do not abuse alcohol, know how to skillfully trade, and teach their children [9].

Another work that is worth noting is the research of Fr. D. Taniachkevych (1842-1906 gg.) named «Suicide! Scary results of our national economic neglect» which was published in the pages of church newspaper «Russ' Zion». In this work, the father describes the complex political and economic situation of the Ukrainian population, while it was a part of the Austrian state when the politicians almost were not involved in solving the regional socio-economic problems. Daniel Taniachkevych opposed such governance, by writing in his book the following: «How can we talk about people's weakness ... when us the Rusyns in Galicia are 2.5 million? How can we talk about intellectual failure, when our nation betrays the extraordinary talents?!» [16, p. 58]. Other socio-economic works of a pastor are the following: «Our enlightenment beginnings» ([19], «The easiest problems of people's economy» [10], «Church-economic cases» [20] and others.

By editing biweekly «Plowman» (1891-1895 gg.) such Western Ukrainian associates as I. Franko and M. Pavlik and S. Danylovysh have published their and other works there not only a social and political direction but also highlighted the economic problems of the Ukrainian village. We should note

that in 1892 the first volume of «Notes of the Shevchenko Scientific Society» was published.

A contribution of Olesnytskyi E. and others is also very interesting (meaning the figures of Western Ukrainian associates, such as K. Levytsky, M. Shukhevych, O. Ohonovskyi, A. Horbatchevskyi and others), who, together with Anton Fedak in 1889 launched the first edition of Ukrainian printed legal professional magazine «Legal magazine», published in Eastern Galicia and covered not only the practice of law, but also the economic situation and its problems.

«Legal magazine» had the economic department, which the western Ukrainian associate E. Olesnytskyi (1860-1917) was responsible for [12]. Also, an important work for the history of economic opinion in Western Ukraine we consider being the work of E. Olesnytskyi titled «Pages of My Life,» in which the specific chapters covered the development of the political and socio-economic ideas of Western Ukraine [11, p. 115-145]. It should be noted that in his writings E. Olesnytskyi emphasized his scientific and economic interest towards political economy since his student times [11, p. 216]. Also in his scientific achievements the scholar mostly followed the labor theory of value, although sometimes he appealed to the theory of marginal utility.

Very important was an illustrated monthly publication R.S.U.K. «Co-operative republic» (1928-1939, 850 copies edition), edited by renowned economist Karl Koberskyi [6, p. 163]. On the pages of this edition works of Western Ukrainian associates in economic cooperatives direction were publicized (including many developments concerning intra-organizational and economic problems of national cooperation), also a lot of materials that reflect different historical and theoretical aspects and practices of the cooperative movement were displayed.

We can not disregard the importance of archival sources. Thus, it should be noted that according to data of F 785 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv [15], R. Holiyan M. Holubets, A. Kurdydyk – editors of the weekly illustrated newspaper «Sunday» (which was published for eleven years during the 1928-1939) demonstrated a considerable contribution to the economy and education since their promotion to the publication of recommended articles on political and economic and educational topics, also referred to proceedings of western Ukrainian associates of the cultural-educational work among the Ukrainian citizenship, and also references of colonization of Ukrainian schools. Materials of the

mentioned data 785 F. of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, among other materials, also contain Statute of the Ukrainian Catholic practical high school in Lviv.

Hard work of the famous associate V. Barvinskyi and significant popularization of the newspaper «Dilo», which he founded, grouped the masses around him. We should note that in preparation for the demonstration 30.11.1880 at the next meeting of party members of the Austrian Parliament V. Barvinsky gave a speech on the performed by himself resolution on economic issues. There were many supporters and critics of the designated program in accordance with the resolution. Thus, Franko, as a critic, emphasized the blurriness of the economic program because of which, in his opinion, Barvinskyi failed to play a significant role in the economic and social opinion in Western Ukraine [25, p. 72-73].

Such Western Ukrainian associates as Kachala S., K. Pankivskyi and I. Franko (despite the presence of his ideological differences with Barvinskyi) placed their cost-focused articles on the pages of the newspaper «Dilo». Theoretical solving of economic problems by pastor S. Kachala was also supported by his practical activities. It is worth noting that S. Kachala in alliance with A. Nychai and pastor D. Tanyachkevych in 1881 founded the «Economic-Industrial Fellowship» in Stanislav, which operated directly to improvement of economic education in Western Ukraine, also had released the necessary scientific literature and produced famous magazine «The host and industrialist», engaged in the creation of savings and loan banks and trade associations [25, p. 73].

A major asset of the newspaper «Dilo» is the publication of papers by western Ukrainian economist and statistician W. Navrotskyi. Of all the works of Western Ukrainian associate prominently within economic studies «Podviyna kreydka» work takes precedence, although for economic education the following works are also important: «What propination laws cost?», «Reform of house tax», «Russ' folk in Galician schools», «Economic restoration», and many others which were published not only in Western Ukraine (newspaper «Dilo», «Chudo»), but also in Odesa («The Odessa Herald»), Kyiv («Kiev telegraph»), and in Geneva («Europe Herald»). It worth noting that the scholar in his research used categories of political economy to analyze and make recommendations on improving the economic situation of Western Ukraine. Economically directed works of Navrotskyi, which were made in the study framework of Western European economic opinion, but at the same time took into account the peculiarities of the

economic situation of Ukraine and imperfections of the foreign concepts [25, p. 72-76].

A big contribution to the formation and development of economic opinion and economic education of the West showed a Western Ukrainian associate Ostap Terletsnyi (1850-1902), who was active not only in addressing the socio-political, but also economic problems in the region, because he was convinced that neither literary nor political independence have value without specifically economic independence. Scientist, unfortunately, did not complete a lot of economic works, but nevertheless, some scientific positions of A. Terlecki are still relevant today, such as statements about the infusion of foreign capital and the rationale for reducing the tax burden etc. One of the economic works are on the topic: «The price of labour», where scientist states that the labour is an «overwhelming part of production – is not simple concept, but the complex concept; it is compiled out the same component parts of production, to which it belongs, namely nature, labour and capital» [7, pp. 53], and also the scientist offers during the count of labour costs also include the cost all the funds that had been spent on education and savings for retirement age [7, pp. 53].

Volodymyr Ohonovskyi (1896-1970) is also among Western Ukrainian associates. Throughout his life and his teaching the scholar wrote many different works. Analysis of the scientific achievements of V. Ohonovskyi provides an opportunity to highlight the following areas of his interest in social geography: a) comprehensive geographic regions and research areas; b) regional and states geography; c) regional and sectoral economic geography; d) demographics and geourbanistics; e) the history of economic geography and geostatistics; e) Touristic science; e) onomastics and toponymics and so on [5, p. 45].

He worked in the department of the Institute of Economics and later at the Kiev Institute of Economics of the USSR, where he published a series of economic articles concerning the economy of Western Ukraine (including also the article as part of a collective monograph entitled «Essays on the economic geography of the USSR»). Returning to Lviv, a scientist worked in various capacities for about 20 years at the Institute of Social Sciences USSR, and at the same time as a part-time senior lecturer in Commerce and Economics Institute. Within this life frames Volodymyr Ohonovskyi writes educational articles under the «History of towns and villages in the USSR» project and articles to the «Ukrainian Soviet Encyclopedia» [5].

Thus, we should note that the study of the economic focus of education and educational works of Western Ukrainian associates within individual articles, chapters, series of corporate press, magazines, weeklies, economic journals, collections, parts of the collective monograph – demonstrates the commitment of the influence of published works on progressive development of economic education of the general public, who would ultimately have to form a consciousness of the Ukrainian citizen.

Part 3. Assessing the impact of acquisitions of financial, economic and corporative educational activities of Western associates on the growing of the consciousness of Ukrainian citizens

The unceasing struggle for trying to reach out and trying to influence the formation of the consciousness of Ukrainian people was a major challenge for Western Ukrainian associates. The realization of this goal primarily lied in the plane of education and enlightenment. Thus, the formation of economic opinion in western Ukraine in the late XIX – early XX century was influenced by several factors, among them a prominent place was occupied by activities of teaching economic disciplines, organization of professional cost-oriented practice, creation of savings and loan banks (which, it should be noted, were more loan than the savings. Thus, here the work of western associates was also directed on teaching Ukrainian population financial literacy and thrift, and also how to control the austerity within the financial, economic and credit institutions), and work with the public through the publishing of economic, enlightening and educational works in print publications and raise the issues that are relevant till today (Fig. 1).

Based on figure 1, it is worth setting ourselves another purpose of this research, which is to provide evidence on the quality and accessibility of obtaining economic knowledge by Ukrainian population, which, in fact, creates the following consciousness:

- quality of economic knowledge can be represented through the review of the professionalism of obtaining an education by teachers of economic direction, and so on.
- availability in receiving economic education and economic knowledge can be seen globally, by evaluating the «provision» of permissibility / «nurturing» of the bans in education at the state level;

Fig. 1. Relationship of education and economic impacts of western Ukrainian associates on the formation of consciousness of the average Ukrainian (late XIX – early XX century) [authoring]

- it can also be represented locally – through increased subscriptions to publications, the increase in the number of students in courses and the popularity of these courses, training needs and need to increase the network of educational and economic institutions, cooperative educational institutions, and others.

Thus, financial, economic and cooperative education of the Western Ukrainian population firstly required elementary literacy and motivation to

obtain the necessary knowledge for the effective conduct of economic activity of the population of Eastern Galicia, Northern Bukovina and Transcarpathia, thus during the process of development of a system of training in financial, economic and cooperative education in Western Ukraine during the 1848-1918 we can highlight four successive stages:

I. Until 1893 there was a Ukrainian cooperative movement, and the attempts to actively search and distribute the empirical ideas of cooperation and economic self-help among Western Ukrainian people and also financial, economic and cooperative education institutions were created in Eastern Galicia, Transcarpathia, and Northern Bukovina;

II. The second phase (1894-1903) characterizes the presence of significant changes in economic education through a decline cooperative movement in Western Ukraine;

III. The third phase (1904-1914) appeared in the Western history as the heyday years of financial, economic and cooperative education of Ukrainian population in Austria-Hungary, and an establishment of the relationship between scientific and applied aspects of economic training and education of contemporary youth;

IV. The fourth stage (1915-1918) – through the events of the First World War it stagnated the training of financial and economic education and the cooperative movement in the Western Ukrainian lands and affected the quality and the ability to transfer this knowledge to youth [4, p. 18].

Speaking of accessibility in receiving economic education and economic knowledge, it is necessary to stress on the partially increasing and closing of the number of cooperative educational institutions, clubs, dissemination of professional courses of economic nature, girls' educational institutions (vydilova school, female seminary, «school of exercises» etc.), male seminary, etc. The main reason for this partial, instant activity of educational institutions which provided the teaching of economic disciplines was the government policy of the occupier.

Here, for example, the two time periods and different approaches to state approval / permissibility of acquiring of economic knowledge by the youth:

1) State regulation training for financial and economic educational areas in Austria-Hungary was carried through the ratification of the Laws «On trade Education» (1873), «The complementary learning» (1885) in particular. In Austria-Hungary so-called separation, civil and complementary schools were introduced, where the young was receiving initial financial and economic education, two- and three-year school

where young people gained high economic and financial education and trade academy, where a possibility to obtain higher financial and economic education for getting vacant posts of commercial enterprises, bank employees, senior executives, cash servants, employees of transport facilities, exporters and salespeople was represented [18; 22-23]. This is an example of access to education on the background of public assistance.

2) Features of the educational policy of Habsburg monarchy evidence that during the discussed period Ukrainian-state trade school were not open. Therefore, the lack of opportunities of gaining the economic and financial education in public schools in Eastern Galicia, Transcarpathia, and Northern Bukovina contributed to the revitalization of cultural, educational and economic partnerships in promoting financial and economic knowledge among Western Ukrainian youth [23, p. 15-16]. This is an example of limited opportunities for gaining economic education on the backdrop of government harassment and restrictions.

However, during the period that was reviewed there were always successful attempts, and even phenomenally rapid attempts to share and meet the needs of the Ukrainian population in the possibility of obtaining economic knowledge. Even often Western Ukrainian associates worked hard to gain special, professional knowledge by themselves to convey it to their youth and children. The continuing struggle had waged with government policy occupiers, constant attempts to legally «get around» the laws and yet to educate Ukrainian citizens.

We can conclude that there is a close relationship between the financial, economic and cooperative education and consciousness of the average Ukrainian in Western Ukraine. The importance of the formation of consciousness means that education is a great value that contributes to spiritual maturity in the minds of Ukrainian, high morals, and promotes ethical values, raises a so-called personal Ukrainian, which is ready to participate in the national life of Ukraine and is responsible for the fate of people. A financial and economic education gives a boost to individuals who are willing to change the state, understanding the essence of financial flows, economic phenomena, and processes which together with cooperative education are able to raise a strong and wise leaders.

Conclusions

Summing up the scientific study of western Ukrainian associates in the formation and spread of economic knowledge for economic development of Western Ukraine, we should focus on the following:

1. Teaching economic subjects in cooperative and higher educational institutions, organizing specialized courses of educational and economical direction with reference to the economic and practical activities (dairy, breeding and sale of livestock, beekeeping, etc.), creation of savings and loan banks and other economic activities of public and political figures and members of the clergy among Western Ukrainian associates (S. Fedak, K. Koberskyi, V. Ohonovskyi, I. Pavlykovskyi, M. Rostkovych, E. Khraplyvyi, M. Schrage, I. Franko, V. Barvinskyi W. Nawrocki, A. Voloshyn, Kachala S., D. Taniachkevych, L. Dzhulynskyi, S. Petrushevych, A. Nyzhankivskyi etc.), – generally economic opinion formed and accumulated historical and economic heritage of Western Ukrainian associates to the development and spread of economic knowledge for economic development of the western region and improvement of consciousness of the average Ukrainian in the late XIX – early XX century.

2. Disclosure of financial and economic publications, works of Western Ukrainian associates in the pages of the corporative press, magazines, diaries, economic journals, the publication of the scientific and economic collections, parts of collective monographs and several other publications and materials of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv (F 373, F 785, F 1253, etc.), brought their results:

- raised Ukrainian national consciousness;
- provide the opportunity to gain financial and economic knowledge;
- promoted the interest of the Ukrainian people to be economically active;
- respond to the novelty of agricultural value;
- provide recommendations on the successful conduct of business and economic activities, and others.

It is noted that the consciousness of Ukrainian of the Western Ukraine in addition to activity and works of associates was directly affected by these two main factors which are to ensure the quality of teaching professional economic and business education (this aspect of the work was represented by survey on professionalism of education in economic direction by teachers) and its accessibility (as represented mainly by allowing the formation or prohibitions in achieving economic education at the state level).

References:

1. Botushanskyi W., Vienna archives of Bukovina cases [Text] / W. Botushanskyi // Questions of History of Ukraine: Coll. of Science. Art. – Chernivtsi: Tekhnodruk, 2011. – Vol. 14. – P. 251-252.
2. Vytanovych I. History of Ukrainian cooperative movement / I. Vytanovych – New York: [b. in.], 1964.
3. Visyna T.M. Evolution of cooperative ideas in Volyn' in 20-30th years of XX century / T.M. Visyna, V.V. Visyn // Bulletin of Lviv Commercial Academy. Series: Humanities. – 2013. – Vol. 11. – P. 86-95.
4. Hipters Z.V. Development of economic education for children and adults in Western Ukraine (XIX – early XX century): Abstract. Dis. Dr. ped. Sciences: 13.00.01 / Z.V. Hipters; Inst. of ped. Education and Adult Education NAPS of Ukraine. – K., 2016. – 46 p.
5. Doctor of Geography sciences Vladimir Ohonovskyy / Ed. O.Shabliia. – Lviv, 2014. – P. 49.
6. Drohomyretska L. Economic and educational activities of Ukrainian cooperative organizations in Western Ukraine (1920-1939) / Lyudmila Drohomyretska // Galicia. Scientific and Cultural Journal. – 2010. – № 17. – P. 159-173.
7. Institute of References. Shevchenko NAS of Ukraine [Ivan Franko archive] Department of Manuscripts. – Fund 3. – Conjugation. 215. – Arc. 51-60.
8. History of Consumer Cooperatives / [M.V. Aliman, Babenko S.H. et al.]. – L. [b. in.], 1997. – 380 p.
9. Kachala S. What destroys us and what can help: the letter to Russ' peasants / S. Kachala. – Lviv, 1869. – 56 p.
10. Obachnyi O. [D. Tanyachkevych]. The easiest problems of people's economy / O. Obachnyi. – Colomyia, 1878. – 22 p.
11. Olesnytskyi E. Pages of My Life: [reprint edition 1935 with additional materials] / E. Olesnytskyi. – Stryi: Shchedryk, 2007. – 381 p.
12. Olesnytskyi E. Historical School of economics and literature deemed as an anniversary / E. Olesnytskyi // Legal magazine. – 1899. – № 1. – P. 67-70.
13. Company on sales of livestock: abstract, uttered by Fr. Borachok Severin – Chairman of the Zhydachiv branch of «Rural Host» and «Unions on cattle sales» in Yaykivtsi at the general meeting of the Regional Fellowship «Rural Host» on 1 and 2 of February, 1911 in Lviv. – AL: print. Ivan Ayhelberha, 1911. – 11 p.
14. Potapyuk L.M. Formation of economic education on the example of Western Ukrainian communities (end of XIX- beginning of XX century) / L.M. Potapyuk, I.P. Potapyuk // Economic Forum. – 2015. – № 2. – P. 5-12.
15. Register of Ukraine declassified archives: Mizharhiv. directory. Vol. 1. Declassified archival funds of central state archives of Ukraine. Book. 1. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, the Central State Historical

Archive Ukraine, m. Kyiv, Central State Historical Archive Ukraine, m. Lviv, Ukraine CinePhotoPhono Archives of H.S.Pshenytskyi., Central State Archive of References and art Ukraine / Ukraine State Committee, Ukr. science. – research. inst. archive. craft and documentation; sorted by C. Zvorskyi. – K., 2009. – 244 p.

16. Rudyanyyn I.P. Participation of Greek Catholic priests in the cooperative movement in Eastern Galicia in the second half of XIX – early XX century / I.P. Rudyanyyn // Historical Studies of Volyn National University of Lesya Ukrainian / Ministry of Education and Science of Ukraine, Volyn' nat. University of Lesya Ukrainian; [Ed.: V.K. Baran et al.]. – Lutsk, 2010. – Vol. 4. – P. 57-63.

17. Russ' fellowships to protect livestock in Galicia (Report of a fellowship «Rural Host» in the case of livestock insurance and the flowering of the state and the distinctive societies to protect livestock in 1911) / A. Zhuk. – L. [b. in.], 1912. – 24 p.

18. Subtelna G.V. Increasing the level of professional training in a professional schooling of Galicia: ed. guidances. / G.V. Subtelna, Y.G. Kaminetskyi, L.Y. Krynytska; Ed. Y.G. Kaminetskyi. – Lviv: Norma, 2014. – 136 p.

19. Tanyachkevych D. Our enlightening beginnings / D. Tanyachkevych. – Lviv, 1877. – 61 p.

20. Tanyachkevych D. Church and economic affairs / Tanyachkevych D. // Dilo. – 1884. – № 68. – P. 12-16.

21. Tanyachkevych D. How to start truth due to Zakomarska Pravda / D. Tanyachkevych. – Lviv, 1883. – 16 p.

22. Shainer G.I. Expansion of the cooperative schooling in Western Ukraine through the prism of educational activities of Koberskyi K. [electronic resource] // Professional book «Psycho-pedagogical problems of rural schools.» – Uman', 2015. – Retrieved from: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/53/47.pdf

23. Shainer G.I. The development of business education in Western Ukraine (second half of XIX – the first third of the twentieth century): authosynopsis. dis. ... candidate. of ped. sciences: 13.00.01 / G.I. Shainer; TNPU of V. Hnatyuk. – Ternopil, 2012. – 20 p.

24. Shafranska I.B. Economic opinion in Western Ukraine during the last third of the nineteenth and the first third of the twentieth century: Dis. candidate. of ec. sciences: 08.00.01 / Shafranska I.B. -- Ternopil, 2015. – 226 p.

Gomeniuk M.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at Department of Management of Organizations,
Uman National University of Horticulture*

ECONOMIC AND FISCAL DECENTRALIZATION OF REGIONS TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION

Summary

Establishing an effective system of power in Ukraine, it is necessary to address problematic issues of regarding excessive centralization of powers and financial and economic centralization in the activities of the executive authorities. Today inefficient (too centralized) allocation of financial resources at various levels of government creates conflicts of authority and responsibility between central, local authorities and local self-governments. This leads to a substantial deterioration in the quality of public services of government authorities, lack of community organizations and inter-municipal cooperation and increases the relevance of research on financial and economic decentralization. In the article the peculiarities of the process of economic and fiscal decentralization Ukraine towards European integration the place in the system of fiscal decentralization of power in Ukraine are considered. Analyzed the best international evidence of economic and fiscal decentralization, the benefits of creating appropriate material, financial and organizational conditions of local government. Also the author analyzes regulations that are adopted in the context of fiscal decentralization. Analyzes consolidated revenues, state and local budgets, as well as intergovernmental transfers in Ukraine. The analysis of the tax base of local budgets before and after the tax reform is made. The author found problems that prevent budgetary and financial decentralization and suggested ways to address them.

Introduction

Selecting an optimal model of financial relations in state and local government (decentralization-deconcentration) provides a rational organization of public authorities. This problem is characteristic not only for Ukraine, but also for the other European countries to stage the historic restructuring of government. In many European countries (Germany, UK, France, Denmark, Sweden) the necessity for fiscal decentralization of power

has been forming through extensive liberalization, privatization and market reforms, and in the Central and Eastern Europe – through the establishment of democratic values, the chronic crisis of legitimacy, lack of civil society, etc. In order to establish an effective system of power in Ukraine, including the budgetary aspect it is necessary to address the issues concerning the excessive centralization of powers and financial resources of the executive power, conflict of powers and responsibilities between local authorities and local self-government authorities, the deterioration of the quality of public services on the places, lack of community organizations and inter-municipal cooperation. **References Review.** The issues of decentralization, including fiscal one has been studied by the following leading scientists, such as: Anastasov A. [1], Haba I.M. [11], Davydenko S. [7], Koval Yu. [1], Nabatova Yu.O. [14], Plushch R.M. [17], Skrypniuk O.V. [18], Tkachuk A. [19], Us T.V. [14], Furdychko L.Ye. [10] and others. However, due to the Euro integration of Ukraine becoming more important and gaining speed every day, the continuous study of this issue is necessary, that is why it was the motivation for the topic of this article. **Aim** of this article is to identify the characteristics of the process of economic and fiscal decentralization of Ukraine towards European integration. **Results.** Today the social and political structure of the world, including the Western Europe, describes the tendency towards consolidation in the EU, not excluding the creation of a single European state. This significantly affects the formation and implementation of public policies at all levels, as well as on the process of creation and functioning of local government and the development of local democracy.

Part 1. Essence of fiscal decentralization and economics

Over the last two decades in Europe there is a tendency towards greater decentralization and autonomy of local authorities. This transition to devolve powers to local authorities has two reasons [20]: the growth of needs in democracy at the local level; dispersal of fiscal functions, which are transferred from the centre to local government bodies.

Decentralization of power is the transmittance of powers and responsibilities from subjects of administrative influence to other structural units, endowed with the necessary rights, responsibilities and resources, i.e. from central authorities to local authorities, implemented in the political (transmittance of political power), administrative (transmittance of authority to make decisions, resources and responsibilities), fiscal (transmittance of

financial resources from the centre to the field) and economic form (deregulation).

Economic and fiscal decentralization is a part of the most comprehensive and perhaps the most transparent view of decentralization as directly linked to budgetary practices. It means the transmittance of resources from the centre to the field. The terms of such transmittance often discussed during negotiations between central and local authorities – taking into account the following several factors – the relationship, availability of resources and opportunities for local control [8], see. Fig. 1.

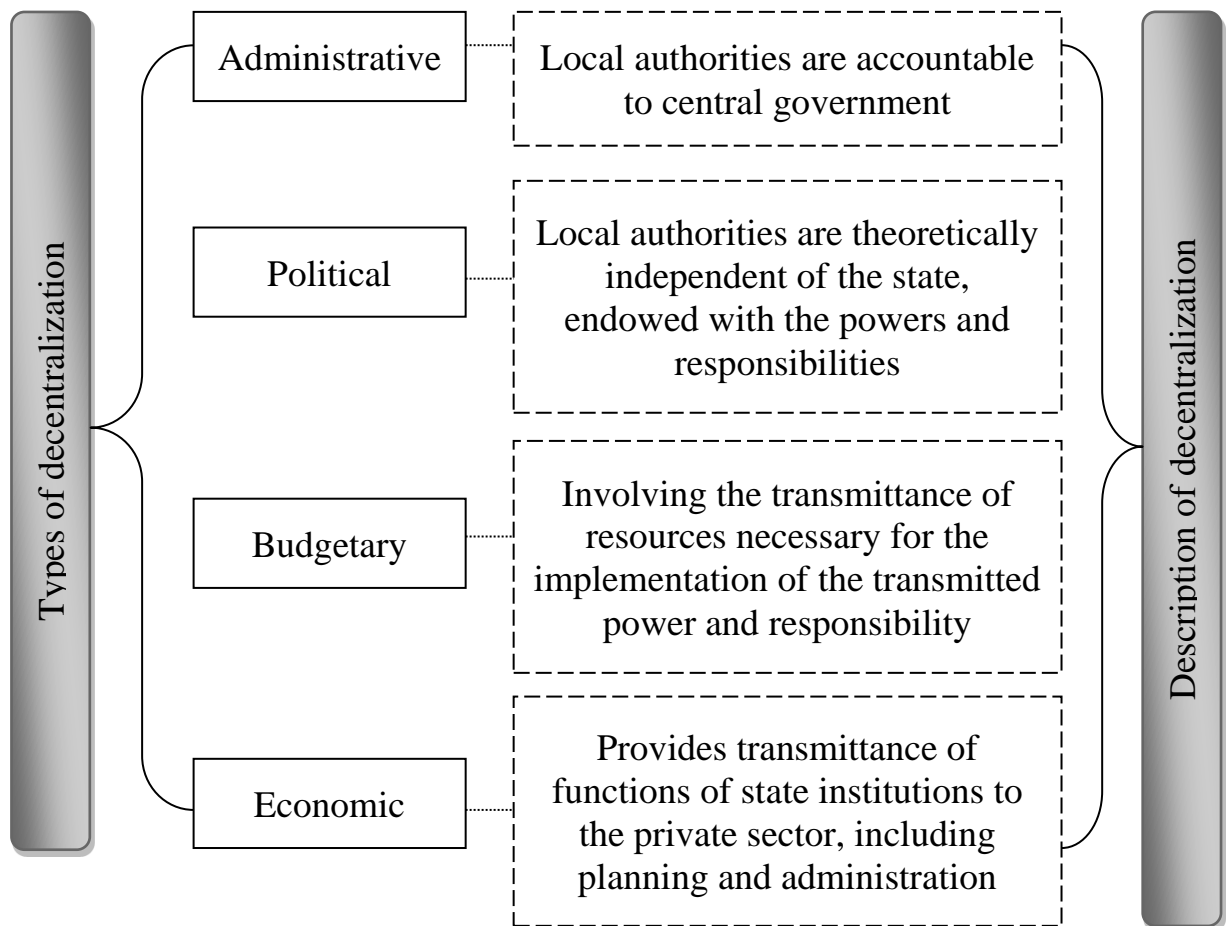

Fig. 1. Place of fiscal decentralization in the system of decentralization of power in Ukraine

Source: author's own development

Fiscal decentralization is one of the main places in the decentralization of power in Ukraine. It should be noted that the scope of powers of local self-governing authorities are formed on a legal basis, emerging regulations on the process of executive bodies and representatives.

The degree of fiscal decentralization is determined by qualitative and quantitative criteria, the main ones are as follows [14, p. 130]:

correlation of total expenditures or revenues to local budgets or public expenditure to government revenue, respectively. These figures are evidence of the financial capacity of local authorities to carry out their functions and tasks, and therefore the quality of performance. By countries, where local expenditures as a percentage of expenditures to public account is more than 50% owned by developed countries such as Denmark, Spain and Sweden;

correlation of total local spending to GDP. This index shows how much of state financial resources are distributed among subjects of local self-government authorities. For example, if the value is more than 15%, the higher level of decentralization should be. In Europe, there are the following countries with a high level of decentralization: Denmark, Sweden, Spain, Finland, the Netherlands and Italy. The value of the index in 10-15% indicates the average level of decentralization. It is inherent in such countries as Poland, Great Britain, Hungary, Czech Republic and France. The value of index below 10% means the low level of decentralization (Slovakia, Lithuania, Estonia, Portugal, Greece, Cyprus);

share of own revenues in the structure of local communities. This index is a quantitative and qualitative criterion of fiscal decentralization. It shows financial independence (financial autonomy) of territorial communities. The right of local authorities to set tax rates and to determine the volume of income from other sources are realized exclusively on their income. That right is the right to their own income and their regulation provides fiscal decentralization;

amount of intergovernmental transfers, including equalization in the structure of local budgets. The value of this index shows the degree of fiscal decentralization of intergovernmental relations in the country. The more of intergovernmental transfers in the local budget revenues, the lower level of financial autonomy and independence of local authorities.

The advantages of fiscal decentralization of intergovernmental relations include the:

(1) proximity of local self-government authorities to the population and direct interaction with them allow qualitatively and reasonably meet the social needs of the population at the local level [4, p. 11; 17, p. 224];

(2) provision of a reasonable distribution of financial resources between different territorial entities and complete funding of social and investment projects and programs in the territory [15, p. 107, 108];

(3) provision of macroeconomic stability at the local level and financial independence of local authorities to finance their functions and tasks, given the clear separation of spending powers between different levels of authorities [15, p. 108; 17, p. 88];

(4) growth of competencies and skills of local authorities in the process of solving current and strategic problems at the regional level, increasing the responsibility of local authorities, as well as improved performance of budget system by ensuring accountability of local authorities to their populations [17, p. 224; 15, p. 108];

(5) promotion of a growth in business activity and investment opportunities in local authority and management of the socio-economic development of regions [15, c. 108].

Part 2. Regulation of economic and fiscal decentralization

The economic side of the decentralization process specifies the legal framework based on collective ownership and financial resources. Major issues in this area holds the definition of sources of local budgets and the scope of their use, the process of isolation from the national municipal property or other areas of its creation. Preferably, these issues must be at least generally formulated in the regulatory and legal framework.

The important reasons causing the tendency of transfer more of the responsibility and authority to local self-government authorities are the following: better efficiency and accountability of local authorities; effective local development; democracy and protection of human rights.

The legal acts regulating the autonomy of local government are the Constitution of Ukraine [6] and the Law of Ukraine «On Local Government in Ukraine» [16]. The latter one states that its provisions are in line with the Constitution of Ukraine, norms, and principles of international acts.

State power has strengthened the decentralization by the laws of Ukraine concerning the socio-economic and financial incentives of local communities in terms of decentralization of power in Ukraine “On Principles of Regional Policy” No. 156-VIII, 05.02.2015, “On a Voluntary Association of Communities” No. 157-VIII, 05.02.2015 and Methods capable of forming territorial (CMU No. 214, 04.08.2015), «On Amendments to the Budget Code of Ukraine concerning the Characteristics of the Formation and Execution of Budgets of United Territorial Communities» No. 837-VIII, 26.11.2015, «On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine regarding the Empowerment of Local

Governments and Optimization of Administrative Services» No. 888-VIII, 12.10.2015, «On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Reform of Intergovernmental Relations» No 79-VIII, 28.12.2014, «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on Tax Reform» No. 71-VIII, 28.12.2014, etc.

According to the Tax Code, it has been a change in the budget amount of tax refunds. Recent developments have introduced the Register of applications for budget refund. Getting the budgetary compensation fully equipped with modern amenities – such refund will be in chronological order based on the time of making appropriate information in the Register. For compensation, entity has to agree on such amount from the tax authority that this holds cameral inspection (inspection at the premises of the supervisory authority based on existing information in this body). In addition, the size of the property has been change, the tax increased by 1%, i.e. 3% of the minimum wage for 1 sq. m. of housing. According to the State Budget of Ukraine for 2016, the minimum wage is 1378 UAH. Thus, every square meter of real estate is needed to be taxed the pay of 41 UAH 34 kop. [5]. Also the President of Ukraine P. Poroshenko submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine the draft Law on Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning the decentralization of power) (2217a, 01.07.2015), having been adopted in the first reading.

The benefits for creating the appropriate material, financial and organizational conditions of local government are [3]:

- provision of fiscal autonomy and financial independence of local budgets (independency in formation of local budgets (irrespective of the adoption of the state budget), independent choice of managers of local budgets institution servicing of own revenues of budgetary institutions (treasury or banking institutions), shortening the execution of payment orders treasury, simplification of procedures for local guarantees and borrowings from international financial institutions by introducing the principle of «tacit consent»);

- strengthening the tax base of local authorities (change of mechanism of estate tax, excise tax (5% rate) of the retail sale of excisable goods (beer, alcoholic beverages, tobacco, petroleum products) – the funds transferred to local budgets for the locations of objects in which there are certain activities subject to taxation, referring to the category of local taxes and land fees inclusion of the real estate tax).

In 2015, the first phase of the financial decentralization has been implemented: the amendments to the Budget and Tax Code of Ukraine has been adopted regarding the transmittance of additional budget authority and securing stable sources of revenue for their implementation to local authorities. Empowering local authorities in decision making and providing full fiscal autonomy on filling their budgets and implement spending powers identify the introduced priorities changes. At the same time, the growth of sources of revenue base of local budgets has been provided due to the transmittance of certain revenues of the state budget, introducing a new type of tax – excise tax on final sales, broadening the base of taxation on real estate. A new mechanism for budget management has been introduced, i.e. the system of total balance of all local budgets replaced the system of horizontal fiscal equalization areas depending on the level of income per capita. However, alignment is only performed by one tax, i.e. the tax on personal income; the other charges remain in the disposal of local authorities [9].

The fiscal horizontal equalization of local budgets has been made in accordance with the Articles 98–100 of the Budget Code of Ukraine. According to the results for 2016 baseline amount of subsidies has been determined – 4 753.5 mln UAH (-604.5 mln UAH / 11.3%), which will be received by 18 regional budgets, 53 budgets of regional centres and 385 district budgets and reverse subsidies – 3 074.3 mln UAH (569.9 mln UAH/15.6%) are to be transmitted to the state budget from 6 regional cities, 64 budgets of regional centres and 36 district budgets [18].

The changes proposed by the Law of Ukraine «On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Reform of Intergovernmental Relations» is defined as a major decentralization of financial resources. It includes the taxation system in which there are the changes in the volume of specific local revenues; the transfer policy change related to the ratio for transfers from different entities; the budget system, which changes are expressed by increasing the accountability of local authorities, empowerment of local governments towards the development and implementation of various socio-economic developments [11].

Implementation of fiscal decentralization in Ukraine in the form of increasing the powers of local authorities to local budget resources has been going on for several years and it declared in the main direction of fiscal policy, but the reality is the opposite process – fiscal centralization. During the 2011–2013, the budget centralization gradually decreased from 78.3% to 76.2% and, respectively, the decentralization level of budgetary resources increased from

21.7% to 22.2%. In 2014 there was a slight increase in the share of consolidated budget revenues to 77.8%, while the share of local budgets decreased in the consolidated budget revenues to 22.2% (Table 1) [14].

Table 1

**Dynamics of consolidated, state and local budgets
of Ukraine for 2011-2015 years**

Indexes	2011	2012	2013	2014	2015	2015 to 2014	
						Absolute. increase bln., UAH	Rate of growth %
Consolidated budget, bln., UAH	398,3	445,5	442,8	455,9	603,6	147,7	32,3
State budget bln., UAH (without intergovernmental transfers)	311,8	344,7	337,6	354,8	503,8	149	41,9
Local budgets bln., UAH (excluding intergov. transf).	86,5	100,8	105,2	101,1	99,8	-1,3	-1,3

Source: prepared by the author based on [3; 13]

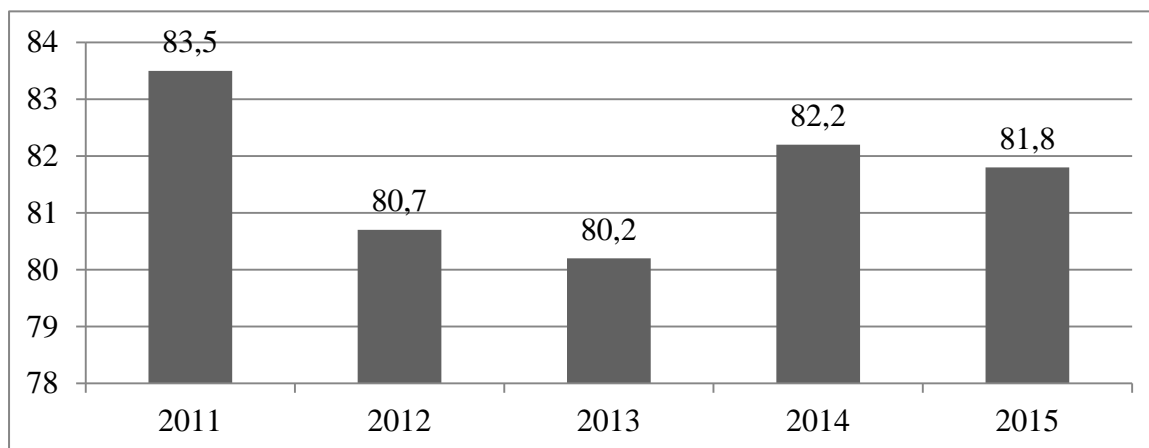

Fig. 2. General provision of delegated powers of local government in Ukraine during 2011–2015, %

Source: prepared by the author based on [3; 13]

As it can be seen, the local budget revenues in 2015 compared to 2014 decreased to 1.3%, which we believe is a negative phenomenon. There is a total supply of delegated authorities. The public authorities should provide all the features of local budgets to be self-sufficient (Fig. 2).

In recent years, the locals were provided by the transfers supporting areas from the state budget (Table 2).

Table 2

Intergovernmental transfers in Ukraine during 2011–2015

Indexes	2011	2012	2013	2014	2015	2015 to 2014	
						Absolute. increase bln., UAH	Absolute. increase bln., UAH
Total, bln., UAH, including:	124,4	115,8	137,5	130,6	174,0	43,4	33,2
- general fund	114,6	113,1	120,1	116,7	173,2	56,5	48,4
- special fund	9,8	2,7	17,4	13,8	0,8	-13	-94,3

Source: prepared by the author based on [3; 13]

In general, transfers from the state budget to local budgets in 2015 compared to the year 2014 increased to 33.2%. This increase is due to transfers from the general fund budget. In our view, the greater autonomy should be given to local budgets, because the funds earned the area should in remain in it and serve as a resource for further development (Fig. 3).

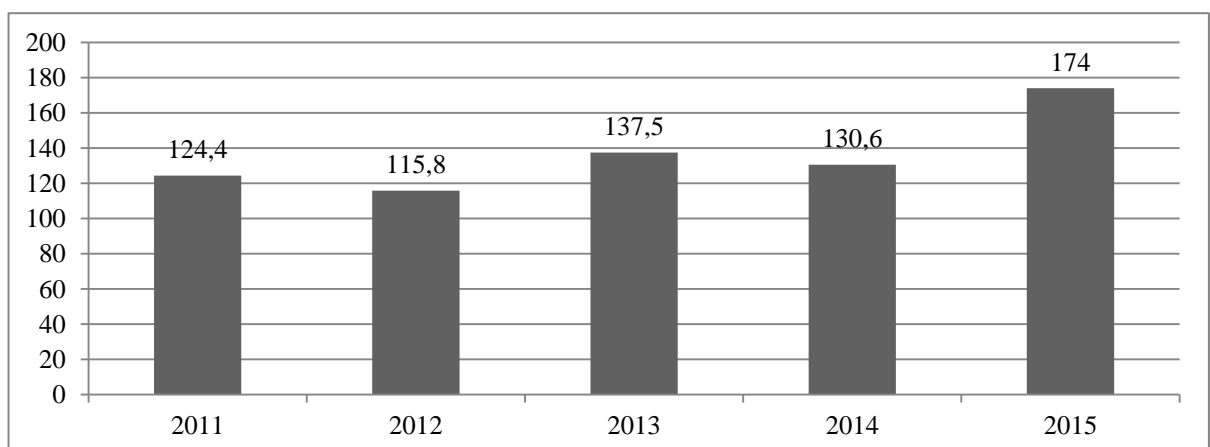

Fig. 3. Dynamics of intergovernmental transfers in Ukraine in 2011-2015, bln. UAH

Source: prepared by the author based on [3; 13]

It can be seen that during the analyzed period the state budget allocated the same number of transfers to local ones. We believe that such attention by the public authorities was not sufficient, because it is known that in recent years there has been a significant reduction in living standards, devaluation of the hryvnia against the dollar, leading to higher prices, population impoverishment, especially true of state employees (education, medicine, culture and others). If the situation does not change and reform stops in the near future, the local budgets will be in extremely difficult conditions (complex than today).

Now the resources filling of local budgets have been expanded in the reformed system of decentralization of budgetary with the help of [20]:

1) transmittance of income from the state budget (100% fee for administrative services, 100% of the state fee, 10% tax for corporate income of the private sector);

2) implementation of excise tax from subjects retail of excise goods (beer, alcoholic beverages, tobacco, petroleum products) at 5% of the cost of goods sold;

3) expansion of the tax base of property tax by including of this tax of commercial (non-residential) property and automobiles with large engine capacity;

4) growth of regulation enrolment in local budgets of environmental tax from 35% to 80%.

In particular, the educational, medical subsidies and subventions for training skilled workers have been introduced. They finance the bulk of spending in these areas. In addition, the local budgets will receive a basic grant to improve their fiscal capacity, and it is planned to give regions the right for regions to set local taxes and fees. The tax base of local budgets in the present state and after the reform is reflected in Table 3 [20].

If reforms in the tax system can be attributed to the positive side, the change in transfer policy only envisages the development of economically strong areas. Both processes will go hand in hand and cannot be taken at different times. It is no secret that the majority of regions of Ukraine are subsidized and this can mean that local government is not yet ready to move to self-sufficiency. Changing the tax system plays an important role in shaping local budgets, but regions should earn not only formally but they also create or restore existing livelihoods – revenues and incomes of local budgets, which are only able to provide the real economy [11].

Table 3

Tax base of local budgets before and after the Tax Reform of 2016

Financial resources (taxes, fees)	State before the reform	State after the reform
1. Income tax (IT)	50% of the state budget	25% of the state budget
2. Corporate income tax	100% of the state budget	75% of the state budget
3. Environmental tax	65% of the State budget; 35% of local budgets	30% of the State budget; 70% of local budgets
Local taxes and fees		
National tax	Local taxes	Local fees
Corporate income tax	Property tax	Fee for parking vehicles
Income tax	Single tax	Tourist tax
Value added tax	-	-
Excise tax	-	-
Environmental tax	-	-
Rent	-	-
Customs	-	-

Source: prepared by the author based on [15]

One of the important amendments to the Budget Code of Ukraine was the change providing the ability to store savings at the end of the reporting period, the accounts of local governments and use them next year. Thus, local officials were motivated to save. Before anything had to be written off and use their deposits to the end of the year, but now this practice should depart in the past. Another important innovation is the ability to place temporarily available funds of special fund of local budgets in commercial banks. On the one hand, it solves the problem of delayed payments from the Treasury; on the other hand, it makes it impossible to local authorities to obtain interest-free loans to cover temporary cash gaps in local budgets. [4].

Part 3. Prospects for fiscal and economic decentralization towards European integration

The main task that should be solved by the fiscal decentralization is a search for reasonable amounts of financial resources to fully ensure the financial independence of local budgets of the budgetary system of Ukraine. The financial base of local budgets must satisfy the exercise of powers of local authorities regarding the fulfilment of all tasks and program development. Based on calculations and changes significant local budgets

and financial resources is expected and it has to become an indicator of the correctness of the implementation of the reform [4].

Common areas for administrative reform in the EU to be applied in Ukraine are:

- reduction of the number of financial and material resources and the organizational capacity the general authorities for the benefit of local authorities (decentralization, deregulation);

- improvement of the general authorities by improving the quality of public services;

- democratization of the system of national governance by improving its openness and transparency of activity;

- reorganization of the structure of public administration by improving coherence and coordination between all levels of government.

Based on the principle of separation of powers, for the distribution of powers of public administration is necessary for Ukraine. In turn, it is vital to determine the optimal level of concentration of power for each institutional level in the public administration – with the subsequent transfer of «surplus» of authority as close as possible to the public entities, i.e. their decentralization.

However, today there are several problems including fiscal and financial that hinder decentralization.

First, there are some deformations of local and regional authorities in Ukraine. The poorest areas are in the cities (with such a distribution). City districts are representative and executive bodies of government, but have no status of the community or their own revenues and budget autonomy or self-exclusive powers (the latter exclusively delegated to city councils). Local authorities at district and regional levels, which concentrate sufficiently broad mandate and budget, cannot form their own executive committees (functions to fulfil administrations appropriate level). In addition, district and regional councils do not have the status of territorial communities, but they are specific representative self-governing bodies exclusively representing the common interests of communities that make up their composition. Village and city (cities of regional importance) communities have representative bodies (councils) and their executive committees [12].

Second, the inadequate classification criterion of local communities in terms of provides them with a particular amount of authority. In particular, because of differences in population size and local budgets is inappropriate

to choose a single list of powers to local governments of villages, towns and cities of varying degrees of subordination [12].

Third, the unclear division of competence of local authorities and local self-government authorities at various levels of administrative-territorial division, in particular, between the district and regional councils; between the district and regional administrations; between local councils in case of occurrence of administrative units of the same level to each other (for example, towns and villages of the city councils) preserving the relevant local authorities [12].

Four, the inadequacy of the public at the level of villages, towns and cities, including the execution governments own powers [12].

The question of financial and material support of local public authorities can be divided into administrative and economic. The problems administrative issues are related to subjectivity and financial autonomy of local and regional authorities in the process of budgeting and therefore budget allocation. The economic aspect includes the issues of material and financial foundations of filling local budgets [12].

In addition to the above-mentioned ones there are institutional problems concerning the interaction between local administrations and local councils that have arisen due to shortcomings in the institute-delegated authority:

- lack of legally-stipulated procedures for delegating powers and the mechanism of failure of delegated powers is not clearly defined. This is particularly due to lack of availability of necessary resources of local councils;

- discrepancy of the institute of delegation of authority of district and regional councils, relevant local administrations governed by the rules of the European party local self-government authorities;

- direct intervention of the state executive control of the regional groups;

- availability confrontation between regional (district councils) and regional (rayon) administrations occurring on the delegation of authority;

- imperfect system of checks and balances arising from the interaction between local administrations and local councils.

Accordingly, the ultimate goal of improvement of governance at regional and local levels should be the development of modern municipal model of local self-determination of the structure of administrative and territorial division of Ukraine.

Thus, among the areas of improvement of governance at regional and local levels there should be placed the following ones: management

autonomy of self-government structures (budgetary, administrative, property), normalization of relations of LA (local authorities) and RSA (region state administration) through the detail Institute of delegated powers, legislative regulation of the electoral mechanism in LA system, improvement of constitutional-legal guarantees of development of self-governing bodies, legal regulation of the status of LA and RSA, improvement of external dimension of self-governing structures (Euro regions, twin cities, etc.) and the development of audit areas (Fig. 3).

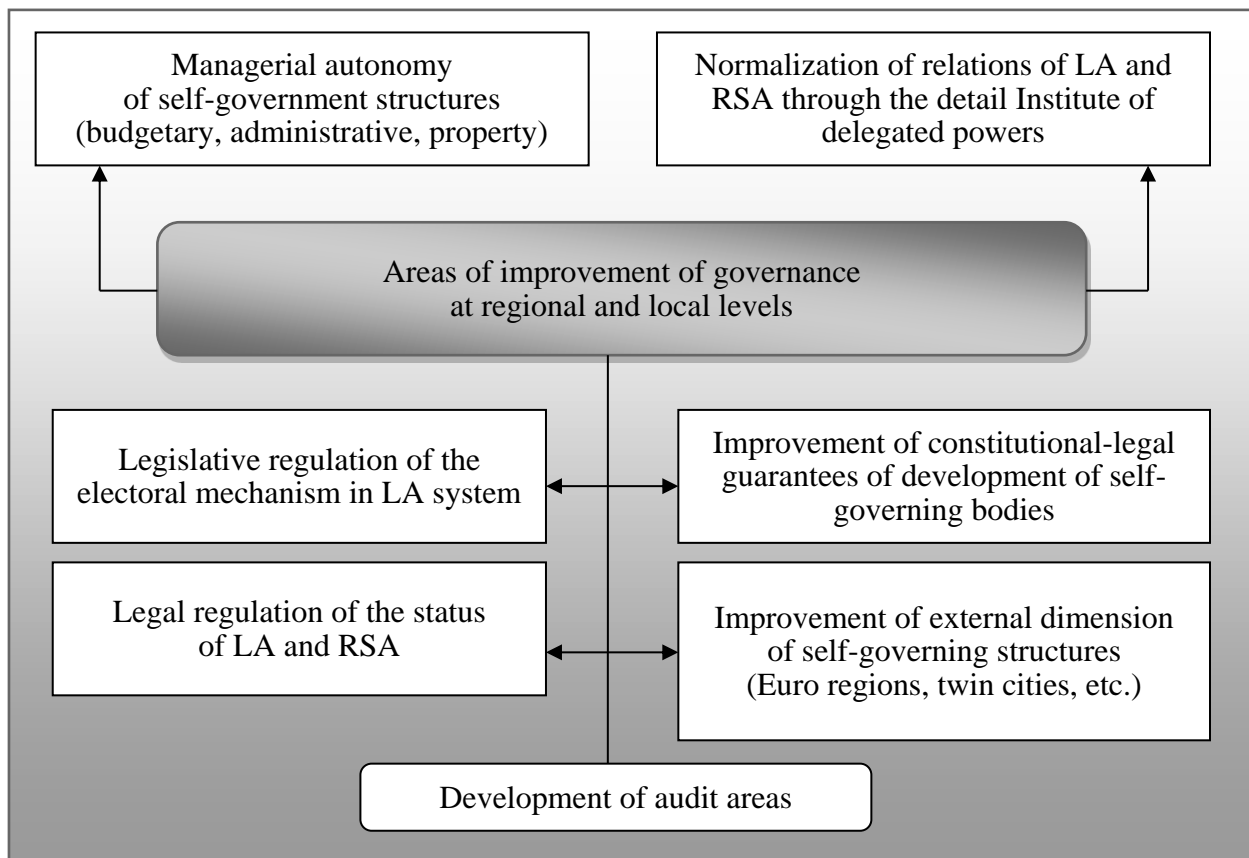

Fig. 3. Areas of improvement of governance at regional and local levels

Source: author's own development

Taking into account the above-mentioned directions for improvement of governance at regional and local levels, we suggest a policy of local government according to the principles of European regionalization. It is also necessary to develop and adopt a new law on local government, regional government to regenerate below the regional level and to reorganize the budget of the local community in the state.

One of the ultimate goals of implementing the state policy in the field of local governance and government is to create a system of cooperation between public, local governments and public authorities, which should ensure: improved living conditions; acquiring skills of democratic citizen interaction with local authorities, social skills and monitor the efficiency of their activities; sustainable independent development of municipalities.

Taking into consideration the above-mentioned examples we suggest a policy of local government spending by European principles of regionalization; to develop and adopt a new law on local government; to revive the regional government at a level below the regional; to implement the budget of the local community in the state. In order to improve the work of the local government there are six basic parts of any of the local government.

An important area of improving the process of decentralization of power today there should be a public audit that aims to help local authorities comply with the rules of civil society and law.

The public audit, in our opinion, is one of the most complex clusters of local authorities, because it includes several important aspects. The first one being fundamental is public participation in addressing the local issues, i.e. the European practice teaches citizens to delegate local authorities to certain rights, and then the state does it. In practice, this does not mean that citizens prescribe in the competence of local authorities, for example in Poland sharing with Ukraine the experience of building socialism, citizens delegate local authorities the right to allocate budgetary funds for certain expenses, but local authorities should give this certain arguments.

Second, public audit is the right of citizens annually check the activities of local authorities appealing for this to accredited auditors. The third aspect involves reasoning the need for control and call accountability, because the European practice in violation of the law by clerk automatically starts the procedure to recall, that is why taking into account its activities, local authorities in Europe interested in a more clear and transparent policy to be more open to citizens than it is in Ukraine [1].

The main tasks of the administrative-territorial reform should be: efficient executive (executive branch) – at the central, territorial and local levels; formation of new ideological foundations of executive bodies and local self-government authorities and the principles of cooperation with citizens.

Conclusions

Thus, the reform of local budgets of Ukraine, administrative-territorial structure shall ensure the gradual achievement of territorial responsibility between the powers of local government revenues transferred to them in order and appropriate expenditure budgets. Strengthening fiscal decentralization cannot be seen as a weakening of the functions of the state, on the contrary, they have strengthened not through the use of administrative mechanisms and market that have different forms and methods of support.

To achieve the aim of administrative reform during its implementation the several problems must be solved: formation of an effective executive authorities at the central and local levels of government; formation of a modern system of local government; introduction of a new functioning ideology of executive bodies and local authorities as activities to ensure the rights and freedoms of citizens, provision of public and social services; organization of public service and local self-government authorities on new principles; creation of a modern system of training and retraining of administrative staff; introduction of efficient administrative and territorial structure.

We offer improvement of the system of financial management of local budgets to carry out under the following areas:

- provision of greater administrative freedom of local authorities and local self-government authorities;
- creation of effective mechanisms for monitoring the quality of local services promoting trust the central level to provide accuracy of delegated functions and achieved the expected success indicators;
- growth of local revenues;
- introduction of medium-term budget planning and program-oriented management at the local level;
- improvement of the mechanism for calculating the amount of intergovernmental transfers and ensure their timely realization;
- coordination of priorities and actions of Central authority and local authorities, LA for regional development;
- growth of funding for national socio-economic development;
- growth of support for sustainable economic and social development of the regions with regard to balancing national and regional interests.

References:

1. Anastasov O. Transformation of Institute of Local Government of Ukraine in the context of European experience / O. Anastasov, Yu. Koval [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.social-science.com.ua/article/1029>.
2. Budget Code of Ukraine: key changes and the mechanisms of their implementation of the decentralization of finance, strengthening the material and financial basis of local self-government authorities [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://rayrada.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/Sladi-na-naradu-v-KMU-05.08.14.pdf>
3. Budget Monitoring. Analysis of Budget Execution in 2014. [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202014/ukr/KV_IV_2014_Monitoring_ukr.pdf.
4. Budget of local councils under decentralization / Center for Political Studies and Analysis [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.cpsa.org.ua/novyny/byudzheth-mistsevoji-rady-v-umovah-detsentralizatsiji/>
5. Changes in the Tax Code of Ukraine of 01.01.2016 [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://jurist-blog.com.ua/zmini-nalogoviy-2016.html>
6. Constitution of Ukraine // Supreme Council of Ukraine. – [Text]. – 1996. – No. 30. – Art. 141.
7. Davydenko S. European lessons of decentralization of power: the different approaches of state and local government administrative reform (financial aspect) / S. Davydenko [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://soskin.info/ea/2008/1-2/200818.html>.
8. Decentralization: world tour. An important step towards better governance and human development site Prepared according to the UN Development Programme [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.undp.org.
9. Fiscal decentralization – 2015 and its results – official [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1674>
10. Furdychko L.Ye. Decentralization: financial independence of local budgets of Ukraine / L.Ye. Furdychko // Socio-economic problems of the modern period in Ukraine. – 2015. – Issue. 5. – P. 39–42.
11. Gaba I.M. «Decentralization» – some pros and cons / I.M. Gaba // RayonInfo. – 2014. – No. 1. – P. 5–10.
12. Interaction of state and local governments within the new system of territorial organization of power in Ukraine [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Vzayemodiya-00350.pdf>.
13. Ministry of Finance of Ukraine on the State Budget of Ukraine for 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-08/>.
14. Nabatova Yu.O. Formation of local budgets in a decentralized funds / Yu.O. Nabatova, T.V. Uc // Efficient Economy. – No. 5. – 2015 [Electronic

Resource]. – Mode of Access : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>.

15. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine on Tax Reform Law of Ukraine of 28.12.2014 No. 71-VIII // Supreme Council Data (SCD), – 2015. – No. 7-8. – No. 9. – Art. 55.

16. On local government in Ukraine: the Law of Ukraine No. 280/97-VR of 21.05.1997 // Supreme Council Data of Ukraine. – [Text]. – 1997. – No. 24. – Art. 170.

17. Plushch R.M. Formation structure of local self-government authorities, organizational and managerial aspects : Monograph. – K. : NAPA Publishing house, 2006. – 106 p.

18. Resource local budgets for 2016 (projections of the Ministry of Finance). [Electronic Resource]. – Mode of Access : eimg.pravda.com/files/c/2/c27d585.....pdv.

19. Skrypniuk O.V. Decentralization of power as a factor in ensuring the stability of the constitutional system: Theory and Practice / O.V. Skrypniuk [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=E3D0F7338B17ADA5C5564ACFAF68F3BB?id=251115>.

20. Tkachuk A. Local self-government authorities. World and Ukrainian experience / A. Tkachuk [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://pdp.org.ua/files/samovryaduv_Tkachuk.pdf.

Зеліч В.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
кафедра міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
Ужгородського національного університету*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація

Розглянуто сучасний стан та перспективи транскордонного співробітництва України та Польщі в умовах європейської інтеграції. Досліджено пріоритети державного українсько-польського співробітництва, основні програми транскордонної співпраці та вектори співробітництва, окреслено їх регіони. Виділено особливості співпраці прикордонних регіонів у контексті європейської інтеграції. Обґрунтовано необхідність та значення міжнародної співпраці на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Досліджено сучасний стан зовнішньоекономічного співробітництва України та Польщі. Проаналізовано соціально-економічний розвиток українсько-польських торговельно-економічних показників. Розглянуто географічну структуру основних країн – партнерів України у зовнішній торгівлі товарами. Проаналізовано зовнішньоторговельний оборот товарів та послуг України з Республікою Польща. Розглянуто товарообіг між Україною та Польщею за даними національних статистичних відомств. Обґрунтовано реалізацію національних інтересів і стратегічних пріоритетів міжнародного співробітництва, що має розвиватися на взаємовигідних умовах для обох країн. Запропоновано основні аспекти подальшого вдосконалення розвитку транскордонної співпраці між Україною та Польщею. Досліджено шляхи подальшої співпраці та перспективи українсько-польського економічного співробітництва шляхом їх партнерства та подальшої інтеграції України в ЄС.

Вступ

Актуальність проблематики дослідження зумовлена кількома основними чинниками: транскордонним співробітництвом,

міжрегіональним співробітництвом та низкою спільних програм. Одним із напрямів інтеграції держав у світовий економічний простір виступає транскордонне співробітництво. Основною концепцією такого співробітництва є моніторинг потреб та аспектів розвитку співробітництва на конкретних прикордонних територіях для успішності реформування економіки та підвищення матеріального добробуту громадян та країни. Важливими тенденціями сучасних міжнародних відносин є процеси глобалізації та регіоналізації. Найбільш вагомими стали процеси регіональної інтеграції. Україна, як відомо, останнім часом стає активним учасником європейських інтеграційних процесів. Це викликано багатьма причинами, а найголовніше – сусідством із країнами, які вже є членами Європейського Союзу.

Республіка Польща є найбільш послідовним і дієвим партнером України в її євроінтеграційних прагненнях серед тих постсоціалістичних країн, які є членами Європейського Союзу і мають із нашою державою спільні кордони, культурні та історичні традиції, а також близькі геоекономічні інтереси. З точки зору забезпечення еволюційного розвитку господарських взаємовідносин між Україною та сусідніми з нею державами ЄС найбільш показовим є окреслення основних проблем та дослідження механізмів активізації економічного співробітництва між Україною та Польщею, яке формувалося протягом тривалого історичного періоду, а впродовж останнього десятиліття зазнало відчутних структурно-інституційних змін у зв'язку із вступом Польщі до ЄС.

Польща залишається одним із головних стратегічних партнерів України на європейському континенті, насамперед щодо підтримки її зусиль, пов'язаних із наближенням до ЄС та можливим майбутнім членством у цьому об'єднанні. Незмінність такої позиції впродовж тривалого часу набула для України важливого значення як у контексті успішної реалізації політики європейської інтеграції, так і щодо розвитку двостороннього економічного співробітництва з Польщею. Тому українсько-польське економічне співробітництво виступає об'єктом першочергової уваги з погляду виявлення резервів удосконалення господарських взаємовідносин України з постсоціалістичними країнами – членами ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції. Це стосується як державної політики загалом,

так і окремих її складових частин, зокрема економічної, соціальної, регіональної та ін. [1].

Створення нових стратегій щодо використання можливостей розвитку транскордонного співробітництва є важливим для України та її прикордонних регіонів із прикордонними територіями сусідніх країн. Транскордонне співробітництво є важливим чинником стабільності в Європі, розвитку добросусідських відносин між державами, а також інструментом для досягнення позитивного взаєморозуміння між народами.

Величезний досвід транскордонного співробітництва мають Україна та Польща, яке відбувається в межах двох євро регіонів – «Буг» і «Карпатського євро регіон». Їх діяльність спрямована на програми регіонального розвитку та транскордонну співпрацю, розвиток зовнішньоторговельної діяльності, спорту, освіти, культурного обміну, захисті довкілля та охорони здоров'я і запобігання природним стихіям.

Статутні документи єврорегіону «Буг» були підписані 29 вересня 1995 р. До цього транскордонного об'єднання увійшли Волинська область, Замостське, Хелмське, Люблінське і Тарнобжеське воєводства Польщі. Українська частина займає 20,2 тис. кв. км, або 45,8% регіону, де проживає 31,2% його населення.

Єврорегіон «Буг» має вигідне транспортно-географічне положення. Через його територію пролягають вигідні транспортні шляхи: Київ – Луцьк – Ковель – Хелм – Люблін – Варшава; Львів – Замостя – Люблін – Варшава. Транспортний вузол Ковель виявився в зоні впливу трансєвропейських магістралей: Лісабон – Трієст – Будапешт – Львів – Київ та Берлін – Варшава – Люблін – Ковель – Київ – Москва [14].

Програмою транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» ЄІСП на 2007–2013 рр. передбачено, зокрема, реалізацію 74 польсько-українських проектів: 29 проектів переважно представляє Люблінське воєводство (головний партнер), 24 проекти – Підкарпатське, два проекти – Мазовецьке та один проект – Підляське. За впровадження решти 18 польсько-українських проектів відповідала Україна [16; 17].

Основною метою наукового дослідження є взаємовідносини українсько-польського транскордонного співробітництва в напрямі європейської інтеграції, аналіз його основних складників, визначення стратегічних напрямів та цілей міждержавної співпраці в рамках європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми засвідчує значний інтерес до транскордонного співробітництва з боку представників різних наукових осередків в Україні та Польщі. Питання регіональної політики, фінансових програм розвитку, транскордонної співпраці, позитивних факторів, а також інших особливостей є досліджувались у наукових роботах українських і польських учених: О.Ю. Обухова, Д.Р. Стрільчука, А. Федуня, Л.М. Леуша, Г.І. Коваль, Є.А. Макаренка, А. Міщука, В.В. Зеліч та ін. Розвиток та подальша активізація транскордонного співробітництва за участю України та Польщі потребують систематизації та дослідження стратегічних можливостей і загроз співпраці.

На сьогодні Україна має найрозвиненішу мережу міжрегіональної співпраці саме з Республікою Польща (РП). Практично всі області України та воєводства Польщі уклали угоди про міжрегіональне співробітництво. Усі 16 воєводств Польщі мають партнера в Україні на рівні області. Найбільше українських партнерів мають Підкарпатське, Люблінське, Лодзьке, Сілезьке та Мазоведське воєводства. З українського боку найбільше польських партнерів мають Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Вінницька та Волинська області.

Процес укладання двохсторонніх угод про партнерство на рівні міст, районів і селищ із боку України та міст, повітів і гмін із боку Польщі має сталу тенденцію до зростання. На регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею на сьогодні підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво [12].

Розділ 1. Пріоритети державного українсько-польського транскордонного співробітництва

Сучасний характер міжнародних відносин проявляється інтенсивними інтеграційними процесами, головними серед них є транскордонне і міжрегіональне співробітництво. Поняття «транскордонне співробітництво» (і англійських аналогах – trans-border/trans-boundary cooperation) дослівно тлумачиться як «співробітництво через кордон».

Транскордонне співробітництво як елемент державної політики сьогодні займає важливе місце в системі пріоритетів як соціально-економічного розвитку, так і європейської інтеграції України. Водночас характерною є ситуація, коли рішення, що приймаються органами державного управління, є недостатніми і непослідовними. Це

призводить до декларативності державної політики та її невідповідності інтересам і потребам інституцій і громадян, які здійснюють практичну реалізацію проектів транскордонного характеру. Потребує вдосконалення стратегічне планування подальшого поглиблення українсько-польського транскордонного співробітництва [7].

Міжрегіональне співробітництво є важливою складовою частиною стратегічного партнерства України та Республіки Польща, ефективним засобом європейської інтеграції України, а також практичним механізмом упровадження європейських стандартів на регіональному та місцевому рівнях. Розвиток українсько-польського міжрегіонального співробітництва здійснюється в декількох площинах. На рівні центральних органів виконавчої влади двох країн з українського боку це питання координується: Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерством закордонних справ, Міністерством інфраструктури та Міністерством економічного розвитку і торгівлі; із польського боку: Міністерством внутрішніх справ, Міністерством регіонального розвитку та Міністерством закордонних справ [13].

Активізація українсько-польського економічного співробітництва в усіх його вимірах (починаючи від узгодження принципів зовнішньої політики і закінчуючи співпрацею у транскордонній площині) є однією з найактуальніших наукових проблем як з погляду налагодження ефективних механізмів наближення України до ЄС, так і щодо формування відповідного теоретичного підґрунтя та практичного інструментарію її двосторонніх взаємовідносин із сусідніми постсоціалістичними країнами – членами ЄС в умовах європейської інтеграції [2].

Отже, співпраця між регіонами на сьогодні є основою практичних відносин між країнами ЄС. На початку 2007 р. ЄС впроваджує новий механізм співробітництва з країнами-сусідами – Європейський інструмент партнерства та сусідства, який замінив тогочасні існуючі програми. Головною метою його запровадження є спрощення процедур надання технічної допомоги та підвищення її загальної ефективності. Відповідно до рамок Європейського інструменту, існуючі програми (ЄІСП) зазнали певних змін. Замість них почали діяти програми прикордонного співробітництва (ППС) у рамках ЄІСП: «Україна –

Польща – Білорусь», «Україна – Румунія – Молдова», «Україна – Словаччина – Угорщина – Румунія», нова програма «Чорне море» та ін.

Окремим питанням залишається вироблення відповідних інструментів співпраці на місцевому та регіональному рівнях, залучення всіх регіонів України до регіональної європейської інтеграції. Такі програми, як TASIC, PHARE та INTERREG, мають знайти широке застосування в усіх сферах регіонального розвитку, забезпечити їх інтенсивний розвиток та налагодити реалізацію цих програм належним фінансуванням.

Найцікавішим та найбагатшим є досвід регіональної співпраці України зі своїми західними сусідами, зокрема із Польщею, яка, як ми знаємо, першою визнала незалежність України (2 грудня 1991 р.) і з того часу дотепер надає всебічну допомогу та підтримку в проведенні економічних та політичних реформ [3].

Транскордонне співробітництво між Польщею, Білоруссю та Україною буде продовжено і на період 2014–2020 рр. у новому Європейському інструменті сусідства в рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020». Мешканці, що проживають у чотирьох польських воєводствах, чотирьох білоруських і шести українських областях, матимуть можливість отримати вигоду з цієї співпраці. Міністерство інфраструктури і розвитку Польщі й надалі продовжить виконувати функції керуючого органу Програми.

Під поняттям «українсько-польське прикордоння» потрібно розуміти територію, яка складається з адміністративних регіонів, розміщених уздовж кордону сусідніх держав, і охоплює простір чотирьох адміністративних одиниць, серед них: з української сторони – Волинська та Львівська області, а з польської – Люблінське і Підкарпатське воєводства. Специфіка прикордоння залежить від таких факторів: устрою та форм сусідніх держав, зв'язків між ними, що знаходять своє вираження в характері кордону [2, с. 263–264]. Площа прикордоння займає 85 018 кв. км, із яких на українську територію припадає 41 977 кв. км (що становить 7,0% території України), а на польську – 43 041 кв. км (13,8% території Польщі) [5, с. 142]. Детальніше ситуацію на українсько-польському прикордонні характеризує табл. 1.

Характеристика українсько-польського прикордоння

Територія		Площа км ²	Населення, тис.	Працюючі в економіці, тис.				Безробітні, тис.	Економічні об'єкти
				Промисловість	Будівництво	Торгівля	Разом		
Україна	Львівська область	21 834	2744,1	249,8	57,4	65,1	900,1	90,1	74 977
	Волинська область	20 143	1066,2	65,6	15,9	16,5	437,4	32,1	32 659
	Разом	41 977	3810,3	315,3	73,3	81,6	1337,5	122,2	107 636
Польща	Люблінське воєводство	25 115	2221,9	124,7	27,0	43,9	419,6	117,1	121 582
	Підкарпатське воєводство	17 926	2050,4	168,9	31,0	43,6	444,8	149,3	117 257
	Разом	43 043	4272,3	293,6	58,0	87,5	864,4	266,4	238 839
Усього		85 020	8082,6	608,9	131,3	169	2201,9	388,6	3466

Джерело: розроблено автором на основі [6, с. 68]

Базовим документом українсько-польського міжрегіонального співробітництва є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, підписана 24 травня 1993 р. Зазначеним міжнародним договором закріплюються правові засади співпраці органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування України та Республіки Польща, зокрема в економічній, культурно-гуманітарній, освітній та туристичній сферах [12].

Отже, можна виділити недоліки стратегічного програмування українсько-польського ТКС. На нашу думку, це: збереження практики великого адміністративного впливу на регіон; відсутність оцінки та встановлених критеріїв оцінювання ефективної роботи ТКС; недостатність дієвого впливу законодавчої бази, а саме Закону України «Про транскордонне співробітництво»; нечіткість у налагодженні фінансового механізму, а саме їх виділення та використання, що сприяє розвитку прикордонних територій; недостатній розвиток таких складових частин, як соціально-економічна, методична, маркетингова, організаційна, інформаційно-аналітична, політична і правова форми сприяння ТКС; недосконалий розподіл адміністративних та регуляторних функцій у розвитку сфери ТКС і між різними департаментами державної влади.

Першочерговим вектором докладання зусиль у напрямі активізації ТКС між Україною та Польщею з метою надання цьому процесу європейських стандартів є зміни в роботі та повноваженнях державних

інституцій, дотичних до транскордонної сфери. Насамперед йдеться про включення транскордонного співробітництва в систему пріоритетів зовнішньої політики України та формування на цій основі відповідної нормативно-правової бази. Зокрема, Закон України «Про транскордонне співробітництво» має бути суттєво видозміненим у частині конкретизації напрямів і джерел фінансування транскордонного співробітництва, а також доповненим законами «Про діяльність євро регіонів на території України», «Про міжнародну технічну допомогу», «Про спеціальний режим здійснення підприємницької діяльності, пов'язаної з транскордонним співробітництвом» тощо. У цьому сенсі транскордонне співробітництво повинно визнаватись як особлива сфера міжнародної діяльності регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування і регулюватись спеціальними нормативними актами, що передбачають спрощений режим виїзду за кордон для відповідних керівників та фахівців обласних, районних і міських рад, державних адміністрацій тощо [7].

Уважається за доцільне проводити подальшу лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності на рівні державної політики в частині зниження митного та фіскального навантаження на її суб'єктів, що дасть змогу ліквідувати низку чинників, які сприяють поширенню тіньової діяльності транскордонного характеру (тіньової економіки, контрабанди, криміналізації бізнесу), що сприятиме зменшенню рівня корупції.

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності нерозривно пов'язана зі спрощенням процедур перетину митного кордону України, що також має стати одним із пріоритетів державної політики у цій сфері.

Основною метою державної політики в частині розвитку ТКС України та Польщі має стати переведення більшої частини управлінських повноважень щодо здійснення транскордонної діяльності на рівень місцевих органів державної влади, а в подальшому – на щабель органів місцевого самоврядування. Основна функція, яка при цьому повинна залишатися за міністерствами та відомствами, дотичними до проблем транскордонного співробітництва (Мінекономіки, МЗС, Мінрегіонбуду), має стосуватися відстоювання інтересів українських учасників транскордонного співробітництва у відповідних міжнародних інституціях, зокрема тих, що беруть участь у

фінансуванні транскордонних проектів та підтримці транскордонних ініціатив місцевої влади [7].

Зокрема, на органи місцевого самоврядування повинні бути покладені виняткові функції щодо представлення України в єврорегіонах та вироблення відповідних заходів економічної та соціальної політики для кожного з них, реалізації програм технічної допомоги за програмою добросусідства ЄС – Україна, адміністрування проектів із розбудови прикордонної інфраструктури та розвитку прикордонної торгівлі, освітніх програм у регіонах, прилеглих до українсько-польського кордону.

Необхідно передбачити можливість створення спеціальних умов оподаткування для підприємств та організацій, що функціонують у режимі транскордонних технопарків і транскордонних кластерів, а також забезпечити акумулювання в місцевих бюджетах надходжень від оподаткування транскордонного бізнесу (дрібна торгівля, інфраструктура, обслуговування). Першочергові зусилля щодо подолання бар'єрів, існуючих на шляху розвитку українсько-польського ТКС, а також надання транскордонній діяльності на рівні місцевих громад більш цивілізованих форм та сучасного динамізму, необхідно докладати за такими основними напрямками:

1) підвищення ефективності роботи МЗС та дипломатичного корпусу України в напрямі надання ТКС особливого статусу в політиці партнерства України з ЄС;

2) істотне збільшення ваги та значення навчально-освітньої компоненти у ТКС українських та сусідніх із ними регіонів країн ЄС, насамперед у частині адаптації мешканців українського прикордоння до нових вимог співпраці з європейськими партнерами в умовах сусідства нашої держави з Євросоюзом;

3) розвиток інституційного забезпечення системи ТКС шляхом формування належного інституційного середовища для функціонування та розвитку транскордонних регіонів на основі зниження трансакційних витрат його учасників;

4) активізація роботи єврорегіонів, наповнення їх дій реальним змістом, підсилення менеджменту діючих єврорегіонів, включаючи стратегічне планування і систему контролю з боку місцевих громад та самоврядних інституцій. Реалізація в межах єврорегіонів спільних українсько-польських бізнес-проектів (відкриття мережі транскордонних туристичних маршрутів, реалізація спільних

інноваційно-інвестиційних проектів, створення транскордонних технопарків та бізнес-інкубаторів, взаємне використання об'єктів прикордонної інфраструктури тощо);

5) розвиток системи постійних партнерських стосунків і ділових комунікацій між владою, бізнесом та громадськістю прикордонних регіонів України та Польщі, з одного боку, та центральними, регіональними і місцевими органами влади кожної з держав, з іншого;

6) проведення адміністративно-територіальної реформи з метою суттєвої децентралізації, спрямованої на приведення бюджетної системи та системи організації влади в Україні до європейських стандартів, що ґрунтуються на принципах субсидіарності та солідарності [7].

Розділ 2. Стан та аналіз соціально-економічного розвитку українсько-польських торговельно-економічних відносин

Для України Республіка Польща була, є і буде ключовим стратегічним партнером, з яким ми розвиваємо всебічний двосторонній діалог, поглиблюємо взаємовигідну співпрацю. Так, за результатами різних джерел Польща посідає друге місце (76,6% респондентів), а в районах пограниччя – перше за пріоритетністю двосторонніх відносин після Російської Федерації (78,7% респондентів) [2; 8].

Польща послідовно підтримує прагнення України вступити до ЄС і була однією з перших держав, які ратифікували Угоду між Україною та ЄС про асоціацію. Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн Центральної та Східної Європи. У 2014 р. Польща була четвертим за величиною торговим партнером України у світі. У 2014 р. обсяг торгівлі між Україною та Польщею становив 5 712,4 млн. дол. США і знизився на 13,6% порівняно з початком минулого року, у той час як польський імпорт в Україну становив 3 067,4 млн. дол. США і знизився на 24,3% порівняно з тим самим періодом [4].

Республіка Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн Центрально-Східної Європи та займає за результатами перших двох місяців 2016, 2015, 2014 та 2013 рр. четверте місце, за 2012 р. – п'яте місце серед країн світу.

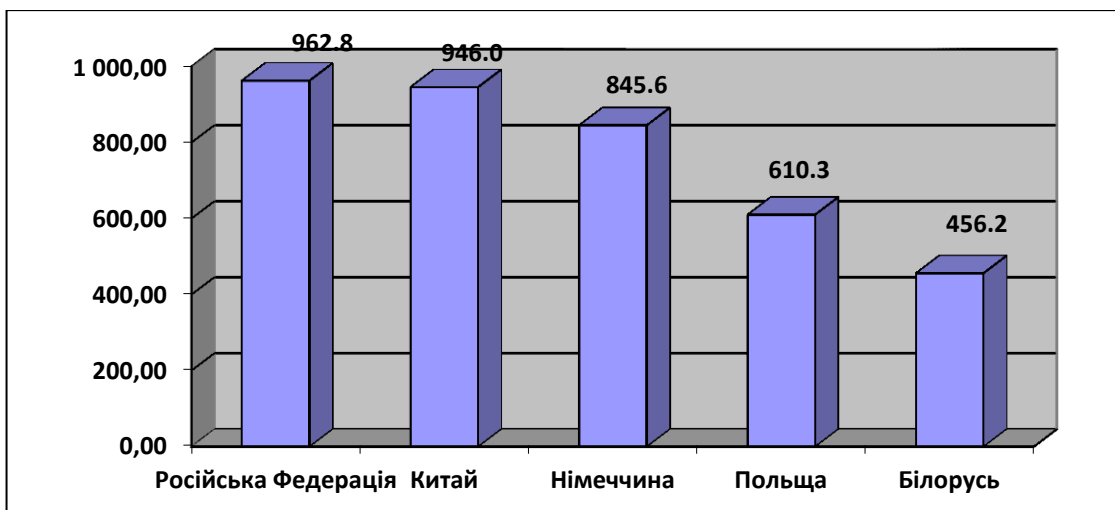

Рис. 1. Основні країни – партнери України у зовнішній торгівлі товарами, млн. дол. США (дані Держкомстату України за результатами 2 міс. 2016 р.) [9]

Досліджено, що згідно з географічною структурою країн – партнерів України у зовнішній торгівлі, основним партнером залишається Російська Федерація, незважаючи на надані преференції ЄС для України у сфері торгівлі. Основними країнами – партнерами у сфері зовнішньої торгівлі на початку 2016 р. залишаються: РФ – 962,8 млн. дол. США; Китай – 946 млн.; Німеччина – 845,6 млн.; Польща – 610,3 млн.; Білорусь – 456, 2 млн. дол. США.

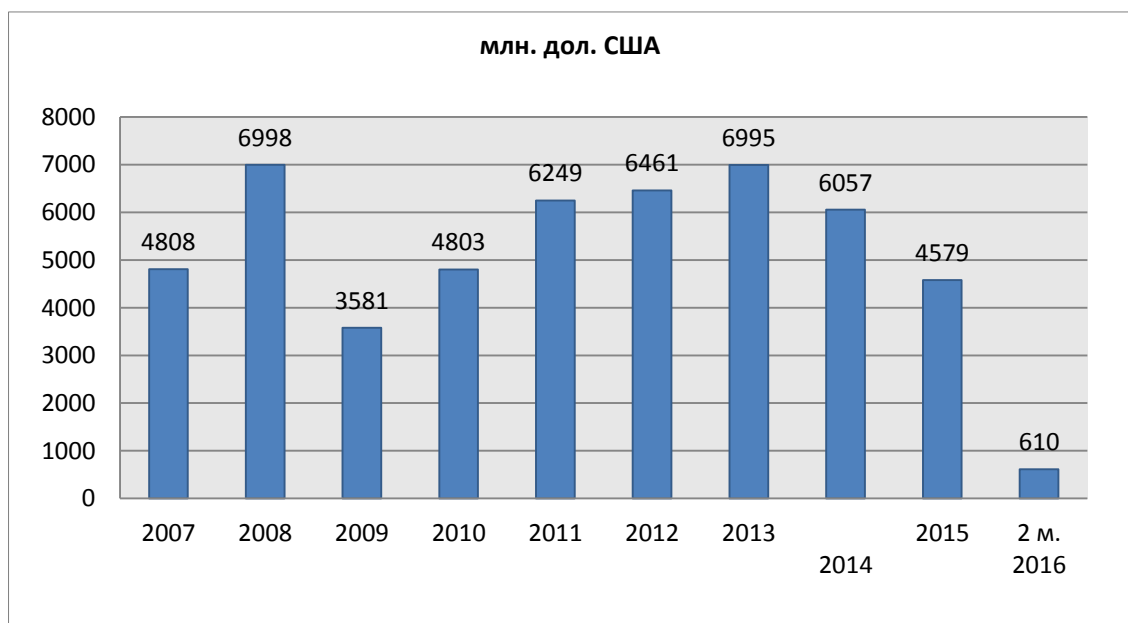

Рис. 2. Зовнішньоторговельний оборот (товари + послуги) України з Республікою Польща (2007 р. – 2 міс. 2016 р.) [9]

Досліджуючи та розглядаючи динаміку зовнішньоторговельного обороту товарів та послуг України з Республікою Польща, можна констатувати, що найбільший ріст зовнішньоторговельного обороту був зафіксований у 2008 р., найменший – у 2009 р. А в 2013–2015 рр. відбувається тенденція до пониження зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг, що негативно впливає на розвиток економічного співробітництва обох країн.

За останніми даними, за перші 2 місяці 2016 р. обсяги зовнішньої торгівлі товарами України з Республікою Польща становили 610,3 млн. дол. США та порівняно з аналогічним періодом 2014 р. зменшились на 2,8%. При цьому рівень українського експорту до РП становив 294,1 млн. дол. США і порівняно з аналогічним періодом 2015 р. зменшився на 9,3%. Рівень польського імпорту до України становив 316,2 млн. дол. США та порівняно з аналогічним періодом 2015 р. зріс на 0,3%.

Від’ємне сальдо у зовнішній торгівлі з РП за перші 2 місяці 2016 р. становило 22,1 млн. дол. США. Обсяги зовнішньої торгівлі послугами України з Республікою Польща за результатами 2015 р. упали на 19,6% від аналогічного рівня 2014 р. і становили 277,0 млн. дол. США. Рівень українського експорту послуг до РП за 2015 р. становив 180,6 млн. дол. США (спад на 10,9%), а рівень польського імпорту послуг до України – 96,4 млн. дол. США (спад на 35,0%).

Таблиця 2

Торгівля товарами та послугами між Україною та РП [9]

Рік	Обсяги, млн. дол. США		
	Імпорт в Україну	Експорт в РП	Взаємні обсяги торгівлі товарами і послугами
2010	2 924,4	1 878,7	4 803,1
2011	3 321,4	2 927,7	6 249,1
2012	3 743,5	717,6	6 461,1
2013	4 234,3	2 761,1	6 995,4
2014	3 212,3	2 844,7	6 057,0
2015	2 420,9	2 158,1	4 579,0
2 міс. 2016	316,2	294,1	610,3

Дані Держкомстату України

Торгівля товарами між Україною та РП [9]

Рік	Обсяги, млн. дол. США		
	Імпорт в Україну	Експорт в РП	Взаємні обсяги торгівлі товарами
2010	2 788,8	1 787,2	4 576,0
2011	3 183,3	2 794,1	5 977,4
2012	3 567,1	2 576,2	6 143,3
2013	4 068,7	2 547,8	6 616,5
2014	3 067,4	2 645,0	5 712,4
2015	2 324,5	1 977,5	4 302,0
2 міс. 2016	316,2	294,1	610,3

Дані Держкомстату України

За даними Міністерства економіки Республіки Польща, за результатами перших двох місяців 2016 р. обсяги зовнішньої торгівлі товарами України з Республікою Польща становили 663,0 млн. євро (736,6 млн. дол. США). Обсяги українського експорту до РП становили 251,2 млн. євро (279,1 млн. дол. США) та збільшились на 18,0% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Обсяги польського імпорту в Україну становили 411,8 млн. євро (457,5 млн. дол. США) та збільшились на 5,7% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Від'ємне для України сальдо торговельного балансу становило 160,6 млн. євро (178,4 млн. дол. США).

Основною складовою частиною європейських інтеграційних процесів є співпраця України з Польщею, її прикордонний та міжрегіональний виміри перетворюються у практичний механізм зазначених процесів. На сьогодні створено гарні передумови для подальшого зближення країн, а саме покращання активності у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Ключовими інтересами для Польщі є нарощування зовнішньоторговельних оборотів із країнами ЄС та Україною, наближення до стандартів якості ЄС, лобювання інтересів України в ЄС, вирішення проблем транскордонного співробітництва.

Для України важливим є налагодження зовнішньоторговельної діяльності з країнами ЄС для стабілізації економіки в державі, наближення українських стандартів якості до європейських та вступ до ЄС.

Таблиця 4

Товаробіг між Україною та Польщею за даними національних статистичних відомств [9]

Рік	Польська статистика			Українська статистика			Розбіжність в обсягах імпорту в Україну млн. USD	Розбіжність в обсягах експорту в Польщу млн. USD	Розбіжність в обсягах взаємного товаробіг млн. USD	Розбіжність в обсягах взаємного товаробіг %
	Імпорт в Україну млн. USD	Експорт в ПП млн. USD	Взаємний товаробіг млн. USD	Імпорт в Україну млн. USD	Експорт в ПП млн. USD	Взаємний товаробіг млн. USD				
2010	3 939,8	1 827,5	5 767,3	2 788,8	1 787,2	4 576,0	-1 151,0	-40,3	-1 191,3	26,0
2011	4 457,7	2 642,3	7 100,0	3 183,3	2 794,1	5 977,4	-1 274,4	151,8	-1 122,6	18,8
2012	5 377,6	2 591,6	7 969,2	3 567,1	2 576,2	6 143,3	-1 810,5	-15,4	-1 825,9	29,7
2013	5 908,0	2 290,0	8 198,0	4 068,7	2 547,8	6 616,5	-1 839,3	257,8	-1581,5	23,9
2014	3 865,6	2 094,1	5 959,7	3 067,4	2 645,0	5 712,4	-798,2	550,9	-247,3	4,1
2015	3 243,8	1 668,7	4 912,5	2 324,5	1 977,5	4 302,0	-919,3	308,8	-610,5	12,4
2 міс. 2016	457,5	279,1	663,0	316,2	294,1	610,3	-141,3	15,0	-52,7	7,9

Не на стратегічному, а на тактичному рівні розвитку відносин між Україною та Польщею можна відмітити, що Україна зацікавлена в залученні та збільшенні польських та інших західних інвестицій, збільшенні експорту, входженні до Шенгенської зони, гармонізації законодавства із законодавством ЄС та відповідності стандартів, реалізації стратегії нафтогазової та енергетичної співпраці, співробітництві у військово-технологічній, інноваційній сферах та залученні в Україну інноваційних технологій з ЄС. Тактичний рівень для Польщі пов'язаний зі збільшенням товарообігу з Україною, допомогою у набутті Україною асоційованого членства з ЄС, співробітництвом у військово-технологічній галузі з Україною, реалізацією енергетичної стратегії.

На оперативному рівні Україна вирішує такі проблеми, як реалізація домовленостей щодо візового режиму, вирішення проблем, які виникатимуть у торгівлі через вступ Польщі до ЄС, спільна участь у миротворчих організаціях, поглиблення перспективних контактів на найвищому рівні для реалізації ухвалених рішень. Для Польщі ж на оперативному рівні важливим є реалізація нових форм співробітництва у виробничій сфері за пріоритетними напрямками ЄС, вирішення проблем візового режиму та набуття статусу нового пограниччя, реалізація представницьких контактів, вирішення проблем товарообігу з Україною у зв'язку з розширенням, участь у приватизаційних процесах земельного ресурсу України [1].

Основними аспектами розвитку транскордонної співпраці між Україною і Польщею мають бути такі: спільне регулювання правових відносин у сфері фіскально-податкової політики держав, митної та кредитної політики; утворення спільних спеціальних зон та регіонів, таких як єврорегіони, спеціальні економічні зони, транскордонні банківські сітки для активізації та покращення міжрегіональної співпраці; активний розвиток соціально-економічного співробітництва прикордонних територій, а саме перехід від торговельних до товарно-інвестиційних відносин, розвиток міжнародної кооперації, залучення іноземних капіталів та інвестицій, створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу; спільне вирішення екологічних проблем, наближення та дотримання екологічних стандартів ЄС; раціональне використання та охорона природних ресурсів; покращання взаємодії закордонної політики обох держав у сфері прикордонного співробітництва; вдосконалення існуючих та побудова нових пунктів

перетину кордону відповідно до вимог ЄС, відповідне оснащення та модернізація; активізація співпраці на прикордонних територіях, щодо розробки нових проектів у сфері міжнародного туризму, науково-технічної співпраці, культурно-освітніх спільних програм, підготовка кваліфікованих кадрів для різних галузей народного господарства.

У сучасному суспільно-економічному розвитку України та Польщі теж існує суттєва різниця, спричинена, головним чином, різними темпами економічного розвитку, яка негативно позначається на змісті та масштабах регіональної співпраці та в якій Україна поки що має дещо менші напрацювання, ніж Польща, яка вже вирішила всі проблеми, пов'язані зі вступом до ЄС та інших міжнародних організацій. Із цієї точки зору важливим є використання Україною позитивного досвіду Польщі для трансформації своєї суспільно-економічної системи в інтегрований європейський простір [10, с. 129–130].

Добросусідство з Польщею відкриває для України нові можливості у сфері політичних та економічних перетворень, використання позитивного досвіду вступу та розвитку Польщі в ЄС. Це дасть можливість Україні імпортувати потрібні інноваційні технології для повноцінного оновлення та модернізації виробництва, підприємств та країни загалом, розвитку малого та середнього бізнесу за правилами ЄС, створювати демократичні інститути для підтримки поглибленого співробітництва між країнами.

Оскільки Україна починає розбудовуватись як європейська держава, а східний кордон Польщі став кордоном Європейського Союзу, це сприятиме покращанню обігу між Україною та Польщею, а також посиленню боротьби з нелегальною міграцією, організованою злочинністю та наркоторгівлею. Досягнемо такого стану речей через запровадження на українському кордоні процедур, які передбачені Шенгенською угодою, а це і збільшення пропускнуєї спроможності кордону в півтора-два рази, покращання прикордонної інфраструктури та ін. [11, с. 115].

Висновки

Отже, транскордонне співробітництво є важливим чинником стабільності в Європі, розвитку добросусідських відносин між державами, а також інструментом для досягнення позитивного взаєморозуміння між народами. Величезний досвід транскордонного співробітництва мають Україна та Польща, яке відбувається в межах

двох єврорегіонів – «Буг» і «Карпатський єврорегіон». Також воно виступає важливим елементом у системі світових економічних відносин, яке спрямоване на встановлення добросусідських відносин між суб'єктами транскордонного співробітництва та розглядається як вагомий чинник забезпечення соціального та економічного розвитку окремих прикордонних територій, а також як важливий механізм наближення національного законодавства з питань єврорегіональної політики до норм і стандартів ЄС. Метою транскордонного співробітництва є максимальний розвиток та залучення зовнішнього чинника для всебічного соціально-економічного, політичного розвитку прикордонних регіонів, щоб запобігти перетворенню їх у відсталі території.

Слід підкреслити значущість українсько-польського економічного співробітництва, оскільки країни є сусідами, мають спільну історію народів, подібні геоекономічні інтереси та стратегічні цілі. На даному етапі економічна співпраця між двома державами відбувається досить активно, про що свідчить проведення різноманітних економічних форумів, зустрічей на вищому та найвищому рівнях, підписання угод та договорів про економічну співпрацю.

Потенціал взаємної торгівлі Польщею використовується значно ефективніше, ніж Україною, через що сформувалася помітна асиметрія у торговельно-економічних зв'язках, потрібно досліджувати та впливати на це питання на державному рівні. Отже, можна відзначити, що двостороннє економічне співробітництво варто розвивати, активізувати та інтенсифікувати, тому що воно є дуже перспективним, оскільки обидві країни володіють потужним потенціалом для розвитку взаємовигідних економічних відносин.

З погляду реалізації національних інтересів і стратегічних пріоритетів міжнародне співробітництво має розвиватися на взаємовигідних умовах для обох країн. Для цього потрібно зробити низку політико-економічних кроків з обох боків. Із боку Польщі доцільно б було: запровадити пільговий візовий режим; прискорити розвиток спільного малого та середнього бізнесу; покращувати спільну інвестиційну діяльність прилеглих регіонів; координувати спільні заходи для запобігання корупції, а саме контрабандних потоків; активно захищати інтереси України в структурах ЄС та НАТО. Із боку України доцільним є: здійснення заходів, які сприяють подальшій інтеграції України в ЄС; координування спільних заходів для

запобігання корупції та злочинності; налагодження спільної кооперації та ведення бізнесу; підтримка спільних бізнесових, соціальних та культурних проектів між країнами. Отже, можна зазначити, що ведення транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, має важливе стратегічне значення не тільки для країн Центрально-Східної Європи, але й для всього континенту. А головне – розвиток міжнародного співробітництва та його концептуальна стратегія, повинні мати систематичний та надійний характер та максимально сприяти зближенню України з ЄС.

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що останнім часом значно посилилася увага науковців до проблем транскордонного співробітництва та діяльності єврорегіонів, що підкреслює значимість даного виду співпраці між прикордонними територіями України та інших держав як на західному, так і на східному кордоні країни. Реалізація практичних рекомендацій науковців сприятиме вирішенню проблем економічного, соціально-культурного й природоохоронного змісту та покращанню соціально-економічного становища в прикордонні. Увага дослідників сконцентрована на розгляді організаційно-інституційних засад розвитку транскордонного співробітництва, а саме економічних аспектах міжрегіональної співпраці прикордонних територій.

Перспективи подальших досліджень полягають у висвітленні суспільно-географічних аспектів діяльності прикордоння та єврорегіонів, що поки не отримало суттєвого розвитку та мало досліджено науковцями.

Список літератури:

1. Макаренко Є.А. Українсько-польське міжнародне співробітництво: реалії і динаміка ХХІ століття / Є.А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. : у 2-х ч. Ч. І. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2004. – Вип. 48. – С. 3–9.
2. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах / Л.М. Леуш, Г.І. Коваль, Т.Л. Чернова // Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (Луцьк, 29–30 верес. 2005 р.) ; за ред. В.Й. Лажніка і С.Ф. Федонюка. – Луцьк : Вежа, 2005. – С. 164–167.

4. Зеліч В.В. Сучасні реалії економічного розвитку та співробітництва між Україною та Польщею / В.В. Зеліч, С.О. Титаренко // Науковий вісник Херсонського державно університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – Вип. 17. – С. 35–38.
5. Feduń A. Główne kierunki ukraińsko-polskiej współpracy transgranicznej w warunkach procesu integracji europejskiej / E. Feduń // Polska w systemie międzynarodowym w dobie integracji europejskiej. – Puławy, 2001. – S. 141–145.
6. Pogranicze polsko-ukraińskie w liczbach US. – Lublin, 1999.
7. Пріоритети державної стратегії поглиблення українсько-польського транскордонного співробітництва. Аналітична записка / В. Волошин, Ю. Мігущенко, О. Борщевський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/353/>.
8. Макаренко Є. Україна і Польща в процесах євроінтеграції / Є. Макаренко // Актуальні проблеми МВ. – 2005. – Вип. 55. – Ч. 2. – С. 3–9.
9. Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/ukr/7401.html.
10. Обухова О.Ю., Стрільчук Л.В. Українсько-польське транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних намірів / О.Ю. Обухова, Л.В. Стрільчук // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – 2007. – № 1. – С. 127–131.
11. Стрільчук Д.Р. Українсько-польські економічні відносини в контексті європейської інтеграції / Д.Р. Стрільчук // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – 2007. – № 1. – С. 113–116.
12. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею / Україна та Польща. Міжрегіональне співробітництво // Посольство України в Республіці Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>.
13. Міжрегіональне співробітництво України та Республіки Польща у контексті інтеграції України до ЄС / Ю.М. Попова, Л.М. Радченко, А.С. Якушенко // Економічний простір : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2016. – № 106.
14. Транскордонне співробітництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/981/76/1/1>.
15. Павліха Н.В., Марчук Ю.В. Українсько-польське економічне співробітництво: сучасний стан та перспективи розвитку : науковий часопис Інституту Польщі Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки / Н.В. Павліха, Ю.В. Марчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2011/10/25/83/>.
16. Громадські слухання проекту Спільної операційної програми для Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту

сусідства «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/11280.htm>.

17. Ерфан Є.А. Глеба О.І. Реалізація програми транскордонного співробітництва європейського інструменту добросусідства та партнерства «Польща – Білорусь – Україна» як чинник європейської інтеграції України / Є.А. Ерфан, О.І. Глеба // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Вип. 1(45). – Т. 3. – С. 68–72.

Костишин О.О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами
Львівського національного аграрного університету*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОСТОРОВОГО І МІСТОБУДІВНОГО ПЛАНУВАННЯ

Анотація

У роботі розглядається проблема використання планування в процесі формування стратегії регіонального розвитку. Визначається роль територіального ресурсу у соціально-економічному розвитку регіонів. Розглядається сучасний стан просторового і містобудівного планування на різних територіальних рівнях. Просторове планування на регіональному та місцевому рівнях потребує подальшого законодавчого врегулювання. В умовах децентралізації місцевої влади та органів місцевого самоврядування питання планування розвитку територій є надзвичайно важливою складовою частиною державної політики. Аргументовано положення про те, що загальносистемні принципи планування можуть бути застосовані для просторового планування.

Вступ

Сьогодні в Україні вже не викликає сумнівів необхідність та актуальність планувальної діяльності на місцевому рівні. У нашій державі, як і в інших країнах світу, активно розвивається і запроваджується стратегічний підхід до планування сталого територіального розвитку.

Нині суттєво видозмінюються функції, що реалізуються під час планувального процесу, зазнає змін сама функціональна роль планування у системі місцевого управління територіями. Воно все більше стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, засобом згуртування різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Така активізація планувальної діяльності, з одного боку, є закономірним етапом розвитку регіонів та окремих територій, з іншого – намаганням регіонів знайти адекватні інструменти, які б допомагали відповісти на виклики сучасного глобалізованого світу,

коли істотно пришвидшуються різноманітні зміни, у тому числі політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні тощо. Додатковим виміром глобалізації є розвиток інформаційного суспільства, що генерує нові численні види діяльності, які управлінці мають урахувати задля цілей сталого місцевого розвитку.

Відтак, ключовим завданням органів української влади є реалізація стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку територій, системну модернізацію економіки країни, радикальне підвищення технологічного рівня вітчизняного виробництва, оволодіння сучасними чинниками забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Просторове планування територій є нині одним із невід'ємних атрибутів управлінської діяльності розвинених країн. Саме завдяки сучасним планам і програмам можливе ефективне використання ресурсів усіх рівнів і видів, забезпечення якості середовища проживання, збереження культурної спадщини, задоволення потреб громади та узгодження індивідуальних запитів. Відповідно, і планувальні документи дедалі більше нагадують креативні інформаційні моделі, створені за критеріями мережевого суспільства з урахуванням глобальних викликів та потенціалу тієї чи іншої території. Стратегічне планування місцевого розвитку спрямоване на вирішення одного з основних завдань будь-якої системи: пошук відповіді на питання про ключові точки, куди необхідно спрямовувати доступні ресурси для того, щоб забезпечити нормальне відтворення і розвиток системи життєдіяльності територій.

Розділ 1. Сучасне просторове планування в Україні

Сучасна організаційна структура просторового планування в Україні виглядає таким чином: центральним органом виконавчої влади, який відповідає за питання будівництва, архітектури, містобудування та територіального планування, є Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. На кожному з адміністративних територіальних рівнів (обласному, районному, місцевому) утворені підрозділи у справах містобудування та архітектури. Їм належать обов'язки щодо регулювання містобудівної діяльності. Принципи просторового планування в Україні можуть мати свою специфіку, однак за своїми основними параметрами вони мають бути близькими до того, як їх розуміють в Європі. Аналізувати

просторове планування в країнах Європейського Союзу у згаданій сфері актуально, оскільки кожна з країн має давні традиції та значні переваги у здійсненні просторового планування.

Просторове планування розвитку територій на даному етапі розглядається як один з ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів. Пошук ефективних механізмів регіонального та соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування.

Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів. У цьому контексті забезпечення ефективного використання територіального ресурсу, використання інструменту планування території під час формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів сьогодні залишається актуальною проблемою та невикористаним резервом на шляху до оптимізації територіальної організації суспільства [1].

Пошук ефективних механізмів регіонального та соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування. Існуючі підходи до формування стратегій регіонального розвитку переважно передбачають розробку бачення прогресу території в контексті загальнонаціональних програм, і тільки на наступних етапах ураховуються певні особливості регіональних концепцій розвитку територій.

На загальнодержавному рівні вектори регіонального розвитку сформовані та відображені у Державній стратегії регіонального розвитку та Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», згідно з якими розробляються та затверджуються відповідні стратегії регіонального розвитку на рівні областей та міст. Однак реалізація прийнятих концепцій регіонального розвитку в Україні не є достатньо ефективною: навіть за наявності значної ресурсної бази, задовільного розвитку інфраструктури території, ефективної концепції соціально-економічного зростання більшість положень стратегій залишаються лише в проекті [2].

Проблеми, що постали сьогодні перед українськими містами, багато в чому є наслідком економічної реформи, яка є перехідною. Багато в чому механізми еволюції наших міст уже починають нагадувати західні міста, проте інерція старої системи також дає про себе знати. Зараз перед містобудівниками виникає нагальна проблема переосмислення поняття «планування територіального розвитку міста».

Традиційно під терміном «планування» як складової частини управління розумілася перспективна просторова організація території, для якої визначалися потрібні матеріальні й фінансові ресурси, а далі роботи та ресурси розписувалися в часі. Зі зміною соціально-економічних умов, а також відношень до власності змінюються об'єкт і суб'єкт управління. Виникає потреба у створенні механізму постійного аналізу, прогнозування й оцінки наслідків містобудівної діяльності. У кожному моменті життя міста треба вирішувати завдання оптимального використання обмежених ресурсів для досягнення визначених у часі й функціях цілей. Відсутність такого механізму породжує цілу низку проблем.

Під просторовим (або фізичним) плануванням, наприклад у Німеччині, розуміють загальне планувально-правове поняття, що охоплює територіальну організацію держави, земельне планування, а також перспективне планування будівництва. Відповідно, його метою є «організація та розвиток певних виділів (регіонів) згідно з елементарними аспектами людського існування, такими як домогосподарство, робота, освіта, постачання, відпочинок і транспорт» [3, с. 66].

Зупинимося на особливостях, видах і напрямках просторового планування, що сформувались нині в європейських країнах. Відповідно до Компендіуму ЄС щодо просторових планувальних систем та політик, серед п'ятнадцяти (до 2004 р.) країн – членів ЄС було виділено чотири основні: регіонального економічного планування, складний інтегрований підхід, управління землекористуванням та урбанізм [4, с. 36]. Розрізняють планування відповідно до рівня та цілей: національні політики, стратегічне планування, рамкове планування та регуляторне планування. Крім того, виділено просторовий та галузевий аспекти планування, взаємозв'язок яких на найнижчих рівнях часто втрачається. У деяких країнах, зокрема у Німеччині, просторове (фізичне) планування включає регіональне планування, міське планування та структурні аспекти секторального

планування. Регіональне планування є найвищим рівнем, що синтезує організацію та розвиток регіонів.

Ураховуючи той факт, що до процесу стратегічного планування мають залучатися не лише представники влади, але й представники бізнесу та громадськості, останні теж відносяться до суб'єктів стратегічного планування. Тобто у складі суб'єктів планування виділяється державна компонента, що представлена органами державної влади та управління різних рівнів, та громадська компонента, до складу якої відносять представників бізнесу громадських та самоврядних організацій. Безпосередніми розробниками та виконавцями залишаються ті суб'єкти, на яких таке зобов'язання покладено законодавством країни.

Сьогодні в Україні проходить адміністративно-територіальна реформа – реформа місцевого самоврядування й адміністративно-територіального поділу (з 2015 р.) що має на меті створити замість 11 тис. місцевих рад 1500–2000 спроможних територіальних громад. 5 лютого 2015 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Згідно з цим законом, сусідні міські, селищні, сільські ради можуть об'єднатися в одну громаду, яка матиме один спільний орган місцевого самоврядування. Добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням певних умов, однією з яких є така: територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися.

Реформа передбачає створення трирівневої системи: громада, район, регіон. На рівні громади є тільки місцеве самоврядування, тобто це міський /сільський/ селищний голова або голова громади, міська /сільська/ селищна рада або рада громади і виконком цієї ради – це три органи, які є на рівні громади. На рівні району є районна рада, яка обирає райвиконком – це по лінії самоврядування. По лінії державної влади (призначається з Києва) – це райдержадміністрація або префектура. Побачимо, який із цих двох термінів буде застосований у Конституції. На рівні області будуть облрада та облвиконком, а з боку держави, відповідно, – облдержадміністрація або префектура області. Якщо казати про повноваження, то кожен із цих рівнів повинен мати домінуючу ознаку по одному з головних повноважень, які є природними саме для цього рівня. Так, громада буде відповідати за

середню освіту, і на це буде йти більша частина витрат із місцевого бюджету [3].

Крім цього, на рівні громади буде зростати така серйозна сфера компетенції, як благоустрій території: з розвитком міського самоврядування все більша увага виборців буде приділятися тому, в якому середовищі вони живуть. Люди будуть ставити мерам міст усе більше вимог, наприклад стосовно якості доріг. Другий рівень – район. Тут найголовніша компетенція – надання медичних послуг вторинного рівня (стаціонар). Найголовнішою роллю третього рівня – регіону – є комплексний розвиток території. Саме на цьому рівні можуть концентруватися кошти для капітальних інвестицій і точкове прикладення цих інвестицій там, де вони потрібні, щоб витягнути з депресивного стану ті чи інші райони. І це не банальне будівництво якогось об'єкту, а достатньо інтелектуальна робота, щоб туди йшов бізнес: це і партнерство, і створення інфраструктури, прийнятної для бізнесу і план стратегічного розвитку. Це достатньо складні речі, які не можуть бути реалізовані на нижчих рівнях [9].

Розділ 2. Територіальне планування в Україні: передумови формування та виклики трансформаційного періоду

Просторовий розвиток і просторове планування на сьогодні означають оптимальну організацію простору (території) з урахуванням його особливостей, характеристик, зв'язків та часових параметрів.

Основними викликами у площині просторового розвитку України слід вважати:

- глобальні виклики (зміни клімату, загрози збереженню ландшафтного та біорізноманіття, вплив процесів глобалізації);
- специфіку геополітичного становища та цивілізаційного виміру;
- задекларовану необхідність інтеграції в європейський простір у таких сферах, як законодавство, виробництво, торгівля, інвестиції, транспорт, охорона навколишнього середовища, входження в планувальний каркас;
- невідповідність рівня соціально-економічного розвитку й якості життя населення стандартам розвинених західноєвропейських і часто навіть східноєвропейських країн;
- тривале зниження чисельності населення внаслідок міграцій і природного скорочення, зниження якості людських ресурсів;

- виражену диспропорційність соціально економічного розвитку регіонів, міст та сільської місцевості за більшістю показників;
- диспропорційність структури економіки, домінування первинного та вторинного секторів, відставання в розвитку сфери послуг;
- процеси урбанізації і субурбанізації, розвиток приміських зон великих міст;
- занепад значної частини сільських поселень і малих міст;
- технічну застарілість інфраструктури, виробничих фондів;
- високе антропогенне навантаження, надмірний вплив на навколишнє середовище: ресурсоємність, забруднення, виснаження компонентів середовища;
- підвищення чутливості ландшафтів до небезпечних природних явищ і процесів;
- проблеми розвитку комунікацій: транспорту і зв'язку;
- неефективне функціонування інституційної складової; недоліки системи територіального планування: недостатня репрезентація екологічної складової, застарілість документації, проблеми впровадження та узгодження з громадами.

Правові засади територіального планування в Україні формуються в полі дії понад ста законодавчих актів (Конституція, кодекси, закони, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів, накази Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерства інфраструктури України). Водночас, незважаючи на те що розробники планувальної документації зазвичай ураховують вимоги численних законодавчих актів «міжвідомчої регламентації», на практиці розроблення програм згідно з ними часто відбувається без або з неповним урахуванням планувальних схем. У цілому законодавчу базу у сфері територіального планування та містобудівної діяльності можна вважати сформованою, хоча проблеми узгодження окремих законів, прийнятих у різні часові періоди, уніфікації вимог та формулювань, розмежування повноважень суб'єктів процесу залишаються актуальними (наприклад, закони «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про регулювання містобудівної діяльності»).

Закон визначає три рівні планування: національний, регіональний і локальний. Національному рівню відповідає Генеральна схема територіального планування в Україні (Закон 2001 р., зі змінами 2012 р.), а також схеми планування окремих частин держави.

Планування територій на регіональному рівні здійснюється шляхом розроблення схем планування областей і районів, на місцевому рівні – шляхом розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій і детальних планів територій. Зміст планувальних документів визначено законодавчо, Державними будівельними нормами України і представлено картами і пояснювальними текстами.

Нині ситуація щодо розроблення планувальної, містобудівної документації почала змінюватись. Землі, що є в населених пунктах, стали предметом дуже прискіпливого контролю з боку громади та правоохоронних органів. Приватні інвестори, які раніше прагнули отримати земельну ділянку в найпростіший спосіб, найдешевше, без конкуренції через свої прямі контакти з органами місцевого самоврядування, наразились на проблеми з подальшим використанням таких земель через законну вразливість порядку їх отримання. Тепер нові інвестори хотіли б уникнути подібних проблем, тому також сформувавши запит на формування в громадах планувальної, містобудівної документації. Нинішня система планування України має достатньо розроблене правове та інституційне підґрунтя, ґрунтується на значному досвіді планувальних робіт, але неодмінно потребує безперервного процесу її вдосконалення та науково-консультативної підтримки документів, що розробляються. Такі кроки дадуть змогу зробити інтеграцію європейських підходів не формальною, а дієвою, крім того, збагатять її національною специфікою.

Так, сучасною методологічною основою, запропонованою в Україні, є геопланувальна парадигма, відповідно до якої планування територій розглядається як «цілісний та інтегрований науковий напрям географічних досліджень, що охоплює певні різновиди планувальних робіт за їх змістом та масштабом» [5] та ґрунтується на «сучасних концепціях територіальної організації суспільства, природних каркасів екологічної безпеки територій, систем розселення, територіальних систем виробничої та соціальної інфраструктури, територіальних систем виробництва та обслуговування, територіальних рекреаційних систем, якості життя населення» [6]. Серед багатьох переваг парадигми – запропоноване в її межах поняття «операційні територіальні одиниці», що певною мірою створює потенціал для сприйняття в Україні європейського *place-based approach*.

На нашу думку, мають бути виділені, серед інших, такі принципи сучасного просторового планування: системності й комплексності; багатокомпонентності та ієрархічності; збалансованості соціальної, економічної, екологічної складових; гнучкості та динамічності; унікальності; децентралізації та адресної відповідальності; суспільної екологічності (або екологічної дружності); доступності та відкритості планувальних процесів і даних; діалогу та залучення всіх зацікавлених сторін; зовнішньої інтегрованості та відповідності парадигмі суспільного розвитку.

У завдання просторового планування входить не тільки вироблення якісних документів, а й організація процесів, що поліпшують якість життя; для цього необхідна тісна кооперація різних рівнів і галузей управління в процесі просторового планування. За загальної установки просторового планування на сталий розвиток його завдання багато в чому залежать від масштабів проектів та місцевої актуальної проблематики. У найбільш загальному вигляді завдання просторового планування можна представити такою схемою.

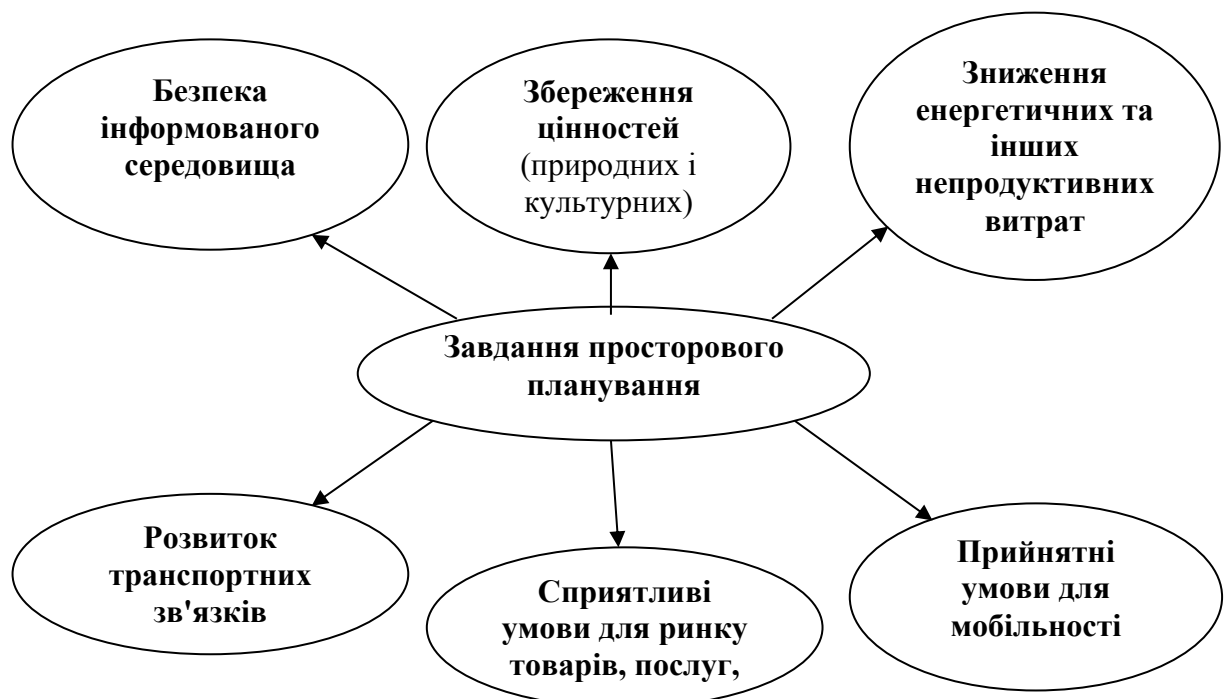

Рис. 1. Завдання просторового планування

Джерело: розроблено автором

Отже, процес сучасного просторового планування є складним і потребує залучення великої кількості учасників і ресурсів. До основних

напрямів удосконалення національного територіального планування можна віднести такі:

- узгодження затверджених законодавчих актів, особливо спрямованих на координацію стратегічного і територіального планування, різних аспектів міжвідомчої взаємодії;
- прискорення процесів розроблення та оновлення містобудівної документації з метою повного забезпечення актуальними схемами областей, районів, елементів поселенської мережі України;
- забезпечення моніторингу та практичного виконання рішень містобудівної документації;
- забезпечення наповнення та ведення містобудівного кадастру;
- підтримка ідеологічної та методологічної актуальності розробок відповідно до ініціатив Європейської перспективи просторового розвитку, Європейської ініціативи СЕМАТ, положень «Територіального порядку денного 2020» для країн ЄС;
- екологізація територіального планування з урахуванням принципів геопланувальної парадигми через упровадження інструменту ландшафтного (екологічно орієнтованого) планування.

Це обумовлює трансформацію регіональної політики: перехід від територіального перерозподілу ресурсів із метою послаблення диференціації регіонів до стимулювання регіонального розвитку з акцентом на власному потенціалі та ресурсах території, що передбачає:

- створення необхідних передумов для стійкого розвитку регіонів, сприяння гармонізації структури їхнього господарства;
- зниження розбіжностей між регіонами в рівні життя населення, надання громадянам країни рівних соціальних можливостей;
- упровадження заходів щодо поліпшення гендерної рівності;
- координацію та узгодження загальнонаціональних, регіональних інтересів та інтересів територіальних громад і спільнот;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- стимулювання прямої зацікавленості та відповідальності територіальної спільноти (громади) за власний розвиток.

Таким чином, формується нова національна система планування розвитку регіонів, яка має охопити такі інституційні компоненти, як суб'єкти та інструментарій планування (рис. 2). Суб'єктами національної системи планування розвитку територій (верхній і нижній сектори наведеної схеми) є:

- на національному рівні – Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які ухвалюють законодавчі та нормативні акти, а також центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, котрий розробляє механізми їх реалізації, та інші центральні органи виконавчої влади;

- на регіональному рівні – обласні ради та обласні державні адміністрації самостійно чи за допомогою регіональних агенцій розвитку, торгово-промислових палат, асоціацій бізнесу тощо покликані акумулювати думку бізнесової, наукової та іншої громадськості, знаходити і запроваджувати найкращі варіанти партнерства між секторами заради ефективного виконання завдань із розвитку відповідних територій [7].

Центральним органам влади необхідно провести огляд та за необхідності переглянути системи планування та управління для сприяння комплексному підходу, адже вони вирішують завдання щодо розроблення державних, галузевих і регіональних програм із питань регулювання земельних відносин, установлення меж області, району, міста, району в місті, села і селища, раціонального використання земель, їх відтворення та охорони, проведення моніторингу земель, відтворення родючості ґрунтів, ведення Державного земельного кадастру і територіального планування.

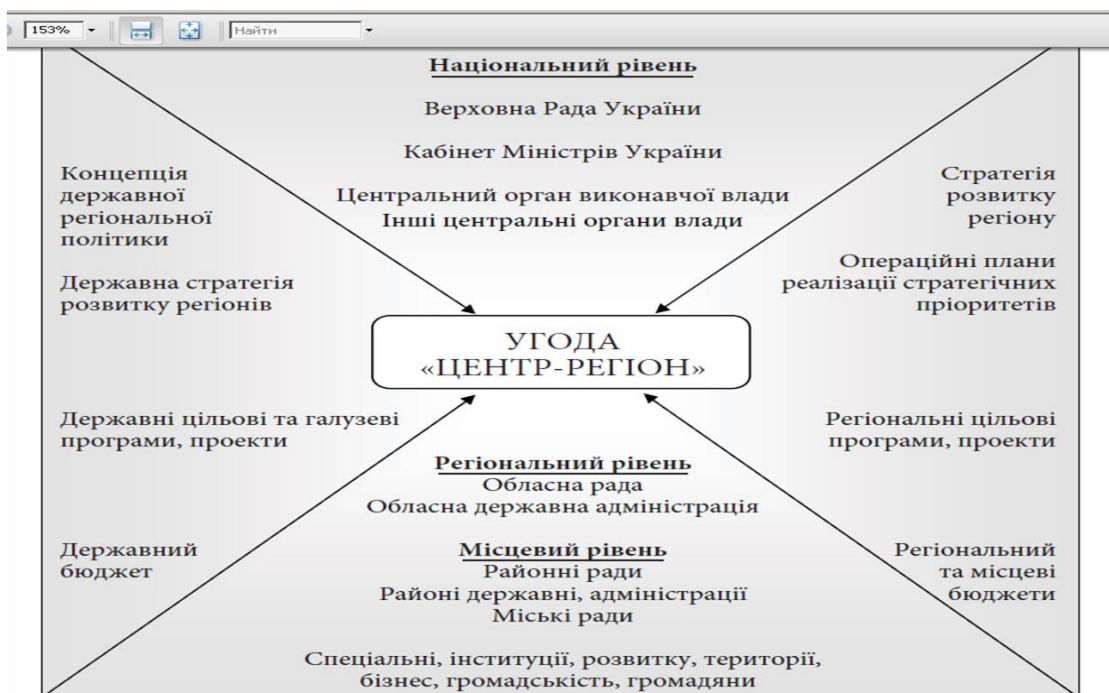

Рис. 2. Національна система планування розвитку територій [7]

Варто наголосити, що важливою умовою для досягнення суспільно важливих результатів є застосування саме стратегічного підходу як до прогнозування соціально-економічного розвитку територій на різних рівнях управління на основі оптимального поєднання та узгодження загальнодержавних та регіональних інтересів, так і до планування території з метою визначення стратегії використання територіального ресурсу на різних рівнях управління на перспективу. У цьому контексті можна говорити про взаємозалежність та взаємопов'язаність стратегічного прогнозування і планування розвитку та стратегічного планування території [8, с. 8].

На нашу думку, стратегія регіонального розвитку обов'язково має містити розділ, який би відображав територіальний аспект розвитку регіону на основі планування території. Такий підхід створює можливість визначення оптимальних шляхів досягнення довгострокових цілей з урахуванням територіальних можливостей та особливостей кожного регіону чи окремої самоврядної території, повнішого врахування загальнонаціональних, регіональних, місцевих пріоритетів, комплексного розвитку територій. У стратегії регіонального розвитку обов'язковим компонентом має бути планово-графічний матеріал, який би відображав локалізацію проблемних ситуацій у розвитку регіонів, напрями трансформації територіальної структури та організації території, прив'язку найбільш перспективних проектів до конкретних територій тощо.

Для забезпечення обґрунтованості стратегічного планування, досягнення сукупного позитивного ефекту в результаті реалізації розробленої стратегії необхідні об'єднання зусиль адміністративно-управлінської, фінансової, виробничої, науково-технічної сфер; максимально можливе залучення та оптимізація природно-ресурсного, людського, науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону; розвиток науково-інформаційних ресурсів; вивчення та доведення світового й вітчизняного досвіду стратегічного планування розвитку регіонів. Перед науково-дослідними закладами стає важливе завдання розробки та вдосконалення методичного інструментарію, розвитку методів моделювання і прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів.

Для забезпечення обґрунтованості стратегічного планування, досягнення сукупного позитивного ефекту в результаті реалізації розробленої Стратегії необхідні об'єднання зусиль адміністративно-

управлінської, фінансової, виробничої, науково-технічної сфер, максимально можливе залучення та оптимізація природно-ресурсного, людського, та інноваційного потенціалу регіону, розвиток науково-інформаційних ресурсів, вивчення та доведення світового й вітчизняного досвіду стратегічного планування розвитку регіонів. Виникає необхідність вирішення завдань щодо розробки та вдосконалення методів моделювання і прогнозування розвитку регіонів.

Розробку моделей планування території у двох площинах на основі взаємного узгодження та прив'язки:

- від Генеральної схеми планування території України до місцевих громад;
- від регіону до регіону, від громади до громади.

Під час корегування Генеральної схеми планування території України важливим є зворотній зв'язок, який давав би змогу враховувати і визначати в Генеральній схемі регіональну специфіку планування території України, особливості використання територій окремих регіонів.

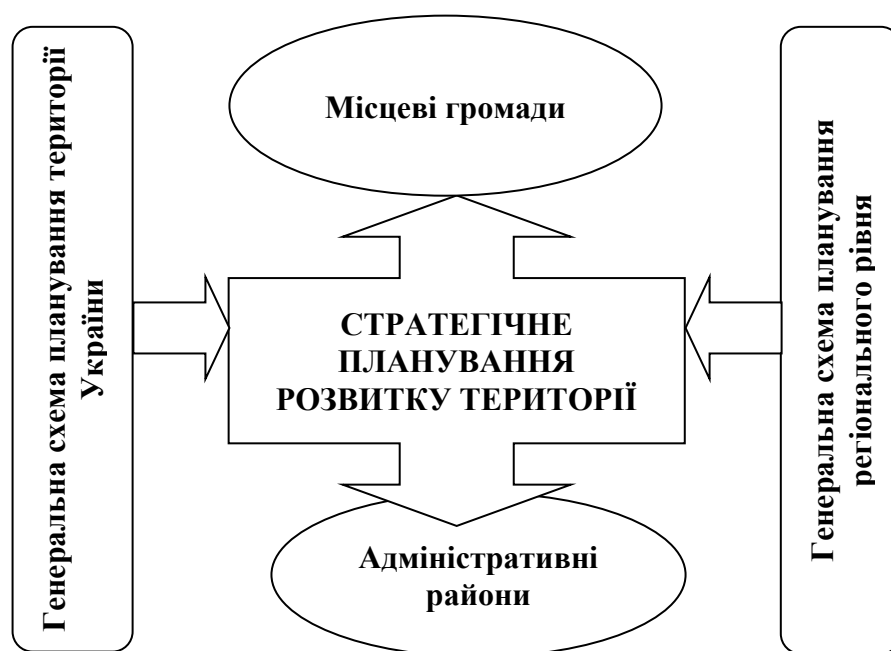

Рис. 3. Модель стратегічного планування розвитку території

Джерело: розроблено автором

Процес розробки стратегії планування розвитку територій є тривалим та потребує чимало зусиль незалежно від того, якого типу

стратегічний документ розроблявся та чи отримували допомогу з боку зовнішніх консультантів. Відповідно, не менш важливим є й процес реалізації стратегії – створення організаційних умов для впровадження того плану дій, який був розроблений для досягнення встановлених цілей розвитку. Найбільш оптимальним підходом є створення моделі стратегічного планування розвитку території, що забезпечує інституційні умови для здійснення змін на всіх рівнях. Розвиток системи стратегічного планування в контексті активної державної регіональної політики, яка передбачає прискорення інтенсифікації розвитку міст, сільських новостворених громад як поєднання точок росту територій та ефективної містобудівної політики.

Регулювання розвитку регіону є засобом впливу держави на розвиток окремих галузей економіки, поліпшення соціального забезпечення і соціального захисту населення з метою підвищення його рівня життя. Система регулювання соціально економічного розвитку регіону потребує подальшого вдосконалення. У компетенцію регіональної та місцевої влади закономірно переходять функції планування та прогнозування соціально-економічного розвитку відповідних територій. Якщо за часів планово-централізованої економіки планування розвитку території здійснювалось союзними чи республіканськими структурами, то в умовах децентралізації регіони повинні самостійно, з урахуванням інтересів населення відповідної території визначати економічні перспективи та управляти економічним розвитком. На жаль, сьогодні переважають стихійність та різний рівень інтенсивності опанування нових функцій регіональною владою. У числі причин такої ситуації варто відзначити: відсутність єдиної загальнодержавної стратегії та тактики децентралізації управління; брак відповідних професійних знань та досвідчених фахівців з економічного розвитку в регіонах; низький рівень досвіду регіонального управління в умовах ринкової економіки тощо [9, с. 12–14].

На основі наведених вище визначень можна стверджувати, що планування розвитку регіонів – це система спеціальних заходів державного впливу на певні соціально-економічні процеси за допомогою відповідних засобів-регуляторів, серед яких можуть бути засоби як прямої, так і непрямой дії. Доцільно в сучасних умовах розглядати планування розвитку територій як частину національної економічної політики, як особливий механізм необхідного опосередкованого впливу на соціально-економічні перетворення, як

інструмент реалізації соціально-економічного розвитку регіону, що, незважаючи на динамізм середовища, передбачає розробку конкретних цільових планів із достатньо глибокою деталізацією. Стратегічне планування регіону, як і програма реалізації стратегії та стратегічний контроль, є складовим елементом стратегії соціально-економічного розвитку регіону та інтегральним процесом підготовки та прийняття рішень, формулювання цілей та визначення шляхів їх досягнення, забезпечення підготовленості економічних об'єктів для конкурентної боротьби на ринках, а також дає змогу планування простору інфраструктури і програм розвитку регіону.

Висновки

Поряд зі значними напрацюваннями і досягненнями, зрілістю підходів і рішень українська планувальна система потребує подолання низки дефіцитів, а також перманентного наукового супроводу. Головним індикатором позитивних змін стане не лише справжня демократизація процесів управління територіями, а й відповіді на ті виклики, з якими громадяни України стикаються чи не щодня, це: конфлікти землекористування, субурбанізація, низька якість громадського простору, некерована та нерегламентована забудова центральної частини багатьох міст.

Не менш важливою є повноцінна реалізація Генеральної схеми, що на даний час ускладнено на всіх рівнях, насамперед на локальному. Практичну користь мало б і прийняття національної концепції просторового розвитку, оскільки відповідні аспекти, з об'єктивних причин, лише частково представлені в діючій Стратегії державного регіонального розвитку. Ще одним елементом досягнення збалансованості просторового розвитку в Україні є легітимізація ландшафтного планування та його інтеграція в документацію територіального просторового планування, що значно посилить урахування особливостей природної складової, значення культурної спадщини, виявлення потенційних конфліктів та переваг природно-антропогенної взаємодії. При цьому обов'язковим є врахування державних, громадських і приватних інтересів під час планування, забудови та іншого використання територій, а також активне залучення громадськості в процес розроблення, погодження, затвердження та реалізації проектних рішень.

Ще одним елементом досягнення збалансованості просторового розвитку в Україні є реалізація адміністративно-територіальної реформи, що передбачає радикальну зміну адміністративно-територіального устрою, основа якого – укрупнення територіальних громад. Більше того, необхідний комплекс робіт з установаження легітимних меж майбутніх об'єднаних територіальних громад, адже сьогодні в юрисдикції рад територіальних громад перебувають лише землі населених пунктів. Для забезпечення повсюдності місцевого самоврядування треба передати в цю юрисдикцію прилеглі сільськогосподарські землі. Але тоді постає необхідність територіального розмежування юрисдикції цих утворень та рад сусідніх міських поселень. А сьогодні тільки дві п'ятих міст обласного і чверть – районного значення мають юридично оформлені межі.

Системний підхід у регіональному управлінні планування розвитку територій дає змогу не тільки побачити критичні змінні та обмеження в їх взаємозв'язках у процесах функціонування різних структурних одиниць у регіональному господарстві, а й виробити взаємоприйнятні організаційно-економічні рішення, вигідні як для складових елементів, так і для системи в цілому. Можна говорити про те, що без вивірених системних рішень цілісний стабільний і динамічний розвиток регіону важко собі уявити. Саме системність рішень дала б можливість низці регіонів досягти помітних позитивних зрушень у соціально-економічній ситуації на своїх територіях. Розроблення та затвердження схеми планування територій на регіональному рівні стане стратегічним базовим документом для оновлення всієї містобудівної документації місцевого рівня: схем планування територій селищних та сільських рад, генеральних планів населених пунктів, зон тривалого та короткочасного відпочинку, проектів проходження міжнародних транспортних коридорів, а також схем захисту територій і населених пунктів від небезпечних геологічних і гідрогеологічних процесів.

Список літератури:

1. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території / Л.В. Хомич // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4(5).
2. Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. // Голос України. – 2009. – № 2. – 38 с.
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/157-19.

4. Ландшафтное планирование и охрана природы: немецко-русско-английский словарь-справочник / Под ред. А.Н. Антипова. – Иркутск : Институт географии СО РАН, 2006. – С. 49.
5. EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies. Luxembourg. the Office for Official Publications of European Communities. 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://commin.org/upload/Glossaries/European_Glossary/EU_compendium.
6. Методологічні засади геопланування регіону / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова, А.М. Шашеро // Український географічний журнал. – 2010. – № 1. – С. 23–31.
7. Топчієв О.Г., Шашеро А.М. Геопланування як напрям предметної та методологічної трансформації сучасної географії / О.Г. Топчієв, А.М. Шашеро // Часопис соціально-економічної географії ; Харків. націон. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2011.
8. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://elearn.univector.net/mod/book/view.php?id=23048&chapterid=51/>.
9. Електронний ресурс – Режим доступу : <http://delo.ua/ukraine/administrativno-teritorialna-reforma-pereformatuvannja-rajoniv-234545/>.
10. Топчієв О.Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів / О.Г. Топчієв // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. праць. – Херсон : ПП Вишемирський, 2005. – С. 3–11.
11. Стратегічне планування розвитку регіонів України. Аналітичний звіт. – Київ, 2011. – 39 с.
12. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні : аналіт. доп. / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук ; за ред. С.О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.
13. Лендъел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендъел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – К. : Логос, 2000.
14. Топчієв О.Г. Територія: сучасний зміст поняття; функції; ресурсний потенціал / О.Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2010. – № 4(72). – С. 3-9.
15. Топчієв О.Г. Методологічні засади геопланування регіонів / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова, А.М. Шашеро // Український географічний журнал. – 2010. – № 1(69). – С. 23–31.
16. Управління сучасним містом : [підручник] / За ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2008. – 632 с.
17. USAiD/Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine.usaid.gov/ukr/index.shtml>.

18. Системні рішення Любліна та українських міст у сфері створення сучасного самоврядування / За ред. А. Ястшембської. – Люблін, 2010. – 184 с.

19. Стратегічний план економічного розвитку м. Суми на 2007–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.meria.sumy.ua/ua/documents/econora_state/econom_state_main/usaid_plan.

20. Стратегічний план економічного розвитку м. Полтава на 2008–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada-poltava.gov.ua/files/Strategical_plan.zip.

Kravchenko T.V.

*Candidate of Economic Sciences, Assistant Lecturer,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Pimenova O.V.

*Candidate of Economic Sciences, Assistant Lecturer,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Rymkina M.S.

*Postgraduate Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Summary

The analysis of trends in agricultural sector of Ukraine in 2015-2016 shows both negative and positive changes. Gross grain harvest, according to the State Statistics Service of Ukraine in 2015 was 60, 125 million tons as a record since 2014 when the gross harvest was also 60 million tons. Ukraine exports more than half of the grain harvest. Therefore, export structure mainly depends on a structure of the gross harvest. So, the same situation was in 2015. Now Ukraine increases export of wheat and slightly reduces the export of barley and corn with compared to the previous years. There is also growing export of sunflower oil. Despite the decline in rape harvest and stable collection of soybean the processing of these crops is constantly increasing. Thus, the trend continues to shift emphasis from exports of raw materials to processing of oilseed products.

The main legislative change in 2016 is the abolition of preferential tax treatment for farmers, which will play a key role in the shift to the market. The regime of preferential taxation assumed a fixed agricultural tax, accumulation by agricultural enterprises of VAT resources, and support for livestock farmers by transferring VAT to processing companies. The abolition of these benefits will have a negative impact on income of agricultural enterprises, especially in a view of growing price for agricultural work and low prices on basic agricultural products in the world market. One of the most significant trends in agribusiness is to strengthen cooperation with the international community, including sales markets and foreign investors. Therefore, the main task of the agricultural sector for the

future is to create the most optimized and structured business model that will meet the international principles of corporate management.

The formation of efficient economy of agrarian sector of Ukraine connected with the combination of factors of internal and external environment, where an important role plays state and market regulation of social and economic processes of agrarian sphere. The competitiveness of agricultural sector of national economy depends primarily on effective entrepreneurship in agricultural sector as the nucleus formation of modern sustainable socio-ecological-economic forms of economy.

Introduction

Agriculture is one of the most promising sectors in Ukraine, which generates 14% of GDP and provides jobs for 17% of the country employed population. European guidelines provide the agricultural sector of Ukraine with corresponding vector of development and open up new opportunities for the revival of agriculture, create additional comparative advantage in terms of globalization of economy. For successful solution of problems of European integration, in our mind, Ukrainian market has following prerequisites: a wealth of natural resources and export potential, low-cost skilled human capital and the old-centuries traditions of farming.

The analysis of trends in agricultural sector of Ukraine in 2015-2016 shows both negative and positive changes. Gross grain harvest, according to the State Statistics Service of Ukraine in 2015 was 60, 125 million tons, a record since 2014, when the gross harvest was also 60 million tons. It should be noted that the internal needs of the country are covered by all the major cultures. With regard to the export demand, then there is a certain shortage of supply of rape, as well as high-protein wheat. On the verge of domestic consumption are rye and buckwheat.

Ukraine exports more than half of the grain harvest. Therefore, the export structure mainly depends on a structure of the gross harvest. So, it was in 2015. Ukraine increases export of wheat and barley exports slightly reduced and corn compared to the previous years. There is also growing export of oil, especially sunflower. Despite the decline in rape harvest and stable collection of soybean the processing of these crops is constantly increasing. Thus, the trend continues to shift emphasis from exports of raw materials to processing of oilseed products.

The main legislative change in 2016 is the abolition of preferential tax treatment for farmers, which will play a key role in the shift to the market.

The regime of preferential taxation assumed a fixed agricultural tax, accumulation by agricultural enterprises of VAT resources, and support for livestock farmers by transferring VAT to processing companies. The abolition of these benefits will have a negative impact on income of agricultural enterprises, especially in a view of growing price for agricultural work and low prices on basic agricultural products in the world market.

One of the most significant trends in agribusiness is to strengthen cooperation with the international community, including sales markets and foreign investors. Therefore, the main task of the agricultural sector for the future is to create the most optimized and structured business model that will meet the international principles of corporate management.

The formation of efficient economy of agrarian sector of Ukraine connected with the combination of factors of internal and external environment, where an important role plays state and market regulation of social and economic processes of agrarian sphere. The competitiveness of agricultural sector of national economy depends primarily on effective entrepreneurship in agricultural sector as the nucleus formation of modern sustainable socio-ecological-economic forms of economy.

Part 1. Plant growing in Ukraine

The structure of agrarian sector of Ukraine is represented by two directions – plant growing and animal husbandry, which is the aim of the study.

Crop production is one of the oldest areas of human activities, humanity has mastered just before the gathering, hunting and fishing. In another crop called husbandry, since the land uses as a separate areas for specific production purposes. Ukraine holds much of the world's black soil. Our country concentrates more than 20% of arable land of Europe. The continental climate and sufficient amount of rainfall (except the South of Ukraine) allow achieving the high yields in the most of crops.

In modern conditions in agriculture of Ukraine are presented the following basic forms of economy: farms, peasant's economies and agricultural enterprises (mostly in the form of agriholdings) [3]. These forms produce basic agricultural crop in such proportion: peasant's economies – 40.9%, farms – 10.4%, agricultural enterprises – 59.1% (Table 1).

Table 1

Gross agricultural output at basic groups of producers in 2015

	Gross output		Including			
			crop production		animal husbandry	
	mln UAH	% of total	mln UAH	% of total	mln UAH	% of total
All categories of farms	239467,3	100,0	168439,0	100,0	71028,3	100,0
agricultural enterprises	131918,6	55,1	99584,7	59,1	32333,9	45,5
including						
state agricultural enterprises	2124,6	0,9	1709,0	1,0	415,6	0,6
non-state agricultural enterprises	129794,0	54,2	97875,7	58,1	31918,3	44,9
among them						
farms	18909,3	7,9	17565,4	10,4	1343,9	1,9
peasant's economies	107548,7	44,9	68854,3	40,9	38694,4	54,5

Source: [3]

The specificity of the formation of private farms in Ukraine became that they were formed from the depths of collective-state agrarian USSA system by allocating appropriate land area and not on the basis of personal peasant economies by evolutionary path. These belong to peculiarities of farming in Ukraine and the problems of its development. The main reasons of failures in the development of farmers' movement connected with a lack of evidence-based programs of formation of farmers as at the level of state as well as at the regional level. New large agribusiness company formed by the way of merger and consolidation of small producers and their land banks. In such a way are formed large agricultural areas of 20-50 thousand ha per nearby regions of the country [7]. Fragmentary land bank creates opportunities for investment in the direction of M & A of small players and the emergence of new powerful producers.

Despite the continued crisis, the international financial institutions are interested in investing in Ukrainian economy. The International Finance Corporation (IFC) has invested \$250 million in agroholding «Myronivsky Hliboproduct» – the largest of IFC investment in Ukraine in 2008.

In the next few 5-10 years Ukraine and other Eastern European countries could become the major engines of growth of sales of agricultural

equipment. When Ukrainian agricultural producers be ready for long-term investment, new capital investments allow them to improve the technique of cultivation of field crops and increase the yield.

The leading position in the structure of cultivation occupies crops. The main grain production areas in Ukraine are the steppe and forest steppe, which produce 45 and 40% of its total volume, respectively. In Ukraine are grown almost all kinds of crops, but crop structure has certain differences in the areas due to the unequal natural-economic conditions. Let us consider the dynamics of the structure of sown areas and production of main agricultural crops in Ukraine (Table 2).

The main groups of crops, which are grown in Ukraine, are cereals and legumes, potatoes, sugar beet, sunflower, fodder crops and vegetables. The largest share in the production (60,126 tons. and 54.2%) in structural terms is occupied by grains in 2015.

Table 2

**Dynamics of sown area, production and yield
of major agricultural crops in Ukraine, 2014-2015**

	Sown area,			Gross harvest,			Yield,		
	2015, thous. ha	2014, thous. ha	%	2015, thous. ha	2014, thous. ha	%	2015, thous. ha	2014, thous. ha	%
All crops	24301	23802	97,95	125057	113844	91,03	1019,3	970,2	95,18
Grains and grains- legumes cultures	14801	14739	99,58	63859	60126	94,15	43,7	41,1	94,05
Sugar beet (factory)	331	237	71,60	15734	10331	65,66	477	436	91,40
Sunflower	5257	5105	97,11	10134	11181	110,33	19,4	21,6	111,34
Potatoes	1348	1291	95,77	23693	20839	87,95	176	161	91,48
Vegetables of open soil	463	440	95,03	9638	9214	95,60	208	206	99,04
Forage crops	2101	1990	94,72	1999	2153	107,70	95,2	104,5	109,77

Source: [9]

Production of all crops of plant growing besides sunflower and forage crops decreased in 2015 in compare with 2014. The key reasons of it are the reduction of the area of cultivation and drought.

Besides, in all regions of Ukraine are grown and harvested the significant number (about 100) of medicinal plants. The valerian medicinal, cumin, horseradish, Salvia, lavender, spearmint, peppermint, fennel, medical belladonna, hypericum, chamomile, and many others are cultured.

In Ukraine the agricultural products are produced significantly more than is required for internal consumption. When the production of cereals (wheat, rice, corn, barley) at the level of 57.2 million tones the consumption of it is over 25.5 million tonnes. Our country is the leader in supply of sunflower oil and barley and is among the ten largest producers of wheat for export volumes. Despite the introduction of restrictions for a supply of cereals to abroad the exporters try rapidly increase their sales. In January-November 2015 the delivery of grain crops from Ukraine reached \$5.4 billion, accounting for 15.7% in total exports of the country [9].

We should mention that the internal needs of the country are covered by all the major cultures. Regarding the export demand there is a definite shortage of supply of rape as well as high-protein wheat. Ukrainian export in January-October 2015 was directed mainly to the EU (34%), Russia (12.8%), Turkey (7.2%), China (6.8%) and Egypt (5.4%). The actual prohibition of transit through the Russian Federation from January 1, 2016 contributed to a creation and a launch of the so-called «New Silk Road» in the way along the EU – Ukraine – Georgia – Azerbaijan – Kazakhstan – China. The delivery cost of one container has doubled since \$4 thousands up to \$8 thousands and the travel time has increased from 7 to 12 days. However, it is expected that improvements in transportation of logistics information will lead to a reduction of duration and cost [5].

The graph below shows the main directions of export of crop production of agricultural sector of Ukraine in three main positions: milling wheat, feed wheat, barley (Fig. 1).

The statistical data of Ukraine for 2015 indicate that products of plant origin are the most exported (12.1% of crops, 3.1% of fruits and oilseeds) [2]. So, grains and oilseeds are 15.2% of total export, in fact more of it only iron and steel industry. This can be explained by the fact that Ukraine has the geographic and climatic advantages for specialization in most oilseeds and cereals. An artificial restriction of exports of these products usually leads to an increase of their supply on internal market and falling prices.

This makes cheaper the fodder for livestock, however it leads to a decline in cultivation of oilseeds and grains, and therefore inhibits the competitiveness of the industry for the development of extensive animal husbandry methods.

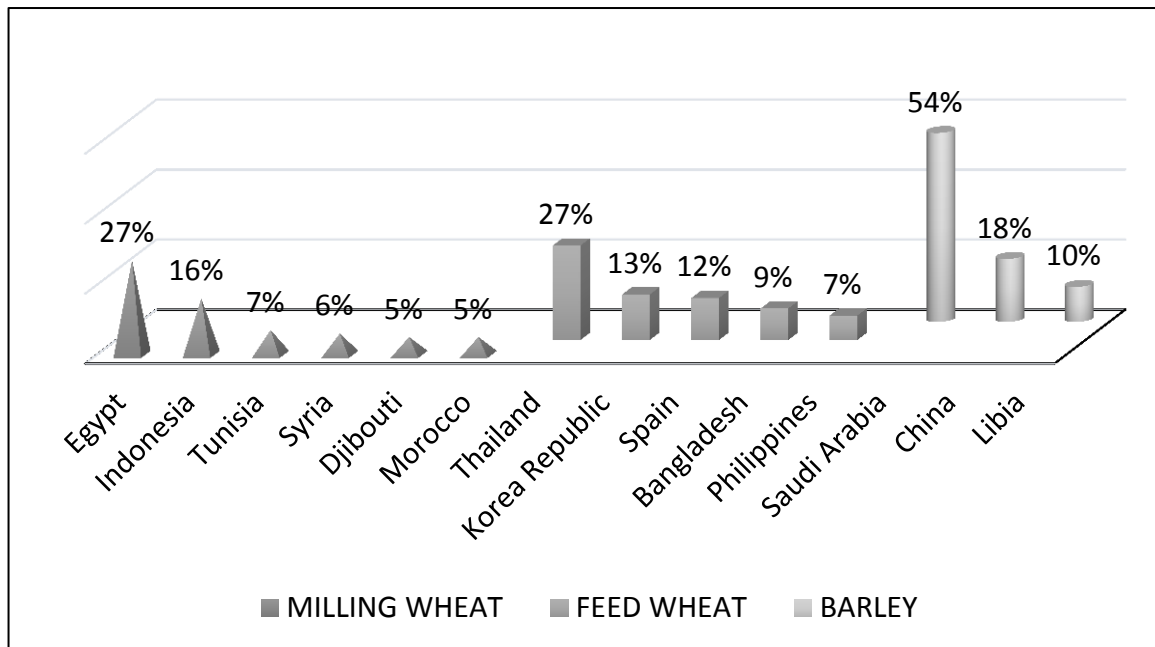

Fig. 1. Main export destinations 2015/2016

Among the companies that have come out on the leading role in export of grain should be called the «Nibulon», «Kernel», «Serna» «Myronivsky Hliboproduct», «Ries.» We should notice that these processes are the result of the formation of large agriholdings in Ukraine. The share of top 10 largest producers of grain last year was 4% from the volume of production of these products among the agricultural enterprises. At the same time, there were processes of active consolidation of grain infrastructure on the market by private companies: elevators, bread reception centers.

Since January 1, 2016 there were made some changes in Ukrainian tax legislation. There is a special taxation regime of VAT (VAT accumulation) of agricultural producers according to the type of sold agricultural products. For the crop production is 85% of the payment to the budget and 15% – to the special account for its own use by an enterprise. At the same time there are more enabling conditions for animal husbandry: 20% to the budget and 80% to its own special account. The rate of single tax payers for agricultural enterprises of IV group was increased in 1,8.

In modern conditions only the use of the latest technologies and advances in crop production could do business more profitable and promising. The

demand for industry products will only increase over time as the increasing the number of people on the planet.

Part 2. Animal husbandry in Ukraine

Animal husbandry occupies second place in the structure of the gross output of the agricultural sector of Ukraine. During 2015 the share of animal products was 29.7%. In the structure of livestock production is dominated the cultivation of livestock, poultry and milk production. Livestock growing and poultry takes 46% of all animal products, milk production – 38%, eggs – 13% (Figure 2).

Animal husbandry is mainly represented by peasant's economies and farmers, who produce more than half of production. The regional structure of the production of livestock products in Ukraine in 2014-2015 was a key factor in the exclusion from the statistics of the Autonomous Republic of Crimea and parts of Donetsk and Luhansk regions, which led to a fall in total production. At the same time, other regions have increased production.

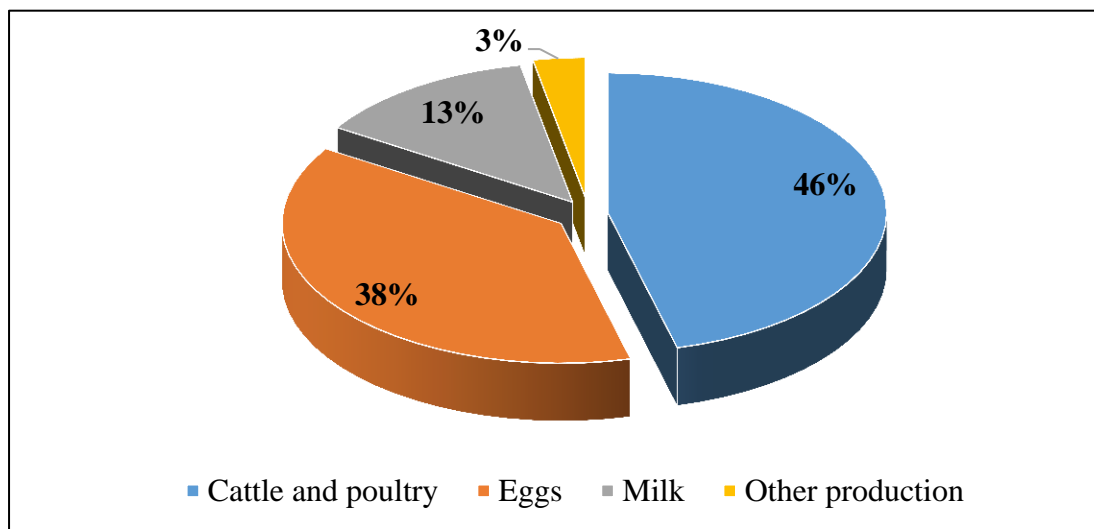

Fig. 2. Structure of animal production of Ukraine in 2015, %

Source: [9]

At the beginning of 2015, 66.3% of livestock and poultry are concentrated in peasant's economies, including 76.6% of cows, 49.2% of pigs and 85% of sheep and goats and poultry 42,8%. Livestock sheep and cattle have steadily decreased, and a number of poultry increased in recent years. Thus, on January 1, 2016 the number of cattle reached to 3.776 million heads, which is in 2.8% less than in 2015. The number of cows is decreased by 4% in

2015. The number of pigs fell by 3.5% and amounted to 7.093 million head to the end of 2015 [4].

Livestock poultry steadily increased since 2004, but in 2014 declined by 7.4% due to the exclusion from the Crimea statistics and partly Luhansk and Donetsk regions. However, the decline continued in 2015 and amounted to 1.6%. The population of birds on January 1, 2016 amounted to about 210 million heads.

In February 2013 came into the force the EU regulation # 88/2013, according to which, in the European Union is allowed to supply poultry meat, eggs and egg products of Ukrainian producers. In July 2013, the relevant EU authorities approved the list of Ukrainian companies, who are entitled to it, and only then became possible to export to the EU. Given into consideration this fact we should mention that this drop in poultry has a negative impact on the agricultural sector as a whole. The population of the main types of livestock and poultry in 2014-2016 years is shown in Fig. 3.

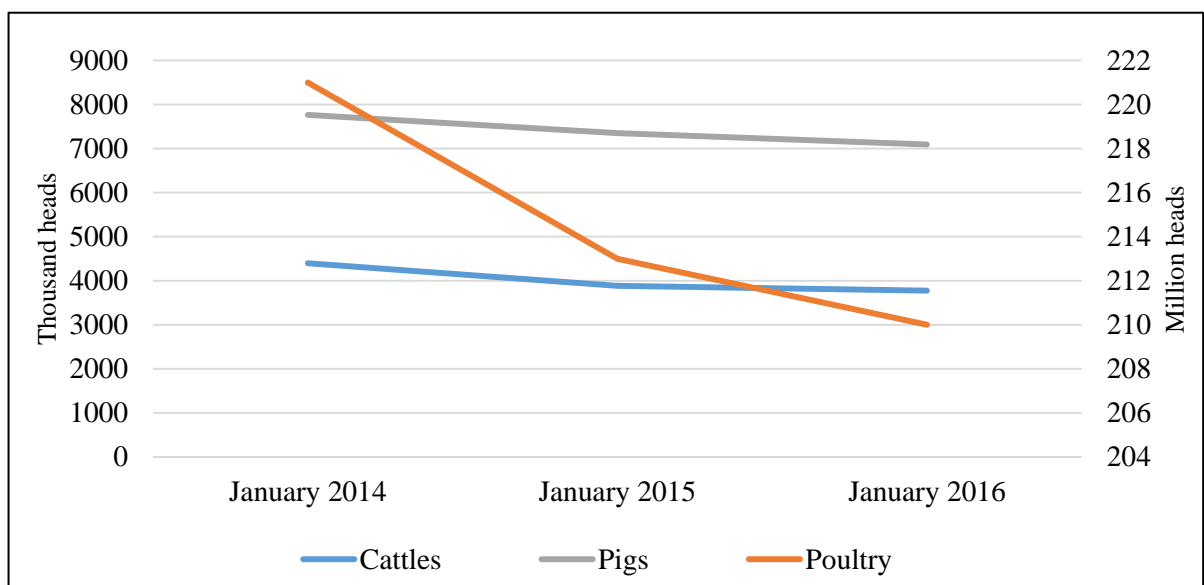

Fig. 3. Number of livestock and poultry in Ukraine in 2014-2016 years
Source: [9]

The number of sheep and goats is decreased in 2015 by 3.2% compared to 2014 year. The fall was observed as in the largest agriholdings (8.8%) as well as in peasant's economies and farms (2.2%).

Dairy market significantly affected by the cessation of trade with Russia, which was the largest export market for Ukrainian dairy products. Milk production decreased in 2015 by 1% amounting to 11.4 mln. tons. At the

same time 78% of milk production falls on the private sector in Ukraine. Milk yield per cow continues to increase, reaching 5,426 kg in 2015. The basis for growth is to improve the selection and breeding work and the use of a balanced feed. Milk consumption in 2015 increased by 1.5% compared to 2015. On 10 January 2016 the European Commission has granted for 10 Ukrainian dairy producers access to the EU market. However, many companies have European certificates only for the purpose of improving the competitiveness on the national market.

Volumes of production of the main types of livestock production of Ukraine in 2016 compared to the same period in 2015 are summarized in Table 3.

Table 3

Production of basic livestock products in 2016

Period	Meat		Milk		Eggs	
	ths. tons	in % to the period of 2015	ths. tons	in % to the period of 2015	mln. pcs.	in % to the period of 2015
January	287,2	97,7	578,0	98,0	1051,1	79,2
January-February	536,2	99,5	1180,5	99,4	2111,1	80,8
January-March	793,6	100,8	1976,6	99,0	3399,3	81,5
January-April	1111,6	102,6	2892,4	99,1	4833,7	82,5
January-May	1334,1	101,4	4004,5	99,1	6403,1	85,3

Source: [9]

As the table shows the volume of animal production fell slightly in January-February 2016 compared to the same period of 2015, but the results of six months of meat production is increased by 1%, milk production is fell by 0.9%, while egg production is decreased by 14 7%. In general, the situation in the sector is sufficiently stable.

In meat production there are different trends in the market of poultry meat and beef and pork market. Due to the high inflation and reduced purchasing power of the population poultry meat is in great demand due to lower prices. Poultry production is increasing annually, and in 2015 reached about 980 thousand tones. Pork production in 2015 decreased by 7.4% and amounted to 750 thousand tones. Pork consumption is also reduced by 10%, which allowed Ukraine virtually makes no import of pork last year. Beef production in Ukraine

is directly dependent on the dairy industry. Reduced milk production implies a decrease in beef production, which amounted to 2.8% in 2015 [4].

Ukrainian meat-packing plants are increasingly faced with the problem of implementation of lard. According to the Association of Farmers and Private Landowners of Ukraine, with huge reserves of lard, Ukrainian refineries for the production of sausage products prefer to bring in imported bacon. So, in 2015 Ukraine exported 7.7 thousand tons of lard in the amount of 7,7 mln. US dollars, while imports amounted to 56.4 thousand tons in the amount of 32.6 million US dollars. The reason for this discrepancy is the structure of internal production requirements fat plants [3].

The international trade in livestock Ukraine is not losing its position in the poultry market. As of February 1, 2016 Ukrainian companies have already used quota for the supply of poultry meat in the EU. At the same time significantly increase the demand for Ukrainian export of cattle, particularly from buyers of Middle East, North Africa and CIS.

The main factors that hinder the increase in the volume of production of agricultural sector of Ukraine are: financial constraints, the mismatch of product quality to international standards, a lack of equipment, limited demand, and weather conditions. However, according to results of analysis of enterprises of agrarian sector of Ukraine in the second quarter of 2016 are expected to increase their business activity compared with the previous quarter (Fig. 4), as well as compared to the same period of the previous year.

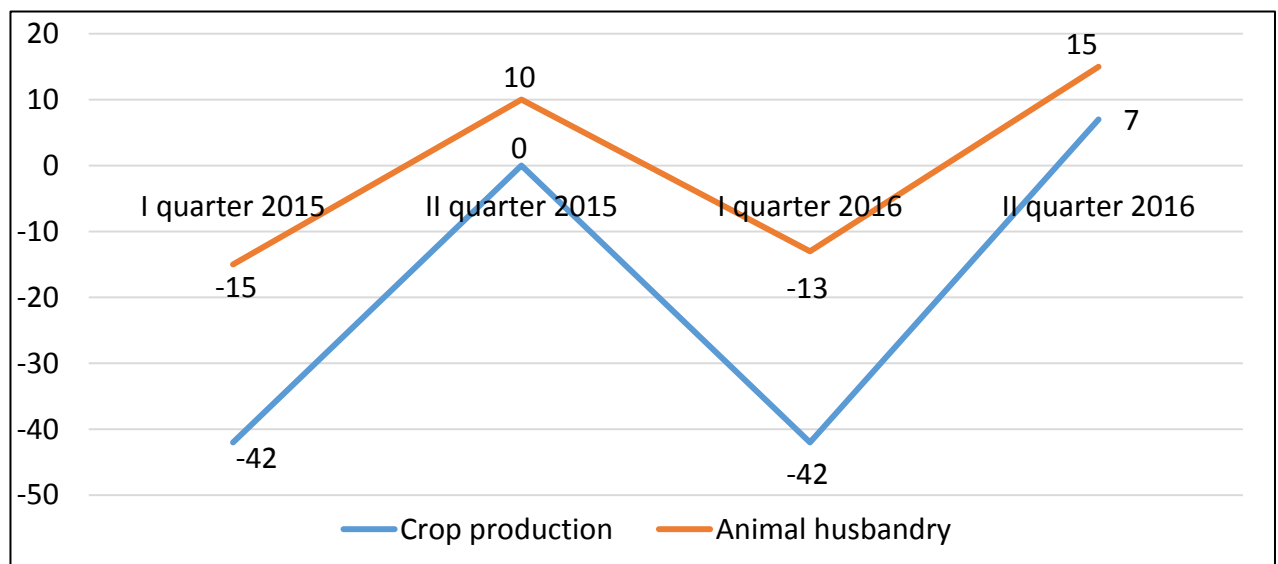

Fig. 4. Forecast changes in production volumes in agricultural sector of Ukraine in the second quarter of 2016, %

Source: [9]

At the moment, Ukraine has the permission for delivery to the EU only poultry, while the European market of pork and beef is unavailable. The Agrarian Union of Ukraine believe that in addition to poultry products, Ukraine is able to export to the EU honey bee, sea fish (for human consumption), certain products of animal origin not for human consumption (by-products), but the process of obtaining for Ukrainian export the permission from EU for poultry production demonstrates some difficulties, which took more than three years for the industry, that has long been successfully developed at the national level and abroad.

Analysis of the production and consumption of livestock products of Ukraine gives grounds to assert that the problem of competitiveness of Ukrainian products lies more in the quality and safety of the plane product for consumers than the price level. Due to this problem the EU markets remain inaccessible for Ukrainian enterprises. In our opinion, in order not to lose the achieved position in the increasingly competitive, it is necessary to increase the pace of production for Ukrainian farms, to adapt national standards of product in quality and safety according to the European Union legislation. The introduction of new technologies, as well as quality and safety control system of products should improve the prospects for the expansion of Ukrainian sales markets.

Part 3. Development perspectives of Ukrainian agricultural sector

For ensuring an effective functioning of agricultural sector of national economy there are necessary such institutional transformation, which could create the conditions for sustainable development of the industry. These particularly belong to State as the basic institution of power. In the concept of institutionalism, including social choice theory, namely the State seen as a means of realizing social harmony, the main tasks of which in addition to market regulation is to ensure the rules and norms in society.

In agriculture, the implementation of government functions has to ensure on the principles of agrarian policy. The main task of agriculture is the performance of a complex of economic, social and environmental functions, which could provide only certain forms of production.

The results of theoretical and statistical analysis of forms of economy in the US and Europe, the leaders of world agricultural trade, proving that effective socio-ecological-economic management is based on the activity of farms, so-called «sustainable size», that produce agricultural products for

business basis, on the one hand and on the other – ensure the implementation of a complex of economic, social and ecological functions.

In modern agriculture prevalent organizational forms, economic activity of which is related to the concentration of agricultural land in large quantities, oriented usually for export, from which participants receive high profits. In Latin America, this type of agribusiness is represented by latifundia, in Ukraine, Russia and other post-socialist countries by agriholdings, large industrial and agricultural enterprises who own thousands of hectares of agricultural land where they grow highly profitable crops [7].

When investments are no longer profitable, capital moves to another industry, and depleted lands remain for farmers. Agriholdings generate major social and environmental problems. Focusing only on certain types of the most mechanized products, they get rid of a number of important human species laborious production such as potatoes, livestock, vegetables, that firstly, provokes imports and increases unemployment in rural areas, and secondly, exacerbating the problem of food security of the country.

Unlike agriholdings, farms and peasant economies provide a more careful attitude to nature and the environment, aimed at growing healthy and quality products, oriented both to internal and foreign markets, which will give the owner returns.

On our mind, an important trend of agriculture in Ukraine is the creation and operation of farmers and their associations in the agricultural cooperatives as an effective multifunctional structure that ensures the competitiveness of peasants and farmers improves their performance through the service of its members in the field of processing, supply, sales, marketing, consulting and even the production of major agricultural products, on the one hand and on the other hand provides the rural population with the goods and services of daily use.

So, the agrarian state policy as to state regulation and state support for agriculture should be directed to:

- determining the basic model of economy;
- providing the support of basic forms of economy at the stage of development;
- state regulation of land use;
- ensuring the institutional environment for the socio-ecological-economic oriented forms of economy.

In our view, an effective agrarian policy is ensured through certain mechanisms, which particular includes the promoting of sustainable economic development in agriculture, which should take into account three components (economic, social and ecological). A special place in the economic component holds the state support of agriculture (both target and financial).

The social component of promoting the sustainable development includes the following elements:

- state employment policy;
- formation the social infrastructure in rural areas;
- Advisory Service;
- sociological researches.

The ecological component of promoting the sustainable development, on our mind, includes the following elements:

- implementation of norms and standards for environmental protection;
- implementation of a number of measures for conservation of natural resources;
- ecological control;
- consideration of environmental effects in decision making;
- environmental security and the maintenance of ecological balance in Ukraine;
- promotion of the development of socio-ecological-economic forms of economy in agriculture.

An important factor in the competitiveness of national economy in agricultural sector is a creation and functioning of the socio-ecological-economic model of agricultural development. In our opinion, socio-ecological-economic model of agricultural development is a model of state agrarian policy, which balances economic, social and ecological components.

Effective and efficient activity in agriculture is a balanced mix of economic, social and ecological components as over-exploitation of natural resources for personal gain often leads to deterioration that eventually reduces and economic performance of businesses.

The socio-ecological-economic development in agricultural sector on the one hand includes the economic development of rural areas, the employment in farmland, the efficiency of employment that characterized per capita income, ecologically safe production, oriented to human needs and more. Thus, socio-ecological-economic development in agricultural sector is the

development, which involves balancing of economic, social and ecological components.

Next direction of development of Ukrainian agriculture is linked with the investment environment competitiveness of agricultural sector. In recent years the agriculture of Ukraine produced about 3-4% of the world production of cereals. In particular, according to the State Statistics Service of Ukraine, in 2015/16 marketing year Ukraine produced 3% of the world production of grain, or 60, 125 mln. tons (net weight) or 63 million tons of bunker weight of grain and legumes [9].

Ukraine is the world leader in the production of corn, barley, wheat, soy, sunflower oil and poultry, as well as one of the leading manufacturers and exporters of grains and legumes in the world market and a strategic partner for Europe, Asia and Middle East (Figure 1).

Despite these figures the vast number of products except sunflower and soybean oil exports as raw materials and doesn't process in Ukraine. Thus, exporting the raw materials Ukraine does not use the possibility of creating an added value in its territory and therefore does not create the new jobs in processing industry.

Therefore, in our opinion, one of the most promising ways to develop Ukrainian agricultural sector is to attract investment in the processing industry, in particular, in modern terms, there is promising to build capacity for processing grains and oilseeds in the following areas: soybean for meal, cake and oil; corn for ethanol, starch and gluten; sugar beet for pulp, molasses and sugar; increase the processing of food flour for export; feed barley and feed meal for mixed fodder for export.

Thus, the state agrarian policy, in our view, should include a balanced set of measures aimed at creating an added value in agriculture of Ukraine on the one hand and on the other at providing not only economic efficiency but also rationality in the context of sustainable agriculture. Namely the development of socio-ecological-economic forms of economy, able to provide a balance of economic, social and ecologic components of agriculture becomes important for today's agrarian relations of Ukraine.

Conclusions

The agricultural sector of Ukraine is an important strategic industry of the Ukrainian national economy, which is based on food security and food independence of our State. At present, the effective development of the agricultural production is the material basis of human existence. In this

context for each country a strategic objective is to ensure food security, which depends on the efficiency of agricultural production and of the effective state agrarian policy. The main goal of the development strategy of agricultural sector should be the creation of conditions for sustainable production, the equal existence of any and all forms of economy and sufficient employment of the rural population. The agricultural sector of Ukraine provides jobs for the overwhelming majority of rural population, more than half of the fund of consumption products, and thus its economic potential is not fully used.

Trends of Ukrainian crop production indicate a positive approach to the level of profitability of 80%, which should provide the expanded reproduction in support of the strategy of sustainable growth in agricultural sector of Ukrainian economy. For the production of grain, sunflower seeds and vegetables the increase of gross harvest and increase of yield to the level of foreign competitors is necessary for realization of export potential of the industry of crop production of Ukrainian agriculture.

One of Ukraine's comparative advantages is its 30% of the black soil of the world. Ukrainian agriculture has a great potential that exceeds the needs of internal market, and recent years stably shows the most positive results of development compared to other sectors of national economy. So, grain production per capita population is more than 1 tone compared with the world average of 450 kg. Over the last decade the productivity of crops increased in three times, while export increased on 60%. Ukrainian agricultural production together with other industries, which contribute to its development, being in the stage of reforming for a long period, gradually approach to the level of development of European countries.

In a short term the greatest growth of agricultural sector in Ukraine is expected in the poultry meat sector due to the increase in internal consumption of chicken and a strong position in international markets. However the increase in production will be limited by the unavailability of fodder due to the low yields of maize and wheat. The beef segment should fall due to the export ban in Russia; reduce the number of cows and reorientation of internal consumption on cheaper chicken. A high potential market in Ukraine has turkey meat, which in taste takes its place between the chicken and beef.

At the pork meat market in 2016 should affect the decline in internal consumption and the outbreak of African swine fever. Ukrainian export of dairy products depends on Russia. In connection with military conflict and

closing Russian dairy market should be a negative impact on the dynamics of prices and volumes of production of dairy products, especially cheese. In 2017 is expected the reorientation of Ukrainian exports of dairy products to Moldova, Kazakhstan and Belarus.

As to export of pork meat, beef, lamb and dairy products in the EU, at the moment Ukraine does not use full the EU quotas according to categories of goods. Ukrainian producers need at least 2-3 years to reach the level of exports in the volume of these quotas. The main prospects of agricultural sector of Ukraine, in our view, are the following: development of socio-ecological-economic forms of economy and their institutional maintenance; investment maintenance the competitiveness of agricultural sector of Ukraine with the aim of development of processing industry.

The European integration process in Ukraine is at the primary stage, is little known and therefore demands carrying out for further study in sectoral perspective. Due to the specific of agriculture and its strategic importance for the national economy and the need of adaptations the tools of state regulation, means of production of competitive products and functions of sustainable rural development with the requirements of reformed CAP of the EU.

References:

1. Agriculture of Ukraine: for the 2014 / State Statistics Service of Ukraine // Statistical Bulletin. – K .: State Statistics Service, 2014 – 384 p.
2. Foreign trade of Ukraine in goods and services in 2015. Statistical Yearbook. – K .: State Statistics Service of Ukraine, 2016. – 253 p.
3. Fylyuk H. The analysis of experience of developed countries in the appliance of state support in the system of management and agricultural development / H. Fylyuk, O. Pimenova // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. – 2015. – №5 (170). – p. 6–10.
4. Gross agricultural output of Ukraine for the 2015 / State Statistics Service of Ukraine // Statistical Bulletin. – K .: State Statistics Service, 2015.
5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. [Electronic resource] / Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. – Electronic data. – M.: Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, 2012. – Mode of access: <http://minagro.gov.ua>
6. Moldavan L. Socio-economic nature of agricultural enterprises. – In the monograph «Innovative transformation of the agricultural sector» / [O. Shubravska, L. Moldavan, B. Paskhaver and others] ed. by Dr. Sc. Sciences

O. Shubravskaya from National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting. – K., 2012. – P. 235-250.

7. Pimenova O. V. Institutional maintenance of forms of economy in the system of agrarian relationship: Dis. PhD: 08.00.01 / Pimenova Olena. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2013. – 253 p.

8. The Site of Farmer's Association of Ukraine. [Electronic resource] / Site of Farmer's Association of Ukraine. – Electronic data. – K: Site of Farmer's Association of Ukraine, 2016. – Access: <http://farmer.co.ua/>

9. The Site of State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource] / State Statistics Service of Ukraine. – Electronic data. – K: State Statistics Service of Ukraine, 2013. – Access: <http://ukrstat.gov.ua/>

Krinichnaya I.P.
*PhD, Public Administration,
Associate Professor of the Department of
Public Administration and Local Self-Governance at
Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration at the
National Academy of Public Administration
under the President of Ukraine*

Shekhirev V.R.
*Post Graduate of the Department of
Public Administration and Self-Governance at
Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration at the
National Academy of Public Administration
under the President of Ukraine,
Deputy Chairman of Maryinka Local Government in Donetsk Province*

**PUBLIC ADMINISTRATION IN PROVIDING
THE ENVIRONMENTAL AND TECHNOGENIC SECURITY
IN CROSS-BORDER AREAS UNDER CONDITIONS
OF EUROREGIONAL POLICY**

Summary

The article analyses public administration in pursuing the environmental and technogenic security in cross border areas under conditions of Euroregional policy. The study is done on the basis of archives and new documents, recently published. Analyzed in the article, the state of the environmental and technogenic security of Ukrainian regions shows that optimal measures are to be taken by public administration. They are to meet the requirements of goals and ensure, first and foremost, the security of population residing in the cross border areas and are to be understandable for the vast number of regular inhabitants.

Besides, it was discovered that exogenous factors make an influence on regional development and can be formed either outside the country and controlled by the country's open economy, especially if regional economy is relatively tied to external markets, or by the country's geographical location, such as cross border areas, or inside the country due to national features related to decisions being made by officials having a direct affect on social and economic circumstances in the region.

It is also proved that the most efficient international tool to eliminate weak points and prevent sources of ionizing radiation from being used in the border areas with Ukraine as well as to reduce the financial losses due to transboundary pollution is compensation practices for emission of hazardous components (blasts or disasters of natural or technogenic character) applied by the country on the territory of which the emission of harmful substances has occurred.

The article is also focused on working out a system of international and internal standards on proper treatment of radioactive substances so as to improve public administration in the field of risks minimization due to cross border technogenic threats of radioactive origin. This will help adhere general criteria for placing, design, construction and operation of Nuclear Power Plants (NPP) as well as increase the independence of national regulators who are responsible for issuing licenses and provide local supervision. In addition, this will also help identify security failures in running objects related to nuclear industry and retain terms of passport operation of high performance ionizing radiation sources.

Introduction

Natural disasters and technogeneous catastrophes have no boundaries. That is the reason why cross-border cooperation is considered to be supremely effective mechanism of cooperation and broaden mutually beneficial relationships between the territories of neighboring states for decision of common problems and objectives for comprehensive development under the contemporary geopolitical and social-economic conditions. Likewise cross-border cooperation has vital importance for national security of neighboring states and for the support of stability in the region, protection of environment, population, territories, natural resources and infrastructure, enhancement of state's capability to counteract against natural and technogeneous disasters at the regional level.

Common increase of risks and scales of natural and technogeneous emergencies actualize an issue of cross-borders regions development under the conditions of Euro integral policies. Decision making in this field requires from each state to conduct activities under the context of cooperation and according to the legal provisions of international law in such manner that their activities would not become a reason for environment pollution neither states nor regions that are beyond national jurisdiction.

Part 1. Analysis of the environmental and technogenic security of Ukrainian regions in forming and pursuing new regional policy

The scientific community has recently debated the cross border co-operation in the fields of environmental protection, economic and political interplay, the implementation of which may promote international joint projects to develop the EU regional policy and accelerate the process of Ukraine's integration.

Throughout the years on independence, legal and organizational basis for implementation of public administration and pursuing policy of regional development has been formed in Ukraine. In view of this, laws of Ukraine «On the General Scheme of Territorial Planning in Ukraine» (2002), «On Cross Border Cooperation» (2004), «On Motivation of Regional Development» (2005), «On the National Strategy on Regional Development to 2015» (adopted by No.1001 Resolution of Cabinet on 26 July 2006) plus the law of Ukraine «On the Frameworks of Internal and External Policy» (2010) were passed by the parliament.

Cross-border cooperation within the competence of parties of cross border co-operation can lay in economic, social, scientific and technical, cultural and educational spheres including mutual assistance in emergency situations. The law of Ukraine «On Cross Border Cooperation» including changes and amendments made by Ukrainian laws No 1833-VI on 21 January 2010 and No 5463 on 16 October 2012 has defined the meaning of «cross border co-operation» as joint activities to set up and deepen the economic, social, scientific and technical, environmental, cultural and other types of relationships between territorial communities, their representative bodies, local executive authorities of Ukraine and territorial communities of other countries and their relevant authorities within the jurisdiction specified by their national legislation.

After the law «On the National Strategies on Regional Development to 2015» has been adopted by the Cabinet of Ministers, basic systematic approach to the development of regional policy has been laid down. Furthermore, on 7 October 2015, the Cabinet of Ministers approved the Decree No.821 «On Some Implementation Details of National Strategies on Regional Development to 2020 within the period of 2015-2017» where the list of arrangements including legal and economic actions for regional development was enclosed, taking into account the current social and economic circumstances in the regions, with specified regional strategic objectives. Among those, there are measures aimed at promoting the

efficient development of regional productive forces, rational management of their resource base, shifting to normal standards of living of the people, ensuring the environmental security and improving the structure of territorial communities. Pursuing regional policy is linked to a necessity for improving in regional governance.

Therefore, the increasing role of regions as units of regional governance has tended to become more and more global nowadays. This will promote the evolution of regional and intra-regional clusters based on three priorities, such as improving regional competitiveness, territorial, social and economic cohesion, efficient public administration in the field of regional development.

Thereby, 10 euroregions like Bug (the Bug river), Karpatskyi (the Carpathian mountains), Verkhni Prut (the Higher Prut), Dniests (the Dniester river), Nyzhnii Danube (the Lower Danube), the Black Sea, the Donbas, Slobozhanshchyna, Yaroslavna, Dnepr (the Dnieper river) have been designed; however, their activities have not resulted in substantial success in Ukraine's external policy.

If we compare Ukrainian regions with the regions of European countries, gross domestic product per capita in Kyiv and Dnipropetrovsk regions makes up a minimum of Romanian, Bulgarian, Hungarian and Polish regions. The rest of the Ukrainian regions, are much less advanced than regions of the member states of the EU because, after Ukraine got independence, the development of its regions have been influenced by macro economic trends, which are distinguished by three stages, namely: 1) *the stage of reduction* (1991-1999); this was connected to a transit from a centrally planned economy to a market economy and featured by a sharp decline in gross domestic product (GDP); 2) *the stage of economic growth* (2000-2007); was marked by creation of a business-friendly economic environment supported by huge volumes of international investments; 3) *the stage of the global financial and economic crisis* (2008-2012); when Ukraine has become a country specialized in raw material supplies.

Transformation of regional economies in Ukraine has remained on the agenda so far. At least 9 regions can only boast a completed structure, namely: the economics of Dnipropetrovsk, Donetsk, Zaporizhzhia, Luhansk, Poltava, Sumy regions are regarded as those that include industrial sectors. So the phenomena of disparities in regional social and economic development have been observed in Ukraine, which requires the public administration in the regions to be revised.

In 2010, depreciation of fixed assets in Ukraine reached a critical level of 74,9% while in 2006 it made up 51,5%. The degree of economic material base wear and tear has become crucial and may threaten with man-made disasters in the nearest future. In developed countries, fixed assets are worn out by only 25%. Depreciation of regional assets is even worse. In Vinnytsia and Kirovograd regions the wear degree has exceeded 90%. In Kharkov region, it has reached 80%. The wear and tear index in Dnipropetrovsk, Zakarpattia, Zaporizhzhia, Lviv, Mykolaiv and Poltava has come to 70%. The lowest level of assets depreciation, 50%, is in Volyn, Kyiv, Ternopil regions and the city of Sevastopol [1].

For recent years, the man-made effect on the environment and environmental conditions for human healthy living has become difficult. In 2006-2007, hazardous air pollution increased by 6,2% and 5% for Ukraine as a whole; in 2008-2009, in conditions of world financial and economic crisis, harmful emissions decreased by 2,3% and 10,6% respectively due to shut down of a lot of industrial facilities in the country. Statistics shows that in 2010-2011 the man-made impact to the environment worsened so hazardous atmosphere pollution has increased by 3,6% and 3,0% respectively [1].

A similar dynamic has been seen in the regions. Thus, in 2006 the increase in air pollution was marked in 18 regions while in 2007 the number of regions rose to 22. In 2008-2009 the emission of toxic air pollutants were reduced in 13 and 23 regions while in 2010-2009, index of hazardous emissions increased again in 18 and 19 regions respectively.

However, regional disparities in the environmental security have significantly differed. Environmental conditions in Donetsk and Prydniprovia regions are the most menacing due to the highest concentration of industrial facilities and imperfect production technologies [1].

Thus, since the most ecologically hazardous types of economic activities are located in Donetsk, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Luhansk and Kharkiv regions, they are among the biggest polluters in the country. At least 60% of air pollutions in Ukraine were caused by those industry giants in 2011. The statistics of the industrial wastes management has pointed out that in early 2012, the accumulation of hazardous wastes of I-IV class of danger has reached 14,4 bln tons. Thus, at least 23,8 thousand tons of toxic wastes fall on each square kilometre of the country's territory. Moreover, 93% of all industrial wastes are currently being stored in three regions: 64% in Dnepropetrovsk region, 18,5% in Donetsk region and 10,1% in Luhansk

region. So those regions have contained the highest density of industrial wastes. Toxic wastes accumulations being stored in Kirovograd, Lviv and Zaporizhzhia regions are splitting as 1.73%, 1.31% and 1.05% respectively [1].

In case of probable emergency at some industrial facilities located within the territory of Ukraine and neighbouring countries, risks to people and environment may occur in cross border areas. Those are objects with nuclear powered sources. Among potentially of dangerous facilities, a special place is taken by radiation dangerous objects, such as nuclear power plants, nuclear heat and power plants, atomic heat generating plants, nuclear fuel producers disposing of radioactive wastes, scientific and researching institutions and design offices dealing with construction of nuclear installations, nuclear plants at transport vehicles, etc.

An accident at a potentially dangerous object may have the most destructive anthropological impact on the population residing nearby the object [2].

The effect of radioactive exposure and its durability is greatly depending on natural decay of the radioactive substances, migration of radioactive substances in the environment as well as climatic and weather factors. Having been polluted by emissions of Chernobyl disaster, the aquatic ecosystem has also posed a serious threat since the territory of Polesye was exposed to a post-accident contamination spread, the so-called «Northern trace» [3].

The nuclear disaster [2] makes the most menacing anthropogenic impact on the population residing within the site of potentially dangerous nuclear objects. This has always been an important issue for both Ukrainian government and the EU institutions.

The effect of ionizing radiation on the health of population, the Statutory Law and national policy improvement in the field of nuclear security, safe storage and handling of spent nuclear fuel has been studied by the following scientists and researchers, namely, S. Barbashev, V. Velichkin, A. Doroshevitch, M. Zemlianoi, I. Krynychna, M. Kostenestkyi, B. Kochkin, N. Laverov, B.Omelianenko, A. Swedov, A. Shevtsov and others. However, the analyses of modern publications reveals that the issue of public administration in minimizing risks of cross border technogenic threats of radioactive origin have been only covered fragmentarily.

The international community has brought up the subject of civil liability for damages in cross border cases, including pollution of water resources, related to industrial accidents due to nuclear hazards after the emergency in the Danube river basin which was caused by Australian gold mining companies in 2000 within the territory of Romania. Losses incurred by states in the Danube

river basin due to the above industrial accidents have not been reimbursed so far because of the imperfect international law and the lack of practical procedures on civil liability for damage in cross border cases.

In hopes to find the solution, 22 member states (out of 55) of the United Nations Economic Commission for Europe signed «The Protocol of Liability and Compensation for Damage Caused by Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Water» within the framework of the Ministerial Conference «Environment for Europe» on 23 May 2003 in Kiev.

In October 2008, the inter-regional complex special tactical training were held at the Rivne Nuclear Power Plant and attended by international observers. Public administration key-schemes to use straightforward algorithms by local executive authorities have been practised during the tactical training. Led by Headquarters for the anti-terror campaign, Disaster Response has been trained to eliminate the consequences of emergency situation which occurred during the ongoing anti-terrorism operation that caused a large-scale radioactive contamination of a vast territory. Problems of reimbursement for ecological effect have been formulated to a certain extent in the works by A.Kolbasov, V. Chichvarin, A. Tymoshenko, S. Vynohradova, Y.Vylehzhhanina, M.Brinchouk, etc., concerning the international liability for environmental offences.

Unfortunately, the environmental liability for the impact on the environment under the innovative provisions of the European environmental legislation has not been covered to the full extent [4; 5; 6; 7; 8; 9].

Today»s regulatory framework contains the following weaknesses: the procedure of identification, registration and declaring the security of object with heightened danger that employ dual-use dangerous substances that are likely to be useful in producing the weapon of mass destruction; reduced inspection of compliance with the requirements of existing legislative and normative legal acts relating to protection mechanisms for population by central and local executive bodies; Ukraine»s indifference to the international co-operation in combating the acts of technological terrorism; poor budgets to finance measures to protect population from the consequences of nuclear accidents and disasters, the use of lethal force as well as disposal of liquid rocket fuel components and other industrial toxic chemicals [10; 11; 12; 13].

Therefore, the main objective for Ukraine»s ecological security system lays in working-out of conceptual basics for an overall strategy in the field

of environmental management and environmental protection as well and their implementation in real life for a sustainable social and economic development of the country; pursuing efficient policy for environmental protection; meeting the requirements of existing and prospective economic, social, environmental, cultural and other interests.

The ecological network is the only territorial system that is formed so as to improve on conditions for development and rehabilitation of environment, refine territorial natural resource potential, preserve biological diversity and conserve landscaping, guard the habitats where valuable species of fauna and flora can grow, maintain genetic diversity and animals migration patterns, etc.

Structural elements of the ecological network are environmental network cores, connective corridors – ecological corridors, buffer zones, recovery territories.

The above mentioned elements of ecological network include: territories and objects of natural reserve fund as the basic natural elements of ecological network, namely: nature reserves, biosphere reserves, national parks, regional landscape parks, nature reserves, natural landmarks, etc.; water bodies (sea waters, lakes, reservoirs, rivers, etc.), wetlands, water protection zones, coastal protection zones; woods of natural protection, forests of scientific, historical and cultural significance, as well as protective woods, the main function of which is to control soil degradation and water protection.

The legal basis for the formation of a national ecological network includes the following laws of Ukraine: «On Environmental Protection», «On the Nature Reserve Fund of Ukraine», «On Fauna», «On Flora», «On National Programme of Formation of Ukraine's National Ecological Network for 2000-2015».

In addition, the program is to foster a balanced and sustainable use of biological resources in economic activities and provide keeping the inventories of natural resources and environmental monitoring within the frames of the national ecological network with the aim to establish appropriate databases and geographic information systems.

In pursuance of the law of Ukraine «On National Programme of Formation of Ukraine's National Ecological Network for 2000-2015» (hereinafter the Programme), which period of validity was expired last year, Ukrainian national ecological network is to comply with requirements to operate in a Pan-European ecological network and perform key functions of maintenance of biological diversity.

For the time being, the Ministry of Natural Resources has processed information coming from central and local executive bodies so as to achieve targets stipulated in the Programme for 2015 and the entire period since its launch. Further goals in formation of the ecological network of Ukraine have been enclosed in the draft Project on environmental protection for the period of 2016-2020.

Current state of natural landscapes in Ukraine has partially kept pace with the criteria to attribute them to the Pan-European ecological network. National ecological network incorporates a set of country's lands, the landscapes of which have remained unspoilt, have been spoilt or have been partly spoilt.

National reserves are extremely important elements of the national ecological network. Ukraine boasts 40 natural reserves of 10 thousand square kilometres, which is 1,8% of country's territory. They are located in 12 out of 24 regions and in the Autonomous Republic of Crimea. According to the law of Ukraine «On Nature Reserve Fund of Ukraine», it is specified on pages 20-22 that natural reserves are environmental, recreational, cultural, educational, scientific and research institutions of national importance, which are established with the view of conservation, reproduction and efficient use of natural complexes and 'objects of a particular environmental, recreational, historical, cultural, scientific, educational and aesthetic importance. However, the requirements of current legislation on establishment of nature reserves are sometimes ignored: environmental, historical and cultural heritage of Ukraine has been a subject to looting and destroying; a number of presidential Acts and goals specified in the Programme for formation of Ukraine's national ecological network as well as community's demand to establish nature reserves have not been fulfilled.

A few nature reserves have been instituted by presidential Acts, under which the lands of state ownership were transferred to the nature reserve for permanent use according to legislation, including the cases, when the lands were withdrawn from the land users. Among those, the Kremenets Mountains Nature Reserve (No 1036 on 11 December 2009); the Drevlianskyi Nature Reserve (No 1038 on 11 December 2009); the "Dermansko-Ostrozhskyi" Nature Reserve (No 1039 on 11 December 2009); the Slobozhanskyi Nature Reserve (No 1047 on 11 December 2009); the Karmeliuk Podillia Nature Reserve (No 1057 on 16 December 2009); the Northern Podillia Nature Reserve (No 156 on 10 February 2010); the Dniester Canyon Nature Reserve (No 221 on 23 February 2010).

Mentioned in presidential Acts, land users have not fulfilled them so far for the following reasons: (a) at the time of adoption of the above mentioned Acts, all land users have already agreed the inclusion of those lands to the natural reserve fund, and (b) it exclusively concerns the lands of state ownership.

Therefore, pursuing the new regional policy is to take into account both endogenous and exogenous factors influencing the development of regions. Exogenous factors in their turn can be configured either outside the country and be determined by open economy of the country, especially if regional economy is substantially linked to external markets, or by regional geography, like the cross border area, or inside the country and be linked to national factors, connected to decisions being made by authorities directly influencing social and economic circumstances in the region.

Part 2. Analysis of operation of radiation hazardous objects in cross-border areas to consider the prospects of euroregional policy development

Ensuring safety to population and protecting the objects of economy and entire national heritage from negative consequences of emergency situations of technogenic and natural character is an integral part of national policy, national security and national construction of Ukraine as well as the key function of executive bodies, self-governance, industrial companies, institutions and agencies.

The number of natural and man-made environmental threats has increased rapidly in recent years in Ukraine, which is a direct threat and potentially dangerous to national security.

The nature and the scale of those threats have demonstrated inefficient activity of state bodies in the sense of minimization and elimination of their consequences. Understanding this fact, adequate measures have to be taken by the state in order to set up the entire system of protection of people and territories from emergency cases as well as to pursue a balanced policy on the issues on both governmental and international levels.

Cross border co-operation is focused on efficient use of natural resources potential in cross border territories, on uniting efforts to resolve common, identical problems on both sides of the border. Therefore, it is useful to evaluate the extent of threats and violations while employing the sources of ionizing radiation in cross border areas of Ukraine.

During the normal operation of radiation hazardous objects, two main zones of security are determined for purpose of prevention and control: (1) sanitary protection zone of radiation-dangerous object means the area around the object within which the level of exposure for people under conditions of normal use of the object may exceed the dose limit; (2) Surveillance zone is the area where there is likelihood to be affected by radioactive discharges and emissions of radiation hazardous object and where the irradiation of local population can reach the established dose limit.

Thus, in the north Ukraine borders with the Republic of Belarus and the Russian Federation (Volyn, Rivne, Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv regions). Because of the probable break in usual hydrogeological and hydrological conditions of existing of the Shatsky Lakes national nature reserve, it is risky to construct and run the radioactive waste storage nearby the district of Struga Malorita in the Republic of Belarus [1].

In its turn, the Chernihiv region in the west and north-west borders with the Gomel region of Belarus, and has got a common northern border with the Briansk region of the Russian Federation. In addition, the region is located in the zone of potentially harmful effects of probable accidents at three Nuclear Power Plants in Russian Kursk and Smolensk, with the release of 10% of the activity and at Lithuanian Ignalina, with the release of up to 50% of the activity [1].

In case of the accident at the Rovno Nuclear Power Plant, with the release up to 10% of the radioactivity, the area of radioactive contamination could be formed that is likely to affect the territory of Belarus (Brest and Gomel regions), with a total area of 34 thousand square kilometres and a population of about 1.4 mil. In case of the accident with the release of up to 50% of the radioactivity, the zone of radioactive contamination affects the territory of Poland and Belarus, namely: Brest, Gomel, Grodno and Minsk regions, with a total area of about 270 thousand square kilometres populated by approximately 12 mln. [1].

In case of the emergency at the Khmelnytskyi nuclear power plant, with release of about 50% of radioactive components, the zone of radioactive contamination may cover the territories of Belarusian Gomel and Brest regions, Moldova and Poland, with total area of 90 thousand square kilometres and a population of about 4,5 million people [1].

The release of 50% of radioactive components in case of emergency at the South Ukrainian nuclear power plant, zone of radioactive pollution affects

the territory of Moldova and Romania, with a total area of 4.5 thousand square kilometres and a population of about 450 thousand humans [1].

If an accident at the Zaporizhzhia nuclear power plant occurs and up to 50% of the radioactive components are released, the zone of radioactive contamination will cover a small territory of Russian Rostov and Krasnodar regions [1].

Moreover, there is a threat of radiation danger for the territory of Ukraine in case of probable accidents at nuclear power plants located in Russia, Lithuania, Bulgaria, Hungary, Slovakia.

The Sumy region borders with Russian Federation in the north and east and situated within 498 km from the Briansk, Kursk and Belhorod regions. So the Kursk nuclear power plant in the city of Kurchatov, may bring a particular danger and possible consequences. Equipped with 4 nuclear reactors, each with the capacity of 1000 MW, the plant is located in 100 kilometres to the north from the centre of Sumy.

Radiation accidents at Kursk nuclear power plant, with the release of 10% of the radioactive products outside the sanitary protection zone may create a zone of pollution of different levels of radiation of a total area of 23.8 thousand square kilometres with a population of 1194.6 thousand people. With emission of 50% of radioactive products, the biggest contamination of the territory may occur in case of the north and northwest winds at a speed of 5 m/sec., regardless of the time of the day and cloudy weather [1].

Due to the accident with blow-out near 10% of radioactive components at the Kursk nuclear power plant with the rate of radiation more than 5 ber/per year can pollute the territories of Poltava, Sumy, Kharkiv and Chernihiv regions with the total square approximately 10 thousand square kilometres and about 4 million population. While blow-out of 50% radioactive components the same zone will include territories of Kyiv, Cherkasy, Dnipro, Donetsk, Luhansk and Kirovohrad regions with the total square up to 250 thousand square kilometres and population about 24 million [1].

In case of the accident at the Smolensk nuclear power plant, with the release up to 10% of the radioactive components, the zone of radiation exposure may affect the Chernihiv and Sumy regions of total area of 10 thousand square kilometres and a population of about 500 thousand people. Furthermore, with the release of up to 50% of the radioactive substances, there can be a danger to the territories of Kyiv, Poltava and Kharkiv regions of a total area of 90 thousand square kilometres and a population of about 9,5 million people.

In case of the accident at the Novovoronezh NPP, with emission of 50% of radioactive components, the area of radioactive pollution may affect the eastern part of Luhansk region of total area 1 thousand square kilometres with a population of 100 thousand people.

In case of emergency at the Ignalina nuclear power plant, with the release of up to 10% of radioactive components, the zone of radioactive pollution may cover the territories of Rivne, Zhytomyr, Kyiv and Chernihiv. Meanwhile, with the emissions of up to 50% of radioactive components, the radioactive contamination may spread further to Volyn, Lviv, Ternopil, Khmelnytskyi, Vinnytsia, Cherkasy, Poltava and Sumy regions of total area of 250 thousand square kilometres and a population of about 19 million people [14; 15].

The Ignalina nuclear power plant, also known as the Lithuanian nuclear power plant is very similar to the Chernobyl nuclear power plant and located in the northeast of the Republic of Lithuania in the Baltic States, on the shore of Lake Druksiai nearby the town of Visaginas within a few kilometres from the border with Belarus. The plant was shut down due to the EU officials» pressure on the Lithuanian leadership because of reactor uniformity at Ignalina and Chernobyl.

Throughout the period of operation, two Ignalina reactors supplied 70% of Lithuania's electricity needs. After the plant was closed in 2009, the electricity tariffs in Lithuania have sharply increased since the electric power was supplied from outside the country. The shutdown of Ignalina NPP was the most expensive in the world's nuclear power plants. The media has regularly discussed articles about possible construction of a new nuclear power plant in the town so as to supply the electricity to Lithuania, Latvia, Estonia and Poland. However, the referendum conducted in Lithuania in 2012 showed negative attitude of the population.

The Ignalina nuclear power plant, as well as Chernobyl may become a serious trial for Europe since the dismantlement of any nuclear power plant carries more serious risks of nuclear and radiation security than just closing. According to most experts, there is no necessity to be in a hurry with dismantling of the Ignalina nuclear power plant and two other nuclear plants of those standards in Slovakia and Bulgaria since the risk of radioactive may increase in the course of the time [16].

In Germany, where the nuclear industry is one of the most advanced in the world, the officials have decided that nuclear energy is too dangerous; therefore, they have announced about the intention to abandon it until 2022.

Within the upcoming two decades, the European Union is planning to close several dozen nuclear power plants since poor EU member states do not use them and have not dismantled them yet, which may pose a great threat. Besides, Lithuanian protraction with dismantling the Ignalina nuclear power plant has posed a risk of Chernobyl in the central Europe. Even in case of failure, the release of radioactive substances into the air, soil and groundwater is large enough.

Nuclear wastes are a separate issue. In the United States and a lot of other countries, nuclear power is a sort of a political bomb: none of the states or counties want to accept nuclear wastes. France recycles them and re-uses them in reactors; Sweden and Finland bury them deep in the ground. Lithuania is hopeful to send the wastes to Russia, where they were produced. However, there is no a place to store spent fuel since a temporary structure of nuclear waste has not completed yet. Lithuania, Slovakia and Bulgaria had to close their nuclear power plants before they joined the EU, but in all three countries, the dismantling of nuclear power plants has not started so far. In case of the accidents at nuclear power plants in Bulgaria, Hungary and Slovakia, the western part of the Transcarpathian, Lviv and Odesa regions may be affected by radioactive pollution.

Negative effects on the environment can be minimized in case of unconditional implementation of the provisions of Articles 6, 7, 12 of the Governmental Agreement between Ukraine and Romania that specifies the co-operation in the field of water conservancy in the border waters. Another important document is the Convention on the assessment of environmental impact in transboundary areas. This would allow providing of detailed risk assessment for local biodiversity and ecosystems and developing of appropriate compensatory measures to minimize such risks.

The government of Romania has planned to carry out the construction of a repository for nuclear waste storage in the town of Cernavoda in the county of Constanta. Cernavoda NPP employs the power unit of 700 MW. The second power unit of the Canadian reactor Sackville-6 at 700 mW was installed on 6 May 2007. The Romanian party intends to finish the construction of two other reactors (3 and 4). During the construction the hydrological conditions of the Danube River are to be taken into account. In addition, a scope of hydraulic works has to be conducted in order to provide the necessary water level in the river, which is used for the needs of nuclear power plants [1].

Active international co-operation of Ukraine with neighbouring countries before, during and after the accident, including the effect of accidents caused by natural disaster, has worked out the strategies for prevention and response in case of cross-border emergency situations due to natural or man-made reasons. It has helped adopt appropriate policies as well as strengthen the coordination at all levels.

Since recently, the European Commission has carried out stress tests of nuclear power plants so as to continue improvement in nuclear safety. After the nuclear accident at the Fukushima – 1, the EU member states has agreed on voluntary tests to be held at all 143 nuclear power community. They are based on a list of common criteria and enhance the overall high technical standards. Each individual member state decides on the use of nuclear energy in terms of certain risks for population and prescribed standards which are being observed everywhere in the EU and beyond.

Comprehensive and transparent evaluation of nuclear power plants increases the nuclear safety of the community. The European Commission lists certain spheres, where it is necessary to continue further actions either due to better coordination between Member States, or through the new EU nuclear security legislation.

To determine the amounts of compensation for environmental damage, it is important to take into account the provisions of the Directive of the EP and the Council of Europe on 21 April 2004 №2004 / 35 / EC «On Environmental Liability with regard to the Prevention and Elimination of Environmental Damage.»

So the analysis of operation of radiation hazardous facilities in transboundary areas has allowed finding out that in order to completely reimburse for damages due to the transboundary transport of pollutants, the country, on which territory the emissions (explosions, emergencies natural and manmade) occurred, has to include the liability insurance due to the environmental pollution. This approach is regarded as promising in the development of euroregional policy.

Conclusions

Today there are lacks in legislation framework. Among them are the following: procedure of identification, accounting and declaration of object with high rate of heightened danger that deal with hazardous substances of twice usage and which can be utilized for creation of weapons for mass destruction; descent control over execution by central and local authorities

of legal framework in the field of civil protection for population; passive attitude of Ukraine towards international cooperation in the field of counteract against acts of technological terrorism; low level of proper financial provision of radiation protection activities for population on consequences of disasters and catastrophes; activities on utilization of propellant liquid components and other technical toxic liquids.

Moreover, formation and realization process of new regional policy have to take into consideration not only endogenous, but also exogenous aspects of influence to regional development that can be formed either abroad and be determined by openness state»s economy (particularly if the policy of the region is tied with external markets) or geographical location of the region (border territories), or internal, that interact at the national level and deal with decision making by authorities that have direct influence to economic and social positions in the region.

To sum up, the priorities of improvement in public administration in the field of reduction of risks in cross-border man-made threats of radiation origin as well as elimination and prevention of the violations during the use of ionizing radiation sources are as follows: 1) development of international standards and methodologies for transboundary water research within the natural reserve fund; 2)improvement of internal control systems in the field of radioactive substances; 3) compliance with the common criteria for placement, design, construction and operation of nuclear power plants; 4)improving the independence of national regulators, which issue licenses and provides local control; 5) elimination of security weaknesses in functioning the nuclear industry objects; 6) preservation of high power sources of ionizing radiation, which operational life according to a passport has expired.

None of the special plants of UkrGO «Radon» is able to handle the sources of ionizing radiation, since the storages for disposal of such sources have not been provided with enough capacities, and the National Academy of Sciences Institutes do not have sources of funding for the extraction of spent sources of ionizing radiation and giving away to bury.

References:

1. National presentation on the status of technogenic and environmental safety in 2013 (2015). – Official information portal DSNS of Ukraine [Electronic resource]: Access mode: http://www.mns.gov.ua/content/annual_report_2013.html

2. Andreiev A.D., Scherbak V.I. Integral quantitative estimation of phytoplanktonic community status by structural indexes. // Hydrobiological magazine. – 1994. – Vol. 30, No.2. – P. 3–7.
3. Volkova O.M. Technogenic radionuclides in hydrobionts of waters of different types: synopsis of a thesis ... of doctor of biological sciences: spec. 03.00.17 «Hydrobiology» / O. M. Volkova. – K., 2008. – 34 p.
4. Kolbasov O.S. International environmental law at the enter to XXI century. First Conference of the World Association of international law in Russia. – Moscow, September 17 – 19, 1997. Responsible editor A.L.Kolodkin. – Novorossiysk: NGMA, 1999.
5. Chichvarin V.A. Environmental protection and international relations. – M., 1970.
6. Timoshenko A.S. Formation and development of environmental law. – M., 1986.
7. Vinogradov S.V. International environmental law // International law. Coursebook. – M., 1994.
8. Vylegzhanina E.E. Preservation of biosphere and international responsibility. – M., 1993.
9. Brinchuk M.M. Environmental law: Coursebook for higher legal educational institutions. – M. : Yurist, 1998. – 688 p.
10. Law of Ukraine «About treatment with nuclear waste concerning location, designing and construction of centralized storage of nuclear waste from reactors of BBEP type of native nuclear power stations» No. 4384 dated 09.02.2012 // www.rada.gov.ua.
11. Law of Ukraine «About treatment of radioactive wastes» No. 225–95/BP dated 30.06.1995 p. : // www.rada.gov.ua.
12. Law of Ukraine «About the order of decision making concerning location, designing, construction of nuclear installation and objects intended for treatment with radioactive wastes of general state value» dated 08.09.2005 No. 2861–IV // www.rada.gov.ua.
13. Law of Ukraine «About permissive activity in the sphere of nuclear energy usage» [Electronic resource]: No. 1370: dated 11.01.2000. – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Bozhko S.O. Prerequisites and factors for formation of safety and cooperation system in Baltic Sea region // Current problems of international relations: Collection of scientific papers. Issue 43 (in two parts). Part II – K.: Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Institute of international relations, 2003. – P. 13–15.
15. Nosovskiy A.V. Scientific and technical basics of decommissioning of Nuclear power stations with RBMK reactors: synopsis of a thesis of doctor of

technical sciences / Nosovskiy A.V. – Odessa, 2002. [Electronic resource]: Mode: <http://reftrend.ru/924801.html>

16. Nosovskiy A.V., Oskolkov B.Ya., Tolstonogov V.K. Decommissioning of Chernobyl Nuclear power station. Analysis of experience // Bulletin of environmental status of exclusion area and areas of unconditional (obligatory) resettlement. – Chernobyl: Chernobyl Nuclear power station. 2001. – No. 17. – P. 43–50. [Electronic resource]: Access mode: <http://reftrend.ru/924801.html>

Кущенко О.І.
кандидат економічних наук, PhD,
доцент кафедри статистики, обліку та аудиту
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розкрито основоположні принципи та тенденції розвитку зовнішньоторговельних товарних потоків України в ув'язці з аналізом її макроекономічної ситуації і кон'юнктури світових ринків. Детально розглянуто ефективність роботи зовнішньої торгівлі, яка визначається за результатами зовнішньоторговельного балансу. Пропонується підвищення рівня забезпечення повного та достовірного обліку даних про експорт та імпорт України. Проаналізовано необхідність територіальних зв'язків завдяки самим різним потребам у державі. Дано статистичну оцінку конкурентоспроможності країни на різних рівнях. Методологія аналізу представлених у статті показників є фундаментом інформаційного забезпечення органів виконавчої та законодавчої влади даними статистики зовнішньої торгівлі для прийняття ними рішень у галузі державного регулювання ринку України. Запропоновано рекомендації щодо подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розробки політики України і міжнародних організацій, а також дано статистичну оцінку процесів, що відбуваються.

Вступ

На початку третього тисячоліття в умовах прискореної глобалізації ключового значення набула зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) як один із важливих макроекономічних чинників розвитку сучасної економіки. Вигоди цієї діяльності відомі і визначені давно. Переконливим доказом цього є те, що з'явилась вона ще на зорі людства. Виникнувши як звичайна форма обміну між країнами, зараз зовнішня торгівля визначається як підприємницька діяльність, яка здійснюється її учасниками у сфері товарного обігу. Побудована вона на взаємовідносинах між державами і спрямована на реалізацію певної продукції за договорами, що передбачають передачу права власності на товари.

Підвищення рівня відкритості української економіки дає змогу створювати для національних підприємств, організацій більш сприятливі умови щодо виходу на зовнішні ринки. Вихід підприємств на світовий ринок може бути ефективним лише в тому разі, якщо буде налагоджено певним чином регулювання зовнішньоекономічної діяльності з боку держави. Саме проблема державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сьогодні є актуальною як ніколи.

Багато відомих зарубіжних та вітчизняних учених-економістів присвячують свої праці вивченню проблем зовнішньоекономічної діяльності. Важливими серед них є наукові розробки П.Н. Афоніна, З.П. Бараник, Л.І. Вишневецької, С.С. Герасименко, А.В. Головача, Н.А. Головач, В.Б. Захожай, А.М. Єриної, Г.В. Ковалевського, О.В. Козирєва, А.В. Мазур, І.Г. Манцурова, З.О. Пальян, Л.Г. Рождественської, Г.С. Столярова, А.А. Шустікова та інших дослідників.

Недостатня статистична глибина вивчення проблеми та необхідність пошуку ефективних шляхів її розвитку зумовили актуальність теми дослідження та слугували основою її вибору.

Економічна і соціальна сутність зовнішньоекономічних зв'язків проявляється в їх значенні для розвитку національної економіки, у розв'язанні завдань внутрішньої та зовнішньої політики країни. Рівень проведення економіко-статистичного аналізу зовнішньої торгівлі учасниками зовнішньоекономічних зв'язків багато в чому залежить від знання методології та організації статистики в Україні.

Зовнішня торгівля на сучасному етапі є надзвичайно динамічною. Значною мірою це зумовлено розвитком спеціалізації та кооперації виробництва у міжнародному масштабі, скасуванням низки обмежень у міжнародній торгівлі, високими темпами розвитку нових індустріальних країн. Панівні позиції у світовій торгівлі посідають розвинуті країни. Найбільшими експортерами світу в 2011–2016 рр. є: США, Німеччина, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Канада, Нідерланди та Бельгія.

Незважаючи на загальну тенденцію до зростання, міжнародна торгівля зазнає значних коливань, що зумовлено економічними, політичними та енергетичними кризами, нестачею сировини та іншими проблемами.

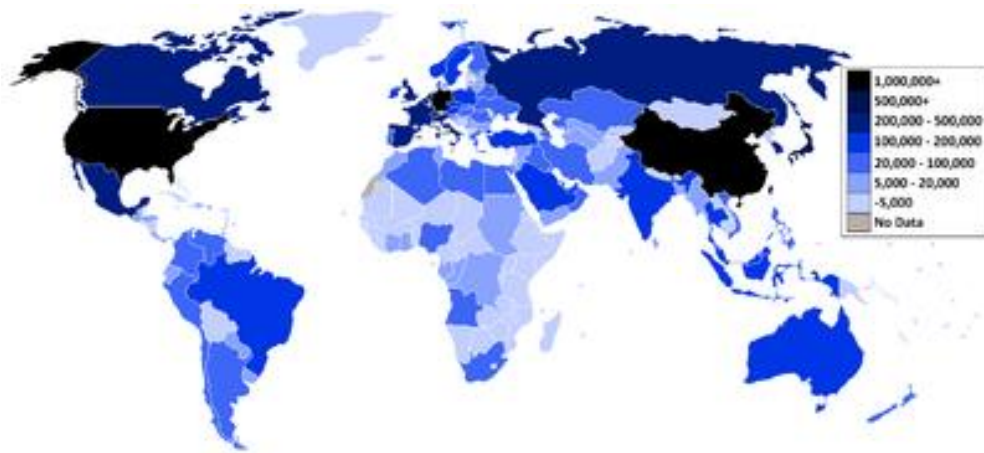

Рис. 1. Градація країн світу по експорту (включаючи реекспорт)

Мета даної статті – дати статистичну оцінку сучасному стану зовнішньої торгівлі та її принципам, розглянути методи її регулювання, вплив експортно-імпортних операцій на ВВП та шляхи формування зовнішньоторговельного прибутку.

Завданнями цієї роботи є статистична оцінка сучасного стану зовнішньоторговельного балансу України, а також виявлення тенденцій розвитку експортно-імпортних операцій у регіонах та Україні в цілому.

Розділ 1. Статистична оцінка

зовнішньоторговельного балансу України у 2010–2016 рр.

Зовнішньоторговельний баланс України формується на основі вартісних показників експорту та імпорту за певний період часу. Він являє собою статистичний звіт, в якому шляхом віднімання порівнюються обсяги ввезення і вивезення товарів за межі країни для одержання сальдо торговельного балансу.

Якщо експорт за обсягами перевищує імпорт товарів, то сальдо балансу виходить позитивне. У системі національних рахунків воно називається чистим експортом. Це означає, що країна на зовнішньому ринку торгує ефективно, має активний баланс. На розмір позитивного сальдо збільшуються валовий внутрішній продукт (ВВП) та валовий національний дохід (ВНД) України.

Якщо обсяги експорту менші від імпорту, то сальдо торгового балансу є негативним і називається чистим імпортом. У такому разі зовнішня торгівля України вважається неефективною, оскільки має пасивний баланс. За ці періоди в Україні зменшуються фінансові

валютні резерви, накопичені в минулому, або вона витрачає частину свого золотого запасу на покриття негативного сальдо зовнішньої торгівлі. Україна, по суті, біднішає, у неї зменшуються ВВП та ВНД. Якщо експорт та імпорт мають однакову величину, то сальдо балансу буде нульовим. Тоді баланс називається чистим, або нетто-балансом.

Аналіз показників зовнішньоторговельного балансу передбачає обчислення загального зовнішньоторговельного обороту та вивчення його структури. Під загальним зовнішньоторговельним оборотом України розуміють сумарний обсяг вартості експорту та імпорту. За статистичною природою – це ціле, знайдене як сума двох складових частин. Структура зовнішньоторговельного обороту характеризується частками експорту та імпорту, що є відносними величинами структури, вимірними в процентах.

Показники структури та сальдо зовнішньоторговельного балансу пов'язані між собою: за позитивного сальдо частка експорту перевищує 50%, а за негативного, навпаки, частка імпорту більша за 50%.

Сальдо зовнішньої торгівлі визначається окремо за товарами та послугами. Якщо по торгівлі товарами Україна має негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, то воно може бути компенсоване за рахунок інших надходжень.

Таблиця 1

Зовнішньоторговельний баланс товарів та послуг України в 2010–2014 рр.* [8]

Рік	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	Товарів та послуг (млн. дол. США)	Прямих інвестицій (млрд. дол. США)	Товарів та послуг (млн. дол. США)	Прямих інвестицій (млрд. дол. США)	Товарів та послуг (млн. дол. США)	Прямих інвестицій (млрд. дол. США)
2010	63164,6	6,2	66189,9	40,1	-3025,3	-33,9
2011	82186,4	6,9	88843,4	44,8	-6657,0	-37,9
2012	82429,5	6,9	91453,7	50,3	-9024,2	-43,4
2013	74832,3	6,5	83346,6	55,3	-8514,3	-48,8
2014	63890,5	6,6	60006,8	56,8	3883,7	-50,2

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь.

Ефективність роботи зовнішньої торгівлі визначається за результатами зовнішньоторговельного балансу, який являє собою співвідношення вартості ввозу та вивозу продукції за тривалий час (табл. 1). Коли фактично сплачені транзакції товару, зовнішньоторговельний баланс являє собою частину платіжного балансу країни. А коли угоди здійснюються в кредит, зовнішньоторговельний баланс входить у розрахунковий баланс країни [3, с. 106].

Дані у досліджуваному періоді показують, що зовнішньоторговельний баланс в Україні є пасивним, оскільки вартість імпорту товарів та послуг перевищує вартість експорту і дає мінусове сальдо. На основі даних табл. 1 ми можемо сказати, що зовнішня торгівля в Україні ведеться неефективно. Експорт має безпосередній вплив на значення приросту в економіці. Зріст експорту товарів та послуг припадає на 2010–2011 рр. (30%) та 2011–2012 рр. (0,3%), а зниження – на 2013 р. (7,3% до 2012 р.) та на 2014 р. (16,4% до 2013 р.). Отримана валюта в 2014 р. досягла рівня 2010 р. У 2014 р. сформовано позитивне сальдо, тобто профіцитне, і тому баланс став активним за рахунок значного зменшення імпортних поставок. Для того щоб не було дефіциту поставлених товарів, треба вводити державне мито, внаслідок чого знижується купівельна спроможність, а також вводиться нефіксований курс долару, який корегує суми доходу від імпорту в місцевій валюті.

Україна – експортер прямих інвестицій. За п'ять років вклад в інші країни збільшився на 0,4 млрд. дол. США. Головним чином, прямі інвестиції йдуть до Кіпру – 5,8 млрд. дол. США, менша частка – до Австрії, Італії та Польщі. Україна є країною-нетто-імпортером, оскільки імпорт в обсягах товарів та послуг й інвестицій перевищує експорт.

Важливим завданням статистики є розробка і вдосконалення системи показників та проведення на цій основі досліджень торговельного балансу країни. На основі аналізу наукової і методичної літератури можна запропонувати таку схему системи показників, що характеризує взаємозв'язки торговельного балансу та макроекономічних показників України (рис. 1).

Платіжний баланс тісно пов'язаний із показниками торгового балансу і відбиває співвідношення всіх видатків валютних коштів за кордон та надходжень їх до країни за певний період часу. У ньому

відображається вся сукупність міжнародних торгових і фінансових операцій, що породжують попит та пропозицію на певний вид валюти.

Національний платіжний баланс – це статистична система кількох окремих рахунків, до якої входять: зовнішньоторговельний баланс, баланс первинних доходів, баланс іноземних інвестицій, баланс економічної допомоги та ін. Кожна складова частина платіжного балансу включає, з одного боку, всі категорії платежів і надходжень до країни з-за кордону, з іншого – видатки і грошові виплати за кордон за імпортом товарів та послуг, прибуток, перерахований за кордон, поточні трансфери та інші виплати.

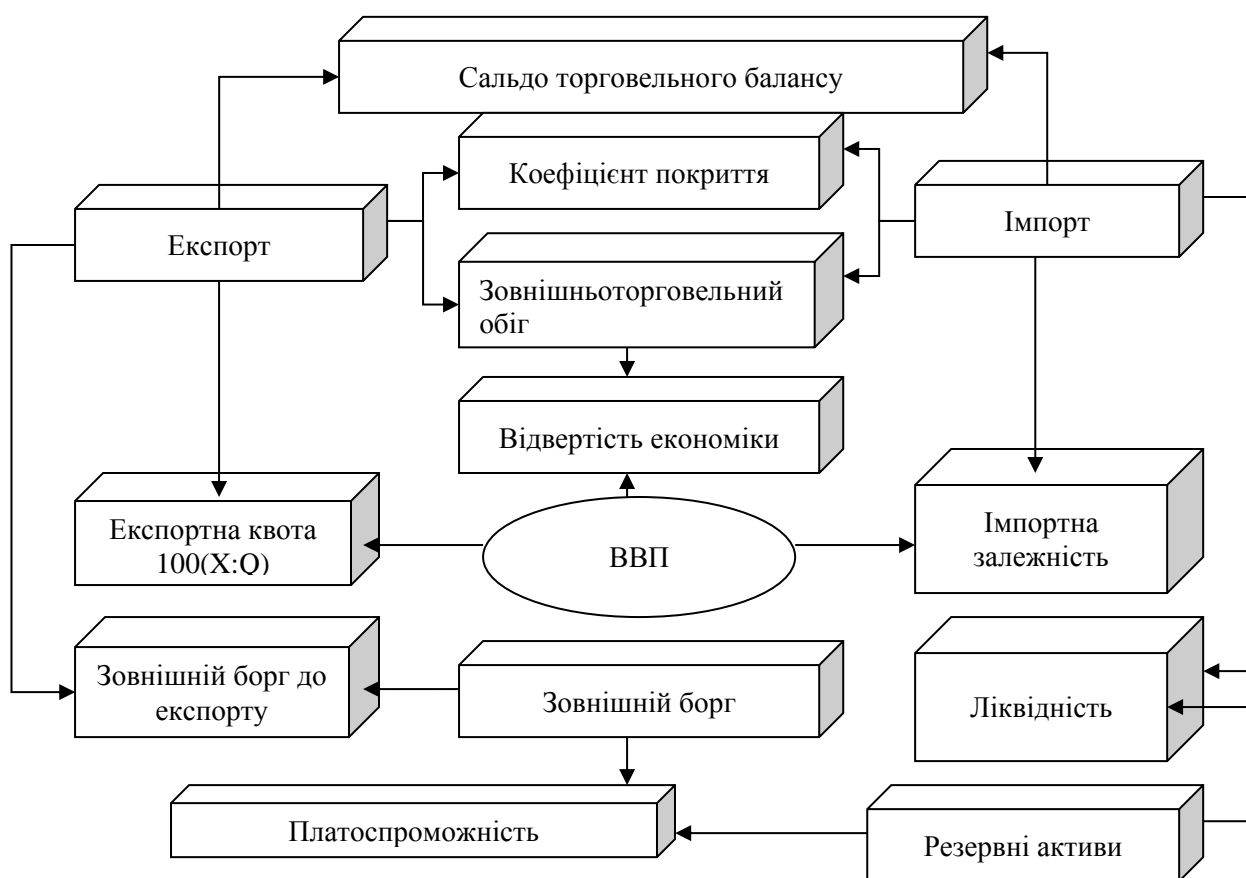

Рис. 2. Взаємозв'язок торговельного балансу та макроекономічних показників [1, с. 16]

Платіжний баланс є одним з основних інструментів макроекономічного аналізу і прогнозування. Його дані показують, як у звітному періоді розвивалася зовнішня торгівля, яка безпосередньо впливає на валютний курс, рівень виробництва, зайнятості і споживання. На основі платіжного балансу можна визначити, в яких

формах відбувалося залучення іноземного капіталу і здійснювалися інвестиції за кордон, чи своєчасно погашалася зовнішня заборгованість країни або мали місце затримка платежів і реструктуризація боргу. Платіжний баланс показує також зміну рівня міжнародних резервів Національного банку України, що характеризує наявність платіжних дисбалансів [4].

Аналізуючи торговельний баланс України за 2001–2015 рр. порівняно з іншими макроекономічними показниками, ми можемо надати підсумки у вигляді табл. 2. В останнє позитивне сальдо зовнішньої торгівлі в Україні у розмірі 1,3 млрд. дол. було зафіксоване за підсумками 2005 р., після чого річний зовнішньоторговельний баланс залишався дефіцитним до 2014–2015 рр.

Торговельний баланс України за 2014 р. вийшов у + 3,9 млрд. дол.

Таблиця 2

**Статистична оцінка торговельного балансу України
у 2001–2015 рр.* [8]**

Україна Торговля	Останній 2014 р.	Попередній 2013 р.	Найвищий за 2001- 2015 рр.	Найнижчі	Блок	
Торговий баланс	131.80	-25.10	688.00	-2364.90	USD – млн.	[+]
Експорт	2984.20	3799.90	7616.80	1215.20	USD – млн.	[+]
Імпорт	3009.30	4561.40	8822.90	1025.20	USD – млн.	[+]
Поточний баланс	-836.00	-1540.00	2337.00	-6012.00	USD – млн.	[+]
Поточний баланс до ВВП	-9.20	-5.90	10.60	-9.20	Процент	[+]
Зовнішня заборговані сть	126307.00	135891.00	142520.00	23811.00	USD – млн.	[+]
Золотий запас	23.64	40.42	42.61	13.40	Тонн	[+]
Добича сирої нафти	40.00	40.47	67.00	39.16	BBL/D/1K	[+]

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь.

Профіцит зовнішньоторговельного балансу України за підсумками 2014 р. становив 3,884 млрд. дол., тоді як за 2013 р. баланс зовнішньої торгівлі був зведений із дефіцитом у 8,514 млрд. дол., повідомляється на сайті Державної служби статистики України [8].

У 2014 р. зафіксований дефіцит зовнішньої торгівлі товарами у 468,3 млн. дол. проти дефіциту за аналогічний період минулого року в 13,527 млрд. дол. Профіцит зовнішньої торгівлі послугами за підсумками цього періоду становив 5,597 млрд. дол., що на 1,113 млрд. дол., або на 16,6%, менше від профіциту за підсумками аналогічного періоду минулого року в 6,710 млрд. дол. За звітний період імпорт товарів та послуг до України, без урахування послуг із переробки давальницької сировини [7], знизився на 23,340 млрд. дол., або на 38,9%, – до 60,007 млрд. дол., експорт товарів і послуг з України знизився на 10,942 млрд. дол., або на 17,13%, – до 63,891 млрд. дол. [8].

Експорт з України у січні 2015 р. перевищив імпорт на 100 млн. грн., а вже у січні–квітні 2016 р. сальдо торгівлі товарами погіршилось на 923,1млн. дол. проти аналогічного періоду 2015 р. [8].

Значення статистичного вивчення зовнішньоекономічної діяльності і статистичних методів аналізу визначається великою роллю, яку грає зовнішня торгівля в економічному розвитку України. Так, частка зовнішньоторговельного обігу України у валовому внутрішньому продукті (зовнішньоторговельна квота) за останні два роки досягає у середньому 60%, тоді як за радянських часів вона не перевищувала 8% [6, с. 18].

Розділ 2. Статистичний аналіз тенденцій розвитку експортно-імпортних операцій в Україні

Для активного економічного розвитку країни важливим є наявність зовнішньої торгівлі. Імпорт є важливим джерелом доходів України, показником розвитку. За допомогою імпорту держава отримує доступ до дешевих та якісніших товарів, наповнює ринок дефіцитом, приводить до зростання конкуренції. Усі роки незалежності Україна практикує взаємозв'язки з іншими державами, а тому у нас достатньо розвинутий як експорт, так і імпорт. Їх динаміка представлена на рис. 3.

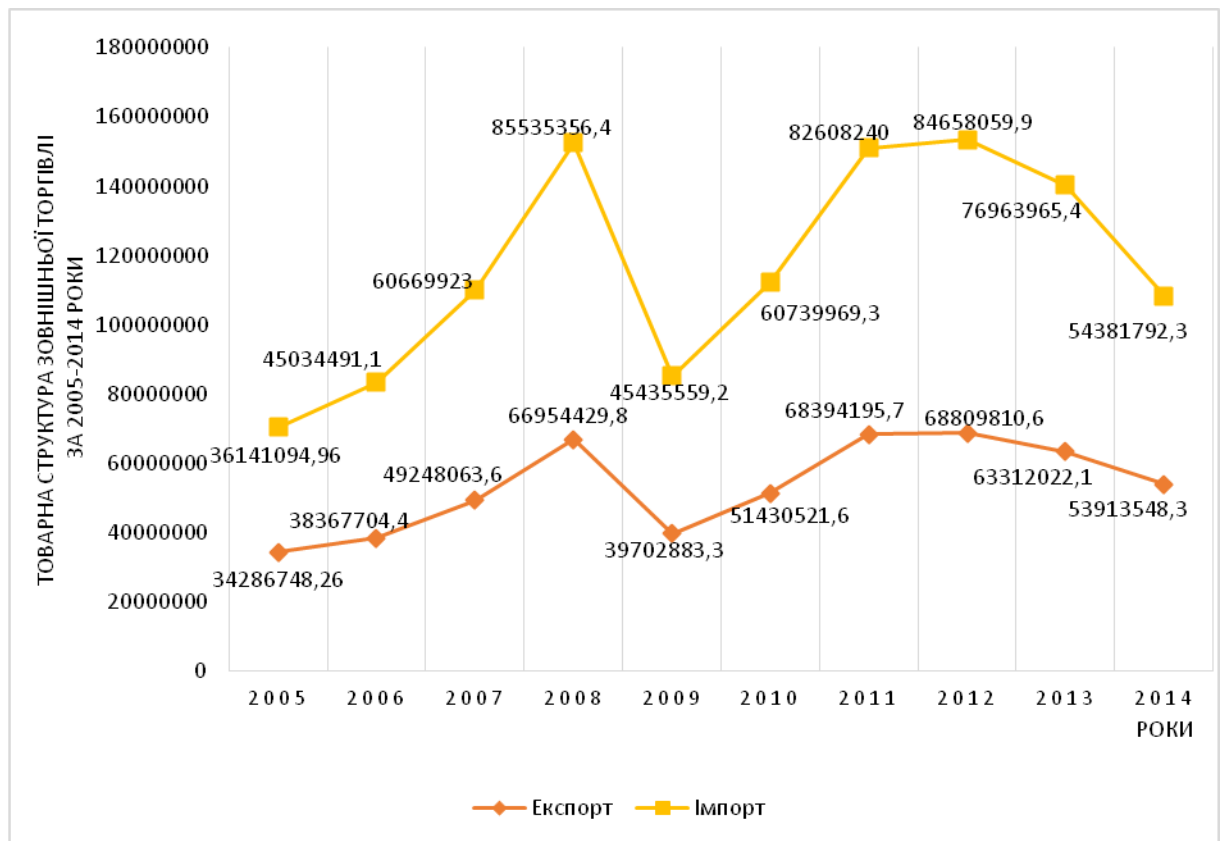

Рис. 3. Динаміка товарної структури зовнішньої торгівлі України у 2005–2014 рр. [8]

Наведений рис. 3 показує дані, які характеризують динаміку експортної та імпорتنної торгівлі України за останні 10 років. Можна спостерігати пряму залежність руху товарних взаємозв'язків України з іншими державами. Так, до 2008 р. включно ми відмічаємо підйом економіки, а в 2009 р. – різкий спад зв'язків через світову кризу. Ще одна хвиля підйому спостерігається в експортній політиці до 2011 р., а в імпорتنій – до 2012 р. Однак у зв'язку з погіршенням стану всередині країни та невдало вибраною товарною політикою держави отримуємо спад як імпорتنних, так й експортних операцій. Розглянемо детальніше окремо імпорتنні та експортні операції в Україні за останні п'ять років, включаючи тенденції розвитку в 2015 р. (табл. 3).

Обсяг експорту товарів та послуг у 2010 р. становив 63 189,9 млн. дол. США, у 2014 р. – 65 186,8 млн. дол. США, що говорить про збільшення на 1 996,9 млн. дол. США. Найбільше зростання обсягу товарів зафіксовано в 2012 р. – на 151,0 млн. дол. США порівняно з 2011 р., а найменше – у 2014 р. – на -1296,5 млн. дол. США порівняно з 2013 р.

**Обсяг експорту товарів та послуг України та його структура у
2010–2014 рр. (млн. дол. США) [8]**

Роки	2010	2011	2012	2013	2014
Показники		% до підсумку	% до підсумку	% до підсумку	% до підсумку
Усього	63189,9	100	100	100	100
Товари	51430,5	81,4	83,2	83,6	82,7
Послуги	11759,4	18,6	16,8	16,4	17,3

У цілому обсяг експорту товарів та послуг України за даний період зріс приблизно на 3,2%. Приріст та темп приросту переходять із позитивного в мінусове значення. Абсолютне значення 1% приросту підтверджується незначним збільшенням. Це говорить про те, що в досліджуваному періоді в обсязі експорту товарів та послуг присутня хвиля різкого збільшення і значного зниження (табл. 4).

Дані табл. 4 описали динаміку змін рівнів ряду за окремі періоди часу. З метою синтезу оцінки змін рівнів ряду за весь період часу, що розглядається, необхідно розрахувати середні показники динаміки, такі як:

- середній за рік обсяг експорту товарів та послуг

$$\bar{y} = \frac{\sum_{i=1}^n y_i}{n} = \frac{63189,9 + 82186,4 + 82337,4 + 78148,3 + 65186,8}{5} = 74209,76 \text{ млн. дол.}$$

- середнє абсолютне підвищення обсягу експорту товарів та послуг

$$\bar{\Delta}_y^u = \frac{y_n - y_1}{n - 1} = \frac{65186,8 - 63189,9}{5 - 1} = 499,2 \text{ млн. дол. США}$$

- середній за рік темп підвищення обсягу експорту товарів та послуг

$$\bar{T}_p = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} = \sqrt[5-1]{\frac{65186,8}{63189,9}} = \sqrt[4]{1,0316} = 1,01 \text{ или } 100\%$$

- середній за рік темп підвищення обсягів експорту товарів та послуг

$$\bar{T}_{np.} = \bar{T}_p \cdot 100\% - 100\% = 0,0\%$$

**Показники аналізу динаміки обсягу експорту товарів та послуг
в Україні у 2010–2014 рр.**

Рік	Обсяг експорту товарів та послуг млн. дол. США	Абсолютний приріст, млн. дол. США		Темп росту, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту, млн. дол. США
		базис-ний	ланцю-говий	базис-ний	ланцю-говий	базис-ний	ланцю-говий	
2010	63189,9	-	-	-	-	-	-	-
2011	82186,4	18996,5	18996,5	130,1	130,1	30,1	30,1	631,9
2012	82337,4	19147,5	151,0	130,3	100,2	30,3	0,2	821,9
2013	78148,3	14958,4	-4189,1	123,7	94,9	23,7	-5,1	823,4
2014	65186,8	1996,9	-12961,5	103,2	83,4	3,2	-16,6	781,5

Джерело: розробка автора

У висновку можна сказати, що у досліджуваному періоді середній за рік обсяг унаслідок підвищення/зниження експорту товарів та послуг становив 74 209,76 млн. дол. США. Визначена незначна, але позитивна динаміка експорту товарів та послуг. Щорічне підвищення обсягу експорту було у середньому 499,2 млн. дол. США. Середній за рік обсяг експорту товарів та послуг за досліджуваний період не завжди виконувався в 2010 та в 2014 рр.

Подібні розрахунки можна зробити і по імпорту товарів та послуг України, але більш доцільним буде розгляд структури зовнішньої торгівлі товарів та послуг в Україні і по експорту, і по імпорту.

Дослідження структури зовнішньої торгівлі товарів та послуг показує незначне зниження /підвищення обсягу експорту товарів та послуг за ці роки.

Детальніше розглянемо структуру експорту окремо для товарів та послуг. Україна поставляє на експорт продукцію машинобудування, хімічної промисловості, сільського господарства та готову продукцію харчування. Головним українським товарним експортом є зернові культури, жири, олії тваринного та рослинного походження. Поставки чорних металів, руди, машинобудівної та хімічної продукції з року в рік знижуються. Менша частина товарів, яка йде на експорт, припадає на: природний газ, кам'яне вугілля, електроенергію та продукти зі шкіри.

Послуги, що йдуть на експорт: переробка матеріальних ресурсів, ремонт та технічне обслуговування транспорту, будівництва, страхування, фінансова діяльність, ділові та комп'ютерні технології.

Перейдемо до більш детального аналізу динаміки імпорту товарів та послуг в Україні. Для цього, по-перше, необхідно розглянути динаміку темпів росту імпортних закупок до України. Так, рис. 4 показує, що становище нашої країни на міжнародному ринку нестабільне. У 2009 р. спостерігаємо скорочення імпортової торгівлі майже на 50% порівняно з 2008 р., що говорить про тяжкий удар кризи. Також чітким є стабільне зменшення кількості імпортованих товарів за останні три роки – аж на 60% порівняно з 2011 р. Ця ситуація добре зображує спадок економіки України та обмеження взаємозв'язків з окремими країнами.

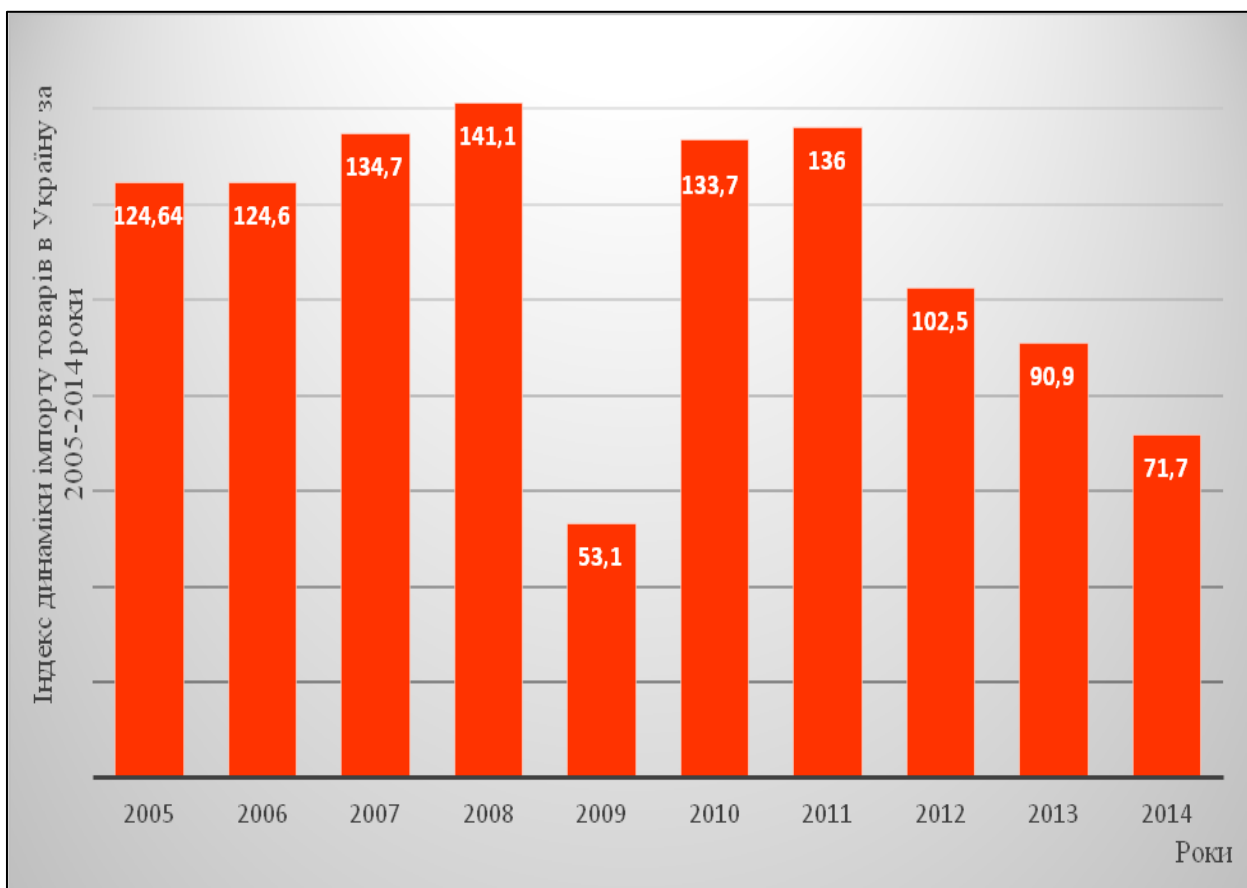

Рис. 4. Динаміка темпів росту імпорту в Україні у 2005–2014 рр. [8]

Україна імпортує з різних країн світу безліч найрізноманітніших товарів. У цей список входить усе те, що сама держава в силу своїх географічних чи політичних причин не може надати українцям.

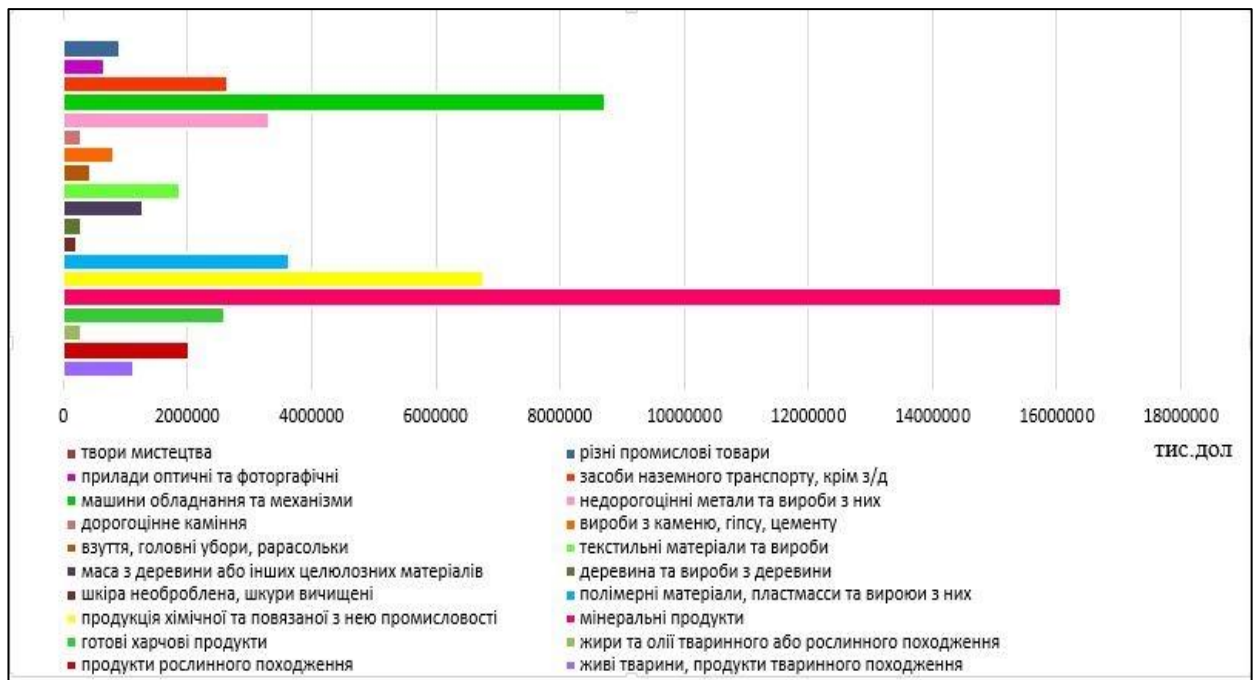

Рис. 5. Склад імпортованих товарів в Україні* у 2014 р. [8]

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь

Аналізуючи рис. 5 можна сказати, що більш третини імпортованих товарів становлять мінеральні продукти (руди, нафта, газ), а також Україна закуповує машини та обладнання у розмірі 15% та продукцію хімічної промисловості – 13% від загального обсягу імпорту. Найменш популярні серед українців такі імпортовані товари, як твори мистецтва та дорогоцінне каміння, що становлять менш ніж 1% від обсягу імпорту.

Україна знаходиться у співпраці з багатьма країнами світу, і з кожною з них вона чимось «обмінюється». Однак існує багато факторів, завдяки яким відбувається співпраця: географічне розташування, політична та культурна спорідненість та багато інших. У табл. 5 наведено перелік країн світу, що найбільше співпрацюють з Україною.

Як бачимо, у 2014 р. основним імпортером для нашої країни продовжувала бути Російська Федерація, яка поставляла в нашу країну товарів більш як на 12 млрд. дол. США. Через обмеження Росії, за розрахунками експертів НБУ, Україна вже в 2016 р. утратить 1,3 млрд. дол. [4]. На друге місце вийшов Китай, а далі у списку знаходяться США та країни – члени ЄС, що говорить про розширення меж товарного ринку України та розвиток економічних відносин із різними країнами світу.

Країни світу, з яких Україна імпортувала найбільшу кількість товарів у 2014 р. [8]

Країна	Сума імпорту
Російська Федерація	12678683,2
Китай	5408917,1
Німеччина	5360239,7
Білорусь	3971111,3
США	1926546,2
Італія	1508556,5
Угорщина	1463888,3
Туреччина	1298157,3
Литва	1032187,6
Велика Британія	691694,2
Індія	656375,7
Іспанія	607329,2
Австрія	606262,1
Бельгія	553265,9
Австралія	138895,5

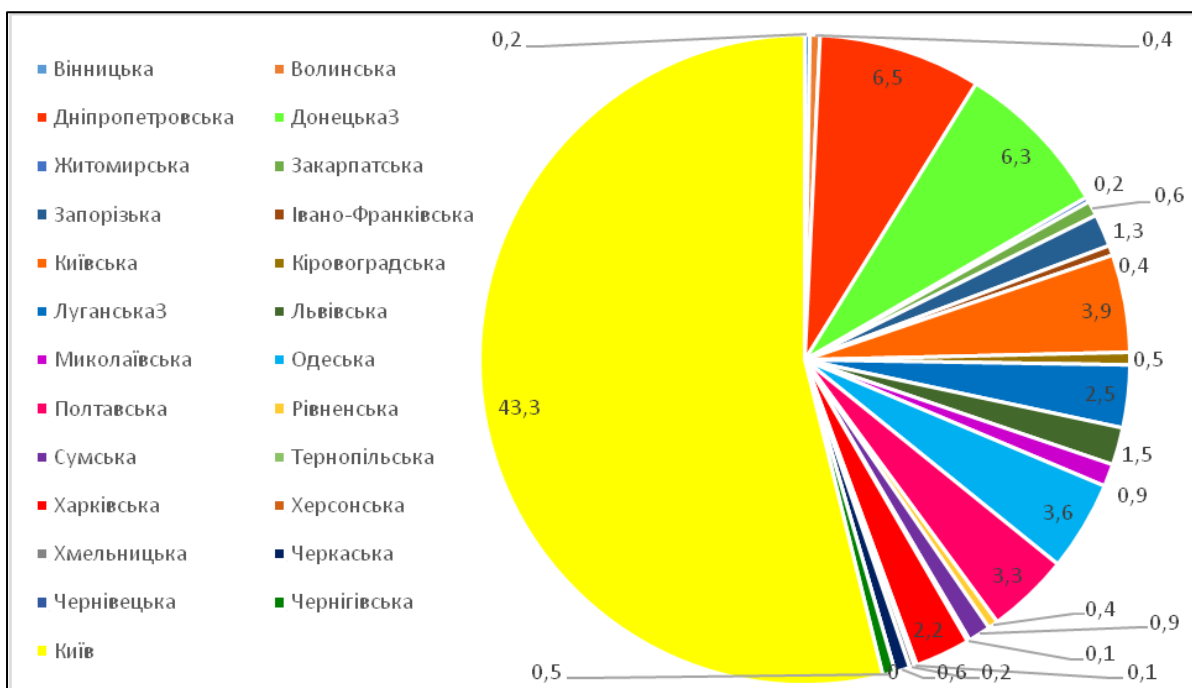

Рис. 6. Структура поставки імпортованих товарів до регіонів України у 2014 р. * [8]

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь

Варто зазначити, що імпортованих товарів потребує не вся країна, а тільки окремі її регіони, тому необхідно проаналізувати структуру поставки імпортованих товарів до різних регіонів України (рис. 6). Розглянувши цей рисунок, можна стверджувати, що основним споживачем імпортованих товарів є м. Київ. Також у список областей, що «полюбляють» імпортовані товари, входять Дніпропетровська, Донецька, Київська та Полтавська області. Разом вони використовують більш як 60% усього імпорту товарів та послуг України.

Статистичне дослідження експорту та імпорту товарів та послуг в Україні показав, що розвиток зовнішньої торгівлі історично став першою формою економічних зв'язків між різними народами. Загалом, зовнішня торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і, таким чином, збільшувати загальний обсяг виробництва.

Висновки

Зовнішньоекономічні операції дуже важливі для кожної країни, адже від їх руху працює економіка. Для фіксації й обробки інформації про їх рух використовують статистичні методи обліку. Державна митна служба України (ДМСУ) обліковує товари, які підлягають митному декларуванню, а Державна служба статистики України – переважно товари, які не підлягають митному декларуванню [5].

Система статистичних показників повинна відповідати певним вимогам, щоб була можливість проводити опис та аналіз їх розвитку. Система показників і ознак, наведена в роботі, інформує зацікавлені сторони про те, що ввозиться та вивозиться і в якому обсязі (як у натуральному, так і у вартісному вираженні), а також які зарубіжні країни виступають партнерами України та які масштаби зовнішньоторговельних операцій із ними.

Перший та другий розділи статті цілком присвячені статистичній оцінці показників імпорту та експорту товарів та послуг в Україні починаючи з аналізу зовнішньоторговельного балансу і закінчуючи типізацією експортно-імпортованих операцій за регіонами України.

Розглянувши зовнішньоторговельний баланс в Україні, можна сказати, що він формується на основі вартісних показників експорту та імпорту, які також служать джерелом інформації для складання платіжного балансу. Проаналізувавши зовнішньоторговельний баланс України в 2010–2014 рр., можемо зробити висновок, що Україна в

цілому є неефективною у зовнішній торгівлі товарами, тому що рівень покриття імпорту експортом становить переважно менш ніж 100% (95,5%), тому зовнішньоторговельний баланс України зменшував увесь цей час валютні резерви країни.

В останнє позитивне сальдо зовнішньої торгівлі в Україні у розмірі 1,3 млрд. дол. було зафіксоване за підсумками 2005 р., після чого річний зовнішньоторговельний баланс залишався дефіцитним до 2014 р. Тільки в 2014 р. торговий баланс України вийшов у плюс – до 3,9 млрд. дол. Профіцит зовнішньоторговельного балансу України за підсумками 2014 р. становив 3,884 млрд. дол., тоді як за 2013 р. баланс зовнішньої торгівлі був зведений із дефіцитом у 8,514 млрд. дол., повідомляється на сайті Державної служби статистики України [8].

Україна перебуває на перехідній стадії розвитку економіки. Як суверенна держава вона ще не має достатнього досвіду налагодження економічних зв'язків із країнами світового співтовариства. Основною тенденцією розвитку зовнішньої торгівлі України на останні 10 років є збереження від'ємного сальдо. Характеризуючи динаміку експортної та імпоротної торгівлі України за ці роки, можна спостерігати пряму залежність руху товарних взаємозв'язків України з іншими державами. Так, до 2008 р. включно відмічаємо підйом економіки, а в 2009 р. – різкий спад зв'язків через світову кризу. Ще одна хвиля підйому спостерігається в експортній політиці до 2011 р., а в імпортній – до 2012 р. Однак у зв'язку з погіршенням стану всередині країни та невдало вибраною товарною політикою держави отримуємо спад як імпортних, так й експортних операцій, і це ми відчули на собі вже до кінця 2015 р. та відчуваємо зараз. Експорт товарів у січні-квітні 2016 р. становив 10,81 млрд. дол., при цьому він скоротився на 13,9%, або на 1,74 млрд. дол. Порівняно з аналогічним періодом 2015 р. Імпорт товарів у січні-квітні становив 11,69 млрд. дол., скоротившись на 6,6%, або на 819,9 млн. Як повідомляє Державна служба статистика України, у січні-березні 2016 р. імпорт товарів перевищив експорт на 961,3 млн. дол. Таким чином, у квітні сальдо зовнішньої торгівлі товарами стало позитивним і становило 80,6 млн. дол.

У 2015 р. експорт товарів перевищив імпорт на 632,5 млн. дол. Протягом 2015 р. сальдо торгівлі товарами покращилось на 1,16 млрд. дол. порівняно з 2014 р., коли негативне сальдо було 527 млн. дол. [8].

У даний час нас очікує дефіцит імпортних товарів та зменшення продавців. Однією з проблем цього бізнесу є валютні обмеження та дії

митниці. Але дослідження поки що говорять про те, що держава переповнена імпортованими товарами в усіх сферах життєдіяльності. Україна не в змозі підтримувати і контролювати власне виробництво, що підводить її до рішення закупівлі всього необхідного у світових партнерів, оскільки **імпорт виступає як результат міжнародного поділу праці, сприяє економії часу і більш повному задоволенню потреб національної економіки.**

Аналіз даних показав, що більш як третину імпортованих товарів становлять мінеральні продукти (руди, нафта, газ). Україна також закуповує машини та обладнання, продукцію хімічної промисловості. А от найменш популярні серед українців імпортовані твори мистецтва та дорогоцінне каміння.

Україна має багато міжнародних контактів, тому сфера її взаємозв'язків доволі широка, а отже, вона має багато постачальників. Так, у 2014 р. основним імпортером для нашої країни була Російська Федерація, яка доставила на товарів більш як на 12 млрд. дол. США. На друге місце вийшов Китай. Далі в списку знаходяться США, та країни – члени ЄС, що говорить про розширення товарного ринку України та розвиток економічних відносин із різними країнами світу.

Підсумки проведених досліджень зазначили той факт, що великою перешкодою у міжнародних економічних відносинах є низька конкурентоспроможність української продукції, її невідповідність міжнародним стандартам. Вирішити ці проблеми у короткий термін практично неможливо. Зараз на світові ринки слід виходити під гаслом: «Якість, а не кількість». Саме за якість добре платять.

Для України значною перешкодою на шляху до світового ринку є також нераціональна структура експорту, що має сировинну спрямованість, властиву слаборозвиненим країнам. Слід урахувати і недовершену структуру імпорту, і неефективне використання вступів від продажу товарів за кордон. Ця обставина значною мірою послужила причиною дуже скромної долі країн із перехідною економікою у світовій торгівлі.

До гострих проблем слід віднести і незбалансованість товарообміну. Стає небезпечною тенденція зростання зовнішньої заборгованості з боку України. На жаль, наша держава все більше занурюється в проблему, властиву країнам третього світу в 80-ті роки, – зовнішню заборгованість у твердій валюті [2, с. 156].

Результати аналізу сучасних тенденцій розвитку експортно-імпоротної діяльності та зовнішньоторговельної політики України дають підстави визначити ключовим завданням державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності створення ефективної системи підтримки експорту, яка забезпечить сталий економічний розвиток та реалізацію експортного потенціалу держави. У контексті визначеної мети необхідно реалізувати комплекс заходів щодо модернізації та підвищення міжнародної конкурентоспроможності експортного виробництва, оптимізації існуючих систем правової, організаційно-економічної, науково-технічної, інфраструктурної та інших систем забезпечення експортно-імпоротної діяльності України. Шляхи вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності:

- створення маркетингових і сервісних мереж на пріоритетних закордонних ринках, а також формування мережі підтримки національних виробників, передусім малих і середніх підприємств, у сфері міжнародної торгівлі. У такі мережі слід залучати капітал та комерційні можливості авторитетних місцевих компаній і банків, що володіють інформацією про стан ринку та відповідними комерційними контактами. Держава могла б ініціювати цей процес через заснування на найбільш важливих ринках торгових домів, бізнес-центрів і технічних центрів на акціонерних засадах спільно з комерційними і банківськими структурами України;

- створення регіональних центрів сприяння експорту, які б надавали консультаційні послуги місцевим виробникам, поширювали інформацію щодо стану відповідних ринків та вимог до якості продуктів та послуг, допомагали шукати потенційних партнерів тощо;

- розробка плану для запобігання витіснення українських товарів із ринків країн-партнерів;

- ефективна робота митних органів;

- дія з 1 січня 2016 р. зони свободної торгівлі між Україною та ЄС, а також розширення Євросоюзом тарифних преференцій щодо українських товарів.

Список літератури:

1. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства : [навч. посіб.] / Г.М. Дроздова. – Київ : ЦУЛ, 2007. – 240 с.

2. Кущенко Е.И. Статистическое исследование внешнеэкономической деятельности регионов Украины / Е.И. Кущенко // Социальная экономика. – 2013. – №№ 2–3. – С. 150–157.
3. Кущенко О.І., Бондаренко Н.В. Статистичний аналіз зовнішньоторговельного балансу України у 2010–2014 роках / О.І. Кущенко, Н.В. Бондаренко // Актуальні питання та перспективи економічного розвитку держави : мат. Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 5–6 лютого 2016 р.) : у 2-х ч. – Дніпропетровськ : Перспектива, 2016. – Ч. 2. – С. 105–108.
4. Методологічний коментар НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19138166>.
5. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15>.
6. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М. Геєця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
7. Особливості 6-го видання Керівництва з платіжного балансу і міжнародної інвестиційної позиції (КПБ6) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18799014>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Marhasova V. G.
*Doctor of Economy, Professor,
Head of Department of Accounting, Taxation and Audit,
Chernihiv National University of Technology*

Klymenko T.V.
*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of
Accounting, Taxation and Audit,
Chernihiv National University of Technology*

Hnedina K.V.
*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of
Accounting, Taxation and Audit,
Chernihiv National University of Technology*

REGION DEVELOPMENT FINANCIAL POTENTIAL: ESSENCE AND STRENGTHENING STRATEGY

Summary

The research is dedicated to highlight the essence of «financial potential» and determine the procedure for forming strategies to strengthen it. It is proved that the region development financial potential is a combination of financial resources and possibilities of their formation, increase and effective use according to internal and external conditions to meet the needs of the region and ensure its socio-economic development. Depending on the scope of the formation its structure is divided to: budget potential, financial capacity of business entities, financial potential of households, financial potential of financial and credit institutions, financial potential of foreign investors. It is stated that the formation and use of financial capacity needs assessment of financial opportunities and threats, which should be based on the combined principles (consistency, reliability, objectivity, regularity, complexity, scientificity, and efficacy). It is established that the monitoring of financial capacity allows to receive timely, complete and reliable information on financial flows in the region, on which the effective management decisions are made, financial and economic activities planning and forecasting are provided with greater certainty. The region development financial capacity strengthening strategy developing and implementing stages are determined and it is proved that uneven financial capacity of

regions requires a differentiated approach to the development of this strategy. The study shows the main characteristics of financial capacity strengthening strategies types, depending on its level, each of which provides the implementation of an appropriate set of measures facilitating the financial flows optimization, ensuring the proper functioning and sustainable socio-economic development of the region.

Introduction

Regions of the country' sustainable development is one of the main strategic goals of social and economic policy. However, in practice, the greater attention is paid to meet the current needs of society both at local and national levels, not to the search for more effective territory management mechanisms, its competitiveness increase.

Despite the number of powers declared transfer to the regional level authorities, the central government significant influence on the problems of regions' development solution remained. The disability to fill local budgets fully and insufficient revenue from the state budget in the form of inter-budgetary transfers complicate the implementation of regions' socio-economic development programs, which in turn should facilitate augmentation of their financial capacity, competitiveness increase and economic growth.

The basis of a market economy development is the social and economic growth of regions, where primary resource and financial flows are created, foundations for regional division of labour and industrial cooperation are laid, stable relationships and interdependence of different types of reproductive cycles and socio-economic processes are formed [3].

Significant social and economic disproportions in the country's regional development, growing regions' dependence on financing from the state budget have had negative impact on regional development. Therefore, taking into account financial potential of every region, steady raise of its rate will provide the level of regional self-sufficiency increase and stable development.

Theoretical and practical aspects of problem solving and the strategy of sustainable development of regions, including their financial support, were considered in writings of such scholars as A. Balatskyi [1], A. Baranovskyi [2], V. Boronos [4], K. Ionenko [7], I. Kaminska [22], M. Kovalenko [10], M. Kozoriz [11], A. Storonianska [11], V. Svirskyi [17], I. Vakhovych [22], O. Vasylyk [24] and others. But existing regional development strategies

have no complex character: little attention is paid to building and improving the efficiency of financial resources exploitation, there is no strategic program for the region development financial potential as an instrument of regional stability of the financial system and economic and social development.

But, today it is important to develop scientifically based approaches on modelling development of a financial system of the region on the basis of strategic management, which will increase its competitiveness and financial capacity, ensure sustainable regional development.

Part 1. Financial potential as the basis of socio-economic development of the region

The region is a relatively separated economic subsystem of national economy, which has all the characteristics of dynamic systems and therefore operates under the general laws of economics. At the entrance of this system are the resources that interact in achieving the goals of expanded reproduction that are the objectives of sustained economic growth within the territory of a particular region [5].

Thus, the region has a territorial characteristic, social system and economic features, and performs a number of functions, reflecting its leading role in the socio-economic development [16]. Its functions are:

- Economic function, which is the effective management of the region's potential for sustainable economic growth of all its subjects;
- Social function, providing for the preservation of social and cultural stability through the use of available factors stimulating the natural population growth, promoting his employment, decent living standards and welfare, affordable and quality education, health care;
- Ecological function related to the settlement of environmental protection problems, to minimization of the negative industrial and household activities impact on it, encouraging the rational use of natural resources.

Performing of these functions ensures achieving the regional strategic objectives (e.g. well-balanced development, the growth of living standards). But it must be kept in mind that the basis of social and economic development objectives achieving should be the region's economy as a system of the territory entities interaction among which there are material, financial and information links with the local focus, but are not limited to it [16].

It is a regional system where the “pulses” necessary for sustainable development not only at meso-economic level, but both at micro and macro levels of the national economy are generated [5].

Development of the region can be regarded as a functioning regional system that provides positive dynamics of the main socio-economic indicators based on sustainable and balanced reproduction of all components of its potential.

According to the Economic Encyclopaedia the potential is defined as “available to business entity resources, their optimal structure and ability to rationally use them to achieve the proper goal» [13].

In the opinion of the team of authors led by Professor A.F. Balatskyi, it is advisable to highlight four key components in the structure of the region's potential that can be characterized by certain quantitative and qualitative indicators. The potential of the region has two hierarchical levels: first – the institutional capacity that appears at the national and regional levels; second – social, economic and natural potentials [1].

The structure of the overall potential of the region is shown in Fig. 1.

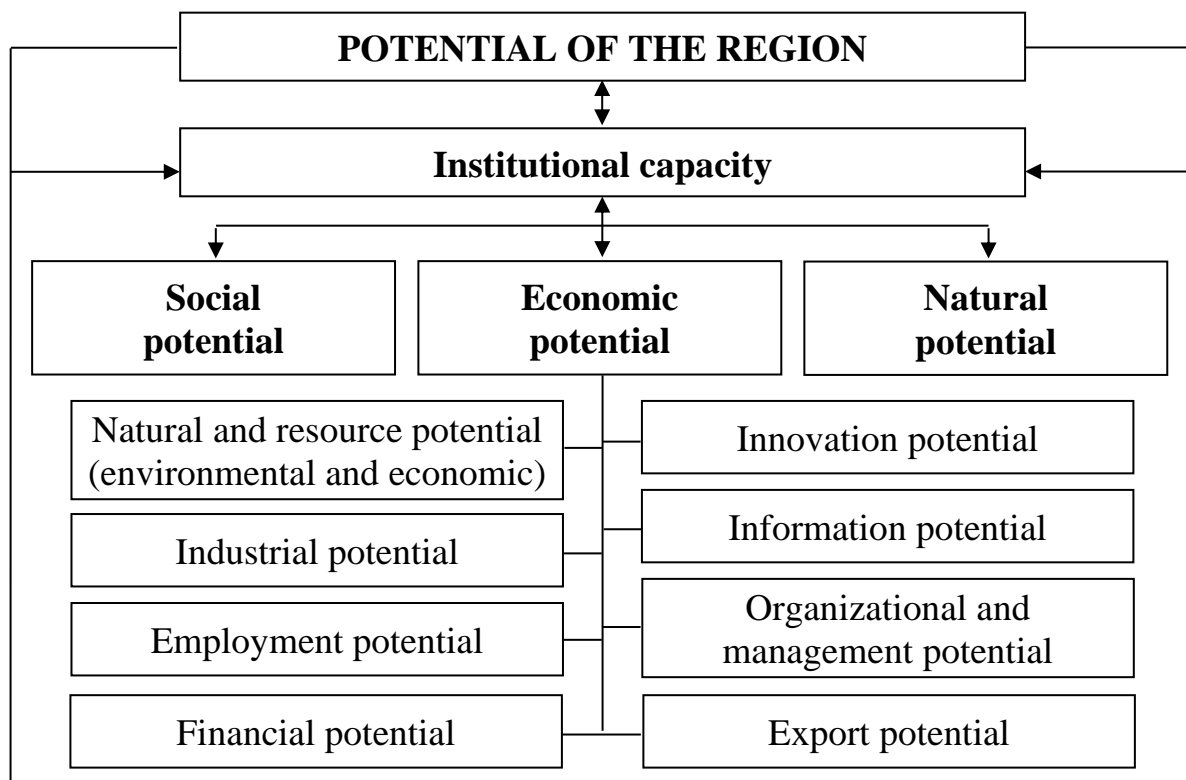

Fig. 1. The structure of the overall potential of the region

Source: generalized on the basis [1; 4]

The institutional environment is one of the main conditions for the development of economic relations which ensures sustainable development both the region and the country through the effective functioning of institutions and market infrastructure.

In market environment, there are three groups of institutions which, respectively, are part of the institutional capacity of the region:

- Infrastructural (the system of market institutions – stock exchanges, banks, firms of different ownership in the form of a set of regulations and laws that determine the rules of economic behaviour);

- Legal (economic and administrative methods (regulators));

- Ethical (traditions, customs, religious specificity, conditions of life) [20].

Development of regions is impossible in the absence of sufficient amount and quality of financial resources, active market infrastructure, support to businesses, and other factors, that need relevant mechanism of formation and use of its financial potential, which – in its turn – would determine financial capacity of the region in implementing its tactical and strategic objectives.

Considering that the primary summarizing measure of social and economic development of the region is the gross regional product that is created, distributed and redistributed on the basis of economic relations on the formation and use of financial resources, it can be assumed that the financial component of economic potential is systemically important. That is the financial capacity is the foundation for state financial policy implementation, in particular for ensuring the standard of living according to social standards, creating jobs, promoting the development of innovative technologies, environmental security and so on.

For the first time the term “financial potential” was used by A. Volkov in the research paper «Long-term Planning of Financial Resources» [23]. Determination of its essence was based on the K. Marx’s theory of social reproduction. According to the views of the latter within the social production there are accentuated the means of production (1st division, where the industries engaged in manufacturing of products for industrial consumption are concentrated) and the means of consumption (2nd division, which includes industries, creating wealth for personal needs of the population). Among the main elements of the cost of social product structure there are segregated the cost of consumed constant capital (C), which creates a replacement fund, the cost of capital variable (V) and the cost of additional product (M), which Marx called “added value”. Herewith, the expanded reproduction is possible on

condition that the newly established cost of the 1st unit exceeds the means of production replacement fund of 2nd division [23]:

$$I (V+M) > II (C) \quad (1.1)$$

Such excess in absolute value terms, according to A. Volkov, is a financial potential. The author underlined the absolute financial potential as part of the national income, which, after all redistribution processes turned into production growth, and relative financial potential as part of the national income, which is aimed at expanding production process. He interpreted the financial potential as an increase in financial resources resulting of expanded reproduction [23].

We believe that financial potential cannot be interpreted as a set of financial resources concentrated in a particular area. This concept is much broader and includes the visible and hidden opportunities to use these resources.

In our opinion the region development financial potential is a combination of financial resources and possibilities of their formation, increase and effective use according to internal and external conditions to meet the needs of the region and ensure its socio-economic development.

Based on the above interpretation of the region development financial potential, the following main aspects can be distinguished as those that define it as an economic category:

- Amount of the financial potential is characterized by totality of financial resources available on the territory and required to support regular operation of its economy;
- Financial potential defines capability of the region to create (attract) financial resources to satisfy needs of its subjects and promote social and economic development;
- Financial potential reflects results of economic activity of the subjects of the region;
- Financial potential is a reserve for economic protection of the region' subjects against negative impact of internal and external threats;
- Financial potential requires availability of institutions promoting efficient management of financial resources of the region;
- Financial potential can be depicted as a dynamic system reflecting economic relations and links and having space and time parameters.

Considering the institutional environment, in which the region development financial potential is realized and depending on the area of its formation, it can be classified as follows (fig. 2): budget potential, financial

capacity of economic entities, financial potential of households, financial potential of financial and credit institutions, and financial potential of foreign investors. All these components are interrelated, thus require integrated approach to their study.

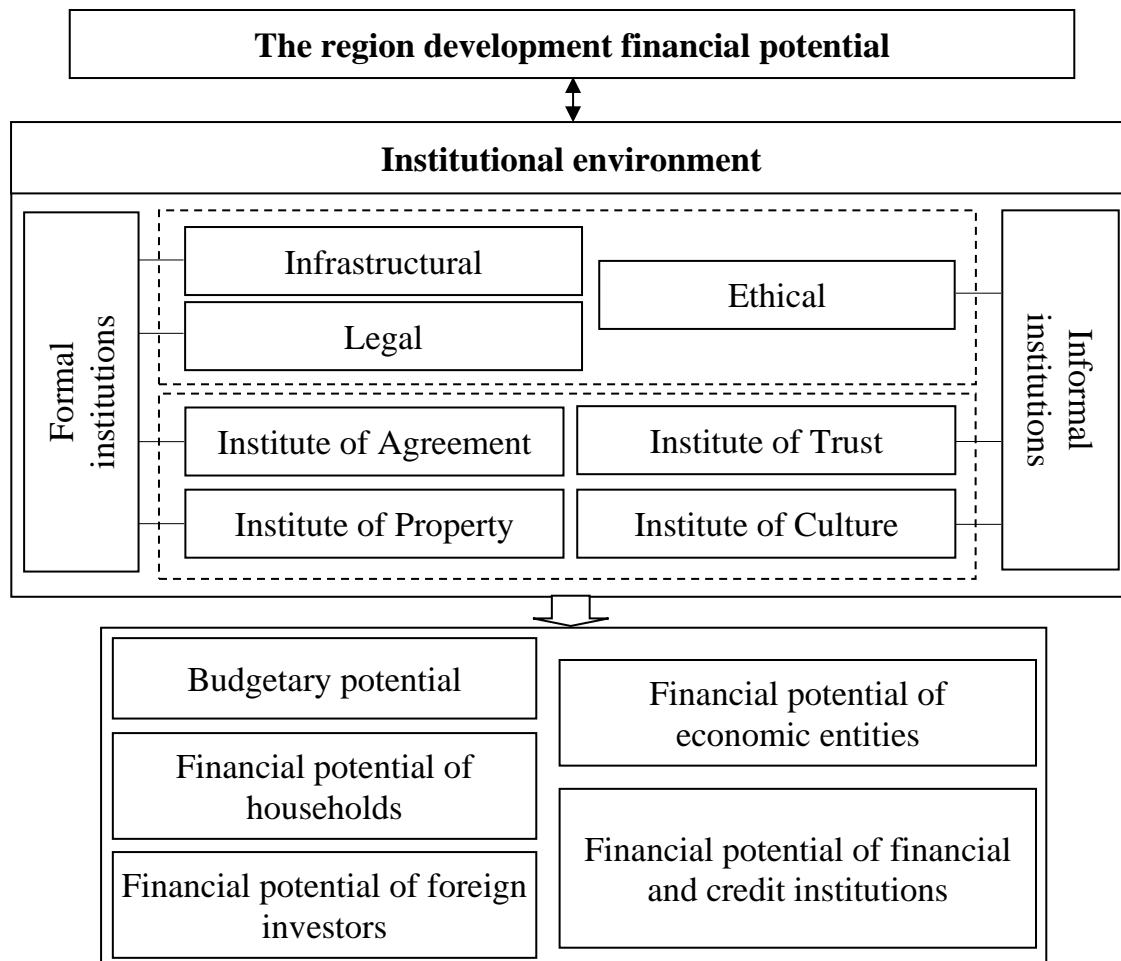

Fig. 2. Structure of the region' development financial potential

It is worked out by the authors

Part 2. The region development financial potential evaluating principles and methods

Evaluation of the region development financial potential is a study of financial relationships that take place on its territory, in order to identify qualitative and quantitative impact of factors, to reveal the main trends of development and to develop the system of solutions on improving the processes of region' financial capacity formation, increase and use to ensure its social and economic development.

Integrated assessment of factors affecting regional development is an important activity area of the local authorities for the objective definition of conditions, environment and efficiency of formation and use of financial potential, identification of existing model shortcomings, consolidation of existing and potential financial opportunities of the region. Qualitatively done assessment allows establishing of the importance of separate actions and an order of their performance, choosing of a critical way (the minimum sequence of inevitable actions to achieve the result) [15].

Evaluation of financial capacity allows identifying the actual processes taking place in the region, factors that affect them, and therefore the results are the basis for developing strategies for regional socio-economic development approved by the regional councils.

Formation of an assessment system of region' development financial potential requires observation of certain conditions, among them [25]:

- formation of united information space enabling adequate evaluation of various directions of the regional economic development and their financial provision;

- assessment and analytical system of characteristics should be applied at all levels of public management of the region' development;

- calculations should not require additional special knowledge and special training to apply mathematic and statistic tools as a number of qualified local staff is limited.

Assessment of region' development financial potential is based on information drawn from data sources:

- data of the State Statistics Service of Ukraine and its territorial subdivisions, which within frame of its responsibilities form informational base to forecast and analyze trends and regularities of social and economic development;

- data of the Ministry of Finance of Ukraine accumulating information on status of public finances management (monitoring of execution of state, local, and consolidated budgets of Ukraine, information on the country's state debt and Treasury obligations, etc.);

- data of the National Bank of Ukraine that collects, stores, and circulates information on money-and-credit statistics (review of deposit corporations, data of credit and deposit transactions, securities transactions) and statistics of balance of payment, foreign debt, and exchange rates;

- information of the State Treasury Service of Ukraine on performance of state and local budgets used to make management decisions by the

Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Minister of Finance of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, tax and statistic agencies as well as by academicians, economists, international financial organizations to assess efficiency of budget money management in the country;

– information of local authorities in particular, of regional administrations, in regards to development of regional economy;

– results of the national and foreign experts in the field of regional finances interrogation, in particular, data of rating agencies.

Assessment of financial potential is based on the principles as follows (Fig. 3):

– principle of consistency caused by the fact that phenomena and processes studied represent complex systems as totality of certain elements and relations. Therefore, research of one object has to assume its study as a single whole, as totality of elements, and also as an element of other upper level system that interacts with other elements;

– principle of objectivity requires that assessment of an object studied has to be deprived of the subjective factors influence;

– principle of reliability requires that research of phenomenon or a process has to be grounded on actual and the most complete data, and results of the research have to be supported by corresponding analytical calculations;

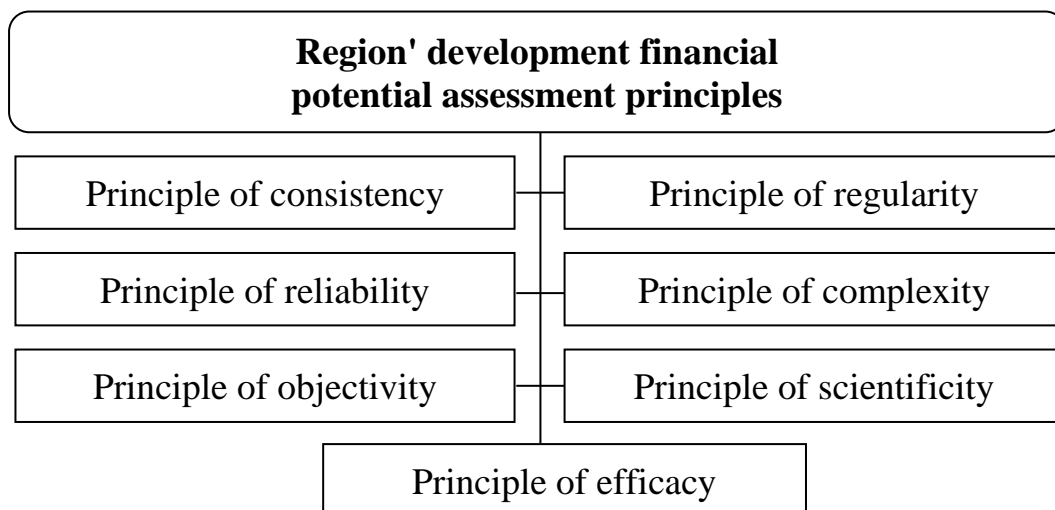

Fig. 3. Region' development financial potential assessment principles
It is worked out by the authors

- principle of regularity is understood as necessity to provide periodical monitoring of the object under research;
- principle of scientificity assumes application of scientific methodologies and methods to studying phenomena and process under research with advanced informational technologies applied;
- principle of complexity assumes research of the object's change in the structure and in dynamics, definition of cause-effect relations;
- principle of efficacy assumes the use of research results to make management decisions [9].

Efficiency of research of the region development financial potential is directly dependent on observance of the above principles, which – in its turn – will promote management efficiency of the region and reaching the goals set.

Among main methods of assessment of the region development financial potential, we would like to emphasize the following [2; 14]:

- 1) method of observation (consists in calculation of financial indices and comparison of their values with the norms, with average indices in other regions, with previous years data, with planned indices etc.);
- 2) method of expert evaluation (is based on experience of leading specialists);
- 3) method of scenarios analysis and scenarios processing (includes arranging cooperation of experts from various fields while raising and considering complex financial problems, with modern means of mathematical modelling applied);
- 4) methods of optimization (are used at analytical description of processes researched for synthesis of any selected criteria of financial potential strengthening);
- 5) methods of images distinguishing (consist in transformation of incoming information (parameters, features) into outgoing information (conclusions on classifying an image as a component of financial potential));
- 6) methods of the theory of fuzzy systems (allow to formalize imprecise, incomplete, contradictory knowledge, in other words, approximate computer language to natural language of specialists).
- 7) methods of multivariate statistical analysis (consist in the transition from primary systems of strongly correlated with each other financial figures to new uncorrelated components or factors).

The present methodical approach to evaluating the financial capacity of the region allows to identify its weak points and reserves for its accumulation, and choose the appropriate type of strategy on this base.

Part 3. Strategy for the region development' financial potential strengthening

The dynamic development of the region in an open economy is impossible without definition of priorities and ensuring coordination of all authority bodies, enterprises and organizations, the public, financial institutions located in this territory [12]. Solving these problems requires the development and implementation of the regional strategy, among key constituents of which there is a financial capacity of the region' strengthening strategy, due, primarily, to the importance of financial security for its functioning and development.

The strategy is a set of measures, based on the choice of activity directions considering available resources, implementation of which will provide achieving this goal in the future [6].

Strategy for the financial potential of region' development strengthening is a model of its financial system development, which provides the most efficient, optimal and effective use of financial potential for achievement of regional goals. This strategy is one of the main instruments of implementation of a balanced state financial policy, and the financial goals of the region should be formulated in the form of a concept [18].

The concept is considered as a system of key provisions (conceptual foundations) defining approaches to long-term socio-economic development of the region and the main mechanisms of defined strategic guidelines implementation [21]. Based on this definition, the process of developing a strategy for the financial potential of region's development strengthening should include several stages of which are: financial capacity assessment and its level determination; the chosen strategy justification and specification of financial capacity strengthening objectives considering detected internal capabilities, advantages, strengths and weaknesses, threats to the region' financial system; scheduling and tools determination to implement it.

Strategy for financial potential of the region' development strengthening development and implementation stages are given in Fig. 4.

The main objectives of the region' development financial capacity strengthening, which were discussed in the first section of this study, are:

- volume optimization and efficiency increase of financial resources management;
- formation of the region economy protection system from destructive impact of internal and external threats;
- provision of the population social guarantees and welfare;
- formation of the region economy financial strength reserve.

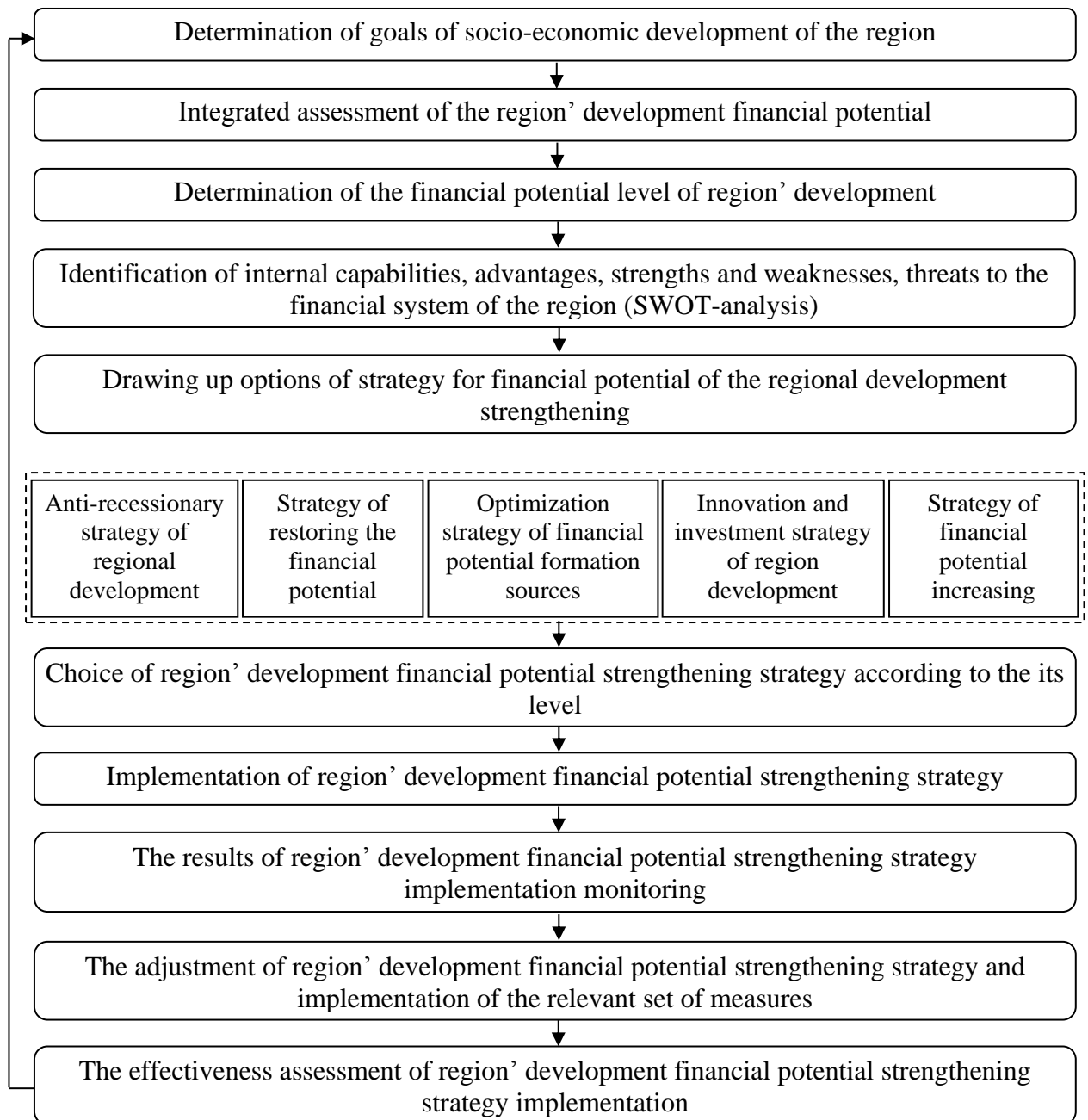

Fig. 4. Region' development financial potential strengthening strategy forming and implementing stages

Is worked out by the authors

The region development financial capacity strengthening strategy is developed under certain principles which ensure the integrity and comprehensive nature of the territory development financial planning:

- The principle of financial flexibility ensuring, which is associated with the uncertainty of the region financial system functioning due to constant changes in the external and internal environment. Strategy flexibility provides an opportunity to adjust or formulate new management financial decisions within that strategy;

- The principle of financial solutions strategy alternativeness – provides several alternatives, regional financial policy implementation tools, based on identifying the most appropriate of which the strategic goals of the region achieving is possible [19].

State participation in the formation of the region development financial capacity strengthening strategy is reduced to such structural elements:

- Research and formulation of dominant objectives, detailing and updating of perspective problems that can be solved in a certain period;

- Formation of methodology and tools of regional financial planning organization, setting boundaries and spheres of interaction between the region and the center;

- Selection of personnel able to solve the problems on the formation and implementation of the set of measures in the frame of this strategy [18].

Considering that the strategy is based on a conceptual approach, it is assumed five of its possible choices, among which the most adequate to existing level of financial potential are selected, which is pre-determined. Each strategy includes main objectives, which have to be coordinated with the purposes of social and economic development of the region, mechanisms of its realization, as well as institutional environment has to be considered.

Common to all types of region development financial capacity strengthening strategies are measures, that have to support the regions' financial stability restoration, promote its financial flows intensification and ensure further development, and this measures are implemented in the following areas:

- Increase of regions' own financial potential;
- Optimization of inter-budgetary relations;
- Stimulation of enterprises and organizations business activity, region population self-employment;
- Assistance in investment resources attraction in the development of the region, including in terms of public-private partnership.

The choice of strategy type depends on a defined level of region development financial potential and should be optimal direction of the financial system functioning. The strategy involves the local and state authorities' steps toward the optimal combination of appropriate tools of financial capacity formation and use mechanism in order to achieve the balanced development of the region' financial system.

Anti-recessionary strategy of regional development provides: restriction of granting guarantees by local authorities for the prevention of possible abuses and growth of the budgetary debt; introduction of exclusively target fixing of budgetary funds; stimulation of enterprise activity through creation of the institutional environment, the administrative help provision by local authorities; assistance in financial sanitation of the unprofitable enterprises of the region; optimization of branch structure of the region and diversification of its economy.

Within strategy of region' development financial potential restoration it is necessary to balance the region needs for financial resources and possibility of their formation; to limit financing of economy branches with low economic or social effect; to stimulate investment activity in the region at the expense of local economic entities and the population, regional financial credit institutions; to introduce an effective risk management which is directed on minimization of losses from possible threats.

Formation sources of region' development financial potential optimization strategy provides assistance in: the market of local loans development that will allow to fill the local budget for financing of expenses on implementation of innovative projects of social and economic development of the region; regional banks capitalization level increase, regulatory compliance control; powerful regional capital formation through partnership in financing of investment projects at the expense of a combination of the capitals of financial institutions, enterprises, local authorities and population.

The innovative and investment strategy realization mechanism provides innovative activity stimulation in the region, in particular through establishment of financial credit institutions, which will specialize on investment projects financing; households investment activity assistance at the expense of realization local loan bonds to them, means from the selling of which have to be used on social sphere development and housing and public utility sectors the region financing.

Financial potential increasing strategy provides support of real sector of economy, and especially export-oriented branches; assistance to

interregional and cross-border cooperation; stimulation of clusters development in the region, etc [8].

The results of strategy for the financial potential of region' development strengthening implementation monitoring involves constant monitoring of the process and the timely detection of new factors, which were not taken into account when forming strategy, as well as variations that may adversely affect the efficiency of the regional financial system. During the implementation of the relevant regional development strategy it is impossible to predict all the impacts on the financial system in the region and identify their qualitative characteristics, so it is necessary to adjust it considering the dynamic internal and external conditions.

Conclusions

The constant increase in the need for financial resources at a low level of formation of the resource base, have become common fact in most parts of the country. Local authorities face a need to resolve a complex problem: to redistribute available financial resources in such a way that they meet the needs of the territory subject, as well as to finance measures to promote economic and social development, including through innovative programs financing.

The offered technique of formation and realization of strategy for the financial potential of region' development strengthening is based on an integrated approach, takes into account the financial capacity of the territory; provides alternativeness of financial system development depending on level of financial potential for satisfaction of requirements and ensuring harmonious development of all entities of the region.

It is important to establish effective monitoring system of region' development financial potential, which include accounting, collecting, analyzing and spreading of information, conducting additional informational and analytical examinations (surveys and etc.) and evaluating (diagnosing) of status, development trends and urgency of specific regional financial and economic problems.

Effectiveness of the region' development financial potential strengthening strategy also depends on institutional providing, in particular on the existence of the normative legal acts regulating the financial relations of entities at strategy realization; the institutes, which are carrying out its realization and are responsible for results; instruments of implementation of

administrative decisions on formation and use of region development financial potential.

References:

1. Balatskiy, O. (Ed.) (2010). Sotsialno-ekonomicheskiiy potentsial regiona [Socio-economic potential of the region]. Sumy: University book [in Ukraine].
2. Baranovskyy, A. (2004), Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [Financial security in Ukraine (evaluation methodology and mechanisms of provision), Kyiv: KNTEU [in Ukraine].
3. Bila, S., Shevchenko, O. Kushmir, M. and Juk, V. (2013), Stymuliuvannia ekonomichnoho zrostannia na mistsevomu rivni [Stimulation of the economy growing at local level], Kyiv: NISS [in Ukraine].
4. Boronos, V. (2011), Metodolohichni zasady upravlinnia finansovym potentsialom terytorii [Methodological bases of management of the territory financial potential], Sumy: SumSU [in Ukraine].
5. Dobroleja, E. (2006). Faktoryi, usloviya, modeli razvitiya ekonomiki regiona: teoretiko-prikladnoy aspekt [Factors, conditions, development model of regional economy: theoretical and applied aspect]. Rostov-on-don: North-Caucasian scientific centre of higher school [in Russia].
6. Hnedina, K. (2012). Ekonomichna sutnist ponyattya «strategiya» [The economic essence of the concept «strategy»]. Formuvannia rinkovih vidnosin v Ukrayini – The formation of market relations in Ukraine, issue 6(133), pp. 233-237.
7. Ionenko, K. (2007), “Formation and assessment of regional financial potential”, PhD Thesis, Money, Finance and credit, Institute for Economics and Forecasting, Kyiv: Ukrainian National Academy of Sciences [in Ukraine].
8. Klymenko, T. (2013). Stratehichni napriamy zmitsnennia finansovoho potentsialu rozvytku rehionu [Strategic directions of the financial potential of regional development strengthening]. Naukovyi visnyk: finansy, banky, investytsii – Scientific Bulletin: finance, banking, investment. 5(24). – Pp. 43-49.
9. Klymenko, T. (2016). Integrated assessment of efficiency of financial potential management of region's development. Modern transformation of economics and management in the era of globalization: proceeding of International scientific-practical conference (Lithuania, Klaipeda, January, 29, 2016). Klaipeda: Baltija Publishing, pp. 255-258.
10. Kovalenko, M. Macievich, T., Polevik, G. and Radwanska, N. (2010), Finansy rehionu [Finance of the region]. Kherson: Oldie-Plus [in Ukraine].
11. Kozoriz, M., Kuznetsova, A., Storonjanska, I. and Wozniak, G. (2010). Finansi regionu: teoriya, problemi, praktika [The finances of the region: theory, problems, practice]. Kyiv: UB NBU [in Ukraine].
12. Menshchikova, V.I. (2009). Strategiya sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya v sisteme upravleniya regionom [The socio-economic development

strategy in the regional management system]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Tomsk state university journals, issue 6(74), pp. 77-87.

13. Mochernii, S. (Ed.) (2002). Ekonomichna entsiklopediya [Economic encyclopedia]. (Vols. 1-3). Vol. 3. Kyiv: Academvidav [in Ukraine].

14. Oleynikov, E. (1997). Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti. (Hosudarstvo, rehyon, predpriyatye, lychnost') [Fundamentals of economic security. (State, region, enterprise, personality)]. Moscow: Business-school "Intel-Synthesis" [in Russia].

15. Skalon, A. (2009). Malyiy gorod: SWOT-analiz problemnogo polya [Small city: SWOT-analysis of the problem field]. Rehyonal'nye yssledovaniya – Regional research, issue 6(26), pp. 9-18.

16. Stetsenko, T.O. (2009). Upravlinia rehionalnoiu ekonomikoiu [Regional economy management]. Kyiv: Kyiv National Economic University [in Ukraine]

17. Svirskyy, V. (2007). Finansoviy potentsial : teoretiko-kontseptualni zasady [Financial potential: theoretical and methodical aspects]. Svit Finansiv – World of finance, issue 4(13), pp. 43-51.

18. Tolstova, M. (2011). Finansovaya strategiya territorii: problemnyie karakteristiki i printsipyi organizatsii [Financial strategy of territory: problem characteristics and organization principles]. Vestnyk Chuvashskoho unyversyteta – Bulletin of the Chuvash University, issue 2, pp. 467-470.

19. Tolstova, M. (2011). Sistemoobrazuyushchie printsipyi formirovaniya i realizatsii regionalnoy finansovoy strategii [Backbone principles of formation and realization of regional financial strategy]. Vestnyk Chuvashskoho unyversyteta – Bulletin of the Chuvash University, issue 4, pp. 492-495.

20. Tsyrenov, A., Saktoev, V. and Tsyrenova, E. (2004). Mehanizm gosudarstvennogo vozdeystviya na formirovanie institutsionalnoy sredy ekonomiki regiona [The mechanism of state influence on the formation of the region's economy institutional environment]. Ulan-Ude: Publishing of East Siberia State University of Technology and Management [in Russia].

21. Ulyanitskaya, N. (2012). Razvitie strategii upravleniya regionom: kontseptualnyi podhod [Development of regional management strategy: conceptual approach]. Ynzhenernyj vestnyk Dona – Engineering journal of Don, issue 20(2), pp. 574-582.

22. Vakhovych, I. and Kaminska, I. (2009) Finansova spromozhnist' rehionu : diahnozyka ta mekhanizmy zabezpechennia [Financial Ability of the region : diagnostics and mechanisms of providing]. Lutsk: Nadstyrya [in Ukraine].

23. Volkov, A. (1976). Perspektivnoe planirovanie finansovyih resursov [Forward planning of financial resources]. Moscow: Finance [in Russia].

24. Wasylyk, O. and Pavluk, K. (2004). Derzhavni finansy UkraYini [Public Finance of Ukraine]. Kyiv: Centre of educational literature [in Ukraine].

25. Zenchenko, S. (2009). Formirovanie i ocenka regional'nogo finansovogo potenciala ustoichivogo razvitija ekonomiki territorii : teorija i metodologija [Formation and assessment of regional financial potential for sustainable development of the economy : theory and methodology]. Dissertation of Ph.D, Economics and national economy management (regional economy), Finance, money circulation and credit, North Caucasus State Technical University, Stavropol, Russia.

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Lacplesa iela 41A, Rīga, LV-1011

Iespiests SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2016. gada 05. augusts
Tirāža 150 eks.